تارىم

AltunOq

2

1985

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تەھرىر ھەيئىتى

باش مۇھەررىر: ئابلىمىت سادىق.

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئەخەت تۇردى، قاھار جېلىل.

ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىۋى بويىچە): ئابدۇكېرىم خوجا، ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابلىمىت سادىق، ئابلىز نازىرى، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت تۇردى، ئەلقەم ئەختەم، تېيىپجان ئېلىيوپ، غۇپۇرجان بۇرھانوپ، قاھار جېلىل، قەييۇم تۇردى، مۇھەممەت شاۋۇدۇن، ئىمىن تۇرسۇن، ياسىن خۇدا بەردى.

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

28 - يىل نەشرى

AltunOq

1985

www.uyghurkitap.com

بۇ سانىدا

ھكايىلار

توخۇ باقتۇچى .... مەتتمىن ھوشۇر 21

لامپۇچكا يېقىلغان چاغدا .... ئابدۇرۇپ پولات 27

ئەپۇ (پوۋېست) .... قاھار جېلىل 57

قۇربانلىق........................ توختى ئايۇپ 102

مەھەللىدىكى ئىشلار........................ ئابدۇكېرىم ھاشىم 115

شېئىرلار

كۆڭۈل مەرۋايىتلىرى........................ بوغدا ئابدۇللا 10

بوز تورغاي........................ ئىسىن ئەخمىدى 15

لىرىك شېئىرلار .... ئەركىن ئىبراھىم 17

ئىككى شېئىر .... م. زەيىدى 18

شېئىرلار .... ئابدۇللا ساۋۇت 43

كۆكتە پەرۋاز قىلغاندا .... مىرزاھىد كېرىمى 47

شېئىرلار .... ماخمۇت مۇھەممەت 48

چوققىدا .... زەينۇرە ئەيسا 49

ئىككى شېئىر .... مەتتوختى ئەخمەت 50

يېزا ناخشىلىرى........................ ئابدۇللا ئەبەيدۇللىن 51

يۇرت ئىلھاملىرى........................ مەتتىمىن زىبىبۇللا 53

گۈل ئېيتقان ھىكايە (باللادا)........................ ئىلغارجان سادىق 54

قەلب غەزەللىرى........................ ئەزىم ناسىر 87

يول ناخشىلىرى (سىكىل)........................ ئابدۇللا ياقۇپ 92

شېئىرلار .... مۇتەللا ئىبراھىم 93

ئۆزگىچە .... سىدىق قاۋۇز 95

ھۆسنىخەت .... ئىلھامجان ئابلىز 96

رۇبائى ۋە پارچىلار .... ئابلىكىم تۇردى 97

بەختىمنى كۈيلەيمەن نەزمەمدە ھەركۈن .... ئۆمەر مۇھەممەت ئىمىن 98

ئىككى شېئىر .... ئەرشىدىن راشىدىن 99

ئىككى شېئىر .... پەرھات ئېلىياس 100

تارىم

ئەدىپلەر مۇنبىرى

پىشقەدەم شائىر ــ ئەلقەم ئەختەم 121

ئىقتىدارلىق يازغۇچى ــ قەييۇم تۇردى.. 123

تەرەپ گۈللەر

ساقال ھەققىدە پاراڭ (ھىكايە) .... مەمتىمىن ئابدىزىلى 125

ۋەتەن مېھرى (شېئىر) .... تۇرسۇن غازى 129

ئوبزور ۋە ماقالىلار

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - قۇرۇلتىيىدا سۆزلەنگەن تەبرىك سۆز .... خۇچىلى 4

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - قۇرۇلتىيى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى 9

«دادىل قەدەم، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىزلىنىش» ناملىق ماقالا ۋە فورمال لوگىكىسا

.... ھېزىم قاسىم 130

ئەدىبىي ئاتالغۇلارنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى 155

باھار غۇنچىلىرى

شېئىرلار .... ئەزىز ئېلى 142

ئېمىزگە (شېئىر) .... ئابدۇقەييۇم ئىمىن 144

ئىككى شېئىر.................................ۋاھىتجان ئوسمان 144

شېئىرلار.................................... تاھىرجان قاسىم 145

ئىككى شېئىر.................................. ھاجى مۇھەممەت 146

«قوچاقنىڭ ئانىسى» غا (شېئىر) . ... غالىپ راخمان 147

ساڭا ھەمدەم بولاي شۇندا (شېئىر)................... رىسالەت شېرىپ 147

ئەجدات ۋە ئەۋلات (شېئىر) .... غالىپجان مۇھەممەت 148

ئەينەك

ئادىل ھەم دادىل ۋەزىر .... تېيىپجان ئېلىيوپ 149

رەسىمنى ئابلىمىت تۇردى سىزغان

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ

4 - قۇرۇلتىيىدا سۆزلەنگەن تەبرىك سۆز

1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى

خۇ چىلى

ۋەكىللەر، يولداشلار، دوستلار:

مەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۇسىنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە، قۇرۇلتاينى قىزغىن تەبرىكلەيمەن!

11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، پارتىيىمىز ۋە دۆلىتىمىز يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتىكى قالايمىقانچىلىقنى تۈزەش ۋە مەملىكەت بويىچە خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى يۆتكەشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ پۈتۈن زېھنىنى توپلاپ، جان - دىل بىلەن 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشقا دۆلەتنى چاپسانراق گۈللەندۈرۈش، خەلقنى چاققانراق باي قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈشكە رەھبەرلىك قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تېنچ - ئىتتىپاق بولۇش، جانلىق - تېتىك بولۇشتەك سىياسىي ۋەزىيەت ياراتتى. مۇشۇ مەزگىلدە، ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىمۇ مىسلىسىز راۋاجلاندى، نادىر ئەسەرلەر ئارقىمۇ - ئارقا مەيدانغا كەلدى، يازغۇچىلار قوشۇنىدا ئىختىساسلىق كىشىلەر تۈركۈملەپ يېتىشتى، بىر ئەۋلات يېڭى كىشىلەر ئەدەبىيات مۇنبىرىگە مەردانە قەدەملەردە چىقىپ كەلدى. جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات — كىشىلەرنىڭ جەمئىيىتىمىزنىڭ ئۆتمۈشى، ھازىرى ۋە كېلەچىكىنى چوڭقۇر بىلىشىگە ياردەم بېرىشتە، كىشىلەرنىڭ دۆلىتىمىز ۋە مىللىتىمىزنىڭ پارلاق ئىستىقبالىنى ئېچىشقا ئىلھام بېرىشتە، كىشىلەرنىڭ گۈزەل، رەڭدار مەنىۋىي مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتىشتا غايەت زور رول ئويناپ، ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا، ئېلىمىز ئىقتىسادىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ۋە جەمئىيەتنىڭ ئىلگىرىلىشىگە كۈچلۈك تۈرتكە بولماقتا. پاكىتلار يازغۇچىلار قوشۇنىمىزنىڭ تامامەن ئىشەنگىلى بولىدىغان ياخشى قوشۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. پارتىيە ۋە خەلق سىلەرگە رەھمەت ئوقۇيدۇ!

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى سوتسىيالىزمنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى — ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت، دەپ كۆپ قېتىم كۆرسىتىپ ئۆتتى. سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىپ، مۇشۇ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىكىنىڭ ئومۇمىي مەھسۇلات قىممىتىنى ئىككى قاتلاشنى قولغا كەلتۈرۈش دەل مۇشۇ تۈپ ۋەزىپىنىڭ كونكرېتلاشتۇرۇلۇشىدۇر. بىز جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇشتا دۆلەتنىڭ گۈللەپ-ياشناپ قۇدرەت تېپىشىغا ۋە خەلقنىڭ پاراۋان، بەخت-سائادەتلىك بولۇشىغا پايدىلىق بولغان-بولمىغانلىقىنى بارلىق خىزمەتلەرنى باھالاشنىڭ ئۆلچىمى قىلىمىز. ئەدەبىيات-سەنئەت — دەۋر روھىنىڭ ئىپادىسى، دەۋرنىڭ ئالغا بېسىشىغا تۈرتكە بولىدىغان كۈچ. يازغۇچىلىرىمىز پارتىيە ۋە خەلق بىلەن قەلبداش. سوتسىيالىزمنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى، پارتىيە ۋە خەلقنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى، تەبىئىكى، ئەدەبىيات سېپىمىزنىڭمۇ تۈپ ۋەزىپىسى.

يېڭى تارىخىي دەۋردە، يازغۇچىلىرىمىز تىرىشچانلىق بىلەن ئۇلۇغ دەۋرىمىزنى سانائەت، يېزا ئىگىلىكى، دۆلەت مۇداپىئەسى ۋە پەن-تېخنىكىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشى لازىم، خەلق ئاممىسىنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدىكى ئەمگىكى ۋە كۈرىشىنى، غايىسى ۋە ئىنتىلىشىنى، مۇۋەپپەقىيەت ۋە مۇۋەپپەقىيەتسىزلىكلىرىنى، شات-خوراملىقى ۋە ئازاپ-ئوقۇبەتلىرىنى، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى جەريانىدىكى قاينام-تاشقىنلىق تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈشى، باتۇرانە يېڭىلىق يارىتىدىغان، پائال تۈردە ئىسلاھات ئېلىپ بارىدىغان، 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنى بېغىشلايدىغان يېڭى ئادەملەر ئوبرازىنى يارىتىپ، پاسسىپ، چىرىك ئىدىيە ۋە ئىجتىمائىي ھادىسىلەرنى قامچىلاپ، خەلقنى كوممۇنىستىك ئۇلۇغ غايە بىلەن تەربىيىلىشى لازىم. بۇ، سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئەڭ شەرەپلىك ۋەزىپىسى. بىز 4 نى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا بىۋاسىتە ياكى ۋاسىتىلىق ھالدا پايدىلىق بولغان، جۈملىدىن، ئەمگەكچىلەرنىڭ جىددىي خىزمەتتىن كېيىنكى كۆڭۈل ئېچىشى ۋە ئارام ئېلىشىغا ياردەم بېرىدىغان بارلىق ئەسەرلەرگە مۇھتاجمىز. يازغۇچىلار ئىنسانلار روھىنىڭ ئىنژېنېرلىرى. بىز يازغۇچىلىرىمىزنىڭ چوقۇم يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن، ئۇلۇغ دەۋرىمىزگە مۇناسىپ تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى يارىتىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنىمىز.

پارتىيىمىز ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىگە ئىزچىل تۈردە ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى، يولداش ماۋزېدۇڭ ئەدەبىيات-سەنئەتنى بىر يۆنۈلۈش ئارمىيىسى ھېساپلايتتى. پارتىيىمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكىلەر بىلەن قان-گۆشتەك زىچ مۇناسىۋىتى بار، پارتىيىمىزنىڭ نۇرغۇن خادىملىرى ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىلەن ناھايىتى چوڭقۇر دوستلۇققا ئىگە، بۇ جەھەتتە يولداش جۇ ئېنلەي بىزنىڭ ئۈلگىمىز. پارتىيىمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكى، ئومۇمەن ئېيتقاندا، ياخشى. سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ غايەت زور نەتىجىلىرى پارتىيە رەھبەرلىكىدە قولغا كەلتۈرۈلدى. لېكىن، پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتكە بولغان رەھبەرلىكىدە، ھەقىقەتەنمۇ بەزى كەمچىلىكلەر مەۋجۇت، بۇ كەمچىلىكلەر، ئاساسەن، مۇنۇلار: بىرىنچى، پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتىگە بولغان رەھبەرلىكىدە «سول» خاھىش مەۋجۇت بولۇپ تۇرماقتا، خېلى ئۇزاق بىر مەزگىلدىن بۇيان، ئارىلىشىۋېلىش، قالپاق ۋە مەمۇرىي بۇيرۇق ناھايىتى كۆپ بولۇپ كەلدى، ئىككىنچى، پارتىيىمىز بىر قىسىم

www.uyghurkitap.com

كادىرلارنى ئەدەبىيات - سەنئەت تارماقلىرى ۋە ئورۇنلىرىغا ئەۋەتتى، ئۇلار ياخشى يولداشلار، لېكىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەتتىن ئانچە خەۋىرى يوق، بۇمۇ پارتىيىمىزنىڭ يازغۇچىلار ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىگە تەسىر يەتكۈزدى؛ ئۈچىنچى، ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى ئوتتۇرىسىدا، يازغۇچىلار ئوتتۇرىسىدا، جۈملىدىن، پارتىيە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا، پارتىيە ئەزالىرى بىلەن پارتىيە ئەزاسى بولمىغانلار ئوتتۇرىسىدا، رايونلار ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا مۇناسىۋەت ئانچە نورمال بولمىدى، ئۆزئارا ئارتۇقچە سەزگۈر بولۇشتى. بىر بىرلىرى ئۈستىدە سۆز - چۆچەك قىلىش، بىر بىرىنى ئەيىبلەش، كۆڭۈل ئاغرىتىشلار تولىمۇ كۆپ بولۇپ كەتتى. بىزنىڭچە، پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات ئىشىغا بولغان رەھبەرلىكىنى ياخشىلاپ ۋە كۈچەيتىپ، پارتىيە رەھبەرلىكىنى تەرەققى قىلدۇرغان ۋاقىتتا ھەم ئۆزگەرگەن ۋاقىتتا يېڭى ۋەزىيەتكە ئۇيغۇنلاشتۇرۇش زۆرۈر.

ئەدەبىي ئىجادىيەت بىر خىل مەنىۋى ئەمگەك، بۇ خىل ئەمگەكنىڭ نەتىجىسى يازغۇچىنىڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولىدۇ، شەخسنىڭ ئىجادىي كۈچى، كۆزىتىش ئىقتىدارى ۋە تەسەۋۋۇر كۈچىنى غايەت زور دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇش لازىم. تۇرمۇشقا نىسبەتەن چوڭقۇر چۈشەنچىگە ۋە ئالاھىدە كۆزقاراشقا ئىگە بولۇش، ئۆزىگە خاس بەدىئىي ماھارەتكە ئىگە بولۇش زۆرۈر. شۇڭا، ئىجادىيەتنىڭ ئەركىن بولۇشى شەرت. دېمەك، يازغۇچى ئۆز مېڭىسى ئارقىلىق پىكىر قىلىشى، تېما، باش تېما ۋە بەدىئىي ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى تاللاشتا تولۇق ئەركىنلىككە ئىگە بولۇشى، ئۆزىنىڭ مۇھەببىتى، قايناق ھېسسىياتىنى ئىزھار قىلىش ۋە ئۆزىنىڭ ئوي - پىكرىنى ئىپادىلەشتە تولۇق ئەركىنلىككە ئىگە بولۇشى شەرت. شۇنداق بولغاندىلا، ھەقىقىي تەسىر قىلىش كۈچىگە ئىگە ۋە تەربىيىۋى رول ئوينىيالايدىغان ئەسەرلەرنى يازغىلى بولىدۇ. لېنىن: «سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ھەقىقىي ئەركىن ئەدەبىيات» دېگەن ئىدى. پارتىيىمىز، ھۆكۈمىتىمىز، ئەدەبىيات - سەنئەت تەشكىلاتلىرىمىزدىن تارتىپ پۈتۈن جەمئىيەتكىچە ھەممىسى يازغۇچىلارنىڭ بۇ خىل ئەركىنلىكىگە قەتئىي كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك.

پارتىيە ۋە دۆلەت ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنى زۆرۈر شەرت - شارائىتلار بىلەن تەمىن ئېتىشى، زۆرۈر مۇھىت ۋە كەيپىيات ھازىرلاپ بېرىشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يازغۇچىلارمۇ ئۆزىنىڭ ئىدىيە - ھېسسىياتى ۋە پۈتكۈل ئىجادىيەت پائالىيىتىنى پارتىيە ۋە دۆلەت يارىتىپ بەرگەن بۇ خىل ئەركىنلىك مۇھىتىغا ماسلاشتۇرۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى بىلىشى، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش قانۇنىيەتلىرىنى بىلىشى، ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيىتىنى بىلىشى، كاپىتالىزمنىڭ چىرىك ئىدىيىسى ۋە فېئوداليزمنىڭ قالدۇق زەھەرلىرىگە قارشى تۇرۇشى زۆرۈر. شۇنداق قىلغاندىلا، ئەركىن ئىجادىيەت مەنزىلىگە ھەقىقىي تۈردە قەدەم قويغىلى بولىدۇ. بىز ئىشىنىمىزكى، يازغۇچىلىرىمىز بۇ خىل ئەركىنلىكنى قەدىرلەپ ۋە ئۇنىڭدىن توغرا پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت ئىستىداتىنى ئەركىن جارى قىلدۇرۇپ، خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلالايدۇ.

سوتسىيالىستىك قانۇنچىلىق قارىشىنى كۈچەيتىش كېرەك. «ھەممە گۈللەر تەكشى ئېچىل-

سۇن، بارلىق ئېقىملار بەس-بەستە سايرىسۇن» دېگەن يۆنىلىشتە چىڭ تۇرۇش كېرەك. بەدىئىي ئىجادىيەت داۋامىدا سادىر بولغان سەۋەنلىك ۋە مەسىلىلەر، قانۇنغا مۇخالىپ بولمىسىلا، ئەدەبىي ئوبزور يەنى تەنقىت، مۇھاكىمە ۋە بەس-مۇنازىرە ئارقىلىق ھەل قىلىنىشى لازىم، تەنقىتلەنگەن يازغۇچىنىڭ سىياسىي جەھەتتە كەمسىتىلمەسلىكى، تەنقىت سەۋەبىدىن چارە كۆرۈلۈش ياكى باشقا تەشكىلىي بىرتەرەپ قىلىشلارغا ئۇچرىماسلىقى، كاپالەتلىك قىلىش زۆرۈر. ئەدەبىي ئوبزورچىلىقتا باراۋەرلىك ۋە سەممىي پوزىتسىيە قوللىنىش، ئاددىي، قوپال بولماسلىق لازىم، «چەكسىز پىرىنسىپقا كۆتىرىش»، سىياسىي قالپاق كىيگۈزۈش بىلەن شۇغۇللانماسلىق، تەنقىتكە قارشى تۇرۇشقا يول قويۇش كېرەك. نۆۋەتتە، ئەدەبىي ئوبزورچىلىغىمىز تېخى ئانچە تەرەققىي قىلمىدى. ئوبزورچىلىق كىشىلەرنىڭ ئالغا بېسىش ئىشەنچى ۋە غەيرىتىنى ئاشۇرۇپ، يازغۇچىلارنىڭ بەدىئىي تەربىيىلىنىشىنى ئۆستۈرۈپ، پۈتكۈل ئەدەبىيات-سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ-ياشنىشىنى ئىلگىرى سۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەدەبىيات-سەنئەت سېپىدىكى يولداشلار بىرلىكتە تىرىشىپ، ئەدەبىي ئوبزورچىلىقنى قەدەممۇ-قەدەم راۋاجلاندۇرۇشى لازىم. ئىجادىيەت ئەركىن بولغىنىغا ئوخشاش، ئوبزورچىلىقمۇ ئەركىن بولۇشى كېرەك. ئوبزور ئەركىنلىكى ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنىڭ تەركىۋىي قىسمى. ئىلمىي، قائىدە-داۋلى سۆزلىنىدىغان، يۈكسەك سەۋىيىلىك ئوبزور بولمىسا، سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ راۋاجلىنىشى مۇمكىن ئەمەس.

يازغۇچىلارنىڭ ئىجادىي ئەمگىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئىجادىيىتىگە ھەر خىل زۆرۈر ماددىي شەرت-شارائىتلارنىمۇ ھازىرلاپ بېرىشىمىز كېرەك. نۆۋەتتە، بەزى يازغۇچىلارنىڭ خىزمەت شارائىتى ۋە تۇرمۇش شارائىتى، ئائىلىۋى، تۇرالغۇسى، كېسەل كۆرسىتىش، يېزىلارغا، زاۋۇت-فابرىكىلارغا چۈشۈپ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش قاتارلىق جەھەتلەردە ھەلىمۇ نۇرغۇن قىيىنچىلىقلار مەۋجۇت. ھەر دەرىجىلىك پارتىيە كومىتېتلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلار ھەققىي تۈردە مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىپ كۆچلۈك، كونكرېت تەدبىرلەر قوللىنىپ، بۇ قىيىنچىلىقلارنى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ھالدا ھەل قىلىشى لازىم.

تۇرمۇش — ئىجادىيەتنىڭ بىردىنبىر مەنبەسى. يېڭى تارىخىي دەۋردە، نۇرغۇن يېڭى ئەھۋاللار، يېڭى شەيئىلەر، يېڭى شەخسلەر، يېڭى مەسىلىلەر بارلىققا كېلىپ، بىزنىڭ چۈشىنىشىمىز ۋە تەتقىق قىلىشىمىزنى كۈتىدۇ. بىز يازغۇچىلىرىمىزنىڭ تولۇپ-تاشقان قىزغىنلىق بىلەن يېزىلارغا، كارخانىلارغا، قىسىملارغا، ئىشچىلار، دېھقانلار، زىيالىيلار تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقان، خىزمەت ۋە كۈرەش قىلىۋاتقان جايلارغا چوڭقۇر چۆكۈپ، ئۇلار بىلەن پىششىق تونۇشۇشنى ۋە ئۇلارنى تەتقىق قىلىشنى سەممىي ئۈمىت قىلىمىز. شۇنىڭدەك يازغۇچىلىرىمىزنىڭ دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزمنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئاڭلىق تەتبىق قىلىپ، تۇرمۇشنى بىلىشى، تەھلىل قىلىشى ۋە ئىپادىلىشىنىمۇ ئۈمىت قىلىمىز. يېقىندا، يولداش دېڭ شياۋپىڭ «بىر دۆلەتتە ئىككى خىل تۈزۈم» تەسەۋۋۇرى ئۈستىدە توختالغىنىدا، بۇ خىل تەسەۋۋۇرنىڭ شەكىللىنىشى دىئالېكتىك ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزمغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى. بۇ، ئەمەلىيەتتە، بىرگە قانداق قىلغاندا ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، ماركسىزمنىڭ ئاساسىي قائىدىلىرىنى ئىجادىي تەتبىق قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇر-

دى. مېنىڭچە، يازغۇچىلىرىمىز تۇرمۇشنى چوشىنىش ۋە ئىجادىيەت ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشتە ئۇنىڭدىن ئىلھام ئالسا بولىدۇ. بىز يازغۇچىلىرىمىزنىڭ، ئاساسەن، كەڭ ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياش يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ئۆزىنىڭ بەدىئىي تەربىيىلىنىشنى تېرىشىپ ئۈستۈرۈشىنى ئۈمىت قىلىمىز. نۇرغۇن ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياش يازغۇچىلار جۇڭگو ھەم چەتئەللەردىكى ئۇلۇغ ئەدەبىيات ئۇستازلىرىغا سېلىشتۇرغاندا، بىلىم ۋە بەدىئىي ئىقتىدار - ماھارەتلىرىنىڭ تېخى يېتەرسىز ئىكەنلىكىنى، بىز ئەكس ئەتتۈرۈدىغان ئۇلۇغ دەۋرىمىز بىلەن تولىمۇ ماسلىشالمايۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلماقتا. ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن، كەڭ بىلىمگە، ھەم ئىجتىمائىي بىلىم، ئەدەبىيات بىلىملىرىگە ھەم ئىلىم - پەن بىلىمىگە ئىگە بولۇش، شۇنىڭدەك ئىدىيىۋى مەزمۇن ۋە بەدىئىي ماھارەت جەھەتتە قەدىمقى ۋە ھازىرقى، جۇڭگو ھەم چەتئەللەرنىڭ بارلىق مۇنەۋۋەر سەنئەت جەۋھەرلىرىدىن ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىشىمىز زۆرۈر. ئەگەر بىز مۇشۇنداق قىلساق، سەنئەتتە بىز چوقۇم كەڭ بىلىم تۇپرىقىدا گۈللەپ ياشنايدۇ.

ۋەكىللەر، يولداشلار، دوستلار!

يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ بۇ قېتىمقى قۇرۇلتىيى ئىقتىسادىي تۈزۈم ئىسلاھاتى ئومۇمىي يۈزلۈك قانات يېيىۋاتقان ۋەزىيەتتە چاقىرىلدى، پارتىيە ۋە خەلق ئەدەبىيات ئىشىغا تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ قويغان، ئەدەبىيات يېڭى، تېخىمۇ زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشىش ئالدىدا تۇرغان ئەھۋال ئاستىدا چاقىرىلدى. بىز بۇ قېتىمقى قۇرۇلتاينىڭ چوقۇم چوڭ رىغبەتلەندۈرۈش، چوڭ ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، چوڭ گۈللەندۈرۈش قۇرۇلتىيى بولىدىغانلىقىغا، ئېلىمىز سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى يارىتىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. پېشقەدەم يازغۇچىلار، ئوتتۇرا ياش، ياش يازغۇچىلار، پارتىيىلىك يازغۇچىلار ۋە پارتىيىسىز يازغۇچىلار، كەسپىي يازغۇچىلار ۋە ئىشتىن سىرتقى يازغۇچىلار، بارلىق ۋەتەنپەرۋەر يازغۇچىلار، ئىتتىپاقلىشىپ، يەكدىللىك بىلەن، جۇڭخۇانى يۈكسەلدۈرۈش، ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن، باتۇرانە ئالغا باسايلى!

(«خەلق گېزىتى» نىڭ 1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنىدىكى سانىدىن)

(بېشى 8 - بەتتە)

تەبرىكلىدى.

جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى جوياڭ كېسەللىك سەۋەبىدىن يىغىنغا قاتنىشالمىغاچقا، دوختۇرخانىدىن تېلېگراممىا بېرىپ قۇرۇلتاينى تەبرىكلىدى.

ئەدەبىيات ساھەسىدىكى يۇقىرى ئابرويغا ئىگە بولغان پېشقەدەملەردىن بى شىڭتاۋ، شيە بىڭشىن يازما تەبرىك سۆزى سۆزلىدى ۋە تەبرىك خەت ئەۋەتتى.

1984 - يىلى 12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى چۈشتىن كېيىن، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى جاڭ گۇاڭنيەن يىغىنغا «يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات چوڭ قەدەم بىلەن ئالغا باسماقتا» دېگەن ماۋزۇدا دوكلات بەردى.

2 - كۈندىن باشلاپ، ۋەكىللەر مۇناسىۋەتلىك دوكلاتلارنى ئاڭلىدى، چوڭ يىغىندا سۆزگە چىقتى ۋە گۇرۇپپىلار بويىچە مۇزاكىرىلەر ئېلىپ باردى. يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسى ماقۇللاندى، 4 - نۆۋەتلىك ئىجرائىيە ھەيئەت سايلاپ چىقىلدى. قۇرۇلتاي 8 كۈن ئېچىلىپ، 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى يېپىلدى.

(«ئەدەبىيات» گېزىتىنىڭ خەۋىرىگە ئاساسەن رەتلەندى)

چوڭ رىغبەتلەندۇرۇش، چوڭ ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، چوڭ گۈللەندۈرۈش مۇقەررەر
هالدا ئەدەبىيات - سەنئەتتە چوڭ جانلىنىش، چوڭ مۇسابىقە، چوڭ
ئۆسۈشنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - قۇرۇلتىيى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلدى

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى 1984 - يىل 12 - ئاينىڭ 29 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن بېيجىڭدا داغدۇغىلىق ئېچىلدى. پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىمىزدىن خۇ ياۋباڭ، ۋەن لى، شى جۇڭشۈن، گۇمۇ، خۇ چىلى، چياۋشى قاتارلىق ھەمدە مەركىزىي كومىتېت مەسلىھەتچىلەر كومىتېتى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ دائىمىي كومىتېتى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ بىر قىسىم رەھبىرىي يولداشلار ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتناشتى.

بۇ قېتىمقى يىغىنغا قاتناشقان پەخرىي ۋەكىللەر 55 نەپەر، ۋەكىللەر 815 نەپەر (جايلاردىن سايلانغان ۋەكىللەر 562 نەپەر، ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ۋەكىللەر 124 نەپەر، ئۆتكەن نۆۋەتلىك قۇرۇلتايدا سايلانغان ئىجرائىيە ھەيئەت ئەزالىرى 129 نەپەر). 815 نەپەر ۋەكىل ئىچىدە 55 ياشتىن تۆۋەن بولغان ياش، ئوتتۇرا ياش ۋەكىللەر 40% نى ئىگىلەيدۇ؛ 35 ياشتىن تۆۋەنلەر 31 نەپەر، 36 - 45 ياشقىچە بولغانلار 71 نەپەر؛ ئايال ۋەكىللەر 8% نى، قېرىنداش مىللەتلەر ۋەكىللىرى 10% نى ئىگىلەيدۇ. شىزاڭ ۋەكىللىرى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ قۇرۇلتىيىغا تۇنجى قېتىم قاتناشتى.

ئېچىلىش مۇراسىمىدا، خۇ چىلى پارتىيە مەركىزىي كومىتېت سېكرېتارىياتىغا ۋاكالىتەن تەبرىك سۆزى سۆزلىدى. ئۇ سۆزىدە، قۇرۇلتاينىڭ چوڭ رىغبەتلەندۇرۇش، چوڭ ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، چوڭ گۈللەندۈرۈش قۇرۇلتىيى بولۇپ قېلىشىغا، سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنىڭ يارىتىلىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈردى.

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى كېسەل سەۋەبىدىن يىغىنغا رىياسەتچىلىك قىلالماي، ئېچىش نۇتقىنى ئوقۇپ ئۆتۈشنى ھاۋالە قىلدى.

ئېچىلىش مۇراسىمىدا، مەملىكەتلىك باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ تەبرىكنامىلىرى ئوقۇپ ئۆتۈلدى.

خۇ چياۋمۇ، دىڭ لىڭ ئايرىم - ئايرىم ھالدا تېلېگرامما ۋە تېلېفون بېرىپ، قۇرۇلتاينى

(ئاخىرى 8 - بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

كۆڭۈل مەرۋايىتلىرى

(لىرىك شېئىرلار)

بوغدا ئابدۇللا

ئەسكى يارلىقتا

دەريا بويى، ئەي شېغىللىق يەر،
ئەسكى يارلىق ــ لاچىن ئۇۋىسى،
ئامانمۇ سەن! يىغلاپ كۆرۈشەي،
ئەقدەمدۇر يېشىم قەترىسى.

تۆگە سويۇپ كۈتۈشتى دوستلار،
ئىچىلمەدىم زىنھار ۋە زىنھار.
يۈرىگىمگە پەقەت ۋە پەقەت،
سەن ئۆزەڭلا داۋا ــ مەدەتكار.

باللىقىنىڭ تەنتەك ئىزىنى
ئىزلە - ئىزلە تالسۇنمۇ كۆزۈم.
چاقىرسا ئۈن، سوزسا قول يەتمەس ـــ
ئۇزاقتا ئۇ، سېغىندىم ئۆزۈم.

سۇ ئىچكىنىم، سۇدا ئۈزگىنىم
ئېسىمدىدۇر ئاپتاپ، ئالتۇن قۇم؛
كۆيدۈرسىمۇ چوقان سېلىشىپ،
پومداقلىشىپ ئوييناپ يۈرگىنىم.

يەنە باقتىم كۆكشۈل دولقۇنغا
قىيا تاشقا يۆلەنگىنىمچە.
ۋە ھەممىنى ئۇنتۇدۇم، شاۋقۇن
ئەللىيىگە بۆلەنگىنىمچە!

1984 - يىل، ئاۋغۇست.

پارچە

ئىنسانغا تېچلىق بولار نەدە؟
بىرى بۆشۈكتە،
بىرى قەۋرىدە!

مۈشۈك

مۈشۈك يۈرەر قەۋرە بېشىدا
مىياۋلايدۇ ئەجەپ بىر ئاچچىق.
كۈن چۈشكەنمۇ بېشىغا مۈشكۈل،
نىمە ئىزلەر؟ نىم سەرسانچىلىق؟
يا ياۋايى يۈرگەنمۇ بۇندا؟
يا قالدىمۇ ئۇزۇقسىز ھەم ئاچ؟
ئېلىپ كەلدى قايسىبىر شامال؟
نىملەرگە بولدىكىن مۇھتاج؟
ياق! ياق! ئۇ بىر ئەركە ھەم يۇۋاش،
ئۆيدە ئۆسكەن ئارسلان چېغىدىن،

باقچان ئۈنى بىر قېرى ئانا،
نانىنى ئېلىپ بېرىپ ئاغزىدىن.
سەپكۈن چۈشۈپ قاتقان قوللىرى،
دۈمبىسىنى سىلىغان ئۈزاق.
ئاشۇ رەھىم ۋە شۇ ئەقىدە،
شۇ مۇھەببەت، ئاشۇ ئىشتىياق،
تومۇرلاردىن تومۇرغا ئۆتۈپ،
سۈت ئورنىدا سىڭگەن قېنىمغا.
ئايرىۋەتكەچ موماينى ئەجەل،
تۇتقان ئىدى مۇشۈكنى يىغا.
مۇسىبەتكە چۆمۈپتمەيدۇ ھېچ،
نەدىن كەلدى بۇ تەخىراۋان؟!

ئاق ئىچىدە ياتقان ئانىغا،
قاراپ-قاراپ بولماقتا ھەيران!
بىراق يېقىن كەلگۈزمەيدۇ ھېچ،
ئېتىۋارسىز قالدى ھازىسى.
باغرى قاتتىق ئادەملەر بىلسە،
ئانا ئەسلى ئۇنىڭ ئانىسى!

جىنازىنىڭ دولقۇنىدا ئۇ،
بىر ئۇيانغا ئۆتتۇدۇ يىغلاپ،
بىر بۇيانغا ئۆتتۇدۇ يىغلاپ،
توپىلارنى تاتلاپ، مياۋلاپ...

1983 - 1984، - يىللار.

يوپۇرماقنىڭ چۈشى

كىچىكۈز ئاخشىمى
يوپۇرماق چۈش كۆرۈپتۇدەك،
ئاسمان دەپ قىياس قىلغۇدەك،
ئۇ ھە دەپ گۈلدۈرلىگۈدەك؛
چاقماقلار ئارىسىدىن
بىر پەرىزات چىقىپ كەلگۈدەك،
ھەم ئۇنىڭغا سۆز قىلغۇدەك:
ئەي، باھار ئەلچىسى،
ئەي، ياز ئەركىسى،
يېشىل،
پاقىراق،
سۈزۈك،
بىنەۋبار ئىدىڭ تۈنۈگۈن
خۇددى زۇمرەتتەك.
ھە، ئەمدى پەسىل ئاتلاپتۇ،
بۇ دەم، ئالتۇن رەڭلىكسەن
كۆرۈنۈسەن يەنە
بىر پارچە قىزىل ئالتۇندەك.
تاڭدىكى جۇدۇن،
تاڭدىكى سوغاق يامغۇر
ساڭا تېگىپتۇ،
سېنى يەرگە تۆكۈپتۇ،
ئەمدى سېنى غازاڭ ئاتايدۇ،
دەسسەپ قالىدۇ،
سەن لەيلەيسەن سۇدا،
سەن پاتقاقتا
يېتىشىڭمۇ پاتقاقنى قۇچاقلىغاندەك!
شۇنداق قىلىپ
ئۇگۇلۇپ كېتەرسەن،
توپىغا قوشۇلارسەن،
توپىغا كۈچ قوشارسەن
قان-تەردەك!
بىر گۈزەل كەشتىدۇر ئەتە
شەپىغى قىزىل،
شامىلى مەيىن،
ئۇنىڭ يېڭى ئۈنگەن بىخلىرىدە
كۆكلىگەن يوپۇرماقلىرىدا
سېنىڭمۇ ھۆسنۈڭ بولار،
سېنىڭمۇ!

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

قارا خال

— بىر يىگىتنىڭ خاتىرىسىدىن

كىچىككىنە قۇش بولسام،
قىزنىڭ لېۋىگە قونسام،
نە قىلادۇر خالىنى
چوقۇلاپلا ئەپقاچسام.

...گۈزىلىمگە

قوي ئەمدى، قوزغىما كونا ھەسرەتنى
نەۋقىران يىگىتلىك ئۆزاپ كەتتى بەك.
كىرپىكلەر ئۈستىدە تىزىلغان ئۈنچە،
يادىمدا تۇمانەن — چۈشۈمدىكىدەك.

ئۇت سىلىپ ئىچىمگە سېھىرلىك كۆزدە
دەرياغا ئاپاردىڭ، قەترە كۆرمىدىم.
تومۇزۇڭ دەستىدە بولدۇم بىر قۇشقاچ،
باغرىمغا نەم ياقتىم، تىرىك ئۆلمىدىم.

ئاھلىرىم ساداغا كەتتى ئايلىنىپ،
بىلمىدىم سادالار يوقىدى قاچان؟
گەر بۈگۈن ماڭا قىل ئۇن پاراغەتنى،
ئەرزىمەس بىر ئەلەم ئالدىدا جانان!

قۇيۇن ھەققىدە رىۋايەت

ھىمتىنىڭ سېپىدا
ئالدىمدا،
ئىككى يېنىمدا،
قۇيۇن چىقار،
قۇيۇن پىقىرار.
قۇيۇن سوقۇپ ئۆتتى دۇمبەمدىن،
كىرىپ پىكاپ دەرىزىسىدىن،
بىرسى دىدى:
قۇيۇن
ئىشەك توپىغا قەرىزدار ئىمىش ئاسمانغا،
شۇڭا ئۇ زىمىندىن ھەممىشە
توپا توشارمىش.
چۆرگىلەپ يۈرۈپ ھەريانغا.

ئوچاق

ھويلىنىڭ تۆرىدە كىچىك بىر ئوچاق،
بىلمىدىم قاچاندا ئۆچتىكىن ئوتى.
دېخان ھويلىسىغا قوشۇپتۇ زىننەت،
تۇرۇپتۇ ئىسلىنىپ قارايغان پېتى.
تۇرۇپتۇ ئىچ باغرى كۆيگەن پېتىچە،
ئەمما ئۇ تاۋلىغان يۈزلەپ شەمشەرنى.
قېنىكىن تۆمۈرچى، بۈگۈن جۈمە كۈن
ئايلىنىپ يۈرگەندۇر بەلكى بازارنى!

قاغا ھەققىدە رىۋايەت

قاغا كۆزدە قوناق ئوغرىلاپ،
بەلگۈ قىلىپ بىرەر سايىنى،
كۆمەر ئىمىش كېيىن يەيمەن، دەپ
بالدۇر قىلىپ ئۇزۇق غېمىنى.
كېلەر ئىمىش بىر كۈن قاقىلداپ،
سايە يوقمىش ئىشەنگەن يەردە
تۇمشۇغىنى تۇپراققا سۈركەپ،
تىپىرلارمىش كەچ - سەھەرلەردە.
لېكىن ئامەت ئىككەن قوشچىدا،
دان قۇتۇلماس قىچىپ ساپاندىن.
بۇرۇت تولغاپ كۆلەرمىشكەن ئۇ
قوشلاپ - قوشلاپ ئالغان خاماندىن!

ھېيتكا ئالدىدا

ھېيتكانىڭ ئالدىدا،
بىر سايىۋەننىڭ ئاستىدا،
دوغاپ ئىچتىم سىرلىق ھىجىردا،
مۇز پارچىسى ئاغزىمدا
مۇزلىدى چىشىم.

چۇچۇمەل قىيتىقنى تامشىدىم،
ئولتۇرغىنىم ئەسكى ئورۇندۇق،
لېكىن روھىمدا ئۆزگىچە غۇرۇر
بۇندا سۇرگىنىم جەننەتنىڭ پەيزى،
ئىچكىنىم شارابى ئەنتەھۇر!

يەل ھالقىسى

چوڭلاردا بىر ئۆزگىچە مىجەز،
سوراپ كۆرسەڭ تۇغۇلغىنىنى:
بىرسى قوغۇن پىششىغىدا دەر،
بىرسى يەرنىڭ تەۋرىگىنىنى.
ئاپەت بولغان يىلى دەر مومام،
شۇنداق دىگەن ئىكەن ئانىسى.
ياشاۋەرگەن چۆل توغرىغىدەك،
بىر ئىنسانكى ئىنسان ساددىسى.
تېپىشماقتا ئايلانغان بۇ ياش،
سىناق قىلىپ ئەۋلات ئەقلىنى.
نە بولغاي بىر جاۋاپ، ئاقتۇرساڭ،
نە تەزكىرە، نە يىلنامىنى.

نىتەيكى دەپ تۇرغاندا بىر ياز،
دەرەخ كەستى بوۋاي بىر كۈنى.

ئويلىدىمكى، ياش قامۇسى بۇ،
ئۆتكەزدىغۇ نەچچە قەرنىنى.
بۇ ۋەج بىرلە كۆز تىكتىم ئۇزۇن،
كۆتەك ئۆزرە يىللار ھالقىسى.
ھالقا ئىچرە روشەن بىر قەۋەت —
پورلىشىپتۇ، ئاپەت زەخمىسى.
ساناپ چىقتىم سىزىقنى بىر-بىر
توقسان ئىكەن مومامنىڭ يېشى.
قىينىسىمۇ تېپىشماق گەرچە،
باركەن ئاخىر بىر يېشىلىشى.
دىدىم: مىڭ، مىڭ رەھمەت تەبىئەت،
ئۇ ئانىغا ئوخشايدىكەن راست.
كوللى شەيئى قىسمەتلىرىگە
ئۆزى ھەغدا، ھىچكىم ئوخشىماس!

ئەلەنجا

بىر كېچىدە نەچچە ئويغىنىپ،
ئۆزەم ھۆلنىڭ ئۇستىدە يېتىپ،
ياتقۇزاتتىم سىنى قۇرۇقتا
ئاق سۈت بېرىپ ھەم ئەللەيلىتىپ.
خوشنام دەيتتى: «تۇماققا سىغار»،
تۇغۇلۇشتا ئاجىز ۋە يۇمران.
تا گېلىمدىن بەردىم سۇغۇرۇپ
قۇش ئاغزىدا بەرگىنىدەك دان.
يىگىت قىلدىم تۇمار ئاسقۇدەك،
ئەل ئىچىگە قوشۇپ بىر گۆھەر.
مەشرەپلەردىن يانساڭ تولغىنىپ
بوسۇغىدا كۈتتۇم جان-جىگەر.

ئوتتۇز ئۆدەك، يەنە توققۇز غاز،
ئاكا قوشۇپ سەككىز ئولايىنى.
توقسان ئوغۇل، توقسان قىز بىلەن
كام قىلماستىن ئۆتكەزدىم توينى.
يىللار ئۆتتى، كەلدى شۇ نۆۋەت،
بولۇپ قالدىم مەن ئاجىز «بالا».
قېنى مادار، يۇرەلمەيمەن ھىچ،
ماڭا كېرەك يۇمشاق كۆرپىلا.
مېھمانىڭمەن ئۈچ كۈن، بەش كۈنلۈك،
بولغۇم كەلمەس ۋە لېكىن ھاپاش.
تېشىم ئەمەس ئىچىمنى كۆرگىن،
ئاجىزلىدىم بول ھىمات — قاياش.

www.uyghurkitap.com

باش ياستۇقتا يەتكەندە بىر كۈن،
چاكىلدارمەن، تامغۇزغىن تامچە.
دىدارىڭغا سۇگىرە بىر قاراپ،
ئۇخلاپ قالاي شۇ ئۇخلىغانچە.

1984 ـ يىل، ئىيۇل ـ ئوكتەبىر، ئۈرۈمچى.

قار ئۇچقۇنى

قار ئۇچقۇنلار،
سوغ شامال سوقار،
ئۇچقۇنلارنى ئۇچقۇن قوغلىشار،
ھەربىر ئۇچقۇن بىر پەرۋاندەك
ئۆزىنى زىمىنگە ئاتار،
زىمىنگە ئۇرار،
ھە! مۇزلىماس ئىكەن زىمىن
غايىپ بىر ئوتتەك!
غايىپ بىر ئوتتەك!

قار ھەققىدە خىيال

قار لەپىلدەر،
شەپكەمگە،
مۇرەمگە
ئۇچقۇنى چۈشەر
پىشانەمگە،
كىرپىكىمگە،
يۈزۈمگە.
لېكىن
ھارارىتىمدىن ئايلىنار شەبنەمگە،
شۇ شەبنەم تەپتىدىن
مەنمۇ ئېرىپ
بىر سۈزۈك تامچە بولدۇم
ئاخىر بىر كۈنى
سىڭىپ كېتەرمەن زىمىنگە!

1984 ـ يىل، دېكابىر.

بىر ناخشا

ـ بىر كەمبەغەل دېھقان بوۋاينى خاتىرىلەيمەن

مەن تۇزنى يىگەن ئۇ رەھمەتلىكنىڭ،
ئۇ ئالەمدىن ئۆتتى،
بۈگۈن
قارلىق ئايدىڭدا
يادىمغا يەتتى.
قايسى بىر يازدا،
تالادا
تارنى تىترەيتتى ئوڭ قولى،
پەدىنى باساتتى سول قولى،
ئىڭىكىمنى تۇتقان پېتىچە
نىملەرنى چالدىكىن دىدىم،
ھېچ بىلمىدىم،
ئاھاڭ كەيپى مەس قىلدى ئۇنى،
بارغانسېرى قىيسايدى بېشى.
كۆزلىرىدىن ئەگىدى يېشى.
بۇ شۇنداق بىر ناخشا ــ ئاھاڭكەن
كىم ئېيتسا،
كىم چالسا
قوناقلىقتىن يۈگرەپ چىقاركەن،
كارىزلاردىن ئۇچۇپ چىقاركەن،
جۆر بولاركەن،
شۇ چاغدىمۇ،
قەدىمدىمۇ،
دەل ھازىرمۇ...

1984 ـ يىل، دېكابىر.

دېڭىز، يوپۇرماق، جانان

دېڭىز،
بىر يېشىل يوپۇرماق دىگۈدەكمىشمەن،
گۈزەلىم تۇرغىدەك ئۇنىڭ ئۈستىدە،
(مەن قىرغاقتا كۆرگۈدەكمىشمەن،
ھەيران بولغۇدەكمىشمەن)
يوپۇرماق لەپەڭلىگۈدەك،
گۈزەلىم قولىنى قاناتتەك كېرىپ،
مەھكەم تۇرغىدەك.
بىر دەمدىن كېيىن،
ئۇ، ئۆزىنى سۇغا ئاتتانىمىش،
ئاھ، ماڭا قىيىن
يۈرىكىم قېپىدىن چىققانىمىش،
ۋاقىت ئۆتكۈدەك،
مېنىڭ ئىچىم تىت-تىت بولغۇدەك،
ئۇ چىقمىغۇدەك،
چىقمىغۇدەك،
بىر چاغدا
كۆتىرىلىپتۇ سۇدىن بېشى،
ئىككى قولىدا سۈزگەن قىلىچى...
......
ئويغىنىپ بىلدىم
بۇ چۈشۈم، دېدىم:
گۆھەرمۇ-گۆھەر،
شەمشەرمۇ-گۆھەر،
گۆھەر ھامان گۆھەر
سۇ ئاستىدىمۇ،
يەر ئۈستىدىمۇ!

1984 - يىل، دېكابىر.

بوز تورغاي

ئىمىن ئەخمىدى

بۇ پايانسىز دالاغا دىققەت بىلەن قارايدىغان بولساڭ، كۆزۈڭگە بىرەر-يېرىم پارچە كۆلەڭگىمۇ چېلىقمايدۇ. ئەتراپتا دەل-دەرەخمۇ، ئوت-چۆپمۇ يوق. ناگان-ناگاندا زەڭگەر رەڭ ئاسماندىن سەن تورغان جايغا غىل-پال سايە تاشلاپ غۇيىيدە ئۇچۇپ ئۆتكەن ۋە سېنى ئىنتايىن شاتلاندۇرۇپ يېقىملىق سايرىغان بوز تورغاينىلا كۆرۈپ قالىسەن، خالاس!

— لىۇ بەيىۋي — «زىمىن قەلبى» دىن

ماشىنام توختىدى، يولنىڭ بويىدا،
ئالدىمدا ياتىدۇ پايانسىز كەڭ ساي.
قارىسام، ئىرغىتىپ پۈركەنجىسىنى
تاڭ لىباسى كىيگەن چەكسىز سامادىن
چۇ-چۇ قىلىپ سايراپ ئۆتتى بىر تورغاي.
كەڭ ئوپۇق گوياكى بېلىق كۆكسىدەك
بىلىنەر-بىلىنمەس ئاقىرىۋاتقان چاغ.
تەبىئەت قارامتۇل شايى پەردىدە،
ھۇۋا كۆرۈنەتتى يىراقتىكى تاغ.
غۇيىيدە بىر شەپە، بەلكى بايىقى
تاڭ بىلەن ئويغانغان بىر دىن-بىر ئاۋاز
ئىگىسى بوز تورغاي ئويغاتتى يەرنى
ئەمگەك شەرىپىگە چېلىپ يېڭى ساز.
زەڭ سالسام، ئۇ خۇددى سەپەردىن يانغان
ئۈستىنى چاڭ باسقان قەيسەر جەڭچىدەك
ئۇنتۇپتۇ ئۇ بۈگۈن ھەممە نەرسىنى
سۆيۈمدىن خۇشخەۋەر بەرگەن ئەلچىدەك.
ئالەم بوشلۇقىنى قىلىپ كەڭ سەھنە

ئۇسۇل ئويناۋاتقان ماھىر سەنئەتكار
كەبى ئۇ، گاھى ئۆرلەپ، گاھى پەسىيىپ
بۇدرە دولقۇنلارنىڭ كۆكسىنى يارار.
ئۇنىڭ خۇش ئاۋازى چەكتى دىلىمنى
بولۇپ قالدى تىمتاس تاغنى سادالار،
بۇ ئۇتلۇق يۈرەكنىڭ جۇشقۇن كۈيلىرى
ئالدىدا لال ئىدى بارچە ناۋالار.
يۈز بەردى كارامەت: نازۇ - كەرەشمە
بىلەن جادۇ كۆزىن قىسىپ كىچىكە
ھاكىم بولغان بىر توپ يورۇق يۇلتۇزلار
خىجالەت بولغاندىن يۆگەپ يۈزىنى،
ئۈن - تىنۇش چىقارماي قاچتى يىراققا.
تورغاينىڭ ئۈيىقىدىن غالىپ ھەۋىسى
قۇياشنى قوزغىلىشقا ئەيلىدى مەجبۇر.
ئىبرىنىپ ئۆرلىدى ۋە تونجى بولۇپ
ئانا يەر ئۈچۈن نۇر چاقىرغان قۇشنىڭ
رۇخسارىدىن كۆردى تەڭداشسىز غورۇر.

ئاڭلىغان ئىدىم مەن، سەبى چېغىمدا
تورغاي پەزىلىتىدىن مۇنداق رىۋايەت؛
ئۇنىڭغا جەبرائىل ئېيتقان ئىكەنمىش
ئادەم بەختىنىڭ تەڭ يېرىمى يەردە،
لېكىن چوڭ يېرىمى يۇلتۇزلاردا دەپ.
شۇ سەۋەپ ئۇ ئىنسان كەلگۈسى ئۈچۈن
بەخت تېپىپ بېرىشكە باغلاپتىمىش بەل.
شۇڭلاشقا ئۇنى ھېچ ئازدۇرالماسكەن
قار - بوران، سوغ، مۆلدۈر ۋە ياكى ئەجەل.
ئۇ كۈندۈز دالادىن يىغىپ يېمىش ۋە چاچ
شاخ شۇمبىلارىدىن ياسارمىش شوتا.
كەچقۇرۇن زەر چىچەك ساماغا بىقىپ،
قەلبى يانار ئىمىش ئۇلۇغ ئارزۇدا.
ئۇ نۇرلۇق يۇلتۇزنى يېقىن دەپ بىلىپ،
شوتىنى كۆتىرىپ ئۇچارمىش كۆككە.
مەقسىدى، ئىنسانغا داغدام يول ئېچىش
بولغاچقا ھېچ پەسەنت قىلمامىش يۈككە.

زىمىن ئۈستىدىكى ھەرنە مەۋجۇدات
ئۇيقۇ دەرياسىغا بولغىنىدا غەرق،
پەقەت بوز تورغايلا جەڭگە ئاتلىنىپ،
جەسۇر جەڭچى كەبى ناخشىلار ئېيتىپ،
ئۇچارمىش تاڭ يورۇپ قىزارغىچە شەرق.

ئاردىن ئۆتسىمۇ ئەسىرلەر، يىللار
بوز تورغاي سۆزىدىن يانمىدى زىنھار.
ئۇ پۇشايمان يېمىدى قىلغان ئىشىدىن،
ئەكسىچە، ھەر سەھەر پۈتۈن جاھانغا
چۇ - چۇلاپ قەلبىنى ئەيلىدى ئىزھار.
ئاشۇ ئۇچۇشىدا تورغاي نەچچە رەت
قونۇشقا ئىنتىلدى يۇلتۇزغا - ئايغا.
ئىزلەپ ئۇ ئادەملەر ئۈچۈن ئارامگاھ،
قونماقنى ئىزلىدى ئالتۇن سارايغا.
ئاقىۋەت ئۇ كۆردى ھاۋا كېمىسى
سۈنئى ھەمرالارنىڭ يۇلتۇزغا قاراپ،
كوسموس مانانلاردەك چىقىرىپ ئاق ئىس
ئۇچۇپ ماڭغىنىنى ھەيۋەت ۋاقىراپ.
بەلكىم ئىنسانىيەت پىلانىت ئارا
قىلغاندا قاناتلىق ئاسمانغا پەرۋاز،
تورغاي تەسەۋۋۇرى بەلكى ئۇلارنىڭ
ئىجاتكار روھىغا بولغانمۇ ئەنداز؟

ئاشۇ خىياللارنىڭ ئىلكىدە شۇدەم،
قارىسام، زەڭگەر رەڭ يىراق ساماغا.
كۆرۈپ قالدىم بىر جۈپ سىرىق تورغاينىڭ
قانات قاققىنىنى ئەركىن ھاۋادا.
ئاھ، گۈزەل تورغايلار، ھۆسنى توپا رەڭ،
تۈرغىنى - پۈتكىنى توپا رەڭگىدە.
كۆز قاماشتۇرغىدەك بىرەر كىيىمنى
كۆرمىدىم تېخى مەن ئۇنىڭ ئەڭگىدە.
ئۇچسىمۇ ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا ئۇلار
ئاقباش تاغ ئۈستىدىن ئالماپتۇ ئورۇن.
ۋە ياكى ياپىراپتۇ چىنار، شەمشاتلار

تورغاينىڭ ئۈستىگە رەڭدار گۈزەل تون،
ۋە ياكى باغلاردىن، ئاۋات شەھەردىن
كاھىشلىق ئۆيلەردىن تاپماپتۇ ئۇۋا.
يەنىلا ئەخلەتتىن ياسىغان كەپە
بولۇپتۇ ئۇنىڭغا شاھانە ئوردا.
ۋە لېكىن تۇققان يەر ئۇنىڭ بېشىغا
سېرىق توپىسىدىن كىيدۈرۈپتۇ تاج.
ھە، ئۇنىڭ تاجى بار، تەختكە مەيلى يوق،
ئەمەس ئۇ ھېچقانداق زىننەتكە مۇھتاج.
مەن كۆردۈم تاجى بار جاندارلارنى كۆپ:
ياچىۋەگ بىر مىسال،
گاھى دەرەخكە
يامىشىپ ئۆزىنى بەك ئالى سانار.
كۆرگەنمەن تاۋۇسنى، ئۇمۇ مەرمەر تاج
مەغرۇر قويرۇغىنى كوزۇ - كوز قىلىپ،
توپا تاجلىقلارغا مەنسىتمەي قارار.
مەن تاجلىق قۇشلارنى كۆرگەنمەن تولا
ئۇلار شۇنچە مەغرۇر، شۇنچە گىدەيگەن.
پەقەت بوز تورغايلا ئەزىز ئەجرىدىن
ئانا يەر تەقدىم قىلغان تۇپراق رەڭ تاجنى
شۇنچىلىك ئەزىزلەپ، ئەلا بىلەركەن.
ھىلىھەم يۈكسەكتۇر ئۇنىڭ ئارزۇسى،
دەسلەپكى قەسىمىنى ئۇنتۇغىنى يوق.
مەن يەنە بىر مەرتە قىلىمەن جاكا:
مەن سۆيگەن تاجلىقلار، تاجسىزلار ئارا
بۇ سەھەر بۇ جايدا كۆرگەن تورغايدىن
ئېشىپ چۈشەلىگۈدەك ئۇلۇغراقى يوق.

ئاھ، مەن ماشىنامنى يولنىڭ بويىغا
توختىتىپ ھاردۇغىم ئالسامۇ ئالاي.
تاڭ لىباسى كىيمىگەن چەكسىز سامادىن
بەلكى ئۇچۇپ ئۆتەر يەنە بىر تورغاي...

1984 - يىل، سېنتەبىر، ئاقسۇ.

لېرىك شېئىرلار

ئەركىن ئىبراھىم

مەن كېتىپ بارىمەن بۇلۇت ئۈستىدە

زېمىنگە تەبىئەت يەنە ئاق قاردىن،
سېلىپتۇ ماھۇتتەك چەكسىز پاياندار.
مەن كېتىپ بارىمەن قارلارنى دەسسەپ،
خىيالىم كۆكلەردە قىلىدۇ پەرۋاز.

مەن سەزدىم ئۆزەمنى بۇلۇت ئۈستىدە،
ئۇچماقتا ئاسمىندا ئاپپاق ئەجدىھا.
مۇھەببەت ۋە ھىجران ئىلكىدە ياشناپ،
جانلىنىپ تۇرۇدۇ مۇقەددەس دۇنيا.

مەن كېتىپ بارىمەن بۇلۇت ئۈستىدە،
ئاسمىندا بىر - بىرلەپ قالدى قەدەملەر.
زېمىننى سېغىنىپ، بۇلۇت تېگىدە
يالتىرار كۈمۈشتەك سۈزۈك قەترىلەر.

يۈركىنىپ ئاق تونغا بىپايان دالا،
ئورماندا ئويناپدۇ چىچەك جىلۋىسى.
ئالدىمغا كەلگەندەك بولۇدۇ خۇددى
چىچەكتىن تۆرەلگەن ئورمان پەرىسى.

ئەينەكتەك يالتىراق مۇز تۇتقان دەريا،
بىر ئۆزۈن لېنتىدەك سوزۇلغان يىراق.
گويا يەر ياتىدۇ ماھۇق چۈشەكتە،
تاغ - جىلغا ئۇخلايدۇ، بۇلاقلار ئويغاق.

مەن كېتىپ بارىمەن بۇلۇت ئۈستىدە،
ئاھ، مانا بالقىدى ئۈستۈمدە قۇياش.
پارلىدى شىپالىق تاپقان بىتاپلار
كۆزىنى بىردىنلا ئاچقانغا ئوخشاش.

چاچرىدى نۇرلىرى ئۇپۇق لېۋىدىن،
ئاق قارنىڭ ئۈستىدە كۈمۈش چاقنىتىپ.
ساناقسىز ئالتۇن رەڭ ئوق ـ يالىرىدا
بۇلۇتلار باغرىنى يېرىپ، چاك ئېتىپ.

مەن كېتىپ بارىمەن بۇلۇت ئۈستىدە،
كۈمۈش رەڭ چوققىلار شۇنچە بىغۇبار.
كۆزلەردىن يالتىراپ چۈشكەن ياش كەبى
بۇ ئانا تۇپراققا سىڭىشمەكتە قار.

بۇلاق سۆيگۈسى

مەن ئېگىز قىيادا قاينىغان بۇلاق،
كۆيلىرىم گوياكى شىددەتلىك ئېقىم.
بويلاپ ئۇ پايانسىز يېشىل ۋادىنى،
گۈلشەنلەر قوينىغا ئاقار بىتىنىم.

مەن قۇرام تاشلارنى چىقىمەن يېرىپ،
ھىسلىرىم ئەۋجىدە كېزىمەن جاھان.
قاغجىراق ئېتىزلار ياشنىسۇن كۆكلەپ،
چاڭقىغان دىللارغا كىرەي بولۇپ قان.

ئاقىمەن باغاشلاپ ئانا تۇپراقنى،
مېھرىمنى زىمىنگە قىلىپ مەن ئىزھار.
بېغىشلار ئاجايىپ شېرىن ھىس ـ تۇيغۇ
ئانا يەر سۆيگۈسى ماڭا بىغۇبار.

بۇلاق مەن كۈيلىرىم توختىماس ئېقىم،
سۆيگۈمدىن تارايدۇ كۈمۈش ھالقىلار.
ھىسلىرىم مىسرالار ئارا ئېلىپ جاي،
چاچىدۇ قىرغاققا زۇمرەت چاچقۇلار.

ئىككى شېئىر

م. زەيدى

رۇبائىي ۋە قىتئەلەر

1

يۈرەكتە يېلىنجاپ ياشىلىقنىڭ ئوتى،
ھەرياققا ئېپ قاچار يىگىتلىك ئېتى.
ئەقىل بىرلە كۆڭۈل تىزگىنىنى تارت،
بىپايان، چەكسىز دۇر، ئالەمنىڭ چېتى.

2

نادان قالغان ساۋاتسىز بىر ياش،
مىسالى، ئۇ كېرەكسىز بىر تاش.
زامان ئۇنى ئىرغىتىپ تاشلار،
مىڭ يالۋۇرۇپ قىلسىمۇ كۆز ياش.

3

بىلىمدۇر تۈگىمەس، يوقالماس مۈلۈك،
بولغۇسى يولۇڭدا دەرياغا كۆۋرۈك.
ئۇ بىلەن ئاسمانغا يول سالدى ئالىم،
قەلەم نۇۋىتىدە ئاسمانغا تۈۋرۈك.

4

كىشىگە بىر ياخشى خىسلەت: كەمتەرلىك،
مەغرۇرلۇق ئېپ كېلۇر بىر كۈن خەتەرلىك.
شېرىن ماختاشلارغا مەس بولۇپ كەتمە،
قانچە شېرىن بولسىمۇ تەكتى زەھەرلىك.

www.uyghurkitap.com

5

بۇ دۇنيا كىشىگە ئۆزۈن بىر مەنزىل،
كارۋانلار ئۆزۈلمەي، يۈرەر يىلمۇ-يىل.
بەرداشلىق بېرىشچۈن بۇ ئۆزۈن يولدا
ئىلىم-پەن لازىمدۇر، بۇنى ياخشى بىل.

6

تارىخنى ئوقۇدۇم، كۆپ چاغ ئۆتۈپتۇ،
ئەجداتلار ئەجرىدىن گۈلباغ ئۆسۈپتۇ.
كۆردۈمكى، ئۇلارنىڭ كۈچ-قۇدرىتىدىن
شەھەرلەر بىنا بوپ، تاغلار كۆچۈپتۇ.

7

ئەل ياخشى كۆرمەيدۇ ھورۇن كىشىنى،
قار باسار ئەتىگە قالغان ئىشىنى.
ھورۇنغا بۇلۇتنىڭ سايىسىمۇ يۈك،
يول يۈرسە قۇم باسار ئۇنىڭ بېشىنى.

8

نادانلىق ئادەمنىڭ بەختىگە كىشەن،
دانالىق — ئۆمرۈڭنىڭ ئىقبالى، ئىشەن.
ماھارەت — جاپالىق ئەجرىدىن كېلۇر،
بۇ ئەقىل تېپىشنىڭ چوڭ يولى، چۈشەن.

9

مەسلىھەتنىڭ توغرىسى بولۇدۇ ئاچچىق،
رىئاللىق قامچىسى شۇنچىلىك قاتتىق.
كۆردۈڭمۇ مۇشۇنداق ئاچچىق غورىدىن
پېتىلگەن يىمىشنى، شۇنچىلىك تاتلىق.

10

ھاياتنىڭ قەدرىنى چۈشەنسەڭ گۈدەك،
نوتاڭدا مول مىۋە بەرگۈسى چېچەك.
ئويلىساڭ ياشلىغىڭ گوياكى چاقماق،
تاڭ چېغى تاتلىق چۈش — ئۆمرۈڭگە بېزەك.

11

ھەۋەسكە بېرىلمە، بېشىڭ ئايلىنۇر،
كوچىدا، پاتقاقتا تېنىڭ لايلىنۇر،
شىشىدە جىم تۇرغان بىلەن بۇ ھاراق،
مەسلىكتە يىقىلساڭ پۈتۈڭ قايرىلۇر.

12

تۇرپاننىڭ قوغۇنىدىن يىدىم بىر تىلىم،
شېرىن شەربىتىدىن يېرىلدى تىلىم.
قوغۇنغا سىڭگەچكە ئەجداتلار ئەجرى،
ئەرزىيدۇ ماختانسا بۇ ئانا ئېلىم.

13

قان بىلەن قىزارغان بۇ قىزىلبايراق،
قان رەڭلىك گۈللەرگە كۆمۈلگەن ھەرياق.
شۇ بايراق يېتەكلەر بىزنى ئىقبالغا،
تۇر چاچار مەڭگۈگە، نۇر چاچار پارلاق.

ئانام نەزىرىدە

1

ئانام نەزىرىدە، بالىمەن ھامان،
مەكتەپكە يول سالغان ئۆسمۈر مىسالى.
ئانامنىڭ ناخشىسى دىلى تارى مەن،
ۋايىغا يەتسىمۇ ئۆمۈر چىنارى.

ئانام نەزىرىدە، بالىمەن ھامان،
ئۇ مېنى باشلىغان ھايات يولىغا.
ئۇ بىلەن مۇشكۈلۈم بولغانتى ئاسان،
ھۆل سالغان ئۇ مەڭگەم بەختىم ھۆلىغا.

ئانام نەزىرىدە، بالىمەن ھامان،
ئۇ ماڭا تونۇتقان دۇنيا سىرىنى.
ئۇنىڭ مېھرى يۈرەك، تومۇرۇمدا قان،
ئۇ ماڭا ئۆگەتتى ھايات قەدرىنى.

ئانام كۆز ئالدىدا، ھامان بالىمەن،
قەلبىمدە بىر ئالەم ھايات مەزمۇنى.
سۆزىدىن مەڭگۈلۈك لەززەت ئالىمەن،
يۈزىدىن چاقنايدۇ ئۈمىت ئۇچقۇنى.

ئانام كۆز ئالدىدا، ھامان گۈدەكمەن،
قەلبىمگە ئارامبەخش ئانام ئارزۇسى.
ئۇنىڭ دىل بېغىدا ئۆسكەن كۆچەتمەن،
دېڭىزدىن چوڭقۇردۇر ئانا سۆيگۈسى.

ئانامنىڭ ئالدىدا ھامان گۈدەكمەن،
قەلبىمدە ئۇ تۇنجى سەزگۈ ئويغاتقان.
ئەللەيلىرى بىلەن غۇنچە يۈرەكتە
ھاياتقا مۇھەببەت ناخشا ياڭراتقان.

ئۆمۈرلۈك قەرزىم بار ئانا ئالدىدا،
ئۇ مېنىڭ جاھاندا تاپقان بايلىقىم.
يوق بۇندىن قىممەترەك بۇ يەر شارىدا،
بەختىم ئۇ، تارىخىم، ھايات ـــ بارلىقىم.

يىقىلسام تۇرغۇزغان، ئاپپاق سۈت بېرىپ،
مېڭىشنى تۇنجى رەت ئۆگەتكەن ماڭا.
ئەجداتلار قىسسىسىنى ھېكايە قىلىپ،
ئەڭ تۇنجى سۆزلەشنى ئۆگەتكەن ماڭا.

يىغلىسام بەزلەيتتى، باغرىغا بېسىپ،
باتۇرلۇق قىسسىسىنى سۆزلىگەن ماڭا.
چوڭ بولدۇم شۇ ئانا مېھرىگە قېنىپ،
ئانام ئۇچۇن ھەر چاغ جېنىمدۇر پىدا.

ئانامنىڭ ئالدىدا، كىچىك گۈدەكمەن،
مەيلى چاچلىرىمغا كىرگەن بولسا ئاق.
ئانا خىسلىتىنى دائىم سۆزلەيمەن،
ئانا پەرۋىشىدە مەن تاپقاچ روناق.

1983 - ، 1984 - يىللار.

توخۇ باققۇچى

(ھېكايە)

مەمتىمىن هوشۇر

— قېنى، موما هارۋىغا چىق!

— بالام، هارۋىغا گىلەملەرنى سېلىۋېتىپسەن، بۇ توپا ئاياقلىرىم بىلەن...

— چىقىۋەر، چىقىۋەر، گىلەم سېنىڭدىن ئەزىز ئەمەس، ئەكەل قولۇڭنى.

— يا بىسمىللا!

— ئالدىغىراق كېلىپ، مۇنۇ كۆرپىدە ئولتۇر. ئەمىسە كەتتۇق، تىرت - چۇھ!

— خۇدايىمغا ئامانەت، بالام، كۆزۈڭگە قاراپ ھەيدە.

— خاتىرجەم بول، يول ياخشى.

— پاھ، هارۋىغا قاتىقان مۇنۇ ئېتىڭ ھەجەپمۇ سېمىزكىنا، هارۋا جابدۇقلىرىڭنىڭ ئىسىللىگىنى قارا، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزەڭ ئالدىڭمۇ؟

— ماڭىمۇ خۇدايىم بېرىپ قالار، موما، بۇ خوشنىمىزنىڭ ئات - هارۋىسى، خوشنام بىلەن سېنىڭ - مېنىڭ دېيىشمەيمىز. بىز تەرەپكە چىقمىغىنىڭغا خېلى يىللار بولۇپ قالدى. سەھرادىكى نەۋرەڭنى ئۇنتۇپلا قالدىڭ.

— ئۇنداق دېمە بالام، نەۋرىنىڭ ئوتى قانداق بولۇدىغانلىغىنى نەۋرە كۆرگەندە بىلىسىلەر. قانچە قېتىم چىقىپ بىر يوقلاپ كېرەي، دەپ تەمشەلدىم، ۋاقتى - سائىتى بولمىدى. مەھەللىدىن كىرگەنلەردىن ئەھۋالىڭنى سوراپ تۇردۇم. سېنى «ۋاي هاراقكەش بولۇپ كەتتى - يەي، توخۇ سوقۇشتۇرۇپلا كۈن ئۆتكۈزۈدۇ - يەي» دىگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ، يۈرەكلىرىم ئۆرتىنىپلا كەتتى. چوپ - چوڭلا بولۇپ قالغاندا، هازىرمۇ توخۇ سوقۇشتۇرۇپ يۈرەمسەن؟

— توخو دەمسەن؟ ھە، ئۇمۇ بىر ھەۋەسكەن. نىمە ئىشكىن، خورازنىڭ كوتوتلىغان ئاۋازى چىققان يەردە جىم تۇرالماي قالىمەن. خورازنىڭ نوچىسىنى كۆزىگە قاراپلا بىلگىلى بولۇدۇ. ھەرقانداق خورىزىڭنى ئۆزىنى كۆرمىسەممۇ، ئاۋازىنى ئاڭلاساملا ياش - قېرىلىغىنى ئايرىپ بېرەلەيمەن. خورازنىڭ

ياخشىسىنى كۆرسەم، ئەگىپ كېتەلمەيلا قالدىمەن. ماڭا بۇ «توختى توخۇ» دىگەن لەقەم بىكار سىڭمىگەن دىگىنە؟!

— خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن، ساڭا توخۇ جىنى چاپلاشقاندەك، كىچىككىدىنلا توخۇ بىلەن ھەپىلىشەتتىڭ. ئىسىمدە قېلىشىچە، بىر چاغلاردا كەپتەر چىقارغان بىر خورىزىڭ بولۇدىغان، بوۋاڭ رەھمەتلىك ئۇنى چۈجە ۋاقتىدىن تۇمۇغىدا بېقىپ، چوڭ قىلىپ بەرگەن. ئۆزىڭ قۇيرۇغى سولتەك، كۆرۈمسىزلا توخۇ ئىدى. لېكىن-زە، ھەجەپ يامان خورازتى-دە، ھويلىغا ئادەم كىرسىمۇ ئېتىلاتتى. شۇ كەملەردە ھەممىسىنىڭ توخۇسىنى قاچۇرۇپ، مەھەللىدە داڭ چىقارغان. شۇ توخۇنى قۇچاقلاپ، ئەتىگىنى ئۆيدىن بىر چىقىپ كەتسەڭ، كەچلىگى ئۇنىڭ باشى-كۆزىنى قانغا بوياپ، بىراقلا كىرەتتىڭ. «تووۋا» دەيتتۇق. تاماققا ئولتۇرغاندىمۇ خورازنى يېنىڭغا تاشلاپ قويۇپ، ئۆزەڭ ھە دەپ تاماق يەيتتىڭ، كۆزۈڭ دانلاۋاتقان خورازدا بولۇدىغان.

— ئۇ ئىشلار يادىمدا تازا يوق. دادام رەھمەتلىك ھايات ۋاقتىدا بىر خوراز باقىشىم ئىسىمدە، ياڭاللا، توخۇ بالىسى ئۇنداق چىقمايدۇ-دە، پەيلىرى ۋاللىداپ تۇرۇدىغان، توم تاجلىق، چار خوراز ئىدى. كاساپەتنىڭ كۆزلىرى چوغدەك يېنىپ تۇراتتى، جۇغىغۇ ئانچىۋالا يوغان ئەمەس ئىدى، يا ئۇنىمۇ كەپتەر چىقارغانمىدىكىن، تۇمشۇغى قارچۇغىنىڭ تۇمشۇغىدەك ئىلمەك كەلگەن، پۇتلىرى توم، مەزمۇت، دۈكرەكلىرى بىلەن تىرناقلىرى تۆمۈردەك مەھكەم توخۇ ئىدى. ئەترەتتە ئىشنىڭ تايىنى يوق، شۇ خورازنى قولتۇقلاپ بىر مەزگىل يۈرۈپ كەتتىم. يېقىن ئەتراپتا ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغان خوراز چىقمىدى. بىر كۈنى خاڭدا بىرسىنىڭ نوچى خورىزى بار ئىكەن، دەپ ئاڭلاپ، چار خورازنى چاپانىنىڭ پېشىگە ئوراپ، شۇ يەرگە پايپاسلاپ چىقتىم. ھېلىقى توخۇنىڭ ئىگىسى شاپ بۇرۇت، ئىگىز كەلگەن ئادەم ئىكەن. بىر قاراپلا: تازا يېتىشكەن توخۇۋاز ئوخشايدۇ-دە، دەپ ئويلىدىم. شاپ بۇرۇت قولۇمدىكى خورازغا قاراپ، مەنىسىتمىگەندەك قىلىپ:

— ماڭ جوگىو، بۇ نىمەڭنى بازارغا ئەكىرىپ، ئۇششاق باللار بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئوينا! — دىدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مېنىڭمۇ ئاچچىغىم كەلدى.

— ئاكا ھوي، توخۇنى قولتۇقلاپ شۇنچىۋالا يىراق يەردىن چىقىپتىمەن، نامەرتلىك قىلماي، خورىزىڭىزنى بىر ئېلىپ چىقمامسىز، كىرىشىپ قالسا، بىر-ئىككى ئاتلىشىپ باقايلى، — دىدىم.

شاپ بۇرۇت كۆزۈمگە بىر ئالىيىپ قارىدى-دە، كىچىككىنە بىر ئىشىكتىن كىرىپ كېتىپ، قاراڭغۇ ئۆيدىن خورىزىنى ئېلىپ چىقتى. كۆزۈمگە ئۇ توخۇ ئەمەس، يوغان بىر ياخلاننى كۆتىرىپ چىقىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ھېلىقى خوراز ئۆزىنىڭ باققان ئىگىسىگە ئوخشاش تازىسىمۇ يوغان، ئاق خوراز ئىكەن. شۇنداق تاشلىشىدى، يەرگە لەپپىدە چۈشۈپ، قانىتىنى يېيىپ، قاتتىق بىر قىچقىرىۋېتىپ، يەرنى چوقىلاپ ئايلىنىشقا باشلىدى. قاراپلا، ھەقىقەتەن بۇنىڭ ئۇنداق-مۇنداق توخۇلاردىن ئەمەسلىگىنى بىلدىم. بۇ خورازنىڭ كۆزلىرىنى دىمەمسەن، كۆزلىرى بۈركۈتنىڭ كۆزلىرىدەك چاقناپ تۇراتتى. پۇت-قولۇمغا سەل تىترەك ئولاشقاندەك بولدى. بىردەمدىلا ئەتراپىمىزغا كۆمۈرگە چىقىپ ئۆچرەت كۈتۈپ تۇرغان بىكارچىلاردىن يىگىرمە-ئوتتۇزى يىغىلدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: مۇنۇ چار خوراز كىچىكرەك ئىكەن، ئىككى خوراز پار كەلمەي قاپتۇ، دىسە؛ يەنە بىرل-

رى: تەۋەككۇل قىلىپ تاشلا ئۇكا، دەپ سالا قىلاتتى. شۇ چاغدا شاپ بۇرۇت:

— توختا! بىكارغا ۋاقىت ئۆتكۈزۈپ، خورازنىڭ باش-كۆزىنى قانغا بوياپ ئۆلتۈرۈدىغان گەپ يوق. مېنىڭ خورىزىم قاچسا ئەللىك كوي بېرىمەن، قاچقان توخونىڭ ماڭا كېرىكى يوق، خورازنىمۇ ئالسەن، سەن ئۇتتۇرساڭ قانداق قىلىسەن؟ — دېدى.

— خورىزىم قاچسا، يېنىمدا ئون كويلا پۇلۇم بار، شۇنى بېرەي. ئەمما، خوراز ئۆزەمگە قالسۇن، ئاكا، — دېدىم.

— بوپتۇ، تاشلا! — دېدى ئۇ.

شۇنداق قىلىپ ئەتراپتىكى دەي-دەيچىلەرنىڭ ھە-ھەۋىسى بىلەن خورازنى تاشلىۋېتىپ قاپتىمەن. ئىككى خوراز بىر بىرىگە ئۇقتەك ئېتىلىپ بېرىپ، شىللىسىنى ئۇرۇشۇپ بىر پەس تۇرۇپ قېلىشتى-دە، سېلىشىپ كەتتى. ئايھاي، ئۆمرۈمگە كېلىپ ئۆزەممۇ خوراز دېگەننىڭ مۇنداق قاتتىق سوقۇشقىنىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىكەنمەن. ئىككى خوراز ئېتىلىپ كېلىپ، بىر بىرىگە ئۆزىنى ئۇرغاندا، بىر مېتىردىن ئارقىغا ئۇچۇپ، يەرگە دومىلاپ چۈشۈشەتتى. ھەرقېتىم ھاۋاغا ئۆرلەپ بىر بىرىنى تېپىشكەندە، بىر تالاي پەيلىرى ئەتراپقا توزۇپ، ھاۋادا لەيلەپ قالاتتى. ئاردىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكىنىنى ئۇقمايمەن، ھەرئىككى خورازنىڭ شىللىسىدىكى تۈكلەر يۇلۇنۇپلا قالماي، قىپ-قىزىل ئېچىلىپلا قالدى. كۆمۈر ئۇۋاقلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن توپىدا يۇمىلاپ يۈرۈپ، ھىلىقى ئاق خورازمۇ قارا رەڭگە كىرىپ قالدى. بىر چاغدا ھىلىقى شاپ بۇرۇت يېنىمغا يۈگۈرۈپ كەلدى. ئۇنىڭ بايىقى ھەيۋىسى ھاۋادا لەيلەپ يۈرگەن ئاشۇ توخۇ پەيلىرىدەك نەلەرگىدۇ ئۇچۇپ، چىرايى تاتىرىپ كېتىپتۇ. ماڭا يالىنغاندەك قىلىپ:

— ئۇكا، بۇ جانىۋارلارغىمۇ ئۇۋال. تۇتۇپ بىرئاز دەم ئالغۇزۇپ، ئاندىن سالساق قانداق؟ — دېدى.

قارىسام، مېنىڭ خورىزىممۇ ھاسىراپ قاپتۇ. مەيلى، دېدىم.

توخۇۋاز يۈگۈرۈپ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، خورىزىنى ئاجرىتىپ ئېلىپ، ھىلىقى قاراڭغۇ ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ، باش-كۆزىگە سۇ پۈركۈپ، تاجىسىنى مايلاپ چىقتى. مەن خورىزىمنىڭ پەيلىرىنى رۇسلاپ، ئاغزىمدا ئۇنىڭغا ئازراق سۇ ئىچكۈزدۈم. ئاندىن خورازلارنى مەيدانغا يەنە تاشلىدۇق. يەنە بىر قېتىم ئېلىشقاندىن كېيىن، يوغان خوراز بىلەن كۈچ ئېلىشالماي قالدىمۇ، چار خورىزىم بېشىنى ئاق خورازنىڭ قانتى ئاستىغا تىقىشتۇرۇپ، ئۆزىنى ئاياشقا باشلىدى. ئاق خورازنىڭ يەنە بىر-ئىككى قاتتىق تايىقى تەككەندىن كېيىن، چار خوراز بازغىنىپ ئۆزىنى قاچۇرۇشقىلى تۇردى. ئۇ ھەرقېتىم بازغىنىپ قاچقاندا، قېچىپ چىقىپ كېتىپ قالامدىكىن، دەپ يۈرىكىم «قارت» قىلىپ قالاتتى. پۈتۈن بەدىنىمدىن شۇرقۇراپ تەر ئېقىشقا باشلىدى. «مەيداننى كەڭ ئېچىۋېتىڭلار، چارخوراز بازغىنىدۇ!» دەپ ۋاقىرايتتىم. چارخوراز جانىۋارمۇ كۆڭلۈمنى چۈشەنگەندەك، يەنە ئارقىسىغا يېنىپ غەيرىتىگە ئېلىپ ئاق خورازغا ئېتىلاتتى. خورازلار قوغلىشىپ قاياققا ماڭسا، ئەتراپتا ئولاشقان ئادەملەرمۇ بىر-بىرىنى ئىتتىرىشىپ شۇ ياققا يۈگۈرەيتتى. بىر چاغدا ئىككى خوراز چەتتە تۇرغان بىر كۆتەك ھارۋىنىڭ يېنىغا بېرىپ قالدى. قانداق بولدى، بىلمەي قالدىم. بازغىنىپ كېتىپ بارغان چارخوراز تۇيۇقسىز ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، كەينىدىن ئالچاقلاپ قوغلاپ كېلىۋاتقان ئاق خورازنى ھارۋىنىڭ چاقىغا قىستاپ تۇرۇپ بىر تېپىۋىدى، ئاق خوراز «غىق» لا قىلىپ قوپالماي يې-

تىپ قالدى. شاپ بۇرۇت يېتىپ بارغىچە، ئۇ
پۇتلىرىنى رۇسلاپ شۇ يەردىلا جان بەردى.
يۈگۈرۈپ بېرىپ، شىللىسىنى يەنە ئۆرۈپ
توختاپ قالغان خورىزىمنى قولۇمغا ئېلىۋال ـ
دىم. بىچارە خوراز قولۇمغا چىقىپلا ماڭا بىر
قاراپ كۆزىنى يۇمدى ـ دە، بېشىنى لاسسىدە
بىر تەرەپكە تاشلاپ، ئۇمۇ ئۆلدى. بايا ھې ـ
لىقى شاپ بۇرۇت خورىزىنى قاراڭغۇ ئۆيگە
ئېلىپ كىرىپ كەتكەندە، ئۇنىڭ دۈكىرىگىنى
ئۇچلاپ قويغان ئىكەن. قارىسام، چار خوراز ـ
نىڭ كۆكرىگىنىڭ بىر ـ ئىككى يېرىدىن بۇل ـ
دۇقلاپ قان ئېقىپ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا
ئىچىمنىڭ سىيرىلىپ كەتكىنىنى ئېيتايمۇ، چار
خورازنى قۇچاقلاپ، كىچىك بالىدەك ھۆكرەپ
يىغلاپ كەتكەن ئىدىم. خورازنىڭ نوچىسى
دىگەن ئاجايىپ ـ دە، ھىچقاندىغىدىن قايتماي ـ
دۇ ئەمەسمۇ. شۇ چارخورازدەك ئوبدان تو ـ
خۇ ئىككىنچى قولۇمغا چۈشۈپ باقمىدى...

ــ بولدى قىل. توخۇنىڭ گېپى چىقى ـ
ۋىدى، ئۆزەڭنى بىلمەيلا قىزىشىپ كەتتىڭغۇ؟
خۇدايىم كەچۈرسۇن، توخۇ سوقۇشتۇرغان بەك
يامان ئىش، بالام... ھازىر ھال ـ كۈنىڭ قان ـ
داقراق، ئۈستى ـ بېشىڭغۇ ئوبدانلا بولۇپ
قاپتۇ.

ــ يامان ئەمەس، موما، ئۆتكەنلەردە
سىزنى ئۆيگە ئېلىپ چىقىپ ئوبدان بىر قارى ـ
سام بولاتتى، دەپ قانچە ئويلىدىم. مۈمكىن ـ
چىلىك بولمىدى.

ــ نىيىتىڭگە رەھمەت، بالام.

ــ خەۋىرىڭ بار، ئۇ كۈنلەردە تەقسى ـ
ماتنىڭ تايىنى بولمىدى. يېيىشىمىز ئۈچ ۋاق
زاغرا. راست، جىلچىلىكتە ھاراقمۇ ئىچتىم،
توخۇمۇ سوقۇشتۇردۇم. خۇداغا شۈكرى، ھازىر
ئىش بىلەن بولۇپ، ھاراق بار دۇكانغا كى ـ
رىدىغانغا، قىمار بار كوچىغا دەسسەيدىغانغا
چولا يوق.

ــ خۇدايىم ئىنساۋىڭنى بەرسۇن، ئوغلۇم.
ھازىر نىمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟ ئاڭلىسام،
سېنى خېلىلا باي بولۇپ قالدى، دىيىشى ـ
دىغۇ؟

ــ نەدىكىنى، مانا، باي بولدى دىسە،
بىزنىڭ خوشنىمىزنى دىسە بولۇدۇ. مۇشۇ بىر ـ
ئىككى يىلنىڭ ئىچىدىلا ئۇنىڭ تۇرمۇشى
لەپپىدە كۆتىرىلىپ كەتتى. ھازىر كۈنگەيگە
قارىغان پىشايۋانلىق يېڭى ئۆيلىرى، بۇراپلا
قويسا دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىكى كارامەتلەر ـ
نى كۆرسىتىدىغان جاھان ئەينىكى، شەھەرگە
كىرسە كېرىلىپ ئولتۇرۇدىغان ئات ـ ھارۋىسى،
بانكىدا مىڭ سوملاپ پۇلى بار...

ــ خۇدايىم بەرسۇن، خوشناڭ قانداق
قىلىپ شۇنچىۋالا بېيىپ كەتكەندۇ؟

ــ توخۇ بېقىپ.

ــ توخۇ بېقىپ؟!

ــ ھە، توخۇ بېقىپ.

ــ نىمە دەيدىغانسەن، بالام؟ ئايلىنىپ
يەنە شۇ توخۇنىڭ گېپىگە چۈشتۈڭغۇ...

ــ مانا، ئىشەنمەيسەن ـ دە، موما. مەھەل ـ
لىگە چىققاندا ئۇنىڭ ئۆيگە باشلاپمۇ كىرەر ـ
مەن، خۇداغا چىن پۈتسەڭ، توخۇدىن باشقا
ھىچنىمە باقمايدۇ.

ــ خۇدايا تووۋا دىگىنە، بالام. توخۇ
بېقىپ باي بولدى، دىگەن گەپنى بۈگۈن
سەندىن ئاڭلاۋاتىمەن. بوۋاڭ رەھمەتلىك بار
ۋاقتىدا مەنمۇ يىلدا توخۇ باقىدىغان. باي
بولايلى، دەپ باقمىزمۇ دەيسەن، شۇ بىر ـ
ئىككى مېكىيانىنىڭ تۇخۇمى چاي ـ تۇزغا دال
بولۇپ قالامدىكىن، دەپ باقاتتۇق. بەزى
يىللىرى يەمەي ـ ئىچمەي تۇخۇم يىغىپ، مىكى ـ
يانلارغا باسۇرۇپ بېرەتتىم. ئەتىيازدا بىر
چىرايلىق چۈجە چىقىراتتى. يازىچە، تەڭدىن
تولىسى كېسەل تېگىپ قىرىلىپ تۈگەيتتى،
قالغىنىنى سا ئېلىپ قاچاتتى

www.uyghurkitap.com

كۈزگە بارغاندا يەنە شۇ بىر ـ ئىككى قېرى مىكىيان بىلەن قالاتتىم. توخۇ بېقىپ باي بولۇمەن، دىگەن ئاخماقنىڭ ئىشى.

— مەن ساڭا يالغان ئېيتامدىمەن، موما؟ خوشنىمىزنى ساڭا ئوخشاش بىر ـ ئىككى توخۇ بىلەن كۈننى ئۆتكۈزۈدۇ، دەمسەن؟ يىلىغا نەچچە يۈز توخۇنى بىراقلا باقىدۇ. ئۇنىڭ توخۇلىرى ئىچىدە خىنەن توخۇسى دەمدۇ، خۇنەن توخۇسى دەمدۇ، تۇرپان توخۇسى دەمدۇ، چەتئەل توخۇسى دەمدۇ، ئەيتاۋۇر، جاھاندىكى ھەر خىل ـ ھەررەڭ ياخشى توخۇلارنىڭ ھەممىسى بار. مىكىيانلىرىنىڭ رەڭگى ئاق. ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى كەڭ مەيداندا خۇددى بۇلۇتتەك يېيىلىپ دانلىشىدۇ. خورازلىرىنىڭ سۆلەتلىكلىگىنى دىمەمسەن، يېنىغا بېرىپ قويساڭ، سېنىڭ بىلەن سالاملاشقاندەك «كۇتوتوت» قىلىپ قويۇپ، سالماقلىق دەسسەپ نېرى كېتىدۇ. «تووا» دەپ قالسەن. بەزى خورازلىرى خۇددى بىرسى ئۆگىتىپ قويغاندەك، ھەر سائەتتە بىر قىچقىرىدۇ. تاڭ سەھەردە جېمى خورازلىرى بەس ـ بەستە قىچقىرىشىپ كەتسە، ئاۋازى پۈتۈن مەھەللىنى بىر ئالىدۇ. باشتا، بۇ ۋاڭ ـ چۇڭدىن مېنىڭمۇ كەيپىم ئۇچقان ئىدى، كېيىن ـ كېيىن ئۆگىنىپ قالدىم. ھازىر خوشنامنىڭ خورازلىرى قىچقارسا قۇلىغىمغا نەغمە ـ ناۋا قىلىۋاتقاندەك يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ.

— تووا، نىمە گەپتۇ بۇ!؟

— نىمە گەپ، دەيسەنغۇ؟ بارغاندا كۆرۈسەن، ئۇنىڭ توخۇلىرى ئىچىدە نەچچە ـ كىلو گۆش چىقىدىغان يوغانلىرى بار، جۇغى كىچىك توخۇلىرىنى كۆرۈپ، مۇشۇمۇ توخۇ بولدىمۇ، دەپ قالسا. ئۇنداقلىرى كۆرۈك بولماي خۇدانىڭ ھەممە كۈندە تۇغۇۋېرىدۇ. بەزى توخۇلىرى ئۆزى كىچىك بولغىنى بىلەن تۇخۇمى مۇشتۇدەك بار.

— مۇنچە توخۇ ـ تۇمانىنى خوشناڭ قانداقمۇ يىغىشتۇرۇپ ئۈلگۈرەر؟

— سەن ئۇنى تۆت تال تۇخۇم بىلەن بىر ـ ئىككى چىشقاق توخۇنى تۇتۇپ، بازاردا تىترەپ تۇرۇدىغان بىچارىلەردىن، دەپ ئويلامسەن؟ توخۇ ـ تۇخۇم ئالىدىغانلار يەشىكلىرىنى ھارۋىلىرىغا بېسىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا تاراقلىشىپ ئۆزلىرىلا چىقىشىدۇ. خوشنام سېتىلىدىغان توخۇ ـ تۇخۇملارنى ئۇلارغا كۆرسىتىپ قويۇپ: «قېنى، قانچىلىك لازىم؟ تاللاپ ئېلىڭلار» دەپ تاماكىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىپ، بايۋەچچىدەك پېتىنى بۇزماي تۇرۇۋېرىدۇ. ئۇ، كۈزدە يەنە نەچچە توخۇ ئوغۇتى ساتىدۇ. پۇلدىن قىسىلىپ قالسا، ھۆكۈمەتنىڭ بانكىسىدىن قەرز ئالىدۇ. توخۇلىرى ئاغرىپ قالسا، دورا ئىچكۈزۈپ، ئوكۇل ئۇرۇدۇ.

— خۇدايىم، قولاق ئاڭلىمىغانلا گەپلەرغۇ بۇ. ئۇنداق بولسا، سېنىڭ ئۇ خوشناڭ تەكشى ئادەم ئەمەس ئوخشايدۇ. بىر كىچىك چاغلاردا مەھەللىدە تۈگمەن يوق ئىدى. ئەر خەقلەر ئۆگۈتنى ئات ـ ئۇلاقلارغا ئارتىپ، بىر ـ ئىككى بەل ئېشىپ، يۇقۇرقى مەھەللىگە ئېلىپ بېرىپ ئۇن قىلىپ كېلەتتى. ئات ـ ئۇلىغى يوق بىچارىلەرگە بەك تەس ئىدى. كېيىن، مەھەللە يېنىدىكى چوڭ ئۆستەڭگە بىر ئورۇس تۈگمەن سالدى. ئۇنىڭ تارتقان ئۇنى يۇمشاق، ئوبدان چىقاتتى. بىزمۇ ئۆگۈتنى باشقا مەھەللىلەرگە ئاپىرىپ ئاۋارە بولمايدىغان بولدۇق. بۇ تۈگمەننىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ، باشقا مەھەللىدىكىلەر بىر تەرەپكە كېلىپ ئۇن تارتقۇزۇدىغان بولدى. ھېلىقى ئورۇسمۇ بىر ـ ئىككى يىلغا قالمايلا باي بولۇپ كەتتى. بۇ ئورۇسنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى بار ئىدى. يەكشەنبە كۈنى قانچە

يالغۇزلىقىنىڭ تۈگىمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ، تۈگمەننى توختىتىپ قويۇپ، غات - غاتنى چېلىپ، بالا - چاقىلىرى بىلەن تۈگمەننىڭ ئىچىدە دۈپۈرلىشىپ ئۇسۇلغا چۈشۈپ كېتەتتى. كېيىن تۈگمەنچى ئورۇسنىڭ جىن - ئالۋاستىلار بىلەن ئالاقىسى بار ئىكەن، ئۇنىڭ تۈگمىنى سۇ بولسىمۇ، بولمىسىمۇ چۆگىلەۋېرىدىكەن. سۇ بولمىغان كۈنلىرى ئالۋاستىلار كېلىپ «پۇف!» دەپ شامال چىقىرىپ، تۈگمەننى چۆگىلىتىپ بېرىدىكەن، دېگەن گەپ تارقالدى. بۇ گەپكە بىزمۇ ئىشىنىپ قالدۇق. نېمىشقا دېسەڭ، شۇ ئورۇس تۈگمەن سالغان يەردە بۇرۇن يوغان بىر تۈپ قارىياغاچ بولۇدىغان، بۇ قارىياغاچتا جىن بار، دەپ كىچىسى ھېچكىم ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتەلمەيدىغان. كېيىن ئاڭلىساق، مەھەللىنىڭ ئىمامىمۇ: «بۇ ئورۇسنىڭ تۈگمىنىدە تارتقان ئۇننى يېيىش ھارام» دەپتۇ. شۇندىن كېيىن، ئۇنىڭ تۈگمىنىگە ھېچكىم ئۆگۈت ئاپارمايدىغان بولغان ئىدى. سېنىڭ توخۇ باقىدىغان خوشناڭمۇ شۇنداق بىر نېمە بولۇپ چىقمىسۇن يەنە؟! ئۇلارنىڭ تۇخۇمىنى ھەرگىز يېگۈچى بولما.

— يوق گەپنى قىلمىغىنە، موما. بىز ئۈچ ۋاق تامىقىمىزغا شۇلارنىڭ تۇخۇمىنى ئېلىپ چىقىپ ئىشلىتىمىز ھەم ئەرزان، ھەم يوغان.

— ۋاي ئۆلەي، ئەقلىڭنى بۇلغاپسەن...

— نېمە دەۋاتقىنىڭ، بۇ توخۇچىنىڭ كارامەتلىرى ئالدىدا سەن دېگەن ئورۇسمۇ يېپ ئىچىپ قالىدۇ. بىر كۈنى قارىسام، ئۇ توخۇلىرىنى قاراپ ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ. «خوش بۇرادەر، كاللاڭغا نېمە خىياللار كېلىۋاتىدۇ؟» دەپ سورىسام، نېمە دېدى دېمەمسەن: «مۇشۇ توخۇلارنى قانداق قىلغاندا كۈنىگە ئىككىدىن تۇخۇم بېرىدىغان قىلغىلى بولار، دەپ ئويلاۋاتىمەن.» دەيدۇ. يەنە بىر كۈنى قارىسام، بۇخوشنام ئۇشقۇت چېلىپ، تام تۈپىسىدە يۈگۈرۈپ يۈرۈدۇ. «ھەي ئاغىنە، يەنە نېمە گەپ بۇ؟» دەپ سورىسام، «توخۇلارنى ئۇشقۇت چېلىنغاندا ئۆزلىرى كاتەكدىن شامالدەك چىقىدىغان، يەنە بىر ئۇشقۇت چېلىنغاندا، قايتىپ كىرىپ كېتىدىغان قىلىپ ئۆگىتىۋاتىمەن» دەيدۇ.

— ھە، دېمىدىممۇ، جىن-شەيتانلارنىڭ ئىسەرى خوشناڭنىڭ ئۆزىگىمۇ ئۆتكىلى تۇرۇپتۇ. يا ئۇنىڭ ئۆي سالغان يېرى تەكشى ئەمەس...

— مانا، مەھەللىگىمۇ يېتىپ كەلدۇق. ئاۋۇ دۆڭ تۈپىسىدىكى سىرلاقلىق يېڭى ئۆيلەرنى كۆردۈڭمۇ؟ ئاشۇ ھېلىقى توخۇچىنىڭ ئۆيى. ئاۋال بىز توخۇچىنىڭ ئۆيىگە بارايلى، ھەممىنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپباق.

— قويغىنە، بالام، ئۇنىڭ ئۆيىدە ماڭا نېمە بار؟

— ئۆزەڭ توخۇچى بىلەن بىر ھارۋىدا ئولتۇرۇپ چىقىۋېتىپمۇ، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرمەيمەن، دەيسەنا، ھا!...ھا!...

ھارۋا پېشايۋانلىق يېڭى ئۆيگە يېقىنلاپلا قالغان ئىدى. يول ئۈستىدە دانلاپ يۈرگەن سېمىز توخۇلار سۆلەتلىك مېڭىپ توخۇ باققۇچىغا يول بوشاتتى.

لامپوچكا يېقىلغان چاغدا

(ھېكايە)

ئابدۇرۇپ پولات

1

موزدوز سەلەي ئاخۇن ئۇستام ناماز ئەسىر ۋاقتى بىلەن بازاردىن قايتتى. ئۇنىڭ قولتۇغىدا ئىككى پارچە خۇرۇم، بىر تاختا چەم ۋە ئەستەرلىك بىشو قىستۇرۇلغان ئىدى، ئوڭ قولىدا بىر كىلوگىرامدىن كۆپرەك پەش گۆش چىگىلگەن ياغلىق ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئېرىنىڭ شاتلىق يېغىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپلا بۈگۈنكى سودىسىنىڭ ياخشى بولغانلىقىنى پەملىگەن نىساخان دىلى سۆيۈنگەن ھالدا ئالدىغا چىقتى-دە، بىر خىل نازاكەت بىلەن قولىنى سوزۇپ ئۇنىڭ قولىدىكى گۆشنى ئالدى.

— پېتىر مانتا قىلىڭلا، ئانىسى، پېتىر مانتا! — دىدى سەلەي ئاخۇن ئۇستام قولتۇغىدىكى نەرسىلەرنى دۇكان ئۆيگە قويۇپ چىققاندىن كېيىن.

— ماقۇل، — نىساخان دەرھال تەرەددۇتلىنىمەك بولۇپ ئاشخانا ئۆيگە قاراپ ماڭغان ئىدى، سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئۇنى چاقىرىپ توختىتىۋالدى:

— ھە، ئانىسى، ئېلىجان كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— بىر ئىشقا بۇيرۇغان ئىدىم، — دىدى نىساخان مۇلايىم ئاۋاز بىلەن، — قايتىپ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى، سەل تەخىر قىلسىلا، بىر ئىش بارمىدى؟

— قايتىپ كىرىشى ھامان مېنىڭ يېنىمغا كىرسۇن ھە، مەن مېھمانخانىدا.

— ماقۇل.

سەلەي ئاخۇن ئۇستام مېھمانخانىغا، نىساخان ئاشخانىغا

كىرىپ كەتتى. هايال ئۆتمەي تالادىن قەغەزگە ئورالغان قوشمۇشتەك بىر نەرسە كۆتەرگەن سوقىچاق يۈزلۈك، ئۆسكىلەك بىر بالا كىرىپ كەلدى. بۇ ئىبلجان ئىدى. نىساخان ئۇنىڭ قولىدىكى نەرسىنى ئېلىپلا دىدى:

— داداڭ بازاردىن قايتىپ كەلدى، بالام، سىنى بەك سېغىنىپ كەتكەندەك قىلىدۇ، يۈگۈر، كۆرۈشۈپ چىققىن.

ئىبلجان مېهمانخانا ئۆيگە كىرگەندە، سەلەي ئاخۇن ئۇستام تۆردە بەدەشقاننى قۇرۇپ ئولتۇرۇپ باشماڭتىغىنىڭ يۈزىنى پات-پات تىلى بىلەن هۆلدەپ قويۇپ، هەدەپ پۇل ساناۋاتاتتى. ئۇ ئىبلجاننى كۆرۈپلا خوشال هالدا سۆزلەپ كەتتى:

—بۈگۈن بازىرىم ناهايىتى بەلەن بولدى، بالام، هىلىقى بالا ئۆتۈكنى دىمەمسەن، بازارغا پۈتۈمنى نىقىپ بولغىچىلا نەچچە خېرىدارنىڭ كۆزى چۈشۈپ تالىشىپ ئېلىپ كەتتى. نەرقىمۇ دىتىمدىكىدەك بولدى، سىنىت كېمى يوق ئونبەش كوي دىگىنە. مانا بۇ ئۇن كوي سىنىڭ ئىشھەققىڭ، ياغ چاپىنا، بالام.

ئىبلجان دادىسىنىڭ خوشال چاغلىرىنى كۆرگەن، لېكىن ئۇنىڭ مۇنداق كەڭقۇللۇق قىلىپ ئون كويىنى بىراقلا بېرىۋېتىشى تۇنجى قېتىم ئىدى. راست، دادىسى بۇرۇنمۇ سودىسى ئاقىقان كۈنلىرى ئۇنىڭغا پۇل بېرەتتى، ئەمما، بەك جىق بېرىۋەتتى دىگەندىمۇ، ئىككى كويدىن ئاشمايتتى. ئەجەبا بۈگۈن... ئىبلجان نىمە قىلىشنى بىلەلمەي چوڭ قارا كۆزلىرىنى جامدەك ئېچىپ تېزرۈپلا قالدى.

— هە، ئىشەنمەيۋاتامسەن؟ — سەلەي ئاخۇن ئۇستام كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن ئېيتاي، بالام، بىرىنچىدىن، ئۇ بالا ئۆتۈككە سەنلا دىگۈدەك ئىشلىدىڭ؛ ئىككىنچىدىن، ئەمدى سېنىڭ ئون-يىگىرمە كوي دىگەنلەرنى كاساڭ يانچۇغۇڭغا سېلىپ قويۇپ، قورقماي خەجلەيدىغان ۋاقتىڭ بولۇپ قالدى. ئون-يىگىرمە كوي دىگەن نىمە ئۇ، خۇدا خالىسا، ئۇزۇنغا قالماي ساڭا بىر موتومۇ ئېلىپ بېرىمەن، تېخى!

ئىبلجان يەنىلا قول ئۇزىتىشقا جۈرئەت قىلالماي تۇراتتى، دەل شۇ چاغدا، سەلەي ئاخۇن ئۇستادغا چاي دەملەپ كىرگەن نىساخان ئۇنىڭغا مەدەتكار بولدى:

— ئال بالام، داداڭ بەرگەندىن كېيىن، هەشقاللا دادا، دەپ ئال.

كەچ بولدى. پېتىر مانتا تويغۇدەك يىيىلىپ، ئاچچىق دەملەنگەن دورا - دەرمەكلىك چاي قانغۇدەك ئىچىلدى. دۇئادىن كېيىن، سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئىبلجاننى دۇكانغا چىقىپ ئەتە ئىشقا ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن قىلىشقا تېگىشلىك بەزى زۆرۈر تەييارلىقلارنى ئىشلەشكە بۇيرۇدى. ئاندىن، قازان-قومۇچلارنى يۇيۇۋېتەي دەپ چىقىپ كېتىۋاتقان نىساخاننى چاقىرىۋېلىپ، يېنىغا ئولتۇرغۇزدى-دە، گېلىنى قىرىپ قويغاندىن كېيىن، مۇنداق دىدى:

— مەن ئېيتاي، ئانىسى، ئىبلجاننى ئەمدى مەكتەپتىن چىقىرىۋالايلى.

— ۋاي نىمە داۋاتىلا، دادىسى، — دىدى نىساخان خۇددى تۇيۇقسىز قورقۇنچلۇق بىر ئىش ئېسىگە كەلگەندەك چۆچۈپ تۇرۇپ، — ئىبلجاننىڭ ئولتۇرسا-قوپسا داشۆنى پۈتتۈرگىچە ئوقۇيمەن دەپ يۈرگىنىنى ئاڭلىمىدىلىمۇ؟ تۇساتتىنلا مەكتەپكە بارما دىسەك ئاسماندىن يەرگە تاشلىۋەتكەندەك ئېغىر كەلمەمدۇ بالىغا؟!

— سەنلا ئېچىتىپ بەرمىسەڭ، تۈت

www.uyghurkitap.com

كۈن ئۆتكەندىن كېيىن كۆنۈپ قالدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بالىنىڭ ئۆزىمۇ موزدوزلۇق ھۈنىرىگە ئوتتەك قىزىقىدۇ.

ئېرىنىڭ مىجەزىنى بەش قولدەك بىلىدىغان نىساخان ئىلاجى بار ئۆزىنى بېسىپ، بىر قولىنى ئېرىنىڭ تىزى ئۈستىگە قويۇپ تۇرۇپ، مۇلايىم ئاۋازدا ئېيتتى:

— ئۇنداق دېمىسىلە، دادىسى، ماڭىسا قارىسىلا، قىزلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى بوسۇغىنىڭ تېشىغىمۇ چىقارماي ئۆيگە سولاپ، بېقىپ بويىغا يېتە-يەتمەيلا كولۇڭ بەندىسى قىلىپ بېرىپ تۈگەتتۇق. ئەمدى، مۇشۇ بىردىن-بىر ئوغلىمىز بولسىمۇ خەقنىڭ بالىلىرىغا ئوخشاش مۇرادىغا يەتكۈدەك ئوقۇۋالسۇن.

— ئۇنداق ئون يىل ئوقۇپىمۇ ئايلىقى 50 - 60 تىيىندىن ئاشمايدىغان ئوقۇشتىن نىمە چىقىدۇ؟ ھالا، 50-60 كوي دېگەن ھۈنەرۋەننىڭ تىرنىقىنىڭ كىرى! «ئوغۇل بالىغا 80 تۇراۋلۇك ھۈنەر ئاز» دېگەن تەمسىل بار.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان نىساخاننىڭ چىرايى تۇتۇلدى ۋە تەنە قىلغان ئاھاڭدا تۇلاپلا ئېيتتى:

— ئۇنداق ئادەم باشتا بالىنى مەكتەپكە بەرمەيلا مۇشۇ ئىسىل ھۈنەرلىرىگە سېلىۋالماپتىكەنلا-يا، ئەمدى ئۇنىڭ ئوقۇشىنى يا گۆش، يا بەز قىلماي...

— بولدى، بولدى!— سەلەي ئاخۇن ئۇستام دەرھال گەپنى تارتىۋالدى،— خوتۇن كىشى دېگەن ئوچاق بېشى بىلەن كولۇڭنىلا بىلىدۇ. ئۆز ۋاقتىدا مۇنداق ياخشى كۈنلەر بولغان بولسا بالىنى مەكتەپكە بېرىپ ساراڭمىدىم. سېنىڭمۇ خەۋىرىڭ بار، ئۇ چاغلاردا ھۈنەر ئاقماس، ھۈنەرۋەن يالچىماس بولۇپ كەتكەن. شۇڭا مەندىن كېيىن قالسا كۈننى كۈن ئېتەلمەي قالمىسۇن دەپ ئۇنى مەكتەپكە بېرىۋەتكەنمەن! ئەمدىچۇ؟ ھەي، ھازىرقى كۈنلەرنىڭ ئىسىللىگىگە نىملا دېسە ئەرزىيدۇ، خۇدا كۆز تەگمىسۇن. ھازىرقى گۈلدەك ھۈنىرىڭنى ئىشلىتىپ يامبۇ يىغىدىغان چاغ كېلىپ قالدى. مىسالى، بۈگۈنكى بازارنىلا دېگىنە، بازار ئەمەس ئوتتىقۇ كاساپەت، ئوت. قولۇڭدىكى مال ھايت-ھۇيت دېگىچە خېرىدارنىڭ قولىغا چىقىپ بولىدۇدە، دىتىڭدىكى نەرق بىلەن سېتىلىپ كېتىدۇ. ھەي، ھازىرقى ۋاقىتتا ھۈنەر قىلماي، تاغاردا بىر دەپتەر-كىتاپىنى يۈدۈپ مەكتەپكە سوكۇلداپ يۈرگەن ئوغۇل بالىنى ئەخمەق دېسە بولىدۇ، ئەخمەق.

ئېرىنى قايىل قىلالمىغان نىساخان ئەلەمدىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولدى. ئاخىرىدا جۇدۇنى تۇتقان ھالدا قەتئىي قىلىپ ئېيتتى:

— بالىنى سىلە ئوقۇتمىسىلىرى ئۆزەم ئوقۇتىمەن!

— سەپرايىمنى ئۆرلەتمە، خوتۇن! ئۇقۇپ قوي، مەن ساڭا مەسلىھەت سالمايۋاتىمەن، كۆڭلۈمدە پىشۇرۇپ قويغان نىيىتىمنىلا دەپ قويدۇم، ۋەسسالام! سېنىڭ يەنە نىمە ھەددىڭ؟!

بۇ يىل ئەللىك ياشنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان سەلەي ئاخۇن ئۇستام بوۋىسىدىن تارتىپ مۇشۇ ھۈنەر بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان زاكا موزدوز بولۇپ، تېنى ساغلام، ئەمما سەپرا مىجەز، جاھىلراق ئادەم ئىدى.

نىساخان بولسا مەكتەپ يۈزى كۆرمىگەن، ساددە ئايال بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىمۇ مەكتەپتە ئوقۇشنىڭ زادى قانچىلىك پايدى-

سى بارلىغىنى ئىسپاتلاپ بېرىشكە ئاجىز ئىدى. ئەمما، ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئوتتۇز بەش يىللىق قەدىناس ئېرى سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ ھاياتىدىن قاراپ، جىق پۇل تاپمەن دەپ ئۆمۈر بويى كوسىدا مۆكچىيىپ ئولتۇرۇپ، قارا گۇل، رەڭ، موم ۋە سىرەجلەر بىلەن ھەپىلىشىپ، يۈز - كۆزىنى كۆكەرتىپ يۈرۈپ ئۆتكەندىن، ئاز بولسىمۇ، كەم ئىچىسمۇ ئوقۇپ كادىر بولۇپ، پاكىز كىيىنىپ يۈرگەن ئەلا ئىكەن، دىگەن قاراشقا كېلىپ قالغان ئىدى. ئۇ شۇ تاپتا مۇشۇ قارىشىنى ئېرىنىڭ ئالدىدىلا دەۋەتمەكچىمۇ بولدى - يۇ، بىراق، ئېرىدىن بىھۇدە دەشنام يەپ كۆڭلىنى تېخىمۇ يارا قىلىۋېتىشتىن ئەنسىرەپ، بۇ نىيەتتىن ياندى. ئۇ ئېغىر بىر خورسىنىپ قويدى - دە، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك تەرەپكە ماڭدى. ئەمما بوسۇغىغا كەلگەندە، قەدىمىنى توختىتىپ، ئاستا كەينىگە بۇرۇلدى ۋە گىدىيىپ ئولتۇرغان ئېرىگە قاراپ، تىترەپ تۇرغان ئاۋازدا ئېيتتى:

— نىملا بولمىسۇن، بۇ ئىشنى بالىنىڭ ئۆزى بىلەن، ئاندىن ئۇنىڭ مۇئەللىمى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بىر ئىش قىلايلى.

بۇ چاغدا، ئېلىجان ھويلىنىڭ شەرق تەرىپىدىكى دۇكان ئۆيدە ئىدى. ئۇ دادىسىنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە دەسلەپ چوك - كىچىك ئىككى ئىش تاختىسىنى پاكىز قىردى. ئاندىن، ئەتە ئەتىگەندە ئىش كېسىش ۋە راستلاشقا كېتەرلىك ئەسۋاپلارنى تەخلىدى. بۇ ئىشلارنى تۈگىتىپ بولغاندىن كېيىن، ئىش تارتمىشقا ئىشلىتىدىغان مىقلارنى تۈزلەپ قويماقچى بولدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ توكۇلدىتىپ مىق تۈزلەپ ئولتۇرۇپ، ئايىۋان ئۆيدە ئانىسى بىلەن دادىسى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن ئۆزىنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك بۇ ئىشتىن پۈتۈنلەي خەۋەرسىز قالدى.

×

ئەتىسى — دۈشەنبە كۈنى ئەتىگەن ھاۋا تۇمانلىق ئىدى. ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن، مەكتەپكە مېڭىشقا تەرەددۇتلىنىۋاتقان ئېلىجان توساتتىنلا دادىسىنىڭ: «بالام ئېلىجان، بۈگۈندىن باشلاپ مەكتەپكە بارما، ئەمدى سېنىڭ بېسىپ ئولتۇرۇپ ھۈنەر قىلىپ، داداڭنىڭ ئېغىرىنى يېنىك قىلىدىغان ۋاقتىڭ كېلىپ قالدى» دىگەن گېپىنى ئاڭلىغان چېغىدا، ئۆزىنىڭ قۇلىغىغا ئۆزى ئىشەنمەيلا قالدى. ئۇ: «نىمە دىدىڭ، دادا؟» دەپ سورىماقچى بولدى - يۇ، بىراق، ھازىر ئاڭلىغان گەپنى ئىككىنچى ئاڭلاشتىن قورقۇپ ئىتتىك ئانىسىغا قارىدى. ئانىسى نىساخان چىرايىدىن ئەنسىرەش، قورقۇش ئالامەتلىرى چاقناپ تۇرغان ئېلىجاننىڭ كۆزىگە توغرا قارىيالماستىن، بېشىنى كەينىگە ئىتتىك بۇراپ، لېۋىنى چىشلىگەن پېتى ئاشخانا ئۆيگە چىقىپ كەتتى.

ئېلىجان زېرەك، كۆزى ئۆتكۈر، قولى ئەپچىل بالا ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى مەكتەپتىن قايتقاندا، يېپ ئېشىش، مومىلاش ۋە مىق تۈزلەشتىن باشلاپ دادىسىنىڭ ھۈنىرىنى قېتىقىنىپ ئۈگەندى. قىسقىغىنا ئىككى يىلدىن ئارتۇقراق ۋاقىت ئىچىدە ئۇ روپپەك مىقلاش، ئارقا چاك تىكىشنىلا ئەمەس، بەلكى بېخىچىلىق قىلىش ۋە ئىش پەدەزلەشنىمۇ ئۈگىنىۋېلىپ. دادىسىنىڭ قولىنى خېلىلا سۇۋۇتتى. دەسلەپ ھەپتىسىگە يۆلەشتۇرۇپ يۈرۈپ ئاران ئىككى چوك ئۆتۈك ۋە بىر بالا ئۆتۈك چىقىرالايدىغان سەلەي ئاخۇن ئۇستام ھازىر گەپ قىلماي ئۈچ چوك ئۆتۈك ۋە بىر بالا ئۆتۈك تەييار قىلالايدىغان بولدى. ئېلىجاننىڭ پەقەت چۈشىنەلمەيدىغان يېرى شۇكى، ئەنە شۇنداق قىلسىمۇ دادى-

www.uyghurkitap.com

سى زادى نىمىشقا ئۇنىڭدىن يەنە رازى
بولمايدۇ؟ ئۇ شۇنداق بولمىسىكەن دەپ
قورقۇپ يۈرگەن ئىش راستىنلا يۈز بەردى -
مىكىنە؟

شۇنداق، ئېلىجان قورققان ئىش ھەقى-
قەتەنمۇ يۈز بەرگەن ئىدى. ئۇ يىغلىدى،
قاخشىدى، يىمەي - ئىچمەي بۇتناپ يېتىۋال -
دى. بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى كارغا كەلمىدى،
ئاخىرى ئۇ بىر بانا تېپىپ، شەھەرنىڭ چېت -
تىدىكى چوڭ ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە قېچىپ كې -
تىپ، شۇ يەردە يېتىپ - قوپۇپ ئوقۇماقچىمۇ
بولدى، بىراق، ئانىسى ئۇنىڭ مۇنداق قىلى-
شىغا قوشۇلمىدى:

— ئۇنداق قىلساڭ، داداڭنىڭ تېخىمۇ
جەھلىنى قاتۇرۇپ قويۇسەن، جېنىم بالام.
ئەۋلەم ماقۇل دەپ بىرنەچچە كۈن داداڭ -
نىڭ يېنىدا ئىشلەپ تۇر، دىسەم - دىمىسەم
سىنىڭ مۇئەللىملىك بۇ خەۋەرنى ئاڭلىسا،
ئىشنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى ئۇققىلى كېلىدۇ.
سىنىڭ داداڭنى ئاشۇ ئادەم قايىل قىلىپ
قالسا ئەجەپ ئەمەس!

دىگەندەكلا، ئىككىنچى كۈنى چۈشتىن
كېيىن، ئېلىجاننىڭ سىنىپ مۇدىرى تۇرسۇن مۇ-
ئەللىم ئۇلارنىڭ قوراسىدا پەيدا بولدى. تۇرسۇن
مۇئەللىم باشلانغۇچ مەكتەپ مائارىپى بىلەن
شۇغۇللىنىۋاتقىنىغا يىگىرمە بەش يىلدىن
ئاشقان پېشقەدەم ئوقۇتقۇچى ئىدى. ئۇ ئې-
گىز بوي، بۇغداي ئۆڭ، خۇشخۇي ئادەم
بولۇپ، يېشى قىرىقتىن ئاشقان بولسىمۇ، لې-
كىن كىشىلەر ئۇنىڭ ساغلام بەستى ۋە
جۇشقۇن روھىي قىياپىتىگە قاراپ، ئوتتۇز
بەش ياش بېرىشكىمۇ ئېھتىيات قىلاتتى.

تۇرسۇن مۇئەللىم دەسلەپ سەلەي ئا-
خۇن ئۇستامنىڭ ئېلىجاننى مەكتەپتىن چىقى-
رىۋېلىشىقا كۆرسەتكەن ۋەج - سەۋەپلىرىنى
ئەستايىدىللىق بىلەن قۇلاق سېلىپ ئاڭلى -
دى. ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ئۇچۇق - كۆ -
ڭۈللۈك بىلەن ئولتۇرۇپ، ئەۋلادلارنى ئوقۇ -
تۇپ ئىلىم - مەرىپەتلىك قىلىشنىڭ زۆرۈرىيې-
تىنى ۋە ئەھمىيىتىنى چۈشىنىشلىك سۆزلەر
بىلەن چۈشەندۈردى. سەلەي ئاخۇن ئۇستام
باشتا بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، بۇرۇتىنى بىر
قولى بىلەن ئاستا ئېشىپ ئولتۇرۇپ تىڭشى -
غان ۋە ئۆز نۆۋىتىدە «ئەپەندىم، سىلىنىڭ
كۆڭۈللىرى ياخشى، بىزنىڭ بالىمىزغا كۆڭۈل
بۆلگەنلىرى ئۈچۈن رەھمەت» دىگەندەك بىر-
ئىككى ئېغىز سىپايە گەپلەرنى قىلغان بول -
سىمۇ، بىراق، مەسىلىنىڭ ھەل قىلغۇچ تۈ -
گۈنىگە كەلگەن چاغدا، ئولتۇرالماي قالدى.

— مەن ئېيتاي، ئەپەندىم، — دىدى ئۇ
ئاخىرىدا ئاۋازىنى سەل كۆتىرىپ، — ھۆكۈ -
مەت پۇخرالارغا بېيىشنىڭ يولىنى كۆرسىتىپ
بەردى، ئەلۋەتتە مېنىڭمۇ باي بولغۇم بار-
ئەدىما، يالغۇز كېلىپ قالدىم، ياردەمچى لا -
زىم بولدى. ھالا، ئۆز ئوغلۇمنى قول - قانات
قىلسام نىمىسى يامان بوپتۇ؟ مەن خۇش
بولۇپ قالاي، ئەپەندىم، بىزنىڭ ئېلىجاننىڭ
ئوقۇمىغىنى بىلەن سىلە ئوقۇتىدىغان بالا تۆ-
گەپ قالماس، ئۇنىڭ ئېتىنى دەپتەرلىرىدىن
«كىرىتتىدە» ئۆچۈرۈۋەتسىلە بولدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان تۇرسۇن مۇئەللىم
سەل توختىۋالغاندىن كېيىن، يەنىلا مۇلايىم
ئاۋاز بىلەن بىر - ئىككى ئېغىز داۋلى سۆز -
لىگەن ئىدى، سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئورنى -
دىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى:

— مەن ئېيتاي ئەپەندىم، بالا مېنىڭ،
مەن ئۇنى مۇشۇنداق چاغدا ئەسقاتارمىكىن
دەپ تاپقانمەن! سىلە ئۇنداق تۆگىنىڭ قوي-
رۇغى يەرگە يەتكەندە بولۇدىغان ئىشلارنى
ئالدىمغا تاشلاپ سەپرايىمنى ئۆرلەتمىسىلە
تولا! بولدى قىلسىلا، ئەپەندىم، بولدى
قىلسىلا!

سەلەي ئاخۇن ئۇستام شۇگەپنى قىلدى-
يۇ، ئىشىكنى تاراق-تۇرۇق ئېچىپ-يېپىپ، مېھ-
مانخانا ئۆيىدىن دۇكان ئۆيگە كىرىپ كەتتى.
مېھمانخانىدا مۇئەللىم، نىساخان، ئېلى-
جان قالدى. تۇرسۇن مۇئەللىم سەلەي ئاخۇن
ئۇستامنىڭ مۇنداق سەپرا مىجەزلىگىگە ھەي-
ران بولغىنى ئۈچۈنمۇ ياكى ئۇنىڭ مۇنچىۋالا
تەرسالىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغانلىقى ئۈ-
چۈنمۇ ئىش قىلىپ، ئولتۇرغان يېرىدە مەت
قىلماي بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتتى. نىساخان
ئېرىنىڭ مۇنداق بىخەرەزلىگىدىن باغرى ئې-
زىلگەن ھالدا مۇئەللىمدىن ئەپۇ سورىدى.

ئېلىجان بولسا مۇئەللىمنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى
ئېتىپ «ۋاررىدە» يىغلىۋەتتى.

مۇئەللىم كەتكەندىن كېيىن، سەلەي
ئاخۇن ئۇستام ئۆيگە كىرىپ ئانا-بالا ئىك-
كەيلەنگە ئون ئىككى بال بوراندەك گۈكى-
رەپ سىياسەت قىلدى. ئاخىرىدا ئېلىجانغا
قولىنى جوۋنەپ تۇرۇپ جەھلى بىلەن ۋا-
قىردى:

— پوتىلاكىنى ئېقىتماي، ياخشىلىقچە
كەينىمدىن دۇكانغا چىق، بولمىسا قۇلىقىڭنى
يۇلۇپ قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويۇمەن، بىلىپ
قوي، مەن سېنىڭ داداڭ!

2

شۇنداق قىلىپ، ئېلىجان ئوقۇمايدىغان
بولدى. بۇنى ئويلىغاندا، ئۇ خۇددى ئوغرى
مۈشۈك يۈرىگىنى تاتىلاپ يەۋاتقاندەك بىئا-
رام بولۇپ كېتەتتى. ھەي، ئامال قانچە، مانا
بۈگۈن ئۇ مەكتەپتىن قالغىنىغا ساق ئالتە
كۈن بولدى. بۇ ئالتە كۈندىن بۇيان ئۇ دا-
دىسى بىلەن مۇشۇ كىچىككىنە دۇكان ئۆيىگە
سولىنىپ ئولتۇرۇپ موزدوزلۇق قىلماقتا. بۈ-
گۈن شەنبە، ئەنە، كۈنمۇ قايرىلىپ قالدى.
سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئەتە بازارغا ئېلىپ
چىقىدىغان چوڭ ئۆتۈكلەرنىڭ پەدىزىگە
جىددى ئىشلىمەكتە. ئېلىجانمۇ ئىككى دانە
بالا ئۆتۈكنى پەدازدىن چىقىرىشى كېرەك.
ئەنە، ئۇ ئۆتۈكلەرگە قارا رەڭ ئارىلاشتۇرۇل-
غان قارا گۈل سۈيى بېرىپ قويغىنىغا خېلى
ۋاقىت بولۇپ قالدى، ئەمدى پوزىنى قولىغا ئې-
لىپ، رەختىنىڭ يۈزىنى ئېچىشى كېرەك ئې-
دى. بىراق، شۇ تاپتا نىمشىقىدۇر ئۇنىڭ
قولى ئىشقا بارماي، دۇكان دەرىزىسىدىن
ھويلىدىكى ئۈزۈمە دەرىخى ئۈستىدە چۇرۇقلى-
شىپ يۈرگەن قۇشقاچلارغا قارىغىنىچە خىيال
سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

راستىنى ئېيتقاندا، ئېلىجان مەكتەپتىن
قالغاندىن بۇيان بۇ دۇكان ئىچى ئۇنىڭ
كۆزىگە تولىمۇ سوغاق كۆرۈنىدىغان بولۇپ
قالدى. ئۇ ھەر قېتىم ئىشقا ئولتۇرۇشتىن
ئاۋال پەرتۇقنى تارتقان چېغىدا، خۇددى ئۆ-
زىنىڭ بوينىغا ئۆزى سىرتماق سېلىۋاتقاندەك
كۆڭۈلسىز ۋە ئەلەملىك تۇيۇلاتتى. ئۆزىگە زور
بېرىپ ئىشنى قولىغا ئالدى دىگەندىمۇ، بىر-
دەم ئىشلە-ئىشلىمەيلا، ئاشۇ قايناپ تاشقان
كۆڭۈللۈك مەكتەپ ھاياتى كۆز ئالدىغا كې-
لىۋېلىپ، ئىختىيارسىز قولى ئىشتىن توختاپ
قالاتتى ...

ئېلىجان يالغۇز ئوغۇل بولغاچقا، ئەتى-
ۋارلىق ئىدى. ئانا باغرى يۇمشاق، مېھرىۋان
ئايال بولۇپ، ئېلىجان نىمە دىسە ماقۇل
دەيتتى، شۇڭا ئېلىجان ئانىسى ئالدىدا زادىلا
قورۇنمايتتى. بىراق، كەم سۆز، گەپ قىل-
سا ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك گەپ قىلىدىغان
دادا ئېلىجاننىڭ كۆزىگە تولىمۇ سۈرلۈك كۆ-
رۈنەتتى، شۇڭا ئۇ دادىسىدىن ئەزەلدىن تەپ
تارتاتتى. ئۇ 6 - 7 ياشلارغا كىرگەندىمۇ دادى-
سى ئۇنى كوچىدا باللار ئۇرۇپ قويۇدۇ

ياكى ۋەلسىپىت سوقۇۋېتىدۇ دىگەن بانلار
بىلەن دەرۋازىنىڭ تېشىغىمۇ چىقارمايتتى ۋە
ھۈنەرگە كۆزۈڭنى پىشۇر دەپ يېنىغا ئەكى-
رىۋالاتتى.

ئېلىجان قاچان مەكتەپ قويىنىغا كىر-
دى، شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا
يېڭىچە بىر ھايات مەنزىرىسى يۈز ئاچتى.
ئۇنىڭغا ھەممىدىنمۇ بەك ياراپ كەتكىنى ئى-
ناق كوللىكتىپ تۇرمۇش ئىدى. نەچچە يۈز-
لىگەن ساۋاقداش بىر ئاۋازدا ئاسماننى چاك
كەلتۈرۈپ پىئونېرلار مارشىنى ئوقۇش قانداق
ھەيۋەت ۋە نىمە دىگەن كۆڭۈللۈك .. ھە! مەكتەپ
پات - پاتلا بالىلارنى تەشكىللەپ يېزىلارغا
سەيلىگە، ئېكىسكۇرسىيگە ئېلىپ چىقىدۇ.
ھەي، مۇنداق چاغلاردا قىپ - قىزىل گالس-
تۇكنى تاقاپ، پىئونېرلار ئەترەت بايرىغىنىڭ
ئاستىدا، يول بويى روھلۇق ناخشا تۇۋلاپ
ماڭساڭ، كىشىلەر زوقمەن كۆزلىرى بىلەن
قاراپ قېلىشىدۇ. يەنە تېخى ئوقۇتقۇچى-
ئۇستازلارچۇ؟ ... ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە،
تۇرسۇن مۇئەللىم بىلەن دادىسىنىڭ ئارىسىدا
سەيشەنبە كۈنى يۈز بەرگەن كۆڭۈلسىز ئىش
ئېسىگە كېلىپ، دەرھال قوشۇمىسى تۈرۈلدى.
ئۇ ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ قويدى - دە، ھە
دەپ ئۆتتۈككە ئاق موم يىگۈزۈپ، پاقىرىتى-
ۋاتقان دادىسىغا ئەيىپلەش نەزىرى بىلەن
قاراپ قويدى. ئۇ مۇشۇ قارىشى بىلەن گويا
«ھەي دادا، ھەي دادا، سەن قاراپ تۇرۇپ
ئاشۇ كۈنى تۇرسۇن مۇئەللىمگە ئازار بەردى-
ڭا، سەن ئۇنىڭ قانداق ياخشى ئادەم ئى-
كەنلىگىنى بىلەمسەن - ھە؟» دىگەندەك قى-
لاتتى.

— ئېلىجان، يەنە ھاڭۋېقىپ ئولتۇرۇپ
كەتتىڭغۇ، بالام؟ — دىدى سەلەي ئاخۇن
ئۇستام توساتتىن بېشىنى كۆتىرىپ، — ھە،
قېنى، ئىشنى قولۇڭغا ئاله، يىگىت بالام، كۈن
كەتتى، ئەته بازار جۈمۈ!

گەرچە سەلەي ئاخۇن ئۇستام ھىلىقى
كۈنى ئېلىجانغا «قۇلىغىڭنى يۇلۇمەن» دەپ
ھەيۋە قىلىپ قويغان بولسىمۇ، ئەمىلىيەتتە،
ئېلىجان دۇكانغا كىرىپ، ئەسۋاپنى قولىغا
ئالغان ۋاقتىتىن باشلاپلا پىلىكتەك يۇمشاپ،
ئۇنىڭغا ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر
خىل مۇلايىملىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا باش-
لىغان ئىدى.

كۈن ئاستا - ئاستا تاغنىڭ كەينىگە
مۆكۈشكە باشلىدى. دۇكان دەرىزىسىنىڭ
يۇقۇرقى كۆزنىگىدىن چۈشۈپ تۇر-
غان كەچكى شەپەق شولىسى بارغان-
سىرى سۇسلاشماقتا ئىدى. ئېلىجان يېڭىلا
پەدەزدىن چىققان بىر جۈپ بالا ئۆتۈكىنى
ئېرەڭسىزلىك بىلەن بىرچەتكە دەسسىتىپ قويۇپ
قولىنىڭ كەينى بىلەن چېكىسىدىكى تەرنى
سۈرتتى، بۇ چاغدا سەلەي ئاخۇن ئۇستام
چوڭ ئۆتۈكلەرنى پەدەزدىن چىقىرىپ بولۇپ،
ئاستا ئورنىدىن تۇردى. ئۇ بېلىنى رۇسلاپ،
سول قولى بىلەن بېلىگە «گۈپ - گۈپ» قىلىپ
ئىككىنى مۇشتلىۋەتكەندىن كېيىن، تام تەرەپ-
كە قاراپ كېرىلدى. ئاندىن بېرىپ دۇكان
ئىشىگىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە ساڭگىلاپ تۇرغان
لامپۇچكىنىڭ يىپىنى تارتتى. دۇكان ئىچى
كۈندۈزدەك يورۇپ كەتتى. دەل شۇ چاغدا
دۇكان ئىشىگى يەڭگىل چېكىلدى، ئىجازەتتىن
كېيىن، خۇش چىراي بىر يۈز باش تىقىپ
كىردى. بۇ دەل ئېلىجاننىڭ مۇئەللىمى تۇر-
سۇن ئىدى.

تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ توساتتىن كىرىپ
كېلىشى ئېلىجاننى خوشال قىلىۋەتكەن بولسا،
سەلەي ئاخۇن ئۇستامنى گاڭگىرىتىپ
قويدى. ئۇ باشتا، تۇرغان جايىدا داڭ قې-
تىپلا قالدى. كېيىن ھودۇقسانلىغىدىن

ئالدراپ، قولىنى پەرتۇغىغا ئەمەس، بەلكى ئىككى قولتۇغىغا سۇرتكىنىچە ئورنىدىن تۇردى.

— سالامەت تۇردىلىمۇ، ئۇستام. — خاتىرجەم ۋە سەممىي ئاھاڭدا سورىدى تۇرسۇن مۇئەللىم سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ، — ئىش-ئوقەتلىرى ئوڭۇشلۇق كېتىۋاتامدۇ؟

— ئەلھەمدۇلىللا، ئەپەندىم، ئىش... ئىشلارمۇ بەلەن كېتىۋاتىدۇ... دۆلەتلىرىدە، — جاۋاپ بەردى سەلەي ئاخۇن ئۇستام سەل-پەل كىكەچلىگەن ھالدا.

ئارقىدىن تۇرسۇن مۇئەللىم ئۆزىگە كۆز ئۈزمەي قاراپ قالغان ئېلىجاننىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ ئەھۋال سورىدى، ئېلىجان گەپكە جاۋاپ بېرەي دەپ ئاغزىنى ئۆمەللەپ باقتى-يۇ، نىمىشقىدۇ ئۇن چىقىرالماي ئىتتىك دەرىزە تەرەپكە بۇرۇلۇپ، دەرىزە تەكچىسىدىن بىر نەرسە ئاختۇرغان بولۇپ تۇرۇۋالدى.

— قادىر ئاغرىپ قالغان ئىكەن، — دېدى تۇرسۇن مۇئەللىم ئېلىجانغا قاراپ تۇرۇپ، — ئۆيىگە يوقلاپ بارغان ئىدىم، ياناشىمىدا سىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ ئۆتەي دەپ كىرىشىم.

تۇرسۇن مۇئەللىم شۇنداق دەپ بولۇپ، «قانداق بوپتۇ، ئۇستام؟» دىگەندەك قىلىپ سەلەي ئاخۇن ئۇستامغا كۈلۈمسىرەپ قارىدى.

— تولا ئوبدان، ئوبدان بوپتۇ، ئەپەندىم، — دېدى سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئالدىراپ، يۇرسىلە، ئۆيگە. مېھمانخانىغا مەرھەمەت قىلسىلا.

— كايىمىسىلا، ئۇستام، — دېدى تۇرسۇن مۇئەللىم ئالدىراپ پەرتۇقلىرىنى يېشىۋاتقان سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، — ھەرقايسىلىرى ئىشلەۋېرىسىلە، مەن مۇشۇ يەردىلا بىردەم ئولتۇرۇپ قايتاي. مۇشۇمۇ ئۆي ئەمەسمۇ؟

مىجەزى چۇس، زەردىسى بار ئادەملەر ئادەتتە ئاسان ھاياجانلىنىدىغان كېلىدۇ. سەلەي ئاخۇن ئۇستام ھەلىقى قوپاللىقىنى ئۇچۇن تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ ئاداۋەت قىلماي، بۈگۈن يەنە خۇش چىراي ھالدا ئۇلارنى يوقلاپ كەلگەنلىگى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن بەكمۇ تەسىرلەنگەن ئىدى. شۇڭا ئۇ مېھمانخانا ئۆيگە چىقايلى، دەپ خېلىلا چىڭ تۇردى، بىراق، تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ قەتئىي توسىشى بىلەن ئامالسىز قالدى. تۇرسۇن مۇئەللىم سەلەي ئاخۇن ئۇستام بىلەن ئېلىجانغا يۈزلىنىپ، ئېلىجاننىڭ تاختىسىغا يېقىنراق قويۇلغان بەندىككە ئولتۇردى.

— سىلىنى قارىتىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۆز ئىشىمىز بىلەن بولۇۋەرسەك سەت بولماسمۇ؟ — دېدى سەلەي ئاخۇن ئۇستام پەرتۇغىنى قايتىدىن تۈزۈۋېتىپ، — قېنى، كىچىك ئۇستام، ئۆزلىرىمۇ ئىشلىرىنى داۋام قىلسىلا!

ئېلىجان ئۆزىنىڭ مۇئەللىمىدىن تارتىنىپ قالدىمۇ قانداق، تىرنىغىنى تاتىلىغان پېتى ئولتۇرۇپ قالدى. بۇ چاغدا تۇرسۇن مۇئەللىم قولىنى سوزۇپلا ئېلىجاننىڭ تاختىسى ئۈستىدە پەداز كۈتۈپ تۇرغان بالا ئۆتۈكنى ئالدى-دە، ئېلىجانغا قاراپ دېدى:

— ئەمىسە، ئاۋۇ پوزىنى ماڭا ئېلىۋېتىڭ، بۇ بىر كىشىلىك ئۆتۈكنى مەن پەدەزدىن چىقىرىۋېتەي.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سەلەي ئاخۇن ئۇستام دەسلەپ ئەپەندىم چاقچاق قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلاپ مىيىغىدا كۈلۈپ قويدى. بىراق، تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ غاچچىدا قوپۇپ پوزىنى ئۆزى ئېلىپ، ئۆتۈكنى ئىككى يوتىسىنىڭ ئارىلىغىغا قىستۇرۇپ رەسمىي تۇتۇش قىلماقچى بولۇۋاتقانلىغىنى كۆرگەندىن كېيىن،

uyghurkitap.com

ئالدىراپ:

— ۋاي ئەپەندىم، ئۇنداق قىلمىسىلا، كىيىملىرى قارا بولۇپ كېتىدۇ، — دەپ تۇستى، بىردەم تالىشىپ قايىل قىلالمىغاندىن كېيىن، نائىلاج پەرتۇغنى يېشىپ تۇرسۇن مۇئەللىمگە ئۇزاتتى.

تۇرسۇن مۇئەللىم ئۆتۈكنى پەرتۇق ئۈستىدىن ئىككى يوتىسىنىڭ ئارىسىغا قىستۇرۇپ پاشنىسى تەرەپنى قوسىغىغا تاقاپ تۇرۇپ، پوزىنى ئىككى قوللاپ ئۆتۈكنىڭ باشلىغىغا كۆچەپ سۈرۈشكە باشلىدى. باشلىقنى ئېچىپ، ئاپقۇتقا ئۆتتى. پوزىلاپ بولغاندىن كېيىن چوغ ئۈستىدىكى پومۇلنى ئېلىپ، ھارارىتىنى تەگشەپ پەرتۇققا بىر نەچچىنى سۈرتىۋەتتى، ئاندىن كېيىن، پاشنا، چەم چۆرىسىگە، باشلىق ۋە ئاپقۇتلارغا پومۇل سۈردى. ئاندىن ئاق موم سۈركەپ ئۇنى پومۇل بىلەن تەكشى ئېرىتتى، ئارقىدىن خام لاتا بىلەن ئاق مومنى رەخقە يىگۈزۈپ، ئۆتۈكنى ۋال-ۋۇل پاقىرىتىۋەتتى، چەم چۆرىسىگە گۈل چىقىرىپ ئۇرۇزنەك باستى. ئاخىرىدا ئۆتۈكنى قولىغا ئېلىپ، ئۇيان-بۇيىنىغا قاراپ، پەدەزدىن رازىمەنلىك ھىس قىلغاندىن كېيىن، قېلىپ چىقىرىدىغان ئىلمەكنىڭ تاسمىسىنى بىر پۇتىغا كىيىپ تۇرۇپ ئۆتۈكنى قېلىپىدىن سىلىققىنە تارتىپ چىقاردى.

تۇرسۇن مۇئەللىم بۇ بىر يۈرۈش ھەركەتلەرنى شۇنداق چاققان ۋە پىششىق ئىشلىدىكى، بۇنى كۆرگەن سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئولتۇرغان يېرىدە ئاغزىنى ئاچقان پېتى قېتىپ قالدى. ئېلىجان بولسا، دەسلەپ ئۆز كۆزىگە ئىشەنمىگەن ھالدا تۇرۇپلا قالدى. ئارقىدىن بۇ بىر ھەپتىدىن بۇيان تۇنجى قېتىم قوڭغۇراقتەك ئاۋاز چىقىرىپ كۈلۈۋەتتى.

— ئەپەندىم ...— دىدى سەلەي ئاخۇن ئۇستام مېھمانخانا ئۆيدە تۇرسۇن مۇئەللىم بىلەن بىللە غىزالىنىپ بولغاندىن كېيىن — سىلىنىڭ مۇنداق كارامەتلىرى بارلىقىنى زادىلا ئويلاپ باقماپتىكەنمەن. ئۆزلىرى كامىل موزدۇز ئىكەنلا ئەمەسمۇ؟ سىلە بۇ ھۈنەرنى...

— دادامدىن ئۆگەنگەن، — دەپ جاۋاپ بەردى تۇرسۇن مۇئەللىم كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.— دادام رەھمەتى ئۇستا موزدۇز ئىدى، ئېلىجاندەك ۋاقتىمدا مەنمۇ ئۇنىڭ يېنىدا ھۈنەر قىلاتتىم.

— توۋا، قانداق بولۇپ مۇنداق گۈلدەك ھۈنەرلىرىنى تاشلاپ، دارامىتىنىڭ تاپىنى يوق ئەپەندىچىلىككە چىقىۋالغان ئىدىلە؟

بۇ سوئالنى ئاڭلىغان تۇرسۇن مۇئەللىم دەسلەپ قاقاقلاپ كۈلدى، ئارقىدىن چىرايى جىددى تۈس ئېلىپ، ئويغا چۆككەن ھالدا بىر مىنۇتچە ئولتۇرۇپ كەتتى ۋە گېلىنى يەڭگىل قىرىپ قويغاندىن كېيىن، ئۆز كەچۈرمىشلىرىدىن مۇنداق بىر ھىكايىنى سۆزلەپ بەردى:

— ئېلىجاندەك ۋاقتىم ئىدى، بىر كۈنى دادام مېنى بازاردىن ئازراق كېپەك مىق بىلەن سىرەج سېتىۋېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى، كوچىدا كېتىۋاتسام، ئالدىم تەرەپتىن بىر توپ مەن دېمەتلىك باللار چىقىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئاق كۆينەك، كۆك ئىشتان كىيگەن، بوينىدا قىپ-قىزىل گالىستۇك. قولىدا باراban، ئەڭ ئالدىدىكى بالا تېخى قالىغاچنىڭ تىلىدەك ئاچىماق قىزىل بايراقتىن بىرنى ئېگىز كۆتىرىپ مېڭىپتۇ، ئىككىدىن بولۇپ رەتلىك تىزىلىپ، بىرخىل قەدەم بىلەن كېتىۋاتقان بۇ باللار كۆزۈمگە ئاجايىپ چىرايلىق ۋە ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ كەتتى، باللار گاھ باراban چالاتتى، گاھ ناخشا ئوقۇيتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىزنىڭ كونا مەھەللىلىك خوشنىلىرىمىزنىڭ باللىرىمۇ

تۇرۇدۇ، سۇرۇشتۇرسەم ئۇلار يېڭى مەكتەپتە ئوقۇيدىغان باللار ئىكەن. شۇ ئان يۈرىكىمگە بىر ئوت تۇتاشقاندەك بولدى-دە، ئوقۇغۇچى بولۇشقا ئىشتىياق باغلاپ قالدىم، ئۆيگە قايتىپ كېلىپلا دادامغا دىدىم. ئەسلىدە دادام ماڭا تولىمۇ ئامراق ئىدى، نىمە دىسەم رايىمغا باقاتتى. بۇ دۆرەم ئۇ «مەن ئوقۇيمەن» دىگەن گەپىنى ئاڭلاپ، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى ۋە دەماللىققا ئىپادە بىلدۈرمىدى. بىراق، ئەتىسى چۈشتە ئۇ ئۆزىنىڭ بىر ۋاپۇرۇش ئاغىنىسىنىڭكىگە كېتىپ ئۇزۇن ھايال بولدى. قايتىپ كەلگەندە قارىسام، چىرايى گۈلدەك ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ئۇ بېشىمنى سىلاپ بىردەم تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، مۇنداق دىدى:

«بوپتۇ، بالام، مەن رازى بولدۇم، ئوقۇغىن! ھەي... مېنىڭ پۈتكۈل ئۆمرۈم مۇشۇ كىچىككىنە دۇكانغا سولىنىپ ئولتۇرۇپ ئاياق تىكىش بىلەن ئۆتۈپتۇ. مۇشۇ ھۈنەرنىڭ نېنىنى يەيمەن دەپ ئىشەككە مىنىپ بۇ يېنى خوتەن، قاغىلىق، ئۇ يېنى ئەنجان، نەمەنگانلاردا تىمىسقىلاپ يۈرۈپتىمەن. مەيلى قەيەردىلا يۈرمەي، ئەس-يادىم ئاشۇ ئۆتۈكتە. يول يۈرسەممۇ خەقنىڭ پۇتىدىكى ئۆتۈكلەرگە — نوسكىنىڭ ئېلىنىشىغا، چەم چۆرىسىنىڭ تەكشىلىكىگە، پاشنىسىنىڭ سوزۇلۇشىغا ۋە ئاپقۇتنىڭ چىقىشىغا سەپ سېلىش بىلەن ئۆتۈپتىمەن. ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، بېشىمنى كۆتىرىپ ئاسمانغا قارىسام، ئەرپىلاك دەمدۇ، خۇدايىم، قۇشقا ئوخشايدىغان بالادەك بىر تۆمۈر نەرسە ھاۋادا ئۇچۇپ يۈرۈدۇ، يەرگە قارىسام، كوچكا-پوچكىلار غۇيۇلداپ چېپىپ يۈرۈدۇ. ئاڭلىسام، بۇمۇ كارامەت بىر ھۈنەرمىش، بۇ ھۈنەرنىڭ سىرلىرىغا پەقەت يېڭى مەكتەپتە ئوقۇغان ئادەملەرلا يېتەرمىش، ھەي... ئۆتمۇشتە مۇنداق ئوقۇش پۇرسىتى بولغان ئەمەس، بۈگۈن يېڭى زاماندا بۇنداق ياخشى پۇرسەت بولغان ئىكەن، ئۇنى غەنىمەت بىلگەن دۇرۇستۇر. بوپتۇ، ئوقۇۋال، بالام، ھۇشۇڭ بىلەن ئوقى!»

سۆزلەپ مۇشۇ يەگەر كەلگەندە، تۇرسۇن مۇئەللىم بىردەم جىم بولۇپ قالدى. ئاندىن چوڭقۇر ئەسلەش ۋە سېغىنىش ھىسسىياتى بىلەن قوشۇپ قويدى:

— دادام رەمەتتى ماڭا ھەقىقەتەن ئامراق ئىدى.

بۈگۈن تۇرسۇن مۇئەللىم سۆزلەۋاتقاندا، سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ چىرايىدا ئۆتكەن كۈندىكىدەك گەپ قۇلاققا ياقمايۋاتقانلىقىنىڭ ئالامىتى ئەمەس، دەل ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئاڭلىغانسېرى ئاڭلىغۇسى كېلىۋاتقانلىقىنىڭ بىشارەتلىرى پەيدا بولدى. ھىكايە تۈگىگەندىن كېيىن، ئۇ گويا مۆكلۈق مۇقام پەدىسىدىن بىر يۈرۈش ئاڭلىغان ئادەمدەك ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. بۇ ھالنى كۆرگەن تۇرسۇن مۇئەللىم بۈگۈنچە ئېلىجان مەسلىسىنى تىلغا ئالماي، گەپنى مۇشۇ يەردىرەك توختىتىش قارارىغا كەلدى. ئەمما، ئۇ ئۇزاش ئالدىدا مۇنداق بىر جۈملە سۆزنى تولىمۇ مۇلايىم ۋە ئەستايىدىل ئاھاڭدا ئېيتىپ قويۇشنى ئۇنۇتمىدى:

— نۆۋەتتىكى شەخسلەرنىڭ ھالال ئەمگەك بىلەن بېيىشى ئۈچۈن كەڭرى يول ئېچىپ بېرىش بىلەن ئەۋلاتلارنى ئوقۇتۇپ، ئىلىم-پەنگە ئىگە قىلىش ھەرگىزمۇ بىر-بىرىگە زىت كەلمەيدۇ. ئۇستام، ئوقۇشنىڭ ئۆزىمو ھۈنەر ئۆگىنىش، بەلكى مەكتەپتە ئۆگەنگەن ھۈنەرنىڭ ئۆمرى ئۇزاق. ئالدى ئوچۇق بولىدۇ.

3

ئارىدىن يەكشەنبە ئۆتۈپ، دۈشەنبە كەلدى. ئەتىگەندىن بويان سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئىش كەستى، راستلىدى، باشلىق تىكتى. ئادەتتە بۇ ئىشلار كۈن بىلەن تەڭ تۈگەپ بولاتتى. بىراق، بۈگۈن ساق ئىككى كىشىلىك باشلىق ئېشىپ قالدى. شۇڭا ئاتا-بالا ئىككىيلەن كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئازراق ئارام ئېلىپلا چىراققا كىرمەي بولمىدى. ئۇلار ھازىر ئۆز تاختىلىرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ باشلىق تىكىش بىلەن مەشغۇل بولدى.

بۈگۈن سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ روھىي-كەيپىياتى بىر خىل بولمىدى. ئۇ گايىدا بىر نۇقتىغا تىكىلىپ ئولتۇرۇپ كەتسە، گايىدا دەرھال ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ، يىڭنىنى «شارت-شۇرت» تارتىپ جىددى ئىشلەپ كېتەتتى، يەنە بەزىدە بولسا، ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئېلىجانىنىڭ يېنىغا كېلەتتى-دە، قىلىۋاتقان ئىشىنى كۆزەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ-سىلاپ قوياتتى. بۇ بىر قاتار ھەركەتلەر ئۇنىڭ كاللىسىدا كەسكىن ئىدىيىۋى توقۇنۇش بولۇۋاتقانلىقىنى دەلىللەپ تۇراتتى. ئەمما، ئۇ ئۆز مىڭىسىگە نىمە پىكىرلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى ۋە ئۆزىنىڭ زادى نىمە بولغانلىقىنى يا ئېلىجانغا، يا نىساخانغا ئېيتمايتتى. پەقەت پات-ياتلا ھويلىنىڭ دەرۋازىسىغا قاراپ-قاراپ قوياتتى، خالاس. ئۇنداق بولسا، سەلەي ئاخۇن ئۇستام زادى نىمىلەرنى ئويلاۋاتقاندۇ؟ بۇنىڭ ئۈچۈن گەپنى تۇرسۇن مۇئەللىم ئۆزىنىڭ موزدۇزلۇق ھۈنىرىنى نامايەن قىلغان ئاشۇ شەنبە كۈنىدىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

شۇ كۈنى تۇرسۇن مۇئەللىم دادىسىنىڭ ئۆز ئۆمرىنى خۇلاسىلاپ ئېيتقان سۆزلىرىنى دەپ بەرگەندە، سەلەي ئاخۇن ئۇستام خۇددى ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ھاياتىنىڭ رەسىملىك تارىخىنى قايتا كۆرگەندەك بولدى: سەلەي ئاخۇن ئۇستامۇ كىچىككىنە بالا چېغىدىن تارتىپلا مەرھۇم دادىسىنىڭ دۇكىنىدىن چىقماي ئولتۇرۇپ موزدۇزلۇق قىلىپ كەلدى. ئۇنىڭ مۇشۇ ھۈنەرنىڭ نېنىنى يېيىش بىلەن ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىنى خۇلاسىلىغاندا، خۇددى «گاھى تاپتىم پەلەكتىن ناتىۋانلىق، گاھى كۆردۈم زاماندىن كامرانلىق» دېگەندەك، بەزەن چاغلاردا ئۇنىڭ قولىغا خېلى پۇل كىرىپ، ھالاۋەتىمۇ كۆردى، بەزىدە سالغان دەسمايىسىنىمۇ ئۇندۇرەلمەي قالغان چاغلىرىمۇ بولدى. ئەمما، ئۇ جا ئىش قىلىشقا ئەزەلدىن ئۆچ كاسىپ ئىدى. ناۋادا دەسمايىسى غالتەككە چىقىپ قالغۇدەك بولسا، بىرنەچچە جۈپ قېلىپ ۋە باشقا ئەسۋاپلىرىنى سېتىپ يەپ كەتسە كەتتىكى، ھەرگىز ئۇنداق ئەپلەپ-سەپلەپ خەقنىڭ كۆزىنى بويايدىغان ھۈنەر قىلمىدى. بىراق، نىملا بولسۇن ئۇنىڭ پۈتكۈل زېھنى، ھەممە ئوي-پىكرى ھامان ئۆتۈك، مەسە، سەندەل، شىبلىت ۋە توپلىيلاردىلا بولدى. ئۇنىڭ تۇرمۇش پەلسەپىسى ھالال ئەمگەك بىلەن پۇل تېپىپ جان بېقىشتىن ئىبارەت ئىدى. دۇرۇس، ئۇمۇ يېڭى زامانغا كەلگەندە، بېشىدا ئۇچۇپ يۈرگەن ئايرۇپىلانلارنى، يەردە غۇيۇلداپ يۈرگەن ماشىنىلارنى كۆردى. گەرچە بۇ نەرسىلەر ئۇنى ئاجايىپ ھەيران قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ بۇنىڭ سىر-ئەسرارلىرى بىلەن ھېساپلىشىپ ئولتۇرمىدى. ئۇنىڭ تىلىدا «ھۆكۈمەت» دەيدىغان بىر ئاتالغۇ بار، ئۇ دەۋاتقان «ھۆكۈمەت» ئادەممۇ

ياكى بىرەر ئىلاھىي كۈچمۇ ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ ئۇچۇق بىر نەرسە دەپ بىرەلمەيدۇ. ناۋادا ئۇ ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن ئايروپىلانلارنى كۆرسە، سول قولى بىلەن كەكە ساقلىنى سىلاپ، ئوڭ قولى بىلەن ياقىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇ ھۆكۈمەتنىڭ قىلمايدىغان ئىشى يوق جۇمۇ، كۆرمەمدىغان بۇ كاراماتنى، ياھەزرەت، ياھەزرەت!» دەپ قوياتتى. مۇبادا ئۇ راديو كانىيىدىن: «... ئەتە ئازراق يامغۇر ياغىدۇ، ياكى مانچە بال شامال چىقىدۇ» دېگەندەك گەپنى ئاڭلاپ، دېگەن چاغدا ئاشۇ ئەھۋال-نىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى كۆرسە، پىشانىسىگە شاپىلاق بىلەن بىرنى ئۇرۇپ: «تۇۋا، ماۋۇ ھۆكۈمەتنىڭ ياماننىلىقىنى كۆرمەمدىغان، ئاس-ماندىن قاچان يامغۇر ياغىدىغانلىقىنى ۋە كۈھى قاپنىڭ ئىغزى قاچان ئېچىلىدىغان-لىقىنىمۇ بىلىۋاپتۇ ئەمەسمۇ؟ ياپىرىم، ياپىرىم!» دەيتتى. ئەپسۇسكى، ئۇ ساددىلى-قىدىن مەكتەپتە ئوقۇغان ئادەم ئاشۇنداق مۆجىزاتلارنىڭ سىرىنى بىلەلەيدىغانلىقى ۋە ئۇلارنى ۋۇجۇتقا چىقىرالايدىغانلىقىنى ئەزەلدىن ئەقلىگە سىغدۇرۇپ باقىغان ئەمەس ...

سەلەي ئاخۇن ئۇستام چىراققا كىرگەندىن كېيىنمۇ بىر توختاپ، بىر مىكىپ، بىر ئاستىلاپ، بىر تېزلىشىپ دېگەندەك، ئاخىرى بىر پاي باشلىقنى تىكىپ بولدى. ئۇنى پۈتكەنلەر قاتارىغا تاشلاپ قويۇپ، يەنە بىر پايىنى قولىغا ئالدى ۋە ئۇنى تىزىغا قوندۇرۇپ تۇرۇپ، ئادىتى بويىچە دەرەشنى يىرىك چېچىغا بىر-ئىككى يۆلىۋەتكەندىن كېيىن، رەخقە سانچىدى. ئۇ ئەمدىلا تۆت يىڭنە تىككەن ئىدى، قېرىشقاندەك تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ شۇ كۈنى ئېيىتقان: «دادام رەھمەتى ماڭا ھەققەتەن ئامراق ئىدى» دېگەن گېپى خىيالىغا كىرىۋېلىپ، قولى ئىشتىن توختاپ قالدى ۋە ئۇدۇلىدا ئول-تۇرۇپ بىر خىل سالماقلىق بىلەن تىكىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان ئېلىجانغا قاراپ ئول-تۇرۇپ كەتتى. «مەن ئوغلۇمغا ئامراق ئەمەسمىكە نىمەن؟— دەيتتى ئۇ ئىچىدە،— مەن ئۇنى جېنىمدىنمۇ ئارتۇق كۆرمىسەم، ئۇنىڭ قولى بالدۇرراق پۇل كۆرسۇن، مەندىن كېيىن قالغاندىمۇ خەقنىڭ قولىغا قاراپ قالمىسۇن، نېنى پۈتۈن بولسۇن دىمىسەم ئۇنى مەكتەپتىن چىقىرىۋېلىپ نىمە قىلىمەن؟ كىممۇ قولۇم بالدۇرراق پۇل كۆرسۇن، مال-بايلىقىم زىيادە بولسۇن دەپ ئويلىماي-دۇ؟ ئەمما، بىزنىڭ ئېلىجان تونۇگۇن...» ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ كۆز ئالدىدا، تونۇگۇن ئۇ بازار-دىن يېنىپ كەلگەندىن كېيىنكى بىر ئىش قايتا زاھىر بولدى:

تونۇگۇنىمۇ سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ بازىرى كۆڭۈلدىكىدەك بولدى ۋە كەچ پېشىن بىلەنلا ئالدىنى ئۆي تەرەپكە قىلدى. ئۆيگە كېلىپلا ئېلىجانى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇنىڭ بىر ھەپتىدىن بۇيانقى ھۈنەرۋەنلىكىنى راسا ماختىدى. ئاندىن يېنىدىن بىر سىقىم پۇل چىقىرىپ، ئىچىدىن ئون كويلۇقتىن ئىككىنى ئايرىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى:

— مانا، يىگىت بالام، بۇ يىگىرمە كوينى خالىغىنىڭچە خەجلە!

— يەيدىغىنىم نەق، كىيىدىغىنىم تەق تۇرسا، ئۇنچىۋالا پۇلنى قەيىرىمگە خەجلەي-مەن، دادا؟ ئۇنى ئۆزەڭ خىراجەت قىل!

سەلەي ئاخۇن ئۇستام يەنە ئۇنى-بۇنى دەپ زورلاپ باقتى. بىراق، ئېلىجان زادىلا ئالغىلى ئۇنىمىدى. دەل شۇ چاغدا نىساخان كىرىپ گەپكە ئارىلاشتى:

— ئۆتكەن ھەپتىدىكى ئون كوينىمۇ

ماڭا بەردى، دادىسى،ــ دىدى ئۇ ئىلىجاننىڭ
بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ،ــ ئويلاپ باقسىلا،
بالىنىڭ خىيالى نەدىمۇ پۇل خەجلەشتە
بولسۇن؟

شۇنداق، سەلەي ئاخۇن ئۇستامىمۇ
ئىشەندىكى، ئىلىجان ئوقۇشتىن مېھرىنى
ئۈزەلمىگەن، ئۇ پەقەت دادىسىنىڭ ئەمرىگە
بويسۇنۇش يۈزىسىدىنلا نائىلاج ئىشلەۋاتاتتى.
ئۇنىڭ چىرايىدا كۈلكىدىن ئەسەر يوق.
ئوقۇغۇچى ۋاقتىدىكىدەك بىردەم ئۇنى،
بىردەم بۇنى دوراپ ئاتا ـ ئانىسىنى كۈلدۈرۈۋې-
تىدىغان شوخلۇقلىرى قەيەرلەرگىدۇر يوقالغان.
مانا بۇلار ئۇنىڭدىكى نارازىلىقنىڭ ئالامتى
ئەمەسمۇ؟ مانا شۇ چاغدا سەلەي ئاخۇن
ئۇستامنىڭ كاللىسىدا مۇنداق بىر سوئال
پەيدا بولدى: «مېنىڭ بۇ بىردىن ـ
بىر ئوغلۇم مۇشۇ ئىش تۈپەيلى مەندىن
ئۆمۈرۋايەت نارازى ئۆتەرمۇ؟ ئەمدى ئۇ
ماڭا ئۆچ بولۇپ قالارمۇ؟» بۇ سوئال ئۇنى
خېلىلا قىينىدى. ئۇ ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان
ئويلاپ ئاخىرى ئىلىجاننى باغرىغا بېسىپ:
«ئوغلۇم، ئەگەر ئوقۇشتىن قېلىشقا كۆڭلۈڭ
پەقەت ئۇنىمىسا بولدى، مەن رازى، مەك-
تىۋىڭگە بارغىن...» دىگۈسىمۇ كەلدى.
بىراق، ئۇ ئائىلىدە ئەزەلدىن ئۆزىنىڭكىنىلا
راست قىلىپ كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن
يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ كاللىسىدا تې-
خىچە يېشىلمەيۋاتقان مۇنداق بىر تۈگۈنمۇ
بار ئىدى: «كىچىك بالا دىگەن ئويۇن
قىپىپ كېلىدۇ، ئۇنىڭ مەكتەپتىن مېھرىنى
ئۈزەلمەسلىگىنىڭ تۈپ سەۋەبى، تەڭتۇش-
لىرى بىلەن بىرگە ئويناشتىن مەھرۇم
بولغانلىقىدىن بولۇشى ئېھتىمال. ئەگەر
ئۇنداق ئەمەس دىيىلسە، ئۇنى شۇنچىۋالا
قىزىقتۇرغىدەك زادى نىمە كارامەتلەر بار؟
ئۆ بەش يىلدىن بۇيان خەت ئوقۇشتىن
بۆلەك يەنە نىملەرنى ئۆگەندى؟ مۇندىن
كېيىن يەنە داۋاملىق ئوقۇۋەرسىمۇ، مۇشۇ
موزدۇزلۇقتىنمۇ ئىسىل بىرەر ھۈنەر ئۆگىنە-
لەمتى؟» دەپ ئويلايتتى ئۇ. بۇ
چاغدا ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا تۇرسۇن
مۇئەللىمنى سېغىندى: ئاشۇ ئۆز زامانىسىدا
موزدۇزلۇقتىن كېچىپ، مەكتەپتە ئوقۇغان
ئەپەندىم بىلەن يەنە بىر قېتىم چوڭقۇرراق
مۇڭدىشىپ باقسا، بۇ تۈگۈنمۇ يېشىلىپ
قالارمىكىن يا؟

ــ ئۇھ...

سەلەي ئاخۇن ئۇستام ھاردۇق يەت-
كەن ئادەمدەك ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ قويـ-
دى ـ دە، ئېرىنچەكلىك بىلەن دەرەش ساذ-
چىپ ئىش تىكىشنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ
ئىككى يىڭنە تىكىپ بولۇپ، ئىلىجاننىڭ قولىغا
قارىغان ئىدى، ئۇنىڭ ئىككىنچى پاي باش-
لىقىنىمۇ تىكىپ بولاي دەپ قالغىنىنى،
ئۆزىنىڭ بولسا تېخىچە نوسەككىمۇ كەلمىگەنلى-
لىگىنى بايقىدى ـ دە، دەرھال ئۆزىنى ئوڭ-
شاپ، چاپسان ـ چاپسان تىكىشكە باشلىدى.
دەل شۇ چاغدا توساتتىن لامپۇچكا ئۆچۈپ
قالدى.

ــ بۇ ھۆكۈمەتنىڭ توكىغا نىمە
بولغاندۇ بۈگۈن؟ ــ دەپ غۇدرىدى ئۇ.ــ ئې-
لىجان، قوپە بالام، كوچىغا چىقىپ قاراپ
باققىنا، تالانىڭ چىراقلىرى بارمۇ ـ يوق؟

ئىلىجان دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ،
ئىشىككە قاراپ ماڭغان ئىدى، سەلەي ئاخۇن
ئۇستام مۇلايىم ئاۋازدا ئېيتتى:

ــ ئاۋايلاپ ماڭ، بالام. قاراڭغۇدا
بىر يەرگە ئۇسۇۋالمىغىن يەنە.

ئىلىجان تالادىن ھايال بولمايلا
قايتىپ كىردى ۋە دۇكاننىڭ بوسۇغىسىدا
تۇرۇپ دادىسىغا دىدى:

ــ تالانىڭ چىراقلىرى يېقىقلىق

تۇرۇدۇ، خوشنىلارنىڭمۇ شۇنداق. پەقەت بىزنىڭلا ئۆچۈپتۇ. دادا، مەن ئۆيدىن قول چىراقنى ئېلىپ چىقىپ، ۋېكلىيۇچاتىل ساندۇغىغا قاراپ باقاي.

— ھاي، توختا! — ۋاقىرىغىنىچە ئىككى قەدەمنى بىر تاخلاپلا دۇكاندىن چىقتى سەلەي ئاخۇن ئۇستام، — توك دېگەن ئوينىشىدىغان نەرسە ئەمەس، ساندۇقتا قارىغىنىڭ بىلەنمۇ ئۇنىڭدىكى ئالامەتنى سەن نەدىن بىلەتتىڭ؟

— دادا...

— بولدى، ماۋۇ يانغا ئۆت! — ئالدىراپلا ئېلىجاننىڭ گېپىنى تارتىۋالدى سەلەي ئاخۇن ئۇستام، — مەن ئۆيدىن شام تېپىپ چىقاي، شام يورۇغىدىمۇ ئىشلىگىلى بولۇدۇ.

ئېلىجان ئامالسىز ئاستا مېڭىپ دۇكانغا كىرىپ كەتتى. بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن، سەلەي ئاخۇن ئۇستام بىر دانە جىن چىراقنى كۆتەرگەن پېتى كىرىپ كەلدى.

— ئۆيگە شامىمۇ ئېلىپ قويماپتىكەنمىز، بالام، — دېدى ئۇ سەل نارازى بولغان ئاھاڭدا، — بوپتۇ، ماۋۇ جىن چىراقنى قازناقتىن تېپىپ چىقتىم. بازاردىن شام ئېلىپ كېلىمەن دەپ بولغىچە مۇشۇنىڭ يورۇغىدا ئىشىمىزنى غاچ - غۇچ پۈتتۈرۈۋالايلى.

ئۇ شۇنداق دېگەچ بۇلۇڭدىن كىچىككىنە بىر ئورۇندۇقنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ تاختىسى ئۈستىگە قويدى. جىن چىراقنى ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، ئېلىجاننى كورسىسنى يۆتكەپ ئۆزىنىڭ تاختىسىنىڭ ئۇ يېنىغا قويۇشنى بۇيرۇدى. شۇنداق قىلىپ، ئاتا - بالا ئىككىيلەن بىر تاختىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بىر - بىرىگە ئۇدۇل ئولتۇرۇپ، جىن چىراقنىڭ يورۇغىدا ئىشلىرىنى قولغا ئېلىشتى.

جىن چىراق — ئىسمى جىسمىغا لايىق جىن چىراق - تە! ئەنە ئۇ شۇ تاپتا يورۇقتىن تولاراق قارا ئىس چىقىرىپ پىلدىرلاپ تۇرماقتا. دۇكان ئىچى ئۇنىڭ زەئىپ نۇرىدا غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. سەلەي ئاخۇن ئۇستام ئىشنى قولغا ئالدى - يۇ، بىراق، تېخى بىرەر يىڭنە سانچىپ باقماي تۇرۇپلا ھېچ ئەپلەشمەيۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇڭا، بىر دەم كورسىسنى تاختىغا تېخىمۇ يېقىنراق يۆتكەپ باقتى، بىردەم جىن چىراقنى ئۆزىنىڭ ئالدىغىراق سىلجىتىپ كۆردى، يەنىلا ئوخشاش ئۇنىڭ كۆزىگە خۇددى پەردە تارتىپ قويغاندەك تۇيۇلۇپ شۇنچە قىلسىمۇ دەرەش ئورنىنى تاپالماي قالدى. ئاخىرى ئۇ ئۆزىگە زور بېرىپ: «يا، بىسمىللا» دەپ دەرەش سانچىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ دەرەشنى ئالدىنقى يىڭنىنىڭ تەييار تۆشۈگىگە سانچىپ تاشلىغان ئىدى. شۇڭا ئۇنى دەرھال تارتىۋېلىپ، قايتا سانچىۋىدى، يىڭنە ئارىلىقى بەك كەڭ بولۇپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ يورۇپ تۆت يىڭنە تىكىۋىدى، كۆزى ئېچىشىپ ئىختىيارسىز ھالدا ياش چىقىپ كەتتى. ئۇ ئاستا دەرەشنى تاختا ئۈستىگە قويۇپ، يانچۇقىدىن قولياغلىقىنى چىقاردى.

شۇ ئەسنادا ئېلىجان قولىدىكى ئاخىرقى بىر پاي باشلىقنىمۇ تىكىپ بولدى. ئۇ بېشىنى كۆتىرىپ دادىسىغا قارىغان ئىدى، دادىسىنىڭ قولياغلىقى بىلەن كۆزىنى سۈرتۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئىشنىڭ تېگىنى چۈشەندى - دە، دەرھال قولىنى سوزۇپ:

— ئەكەل، دادا، مەن تىكىۋېتەي، — دېدى.

سەلەي ئاخۇن ئۇستام گەپ - سۆز قىلمايلا ئىشنى ئۇنىڭغا سۇنۇپ بەردى. ئېلىجان جىن چىراقنى ئۆزىنىڭ ئالدىغىراق تارتىپ قويغاندىن كېيىن، تىكىشنى داۋاملاشتۇردى.

سەلەي ئاخۇن ئۇستام قولياغلىقىنى يانچۇقىغا سېلىپ قويغاندىن كېيىن، تېتىك

www.uyghurkitap.com

ئۇلتۇرۇپ، سالماقلىق بىلەن دەرەش سانچىپ ئىشلەۋاتقان ئوغلىغا قاراپ كۈلۈمسىرىگىنىچە باش لىڭشىتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىدىن گويا «ھەي، ياشلىق دېگەن باشقا گەپ جۇمۇ» دېگەندەك مەنا چىقاتتى. بىراق، ئۇ قارىغانـ-سېرى كۆزىگە ئالدىدا ئىشلەۋاتقان ئوغلى ئېلىجان ئەمەس، بەلكى دەل ئۆزىنىڭ سىماسى بولۇپ كۆرۈنۈپ، چېھرىسىدىكى كۈ-لۈمسىرەش ئاستا-ئاستا ھەيرانلىق، چۆچۈش ئالامىتى بىلەن ئالماشتى: توۋا، قاراڭ! ئەنە ئاشۇ جىن چىراقنىڭ غۇۋا يورۇغى ئاستىدا مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ موزدۇزلۇق قىلىۋاتقان دەل كىچىك سەلەينىڭ ئۆزى ئەمەسمۇ؟ شۇ ئان ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا، ئۆتمۈشتىكى مۇ-شەققەتلىك كۈنلەر قايتا پەيدا بولدى: ئەنە، ئۇ كېچە-كۈندۈز مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئۆ-تۈك، مەسە تىكىدۇ. بازارلار كاساتچىلىق، ئامالسىز بازار ئىزلەپ، ئېشەكلىك يۇرتمۇ يۇرت مۇدۇرۇپ-چوقۇرۇپ يۈرىدۇ. ئۆزىنىڭ پۇتىدا بولسا نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن كونا ئۆتۈك... ئەنە، ئۇ ماڭا-ماڭا بارغانسې-رى چېكى يوق قاراڭغۇ تۈن قوينىغا كىرىپ كېتىۋاتىدۇ...

ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ ساقىلىنى سىلاۋاتقان قولى ئىختىيارسىز تىترەپ تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى، شۇ ھامان كاللىسىدا مۇنداق بىر سوئال پەيدا بولدى: «مەنىڭ ئاشۇ قارا كۈنلەردە، پەقەت تىرىكچىلىك ئۈچۈنلا مۇشۇ ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپتىمەن. ھالا بۈگۈن ئېلىجاننى ھەم بۇ يولغا كىرىشكە مەجبۇر-لىشىمدا سەۋەپ زادى نېمە؟ پۇلۇم يوقمۇ، كىيىدىغىنىم كەممۇ؟» بۇ سوئال خۇددى توساتـ-تىن چاقىقان چاقماقتەك ئۇنىڭ پۈتكۈل پىكىر دۇنياسىنى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتتى. شۇڭا ئۇ گويا جۆيلىگەن ئادەمدەك ۋاقىراپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— بالام ئېلىجان، دەرەشنى تاشلا!

— نېمىشقا، سەلەي ئاخۇن ئۇستا؟ — بۇ قاچاندۇر دۇكان ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدا پەيدا بولۇپ قالغان تۇرسۇن مۇئەللىمنىڭ ئاۋا-زى ئىدى.

ئاتا-بالا ئىككىيلەن تەڭلا تۇرسۇن مۇئەللىمگە تەلپۈنۈپ، زىل، بوم ئاۋازدا بىرلا ۋاقىتتا ئېيتتى:

— مۇئەللىم!

— ئەپەندىم!

تۇرسۇن مۇئەللىم ئاتا-بالا ئىككىيلەن بىلەن ھەر چاغدىكىدەك خۇش تەبەسسۇم بىلەن كۆرۈشتى. ئاندىن ئۇ سەلەي ئاخۇن ئۇستام قويۇپ بەرگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇر-غاندىن كېيىن، ئۇستامغا قاراپ باياتىنقى سوئالنى مۇلايىم ئاۋازدا تەكرارلىدى. سەلەي ئاخۇن ئۇستام سەل خىجالەت بولغان قىيا-پەتتە بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ساڭگى-لاپ تۇرغان ئۆچۈك لامپۇچكىنى بېشى بىلەن ئىما قىلىپ تۇرۇپ ئېيتتى:

— ماۋۇ ئوقەتنىڭ ۋاقتىدا جىن چىراق-قا كۆنگىلى بولمايدىكەن.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى تۇرسۇن مۇ-ئەللىم مۇلايىم ئەمما كەسكىن ئاۋازدا، — لام-پۇچكىنى يورۇتايلى-دە، مۇشۇ لامپۇچكا زا-مانىسىغا لايىق ئىش قىلايلى! — ئاندىن ئۇ بۇرۇلۇپ ئېلىجانغا قاراپ ئېيتتى، — قېنى، ئېلىجان، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، سىلەرنىڭ ۋېكىلىيۇچاتىلىدىن چاتاق چىققان ئوخشايدۇ. سىز ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىكى چاتاقنى بايقىيالايسىز، چىقىپ قاراپ بېقىڭا.

ئېلىجان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، ئە-شىككە قاراپ بىر قەدەم ئالغان ئىدى، دا-

دىسى ئەنسىرىگەن ئاھاڭدا ئېيتتى:

— بالام...

— خاتىرجەم بولسىلا، ئۇستام، — دېدى تۇرسۇن مۇئەللىم دەرھاللا، — مەكتىۋىمىزدە يۇقىرى سىنىپ بالىلىرى ئىچىدىكى دەرستە ئېلاچىلاردىن تەركىب تاپقان ئۆسمۈرلەر پەن-تېخنىكا ئۇگىنىش گۇرۇپپىسى بار، ئىبلىجان شۇ گۇرۇپپىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىدى، ئۇ بۇنىچىلىك ئىشلارنى گەپ يوق بىر تەرەپ قىلالايدۇ.

بۇ گەپتىن كېيىن، سەلەي ئاخۇن ئۇستام سەل-پەل خاتىرجەم بولغاندەك بولدى-يۇ، بىراق، يەنىلا تەلتۆكۈس كۆڭۈل توختىتىپ كېتەلمىدى. شۇڭا ئۇ دەرھال دۇكاننىڭ دەرىزىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ، ئىبلىجانغا كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇردى.

ئىبلىجان دەسلەپ ئۆيگە كىرىپ قولچىراق بىلەن بىر ئورۇندۇق ئېلىپ چىقتى، ئاندىن، دەرۋازىدىن كىرىشكە سول تەرەپتىكى ھويلا تېمىغا يېقىن ئورنىتىلغان سىم تۈۋرۈكنىڭ ئالدىغا كەلدى. ۋېكلىيۇچاتېل ۋە توك سائىتى ئاشۇ تۈۋرۈككە ئورنىتىلغان ئىدى. ئۇ ئورۇندۇقنى پۇختىلاپ قويۇۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، ۋېكلىيۇچاتېل ساندۇقىنى ئاچتى-دە، قولچىراق بىلەن ئۇنىڭ ئىچىنى تەكشۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ بىر قاراپلا بىلدىكى، ئەسلىدە بىخەتەرلىك سىمى ئېرىپ كەتكەن ئىكەن. ئىبلىجان دەرھال ئورۇندۇقتىن چۈشۈپ، يۈگۈرۈپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي قولىدا كىچىككىنە بىر ساندۇق كۆتۈرۈپ چىقتى. ئۇنىڭدا ئازراق بىخەتەرلىك سىمى، توك قەلىمى، ئەتىۋىركە ۋە ئامبۇر قاتارلىق سايمانلىرى بار ئىدى. ئۇ يەنە ئورۇندۇققا چىقتى-دە، ئالدى بىلەن ۋېكلىيۇچاتېلنى ئېچىپ توك مەنبەسىنى ئۈزۈۋەتتى. ئاندىن ئەتىۋىركە بىلەن بىخەتەرلىك سىمى ئۇلىنىدىغان ۋىنتىلارنى بوشاتتى ۋە يېڭى بىخەتەرلىك سىمىنى يەم بىلەن مۇستەھكەم قىلىپ ئۇلىدى. ئاندىن ۋىنتىلارنى چىڭىتتى. ئاخىرىدا دىققەت بىلەن قاراپ ئىشنىڭ توغرا ۋە كۆڭۈلدىكىدەك بولغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن، ۋېكلىيۇچاتېلنى «غاچچىدە» كۆتەردى، قورا ئىچى لاپپىدە يورۇدى.

— يارايسەن ئىبلىجان، يارايسەن يىگىت بالام! — بۇ ھاياجانلانغان سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ ئاۋازى ئىدى.

ئىبلىجان نەرسە-كېرەكلىرىنى ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ، ئانىسى نىساخان بىلەن بىللە دۇكانغا كىرىپ كەلگىنىدە، دادىسى ئۇنى باغرىغا بېسىپ، يۈز-كۆزلىرىگە يېرىك بۇرۇت ساقاللىرىنى سۈركەپ تۇرۇپ نەچچىنى سۆيۈۋەتتى.

— بىزنىڭ ئىبلىجان بەش بىلىنگىياغى مەكتەپتە بىكار يۈرمەپتۇ، بۇمۇ ھەنە ئۇگەنىپتۇ ئەمەسمۇ! — دەيتتى ئۇ خۇددى ئىبلىجاننى تېخى بۈگۈنلا كۆرۈۋاتقان ئادەمدەك ئۇنىڭ بېشىدىن ئايىغىغا سەپ سېلىپ تۇرۇپ. ئارقىدىن تۇرسۇن مۇئەللىمگە قاراپ، كۆزلىرىدىن ئىشەنچ ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇرغان ھالدا ئېيتتى:

— بۇنىڭدىن چىققىكى، ئەپەندىم، بىزمۇ ھېلىقى تېلېۋىزور دىگەن ئوقەتنى ئالساق، بىزنىڭ ئىبلىجان ئۇنىڭ ئەلمى-تەلمىنى بىلىپ، قويالايدىكەن-دە؟!

— قويالايدۇلا ئەمەس، ئۇستام، — دېدى تۇرسۇن مۇئەللىم تولىمۇ سەمىمى ۋە قەتئى ئاۋازدا، — ئىبلىجان مەكتەپتە مۇرادىغا يەتكۈدەك ئوقۇسا، ئاشۇ تېلېۋىزور دىگەن ئوقەتنىڭ ئۆزىنىمۇ ياسىيالايدۇ.

— مۇشۇ بىزنىڭ بالىلىرىمىز؟

(ئاخىرى 114-بەتتە)

شېئىرلار

ئابدۇللا ساۋۇت

غەزەللەر

1

ۋەتەن بىر باغچا — گۈللۈك سەن، گۈلۈڭدىن ئۆرگىلەي دائىم،
سولاشماس مەڭگۈ چوغلۇق سەن، قىسىپ چوغلۇق كۆلەي دائىم.

ھاياتقا كۆز ئېچىپ باقتىم، مېھىر-چەشمەڭدە مەن ئاقتىم،
شۇڭا ئىشقى-پىراقىڭدا بولۇپ ئاتەش كۆيەي دائىم.

ماڭا ئامراق ئانا بولدۇڭ، بېشىم سىلاپ پانا بولدۇڭ،
ئانا قەدرى باھاسىزدۇر، ئۇنى ئەلا بىلەي دائىم.

سىڭىپ سۆيگۈڭ ۋۇجۇدۇمغا، غۇرۇر قوشتى غۇرۇرۇمغا،
ساداقەت بابىدا لازىم تېپىلسا جان بېرەي دائىم.

باھادىر نەسلىمەن — قابىل، ئاڭا پۈتكۈل جاھان قايىل،
ساڭا خىزمەت قىلىش — بەختىم، بىلەكنى چىڭ تۇرەي دائىم.

ساڭا ئوغلان — ۋاپادارمەن، ھامان پەرمانغا تەييارمەن،
ئەگەر باش تولغىسام ۋىجدان ئوتىدا ئۆرتىنەي دائىم.

ئەقىدەڭ ھەمدە ئەجرىڭ كۆپ، شۇڭا بويىنۇمدا قەرزىڭ كۆپ،
كۈرەش-جەڭنىڭ داۋانىدا ئۇنى ئاقلاپ كېلەي دائىم.

بولاي ئىشچى، بولاي دېخان، ماڭا جەڭگاھ ئېتىز ھەم كان،
ئېلىپ قوشلاپ ھوسۇل ئەلگە شەرەپ-شان كەلتۈرەي دائىم.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

پىدايى دەيدۇ: شۇ پەيمان بۇزۇلسا نە كېرەك بۇ جان؟
تىرىلسەم مىڭ قېتىم، مىڭ بىر قېتىم زىنھار ئۆلەي دائىم.

2

ئۇلاپ تۈننى سەھەر ـ تاڭغا تىكىپ چىقتى ئانام دوپپا،
تېگى خاڭدەن، يېپى مەشۇت، گۈلى كۆرگەم بادام دوپپا.

كۆكۈل رىشتى بولۇپتۇ يىپ، قارا كىرپىكلىرى ــ يىڭنە،
تىكەر شۇنداق ئانام ھەر كەچ بىدار، ئالماي ئارام، دوپپا.

تەرىدىن ھەر تىكىش پۈتكەن، يېشىدىن كەشتىلەر ھاسىل،
چىراقنىڭ ئالدىدا ھەر گۈل كۆرۈندى نۇر ـ تارام، دوپپا.

زېرىكمەي قىلدى شۇ ئىشنى ئانام يىغلاپ ئارزۇسىدىن،
بۈگۈن بايرامدا ھېيتكاغا كىيىپ چىقتى دادام، دوپپا.

كۆلۈپ خۇشخۇي دادام كەتتى ساما سەيناسىغا شۇكۇپ،
ئۇنى تەبرىكلىدى ھەممە قىلىپ ھۆرمەت ـ سالام، دوپپا.

ساما سەيلانىغا باقسام كۆزۈمنى چاقتى گۈل ـ شولا،
جېمى باشتا گويا زەر تاج، كىيىپتۇ خەلق ـ ئاۋام، دوپپا.

شۇ ئان قايتىپ دېدىمكى: ئەي ئانا، يىڭنەڭنى ئال ھازىر!
ئانام ئېيتتى كۈلۈپ: سەنمۇ كىيەمسەن، جان بالام، دوپپا؟!

سۆيۈندى دىل، ئانامنىڭ گۈل قولىدىن ــ ئەجرىدىن شۇ چاغ،
ناۋاتتا پاتلىنىپ شۇ ئان پۈتۈپ چىقتى تامام ، دوپپا.

كىيىپ ھېيتكاغا چىقسام مەن سېزىلدى ئەرشتە يۈرگەندەك،
غورۇرۇم قىلدى كۆزلەرنى ئۆزگە زەپمۇ رام، دوپپا.

ساما ئەۋجىدە ئۆزدۇم شوخ بېلىقتەك قىيغىتىپ ھەريان،
بەخش ئەتتى ماڭا ئابروي، تەشەككۇر، ئېھتىرام، دوپپا.

ئەجەپلەندى قاراپ لوندون، نيۇيورك مۇخبىرى شۇ دەم،
ئۇلارنىڭ ئاپاراتىغا نىشان بولدى داۋام، دوپپا.

بۇگۈنمۇ ـ ئەتە، ياق، ھەر كۈن دىيارىم قوينىدا بايرام،
كۈلەر دائىم پىدايىنىڭ بېشىدا شات ـ خورام، دوپپا.

3

سەپەردە ـ جەڭدە مەن، غاپىل بولۇپ غەپلەتكە چۆكمەيمەن،
مۇشەققەت ئالدىدا تىترەپ چىنار قەددىمنى پۈكمەيمەن.

ھەۋەسكە ئالدىنىپ ياشلىق ھاياتىم مەنىسىز ئۆتسە،
گۇناھىمدىن ئۆتەر كىممۇ، ئۆزەممۇ زادى ئۆتمەيمەن.

ئەقىل تاپتىم ئىچىپ شېرىن شارابىنى ئىلىم ـ پەننىڭ،
ئىجات مەيدانىغا جۈرئەت ـ شىجائەت بىرلە سەكرەيمەن.

ماڭارمەن پەللىلەر ئاتلاپ ئۇلۇغ كارۋان بىلەن بىللە،
بۇ يولدا مەنمۇ يەلكەمگە ئېغىر يۈكلەرنى يۈكلەيمەن.

جاپالىق جەڭدە زارلانسام يىگەن تۇز ئەيلىسۇن ئەما،
قىلىپ مىننەت ئەقىدەمگە پىغانۇ ـ نالە چەكمەيمەن.

ئىرادە بولسا چىڭ، ئىنسان يېتەر ئارزۇسىغا ئاخىر،
قېچىپ سەپتىن، بولۇپ رەسۋا، يۈزۈمنى يەرگە تۆكمەيمەن.

تەرىمدىن ئۆستۈرۈپ گۈللەر خەلقىمە سوغىلار تۇتسام،
رىزالىق ئىلكىدە سولماس بولۇپ ھەر پەسلى كۆكلەيمەن.

پىدايى كۈنسېرى ياشناپ چىقاردى شاخ بىلەن ياپراق،
بېرىشكە مېۋە بەركەتلىك، ئىجات بىرلە چېچەكلەيمەن.

1984 ـ يىل، ئاۋغۇست، ئاقتۇ.

قەدەھ

نىگار ماڭا تۇتتۇڭ قەدەھتە
رەڭگى گۈلگۈن، لىقمۇ ـ لىق شاراپ.
ئىچمەي تۇرۇپ بولدۇم مەستانە،
گۈلگۈن رەڭلىك لېۋىڭگە قاراپ.

ئارزۇ قىلدىم ئاشۇ لېۋىڭنى،
قەدەھ قىلىپ تۇتساڭ ئىدى يار.
نە ئارمان، سۆيگۈ شارابى،
مېنى قىلسا مەڭگۈ بەختىيار!

ئەينەك

ئەينەك ئۇ ــ ناھايەت سۈزۈك بىر جىسىم،
كۆرسىتەر ئاقنى ئۆز رەڭگىدە ئاق ھەم.
گەر قارا بولسا، ئۇ، كۆرسىتەر قارا،
كۆرسەتمەس تاقنى جۈپ،جۈپ بولسا تاق ھەم.

ئەينەكتە ئاشۇنداق خىسلەت بار ئىكەن،
تىلەيمەن ئەينەكتەك بولسا ھەر ئادەم.
قەلبىدىن ئادالەت نۇرى تۆكۈلسە،
شۇ نۇرنىڭ بەھرىدە ياشنىسا ئالەم.

دامگىرات

دامگىرات ــ دەپ ئاتىلار ئىسمىڭ،
جەينەكچىلىك بار سېنىڭ جىسمىڭ.
ئېغىرلىقىڭ ئون جىڭغا يەتمەس،
پاتسەنكى بىر پوپكىغا، بەس.
ماشىنىنى، ھەتتا يۈك بىلەن،
كۆتىرىسەن مەزمۇت ۋە تېمەن.
ئەلگە قوشقان تۆھپەڭ كۆپ، بىراق،
زارلانمايسەن، مىننەتتىن يىراق.

سەندە شۇنداق قۇدرەت بار ئىكەن،
قۇدرىتىڭگە ھىممەت يار ئىكەن،
شۇ خىسلىتىڭ ماڭا، دامگىرات،
بەردى ئۆچمەس، ئىلھام، تەسىرات.
چۈنكى، ماڭا تارىخ يۈك ئارتقان،
گۈزەل ئىقبال مەيلىمنى تارتقان.
بولالىسام شۇڭا سەنچىلىك،
ئارمىنىم يوق ئىدى قىلچىلىك!

كاۋاپ

ئاشىق ئىدىم ئۇزۇندىن بېرى،
كاۋاپچىنىڭ قىزى ــ گۈلنارغا.
ئۆتتى يىللار، پۇرسەت كەلمىدى،
يۈرەك سۆزۈم ئېيتىشقا يارغا.

ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدى قىز،
سۆزلىرىمگە چۈشەنمىگەندەك.
بىر زىخ كاۋاپ ئۇزاتتى ماڭا،
كېسىلىمگە ئىشەنمىگەندەك.

ئۆتۈپ قالدىم قايناق بازاردا،
كاۋاپچىنىڭ ئالدىدىن بۈگۈن.
ئەجەپ بىر ھال يۈز بەردى شۇ ئان،
نە ھالكى ئۇ، بىشىلدى تۈگۈن...

دېدىم: كاۋاپ يەيدۇ دەپ قالماڭ،
كۆزىڭىزگە تىك قاراپ تۇرسام.
قانداق ئۆتسۇن گېلىمدىن كاۋاپ،
ئۆزەم گويا بىر كاۋاپ تۇرسام؟!

كۆز ئۇچىدا قاراپ گۈلنار قىز،
تەكلىپ قىلدى مېنى كاۋاپقا.
دېدىم: كاۋاپ قىلمايدۇ پايدا،
مەندەك ئىسسىق دىجەز ــ بىتاپقا!

قىز قىزاردى، قىزىرىپ دېدى:
ــ كۆڭلۈم ئۇچۇن ئېلىڭ كاۋاپنى.
قىز تەڭلىگەن ئاشۇ كاۋاپتىن.
ۋىسال ئۇچۇن ئالدىم جاۋاپنى.

www.uyghurkitap.com

كۆكتە پەرۋاز قىلغاندا

مىرزاھىد كېرىمى

1

گۆدەك چېغىم تال چىۋىقنى ئات ئېتىپ،
ئويدىن دۆڭگە، دۆڭدىن ئويغا چاپاتتىم.
تەڭتۇشلىرىم بىلەن جەڭگە ئاتلىنىپ،
گويا ياۋنى يېڭىپ قەلئە ئالاتتىم.
ئەجەپلەنمەڭ، قىلاتتىممەن خوپ ھەۋەس
ئېشەك مىنىپ يولدا ئىلدام يۈرۈشكە.
بالا ۋاقتىم ئىنتىلەتتىم ھەر نەپەس،
ئات چاپتۇرۇپ يولدىن مەغرۇر ئۆتۈشكە.
ئىستەر ئىدىم مەن ھارۋىدا ئولتۇرۇپ،
يىراقلارغا ئەركىن سەپەر قىلىشنى.
چوڭ خوشاللىق دەپ بىلەتتىم زوقلىنىپ،
گۈكىرىگەن ماشىنىغا چىقىشنى.
ئۇچسا ئەگەر تۆمۈر قانات ئۇچقۇدا
ئادەملەر ئەڭ بەختلىك، دەپ ئويلايتتىم.
مەن بېرىلىپ شۇنداق ھەۋەس-تۇيغۇغا،
ئاق لەگلەكنى ئۇچۇرۇپ شات ئوينايتتىم.
تارتار ئىدى چەكسىز ئاسمان ئۆزىگە
كۆك گۈمبەزدەك تۇرغان يەرگە كۆمتۈرۈلۈپ.
لەگلەك بولۇپ قالسام دەيتتىم مەن ئۆزەم
ئۆزۈپ يۈرگەن بۇلۇتلارغا تەلپۈنۈپ.

2

لەگلەك ئەمەس كۆتىرىلگەن ئاسمانغا،
قۇشمۇ ئەمەس ئۇچۇۋاتقان پەلەكتە؛
مانا بۈگۈن مەن ئولتۇرۇپ ئۇچقۇدا،
پەرۋاز قىلىپ بارماقتىمەن يۈكسەكتە.
قالدى پەستە ئېشەك ھارۋا ئات بىلەن،
بارغانسېرى ئۆرلىدىممەن شۇڭقاردەك.
قالدى شەھەر كۆرۈنمەي باغ، گۈل-چىمەن
گويا تۇتەك تۇمان باسقان ناھاردەك.
قارىسا كۆز يەتمەيدىغان ھەيۋەتلىك،
چوققىلارمۇ غايىپ بولدى تۆۋەندە.
كۈلۈپ باقتى نازاكەتلىك، سۈلكەتلىك،
ئاسمان شاھى مېنى ئامان كۆرگەندە.
قايىسى ياققا باقسام ئوخشاش كۆرۈنەر
تارتىلغاندەك ئاقۇش شايى پەردىلەر.
ئۇچقۇ گاھى ئۆرلەپ-پەسلەپ تەۋرىنەر،
ۋۇجۇدۇممۇ ئۇنىڭ بىلەن سىلكىنەر.
ئالەم ماڭا سىرلىق ئەمەس، ھەيبەتلىك،
سۈرلۈك ئەمەس چەكسىز گۈزەل كۆرۈندى.
بۇ دۇنياغا زىننەت بەرگەن تەرىدىن،
زاتىم، ئىنسان بولغىنىمغا سۆيۈندى.
گويا ئاچتى پەرى ئاسمان ئىشىكنى،
سۇندى قۇيۇپ ئالتۇن جامغا مېھرىنى.

3

«كۆكتە پەرۋاز ئەيلەش قۇشقا خاس» دىگەن
بۇ ئۇقۇمغا بەردى ئېرپان خاتىمە.
يېڭى دۇنيا گۈزەللەشتى پەن بىلەن،
يەردىن كۆككە كېڭەيدى تار دائىرە.
ئاپپاق-قارا بۇلۇت قالدى ئاستىمدا،
ئاقۇش تۇمان دېڭىزىغا غەرق بولۇپ.
سەييارىلار قۇچاق ئاچار ئالدىمدا،
كەلدى ئىلھام كۆك قەھرىدە جوش ئۇرۇپ.
شېئىر يازدىم ئاسمان قىزى مەڭزىگە:
سەندىن گۈزەل مەشۇغۇم بار يەردە، دەپ.

مېنى تۇتۇپ قالالمايسەن مەڭگۈگە.
مەن قايتىمەن سۆيگەن ئانا يەرگە دەپ.
يازدىم شېئىر چەكسىز ساما يولىغا
ئوقۇپ ئالىم — ئىجاتكارغا مەدھىيە.
قان - تەر تۆككەن ئىلىم ئېرپان يولىدا،
ئوقۇپ غالىپ قەھرىمانغا مەدھىيە.
ئوت لېۋىگە يازدىم چولپان، قەمەرنىڭ
يۈزلىرىگە يازدىم شامۇ - سەھەرنىڭ.

4

راست سېغىندىم كۆكتە پەرۋاز قىلغاندا،
ئانا ۋەتەن قۇچىقىنى گۈزەل، باي.
ئۆرلەپ ئىگىز، بىر ھادىسە بولغاندا،
شۇ تۇپىراققا چۈشۈشۈمنى ئۇنۇتماي.
مەن ئۇنۇتسام تۇز بەرگەن شۇ زېمىننى،
ئەل ئالدىدا بولامدىمەن قارا يۈز؟!
كېچە - كۈندۈز يېگەن مېنىڭ غېمىمنى
كېلەلەمتىم يارۇ - دوستقا يەنە يۈز؟!
ناخشام ياڭرار ئاسمان - پەلەك ئۈستىدە:
«ئايغا ئانار كۆچەتنى تىكىمەن!
قادىلىمەن مىقتەك جاپا كۆزىگە،
ئىجادىيەت ئۇچۇن جاننى تىكىمەن!...»
ناخشام ياڭرار كۆكنى سېلىپ لەرزىگە:
«كۈچ - بىلىمدىن، راھەت كېلەر ئەجىردىن،
دەرمان بولغان كىشى ئەلنىڭ دەردىگە
ئورۇن ئالار دىلدىن — ئالتۇن قەسىردىن...»
ناخشام ياڭرار: «قېرى دەللە جاھالەت
يايالمايدۇ مەڭگۈ زۇلمەت تورىنى.
خەلقىمگە يار چىدام، غەيرەت - جاسارەت،
توسالمايدۇ كۆككە ئۆرلەش يولىنى...»
ئۇچماقتىمەن كۆكتە ناخشام ياڭرايدۇ،
تەۋرىنىپ يەر، سىلكىنىپ كۆك ئاڭلايدۇ.

5

ئۇچار سۇمرۇغ، بۈركۈت، لاچىن ئاسماندا،
ئۇچار ھۆپۈپ، يىڭناغۇچ ھەم قاغا - زاغ.
مەن كىم زادى؟ — يەرگە قەدەم باسقاندا
خەلقىم بەرگەن نام ماڭا باپ مۇشۇ چاغ.
ئەمەس ئادەم قۇش بىلەن بىر تۈيغۇدا،
كەپتەر، كەكلىك دان ۋە يەم دەپ ئۇچىدۇ.
ئىنسان بىكار ئۇچماس چۈشۈپ ئۇچقۇغا،
بىلىم بىلەن دىدار ئىزلەپ ئۇچىدۇ.
كۆكتە پەرۋاز قىلغىنىمدا شۇ ھىسلار،
كەتمىدى بۇ ئويغا چۆمگەن بېشىمدىن.
پەستە تۇمان دېڭىزىغا چۆككەن يەر
ئوت مېھرىمنى تارتىپ ۋۇجۇت - دىلىمدىن.
ئەي ئانا يەر، ئانا ماكان قەسەميات،
يەرۇ كۆكتە خاسمەن ساڭا ئۆمۈرۋات.

1984 - يىل، 28 - نويابىر.

شېئىرلار

ماخمۇت مۇھەممەت

يۈرىگىمنىڭ ساداسى

يۈرىگىم تىنىم تاپماي ماڭغىن، دەيدۇ،
گۈلخاندەك چاراسلىغىن - يانغىن، دەيدۇ.
ياشلىقىڭ مېھمان ساڭا، تۇرماس ئۇزاق،
ئىشلىگىن، ئەلگە ئەجىر قاتقىن، دەيدۇ.

www.uyghurkitap.com

يۈرىگىم ئارمان قۇچۇپ دۈپۈلدەيدۇ،
تۆمۈرچى بازغىنىدەك گۈپۈلدەيدۇ.
پەخرىم بار يۈرىگىمنىڭ سادالىغا،
بۇ سادا ئاشسا ئاشار، ئۈزۈلمەيدۇ.

شوتا

شوتا تاپتى دوستۇم هامان ئۆرلەشكە،
بالداقلىرى سوغات، تۆھمەت، خوشامەت؛
ھەر ياماشسا ئۈچ بالداقنى بىر ئاتلاپ،
ئۆسۈپ كەلدى مەرتىۋىسى كارامەت.
بىراق، دوستۇم بىر شوتىدىن چىققاندا،
چۈشتى يەنە بىر شوتىدىن شۇ يىلى؛
ئەل نەزىرى ئاتلىق ئالتۇن شوتىدىن
كۆچتى ئەمەل شوتىسىغا بىر يولى.

تارازىدىن سۆز ئېچىلغاندا

تارازىنى ماختىدى بىرسى:
پەزىلىتى — توغرىلىقتا، دەپ.
ئوشۇق - كەمنى ئايرىيدۇ خالىس،
زادى يوقتۇر ئوغرىلىقتا، دەپ.
مەن دېدىمكى: گېپىڭغۇ دۇرۇس،
بىر نۇقتىنى ئۇنتۇما لېكىن؛
تارازىچى لىللا بولمىسا،
تارازىدىن سۆيۈنمەك قىيىن.

ئارمان ۋە ئىرادە

ئارماننى يۈرىگىمگە دوست كۆرۈمەن،
ئارماندىن سۆز ئېچىلسا شوخ كۈلۈمەن.
ۋە لېكىن مىۋە بەرمەس قۇرۇق ئارمان،
ئارمان — قۇش، غەيرەت — قانات، خوپ بىلىمەن.
ئارمانلار قۇچىغىدا سويلىغاندا.
غەيرىتىم ئاشار دائىم ئويلىغاندا؛
مۇرادىم چېچىگىنى قىستىم دېيەن،
ئىستىقبال چوققىسىنى بويلىغاندا.

ئاقلىق چاي

ئۆمۈر يولى ئاق بولسۇن دەپ،
تويدا ئاقلىق چاي قىلار.
قىز - يىگىتنىڭ سەرپالىرى
تەگدىن تولا ئاق بولار.
مەن تىلەيمەن ئىككى ياشقا
ئاق سەپەرنى باشقىچە.
ئاق نىيەتلىك بولسۇن ئۇلار،
تاكى ئاقباش ياشقىچە.

1984 - يىل، ئاۋغۇست، غۇلجا.

چوققىدا

زەينۇرە ئەيسا

دېدىلىڭ: «ئەگەر بولسا ئىرادە —
تىك چوققىدىن يوللار تاپىمىز».
مەن دېدىمكى: «شانلىق تۆھپىدىن
ئانا ئەلگە گۈللەر ياپىمىز.»
پىسەنت قىلماي مۆلدۈر - بورانغا
تىك چوققىغا بىللە ياماشتۇق.
قۇشلارنىڭمۇ ئىزى چۈشمىگەن
قىيالارغا بىر قەدەم باستۇق.

كېيىن قالسام، مەردانە قولۇڭ
سۈندۈك ماڭا تېنىم يايرىدى.
كۆپكۆك مۇزلار بىلىندى ئاتەش،
تىلىم بۇلبۇل بولۇپ سايرىدى.

«سۇ ئىچىدۇ كۆكتۈلدىن كۆكتۈل»
دىگەن ماقال راست بوپ تۇيۇلدى.
مەنچۇن تۆككەن تامچە يېشىڭدا
يۈرىكىمدىن داغلار يۇيۇلدى.

يەتتە ئاشىق يېتەلمەيتكەن
مۇرادىغا يوروق دۇنيادا.
سەككىزىنچى، ئاھ بىزلەر يەتتۇق،
دىدىم يايراپ قەلبىم سامادا.

خادا تاشتىن ساڭگىلاپ پەسكە
قار لەيلىسى ئۇزۇۋالدىمەن.
ساڭا گۈللەر ئۇزۇش يولىدا،
كۆكۈم - تالقان بولسام رازىمەن.

سۈنغىنىمدا قولۇڭغا گۈلنى،
تولۇنئايدەك چېھرىڭ ئېچىلدى.
نۇرلۇق كۆزۈڭ بولۇپ جوپ قىزياش
كۆلكەڭ بىلەن كۆلكەم قېتىلدى.

سەن قوغلىدىڭ، قاچتىم قاقاقلاپ،
يۈگۈرگەنچە مەنزىلگە يەتتىم.

بىر كۆزلىگەن ئاشۇ چوققىدا
خادا تاشنى مەن باغ - باغ ئەتتىم.

بىراق شۇ چاغ ئۈن - تىنسىز، ئەي يار،
قاياققىدۇر كەتتىڭ يوقۇلۇپ.
يا كەتتىڭمۇ تۇيدۇرماي ماڭا
كويىقاپنى ئىزلىمەك بولۇپ؟

قايان ئۇچۇشنى بىلمىگەن قۇشتەك
ئولتۇرۇمەن تاغنىڭ بېشىدا.
قۇياش ماڭا بىرەر تەسەللى،
چولپان ھەمرا ئاينىڭ قېشىدا.

مەن شامالنى توختىتىپ يولدا،
«قېنى، يارىم؟» دىدىم سوراقلاپ،
كۆز يېشىمدىن تاغلار تېشىلىپ،
قورام تاشلار كېتىشتى غۇلاپ.

شامال دىدى: «يارىڭ باشقىنى
سۆيگەن چېغى، ئۇنۇتتى سېنى».
يېرىل تېغىم، مېنى يۇتۇۋەت،
ئەل كۆزىدىن يىراق قىل مېنى.

شامال دىگەن يالغانچى ئىكەن،
كەلدى يارىم تاغ چوققىسىغا.
ئۆزى سويغان يولۋاس تېرىسىن
ئارتىۋاپتۇ كەڭ دولىسىغا.

1984 - يىل، ئۈرۈمچى.

ئىككى شېئىر

مەتتوختى ئەخمەت

يۈرەك سۆزى

پېنتىسلىننى ئۇرۇپ بولۇپلا بىلىقىز،
ئولتۇرمايلا چىقىپ كەتتى شۇنچە تېز.

ئارقىسىدىن رەھىم بوۋاي ئۇزىتىپ
چىقىپ دىدى: «رەھمەت سىزگە ياخشى قىز...

«رەھمەت دىمەك، بىمارلارغا يار - يۆلەك
بولماق بىزنىڭ خىزمىتىمىز - ئىشىمىز.
تۇرۇپ قېلىڭ بوۋا، ئەتە كېلىمەن،
چوڭ ئانامدىن ياخشى خەۋەر ئېلىڭ سىز».
ئېگىلدى - دە، سالام قىلىپ، كەتتى قىز،
ئۆي ئالدىدا — يولدا قالدى گۈلدەك ئىز.
يېنىپ كىرىپ، كېسەل ياتقان موماينغا،
دىدى بوۋاي: «زامانىمىز بەك ئېزىز.
ئەقلىمىزگە كەلمىگەن ئىش كۆپ - تولا،
غەم - ئەندىشە، ئەنسىزلىكتىن ئازات بىز».
«توختىسىلا، — دىدى موماي، سۆز قاتتى، —
گەپكە سىغماس هاياتىمىز — بەختىمىز.
ئەتىگەندە يوقلاپ كەلدى رەھبەرلەر،
چۈشتە سەپداش، كەچتە دوختۇر قىزىمىز.
تۈنۈگۈن گاز تۈگىمىزنى يەڭگۈشلەپ،
سۈپۈردى ئۆي - هويلىنى كۆپ ئوغۇل - قىز...
ئەسلىمىزنى ئويلاپ قالدىم بەزىدە،
شۇنداق كۈننى كۆرگەنمىدى بوۋىمىز؟»
«شۇنداق، — دىدى بوۋاي خوشال بىر
تىندى، —
رەھمەت بىلەن تۈگىمەيدۇ سۆزىمىز.
ئەمگەك قىلماي، پېنسىيىگە چىقتۇق دەپ،
بىكار ئۆتۈپ كەتمىسۇن بۇ كۈنىمىز.
كۆڭۈلدىكى سۆيۈنۈشنى ئىزهارلاپ،
ۋەتەن ئۈچۈن بىزمۇ تۆهپە قوشىمىز...»
«ئۇمىدىم شۇ، — دىدى موماي، — زاۋۇتتا
تازىلىقتا يېتەر بەلكى قۇربىمىز.»
رەھىم بوۋاي بىلەن موماي شات كۈلدى،
دىدى ئۇلار: «بۇمۇ بىزنىڭ بۇرچىمىز».

پەخىرلەن بوۋا

رەنجىمىگىن بوۋا چۈچۈلىپ،
ئوغلۇڭ ئەسلا گالۋاڭمۇ ئەمەس.
گەر كىشىنىڭ قېنى قىزىسا،
هەق - ناهەقنى ئايرىمىغى تەس.
ئوغلۇڭ چىچەن، ئىشتا جۇرئەتلىك،
ئىلغار ئىشچى بولدى كۆپ قېتىم.
سۆيۈندۈڭمۇ سەنمۇ، ئوغلۇڭغا،
يۈرىگىڭدىن ئۇرغۇپ چوڭ ئېقىم.
ئۆزى تاللاپ سۆيۈپتۇ قىزنى،
ئىش - ئەمگەكنىڭ قوينىدا سىناپ.
ئىشلەيدىكەن بولۇشۇپ قوشماق،
ۋۇجۇدىنى ۋەتەنگە ئاتاپ.
شۇنداق ئوغۇل، شۇنداق كېلىنىڭ
بولغىنىدىن پەخىرلەن بوۋا.
«ئۆزەم تاللاپ ئېلىپ بېرىمەن»
دىگەن گېپىڭ خۇشياقماس ئاڭا.
قىز - يىگىتتە ئورتاق نىيەت بار،
تارتىشمىغىن، قىلىپ بەرگىن توي.
خاتىرجەملىك ئىزلىسەڭ ئەگەر،
كۆڭۈللۈكنى كۆڭۈللۈككە قوي.

1984 - يىل، ئىيۇن، قاراماي.

يېزا ناخشىلىرى

ئابدۇللا ئەبەيدۇللىن

تاڭ سەھەر

تارقىدى ئاسماندا يۇلتۇز، مۆكتى نەلەرگە تاراپ،
سەپكىلى ئاتەش نۇرىنى چىقتى كۈنمۇ پاقىراپ.

www.uyghurkitap.com

كەڭ دالا ــ بوستان- چىمەنلەر تاقتى مارجان- ئۈنچىلەر،
گۈل يېزامنىڭ ھۆسنىگە مەن زوقلىنىپ قالدىم قاراپ.

تاۋلىنار ھۆسنى يېزامنىڭ خۇددى خان ئەتلەس بولۇپ،
بۇ گۈزەللىكتىن دىلىم مەس بولدى ئىچكەندەك شاراپ.

ياڭرىدى شۇ ئاندا جۇشقۇنلۇق ھاياتنىڭ ناخشىسى،
چېكىلەردىن تەرلىرىم ئاقتى سەدەپتەك يالتىراپ.

ئېتىزدىن ئاۋاز

مەن باراتتىم ئېتىزدا
ھەۋەس قىلىپ روھلىنىپ.
سادا كەلدى ئېتىزدىن
قۇلاق سالدىم زوقلىنىپ:
«ئەسلى مۇنبەت يەر ئىدىم
كەتكەن ئۇزۇن تاشلىنىپ.
بۈگۈن قايتا ياشنىدىم،
يېڭى ئەمگەك باشلىنىپ.
دېخان ئاكام ئەجرىدىن
ماڭا ھايات جان بەردى.

باقتى كەتمەي يېنىمدىن،
پەرۋىشلىدى ــ قان بەردى.
ئوغۇتلىدى، سۇ بەردى،
تەشنالىقىم قانغۇدەك.
ئەمدى ھوسۇل بېرىمەن
ئالەم ھەيران قالغۇدەك...»
ئاۋازىدىن ئېتىزنىڭ،
قەلبىم كۈلدى ــ سۆيۈندى.
كېلەر يىلقى мол ھوسۇل
ماڭا تاڭدەك كۆرۈندى...

ئايدىڭ كېچە

ئايدىڭ كېچە ــ ئاق كېچە،
بۈگۈن سۈرئەت باشقىچە.
ئىشلىدۇق جانان بىلەن،
سۈزۈلۈپ تاڭ ئاتقىچە.
ئوخشىغان بۇغداي، قوناق،
يەلپۈتەر مەيىن شامال.

مەن ئورۇمەن ئومىنى،
باغنى باغلار ئايجامال.
ناخشىمىزغا جۆر بولۇپ،
سايرار تورغاي توختىماي.
چىراق بولۇپ بىز ئۈچۈن،
كۈلەر كۆكتە تولۇنئاي.

يېزىمىزنىڭ يىگىتى

(ناخشا تېكستى)

يېزىمىزنىڭ يىگىتى،
ئىسىل ئارزۇ- تىلىگى.
مول ھوسۇل ئېلىپ دائىم،
چارچىمايدۇ بىلىگى.

قەلبىدە ۋەتەن ئىشقى،
غەيرىتى بۈيۈك شۇنچە.
گۈل قىسىپ دالا- تۈزگە،
ماڭلايدىن تۆكەر ئۈنچە.

ئېتىزلىقتا ـ گۈلشەندە،
ياڭرىتىدۇ ناخشىنى.
تالىشىدۇ گۈزەللەر.
ئاشۇ ئىشچان ــ ياخشىنى.

يۇرت ئىلھاملىرى

مەمتىمىن زىبىبىللا

بوغدا سەيلىسى

ئۇپۇق تۇغدى، ئۇنىڭ نۇرى جۇلالاپ،
بوغدا تېغى چوققىسىنى قىزارتتى.
شىپالىق دەپ دوستلار بوغدا سۈيىدىن
ماڭا ئالتۇن قەدەھلەرنى ئۇزاتتى.

كۆزلىرىمدە قالدى رەڭدار سايىلار،
سۈرەت بولۇپ گۈزەللىكتىن نۇرلۇنۇپ.
تۇمەن ئەندىز ئالدىم بوغدا تېغىدىن،
ئانا يۇرتقا ئاشىق بولۇپ، جۆر بولۇپ.

لېۋىگە لەۋ ياقتىم بوغدا كۆلىنىڭ
ئالتۇن رەڭلىك شولىلارنى سۈمۈردۈم.
بېھىش يەڭلىغ چىمەن ئىچرە كەزگەندە،
ئالەمچە روھ ـ ھېسسىياتقا چۆمۈلدۈم.

ھاياجاندا باقتىم يەنە نەچچە رەت،
ئىگىز چوققا، قارىغايلارغا تىكىلىپ.
ناخشا توۋلاپ باسالمىدىم ئۆزەمنى،
بۇندا كۈيچى بۇلبۇللارغا قېتىلىپ.

باغاش ئەتتىم ئەزىز ئانا تاغلارنى،
سۈرتتۈم ئالتۇن تۇپرىغىنى يۈزۈمگە.
يۈرىگىمگە باستىم گىيا ـ گۈللەرنى،
رەڭدار گىلەم كۆرۈندى يۇرت كۆزۈمگە.

ئايا دوستلار، نىمە دىگەن كۆڭۈللۈك،
بوغدا تېغى، بوغدا كۆلى سەيلىسى.
سەيلىچىنى شېرىن دىسەك مىسالى،
سەيلىگاھكەن سەيلىچىنىڭ لەيلىسى.

تاش ئۆستەڭدە زۇمرەت سۇ

ئويا دىگەن جاينى كۆردۈم ھەۋەستە
ئاقىدىكەن سۈزۈك سۈيى شاۋقۇنلاپ.
قىرغاق سۆيۈپ، تاش ئۆستەڭنىڭ سۇلىرى
ئاقىدىكەن تال ـ كۆچەتكە پىچىرلاپ.

ئوچۇملاپ. خوپ ئىچتىم يۈرەك شاتلاندى،
ئەمگەكچىنىڭ چىن ئەجرىدىن روھلىنىپ.

يەرگە يۇلتۇز كۆچۈرۈپتۇ يەركەنلىك،
تاش ئۆستەڭگە ئىستانسىلار قوندۇرۇپ.

ھەر تامچىسى گويا ئۈنچە ـ مەرۋايىت
ئۆركەشلىنەر شوخ قىزلاردەك تولغىنىپ.

قايىتتىم، بىراق قالدى كۆزۈم ئويادا،
يۈرىگىمنى ھاياجانغا تولدۇرۇپ.

پارچە

قىش تەبىئەتكە ئەزەلدىن بار مىراس،
قار ـ شىۋىرغان سوغىغى ئۆزىگە خاس.
بولمىسا قىشنىڭ ئاشۇنداق ھەيۋىسى
نەدە بولسۇن يازدىكى رەڭدار لىباس؟!

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

گۈل ئېيتقان ھېكايە

(باللادا)

ئىلغارجان سادىق

1

قاچمىغان گۈللەرنىڭ بەرگىدىن
تۇپراقنىڭ خۇش ھىدى — ئىپارى.
قۇياشنىڭ نۇرىدىن رەڭ ئالغان
مىڭ تۈرلۈك گۈللەرنىڭ قاتارى.

گۈللەرنىڭ بەرگىدە شەبنەملەر،
يېشىمدۇر شاتلىقتىن تامچىغان؛
ۋە ياكى جۇدالىق، تەلمۈرۈش
نىگارى چۈشىدە يوقلىغان.

قەلبىمدە گۈللەرگە تەلپۈنۈش،
مېڭەمدە ئۇ ھەقتە خىياللار،
ئالدىمدا نامايەن بولماقتا،
چىمەنزار گۈل باغلار، داللار.

2

كېلىمەن گۈلزارنى ئارىلاپ،
ياپراقلار تاجىدا كۈمۈش نۇر!
قايسى بىرگۈللەرگە قارايكىن،
بەرمەكتە دىلىمغا چوڭ ھوزۇر.

شەلپەردەك قىزاردى يۈزلىرىم،
چىقمىدى ئېغىزدىن سۆزلىرىم،
تولاشتى ھەر تۈرلۈك گۈللەردىن
گۆھەردىن نۇرلۇقراق كۆزلىرىم.

گۈللەرمۇ بىلگەندەك ئۇيۇمنى،
قىسلدى بىر چېچەك قۇلاققا.
دېگەندەك ئېيتامسەن سۆزۈڭنى،
مەن جاۋاپ بېرىمەن سوراققا.

ئالدىم ـ دە، تەلمۈردۈم بىر ھازا،
چېچەكنى قولۇمغا قۇلاقتىن.
بىردىنلا كۆزىگە ياش ئالدى،
ھەيران بوپ مەن بەرگەن سوراقتىن:

ئەي چېچەك، ئەي چېچەك،
ئېيتقىنا!
بۇلبۇللار ئىشقىدا لال نىچۈن؟
تاڭ سەھەر يىغلايسەن، ياش تۆكۈپ،
بۇ پەقەت تىپىشماق مەن ئۈچۈن؟!

تىترىدى چېچەكنىڭ ياپرىغى،
تامچىدى تۇپراققا كۆز يېشى.
ھە بەلكىم، ئۆتكەندۇر ئالدىدىن
ئۇنىڭكى ئۆتمۈشى — كەچمىشى.

3

مەن تۇپراق قىزىمەن، قىشىدا
قەيسەر بىر گۈل ئۆسكەن، چوغ سۈپەت.
تۇراتتى قىشمۇ، ياز قىپ ـ قىزىل،
تەپچىگەن تەپتىدىن ھارارەت.

مەن جاندىن سۆيەتتىم ئۇ گۈلنى،
چىن دىلدىن سۆيەتتى ئۇمۇ ھەم.
ياناتتى ئىشقىمىز ئوت ئېلىپ،
ئارزۇلار بىر ئىدى مۇجەسسەم.

يۇلتۇزلۇق كېچىلەردە يۇرەتتۇق،
ئەڭ شېرىن ئويلارغا پاتاتتۇق.
سەيلىلەر تاجىدا يانسا نۇر،
نۇرنى دەپ كۆكرەكلەر ياقاتتۇق.

تۇپراقمۇ خۇش ئىدى بىزلەردىن،
دەريالار كۈي ـ ناخشا قاتاتتى.
غۇبارسىز سۆيگۈمىز دىللارنى
مەھلىيا قىلاتتى، تارتاتتى.

شاماللار يەلپۈشۈپ ئۆتەتتى
لېۋىمىز جۈپ بولۇپ تەككەندە.
مۆكەتتى دالىدىغا تولۇنئاي،
بىزمۇ ھەم دالىدىغا مۆككەندە.

ئاھ شېرىن، ئاھ تاتلىق كۈلكىلەر،
خوشلاشتى بىز بىلەن خەير دەپ.
ئۇن كۈلكە، بىر يىغا بەرھەق بۇ،
سۆيگۈگە قوش ئىكەن ئوڭ ۋە چەپ.

ئاھ شۇ يار تۆرەلگەن چېغىدا،
يەر تېخى قويمىغان ئىسمىنى.
نىمگە ئوخشاتسام بولاركىن؟
قىشمۇ، ياز سولماس چىلىك قەددىنى.

كۆپ ئۆمۈر كۆرمىدى جاھاندا،
كەلدى ۋە كەتتى ئۇ نەۋقىران.
ياشىغان بولسا گەر بولاتتى،
ئەۋلادى بىر كەبى شادىمان.

4

كەچ ئىدى بىر كۈنى ئايمۇ يوق،
سەيلە قىپ باراتتۇق ئىككىمىز.
گۈلدۈرلەپ تۆكۈلدى مۆلدۈرلەر،
قىرغىنلىق باشلاندى تۇيۇقسىز.

ياپراقلار ساناقسىز تۆكۈلدى،
ئورمانلار بىتاقەت پۈكۈلدى!
ياش تامدى، قان تامدى، جان تامدى،
پۆرەكلەر چېكىدىن سۆكۈلدى.

نىگارىم ئۆرلىدى ئاسمانغا،
قولىدا زۇلپىقار كۈمۈش رەڭ.
بۇلۇتلار تۇرۇلگەن ئەجدىھار،
زىمىنگە ياغدۇرار ۋابا، جەڭ.

نىگارىم ئويناتتى زۇلپىقار،
جۈت بولۇپ تاشلاندى ئەجدىھا.
ئېلىشتى ئىككىسى روبىرو
كەسكىن جەڭ بولماقتا ھاۋادا.

بىر مەدەت تىلىدۇق گۈل ـ چېچەك،
بىر ئۆمۈر تىلىدۇق تەڭرىدىن!
بىز زەپەر تىلىدۇق ئۇنىڭغا،
بىز ھايات تىلىدۇق يېڭىدىن!

كۆكتە ئوت، تاغدا ئوت، يەردە [illegible]!
ئۇن كىچە ۋە كۈندۈز بولدى جەڭ.
چاقماقنىڭ، شەمشەرنىڭ زەربىدىن
يىقىلدى ئەجدىھار ھالى تەڭ.

يوق بولدى ئاسماندا ئەجدىھار،
يوق بولدى نىگارىم ۋە يەنە.
چۈشمىدى قايتىلاپ زىمىنگە،
گۈل ـ چېچەك بىلدۈردۇق تەزىيە.

نىگارىم چاقنايدۇ يامغۇردىن،
كېيىنكى ئاسماندا يا سۈپەت.
ئەل ئۇنى ھەسەن ۋە ھۈسەن دەر،
دىللاردا ئىپتىخار تا ئەبەت.

www.uyghurkitap.com

تىتردى ئۇ گۈلنىڭ ياپرىغى،
تۈپراقتا تامچىدى شەبنەمى.

قوزغىدى قەلبىمدە سوئاللار،
گۈللەرنىڭ ئاجايىپ كەچمىشى.

5

مەن دىدىم بۇلبۇلدۇر ساڭا يار،
ئۇنۇتقىن ئۇ نامسىز گۈلۈڭنى.
بۇلبۇلغا بەرگىنە ئىشقىڭنى،
ۋىسالغا توغرىلا يولۇڭنى.

گۈل دىدى: ئىكەنسەن ھاماقەت،
سۆيگىنىم بىر پەقەت نامسىز گۈل.
سۆيمەيمەن ئۇ گۈلدىن باشقىنى،
چۈنكى ئۇ باشقا جان، ئۇ بۇلبۇل.

بىرەلمەس ئۇ ماڭا چىن ۋىسال،
جۇنەيدۇ قىشلىغى يىراقتا.

قالغۇسى قالسامۇ سولشىپ،
ياپرىغىم تۇغۇلغان تۈپراقتا.

سايرىسۇن ئىشقىمدا مەيلى ئۇ،
نامسىز گۈل قەلبىمدە ئەبەتلا.
جاھاندا مىلڭ كىشى بولسىمۇ،
سۆيگىنىم بىر ئادەم پەقەتلا...

*

گۈل ئېيتقان ھىكايە ئۇگەتتى
ماڭا چىن سۆيگۈنى، ۋاپانى.
مۇھەببەت يولىدا بىلەرمەن
راھەت دەپ ھەر مۇشكۈل جاپانى!

(پوۋېست)①

قاهار جالىل

4

شۇندىن كېيىنكى ئىشلارنى هەر قېتىم ئويلىسام، ئۆزەمنىڭ نەقەدەر نادان ئىكەنلىكىمنى، مەندەك بىر بىچارىنىڭ زوراۋانلىق ۋە نەيرەڭۋازلىقلارغا قىلچەمۇ تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر هىس قىلىپ، يۈرىكىم لەختە - لەختە قان بولىدۇ. تۇرمۇشتا شۇنداق چاغلارمۇ بولۇدۇكەنكى، ئۆزەڭنىڭ پاك ئىنكەنلىكىڭ ئاسمانىدىكى قۇياشتەك ئېنىق تۇرۇغلۇق، ئۇنى كىشىلەرگە ئىسپاتلاپ بېرىشكە قادىر بولالمايدىكەنسەن.

ئۇلارنى ئەسلەشتىن بەكىۇ قورقۇمەن، ئەمما سەرگۈزەشتىلىرىمنى يېزىۋاتقىنىمدا ئۇ ئىشلار هەققىدە ئېغىز ئاچماي ئۆتۈپ كېتىشكە ئامالىم يوق. بەلكىم بۇ يازغانلىرىم كەلگۈسىدە بىرەركىمنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا، ئۇۋىدىنى بەختىيارلىق، ئالدىنىش، قارا-يۈزلۈك، پۇشايمان ۋە تۆهمەتكە گىرىپتار بولۇپ ئۆتكۈزگەن مەندەك بىر بىتەلەينىڭ روهىغا لەنەت ئوقار، ياكى ئېچىنار.

ئەمدى ئۆز گېپىمگە كېلەي: ئۇلار مېنى شەهەرگە ئەكېلىپ بىر قاراڭغۇ ئۆيگە سولاپ قويدى.

— هەي، ئادىل، بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟ — دىدى ئەتىسى سايىم ئالدىمغا كىرىپ، ئاندىن ئوز قولى بىلەن باغلاقنى يېشىۋەتتى، — مەن سېنى ئىستىقبالغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن شۇنچە كۈيۈپ - پىشىپ يۈرسەم، ئاخىرى يەنە شۇ ئەكسىيەتچى داداڭدىن مېهرىڭنى ئۈزەلمەپسەن - دە...خەير، بوپتۇ. هىلىقۇ كەچ ئەمەس، مانا قەغەز - قەلەم، داداڭ قاچقاندىن بېرى نەچچە قېتىم كۆرۈشتۈڭ؟ ئۇ ساڭا نىمىلەرنى دىدى؟ ئۇنىڭ قېچىشىغا

---

① بېيجىڭ ئۇتكەن ساندا.

www.uyghurkitap.com

كىملەر ياردەملىشىپتۇ؟ ھەممىسىنى يېزىپ چىق، بىز ساڭا يەنە چىقىش يولى بېرىمىز.

بۇ ھازازۇل شەيتانغا بولغان غەزىۋىمنى بېسىشقا ئاجىز ئىدىم.

— ھۇ، قوي تېرىسىنى يېپىنىۋالغان تۈلكە، — دەپ ۋاقىرىدىم مەن ئۇنىڭغا دىۋەيلەپ، — مېنى يەنە كولدۇرلىتىمەن دەمسەن؟ بىلىپ قوي، مېنىڭ ئەمدى كۆزۈم ئېچىلدى. سەن تۈلكىنىڭ دادامغا سۇئىقەست قىلىش ئۈچۈن مەندىن قانداق پايدىلانغانلىقىڭنى خەلق - ئالەمگە يايىمەن!

سايىمنىڭ چىرايى باشتا تاتاردى، كۆزىگە قىزىللىق تىتىلدى، كېيىن يەنە ئاستا - ئاستا ئۆز ئەكسىگە يېنىپ، چىرايىدا مەسخىرىلىك ھىجىيىش پەيدا بولدى.

— ھىم، ئەمدى سېنىڭ گېپىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟

— خەلق ئىشىنىدۇ، ئاقكۆڭۈل كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىشىنىدۇ.

— ھا...، ھا...، ھا...، ھا... خەلق ئىشەنەرمىش، سېنىڭ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىڭ داداڭنىڭ شېرىكلىرىدۇر، تايىنلىق. مۇنۇنى كۆرسە ئۇلار سېنىڭ تېرەڭنى تەتۈر سويارمىكىن، — سايىم يانچۇقىدىن قاتلانغان قەغەزنى چىقىرىپ ئالدىمغا قويدى، — ئاۋال بۇ خەتلەرنى ئوقۇپ چىق.

«قېنى، ئۇنىڭغا نىملەر يېزىلغانكىن؟» دىگەن قىزىقىش بىلەن قەغەزگە ئىختىيارسىز كۆز تاشلىدىم. ئوقۇغانسېرى ۋۇجۇدۇمغا تىترەك ئولىشىپ، ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالغاندەك بولدى. قەغەزگە: ئەكسىيەتچى دادامدىن ئاللىقاچان چەك - چېگرا ئايرىغانلىقىم، ئۇنىڭ خەلق بىلەن ئۆلگىچە دۈشمەنلىشىش ئۈچۈن قېچىپ كەتكەنلىكى، ئۇنى پۇرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنىڭ ھەققانىي سوتىغا تاپشۇرۇش ئۈچۈن يالغاندىن مۇناسىۋەت باغلاپ، يوشۇرۇنغان يېرىنى تاپقانلىقىم، ئاندىن ئىنقىلاپچى يولداشلىرىمنى باشلاپ بېرىپ، قولغا چۈشۈرگەنلىكىم قاتارلىقلار بايان قىلىنىپ، ئاخىرىغا ئىسمىم يېزىلغان ئىدى.

ئاھ، تۇرمۇشتا بۇنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك تۆھمەت بولامدۇ؟ مېنىڭ كۆرۈۋاتقىنىم، ئادى بىر خەت ئەمەس، يىرتقۇچ بۆرىنىڭ قانسىرىغان تىلى، ئىلاننىڭ زەھەرلىك نەشتىرى ئىدى. مەن ئىنسانلار ئارىسىدا مۇشۇنداق رەزىللىكلەرنىڭ بارلىقىنى كۆرۈپ ھەم ھەيران بولدۇم، ھەم چۆچۈدۇم. ھەي جاھان، نىمە بولۇپ كەتتىڭ سەن زادى؟!

— ئويلىنىپ بولدۇڭمۇ؟ — سايىم ھىجايدى، — كىچىك بۇرادەر، سەن ئىنقىلاپچىلار بىلەن بولغان ئالاقەڭنى ئۇنداق تېز ئۈزۈۋەتمە. ئەگەر تەتۈرلۈك قىلىدىكەنسەن، سېنىڭ نامىڭدا يېزىلغان بۇ باياناتنى نەچچە مىڭ نۇسخا بېسىپ، ناھىيىنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇشقاقلىرىغىچە تارقىتىمىز، شەھەر ۋە گۇڭشېلاردىكى ھەممە دوقمۇشلارغا چوڭ خەتلىك گېزىت قىلىپ چاپلايمىز. مەن ساڭا ئېيتىپ قوياي، پەقەت داداڭنىڭ ئۈستىدىن داۋاملىق مەسىلە پاش قىلىشلا سېنى قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ. ئەكسىيەتچىلەردىن ئۈمىت كۈتمە. ئەمدى ئۇلاردىن پانا ئىزلىسەڭ، ھەتتا ھاياتىڭ خەۋپ ئىچىدە قېلىشى مۇمكىن! قانداق، شۇنداق ئاقىۋەتكە قېلىشنى خالامسەن؟

سايىمنىڭ مېنى قورقىتىش ئۈچۈن ئېيتقان بۇ سۆزلىرى، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ مۇددىئاسىنى ئاشكارىلاپ قويدى. ئۇ مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن مېنى ئۆمۈچۈك تورىغا ئوراپ، دادامغا قۇرۇلغان سۇيىقەست ئۈچۈن داۋاملىق پايدىلانماقچى. خام ئويلىشىپسەن، بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار كۆزۈمنى خېلىلا ئېچىپ قويدى. ياغاچ قازاندا بىرلا قېتىم ئاش پىشى-

دۇ، ئۆلۈپ كېتىشكە رازىمەنكى، ئەمدى سەنـ
لەرگە ئەگەشمەيمەن!

مەن سايىمغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ،
ئالدىمىدىكى قەغەز ـ قەلەملىرىنى يۈزىگە ئاتتىم.

ـــ قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل!

شۇ پەيت ئۆيگە ھوشۇر بىلەن قۇد ـ
دۇس كىرىپ كەلدى ـ دە، ماڭا ياۋۇز بۆرىـ
لەردەك ئېتىلدى. شۇندىن باشلاپ ئۈچ كۈنـ
گىچە سوئال ـ سوراققا تارتىلدىم. تىل ـ ھا ـ
قارەت ۋە مۇشت ئۈزۈغۈم بولىدى. لېكىن
ئاغزىمىدىن ئۆزىلىرىگە پايدىلىق ھېچنەرسە
ئالالمىدى. ئاخىرى بىرنەچچە كۈندىن كېـ
يىن قويۇۋېتىشتى. بىراق، بۇ چاغدا دادام
ئالىلقاچان يورۇق دۇنيادىنمۇ، ئۇنىڭ جەۋ ـ
رى ـ جاپالىرىدىنمۇ خالاس بولۇپ، پانى
ئالەمگە يول ئالغان ئىكەن. سايىملار ئۇنى
«ئىنقىلاپ بىلەن ئاخىرىغىچە دۈشمەنلىشىپ،
تولۇق سىمىغا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالدى» دەپ ئېـ
لان قىپتۇ ۋە نەق ئەكسىلئىنقىلابچى دىگەن
قالپاقنى كىيدۈرۈپتۇ.

مەن يىغلىدىم، قاخشىدىم، كۆزۈمدىن
ياش ئەمەس، قان ئاقتى! دادامنىڭ تۇپراق
بېشىنى ئىزلىدىم، لېكىن ھېچكىم ئېيىتىپ
بەرمىدى. سايىم راست ئېيتقان ئىكەن، ماڭا
ھەممە كىشى نەپرەت بىلەن قارىشاتتى، خۇدـ
دى موخو كېسىلدىن قاچقاندەك قاچاتتى.
يار تۆگمەن يېزىسىغا باردىم، لېكىن بۇ يەر ـ
دىمۇ ھېچكىم ماڭا چىراي ئاچمىدى.

ـــ كەت بالا، ـــ دىدى بىر دىخان
يېنىمغا كېلىپ، ـــ بۇندىن كېيىن يېزىمىزغا
ئاياق باسقۇچى بولما!

ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلايتتى، مۇش ـ
تۇمى قاتتىق تۈگۈلگەن ئىدى. مەن بېشىمـ
نى ساڭگىلىتىپ ئارقامغا قايتتىم. نەچچەرەت
ئۆلۈۋېلىشنى ئويلىدىم. بىراق كەلگۈسىدە
دادامنىڭ قاتىللىرىدىن ئىنتىقام ئېلىش نىيەـ
تى مېنى يەنە ساقلاپ قالدى.

ئۆيۈم ئالىلقاچان تارتىۋېلىنغان ئىدى،
مەكتەپتە يېتىپ ـ قوپۇپ يۈردۈم. ئارىدا
تەرەپىباز تەشكىلاتلار بارلىققا كەلدى.
ھەممە نەرسىدىن ئىخلاسىم قايتقان ئىدى.
ھېچقايسى تەشكىلاتقا قاتنىششنى ئويلىمىدىم،
ئۇلارمۇ مېنى زورلاشمىدى. مەكتەپنىڭ يېڭى
ھوقۇقدارلىرىدىن مېنى مەكتەپنىڭ دىخانچىـ
لىق مەيدانىغا ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلدىم،
ئۇلارمۇ قوشۇلدى. ئەنە شۇ يەردىلا ئازاپ ـ
لانغان قەلبىمگە ئازراق تەسكىن تاپتىم. ئۇ
يەردىكى بىر ئائىلىلىك ھەمرايىم ـــ مەيدانـ
نىڭ كونا ئىشچىسى مامۇت ئاكا، ئايالى
ھەۋزىخان ئاچا ۋە 5 ياشلىق نەۋرىسى غۇنـ
چەم مېنى «قاتىل» دەپ تىللىمايتتى، ئالايـ
مايتتى. غەمكىنلىكىم ۋە كۆز ياشلىرىم تەسىرـ
لەندۈرگەن بولسا كېرەك، ئۇلار بارا ـ بارا مەن
بىلەن ئانچە ـ مۇنچە پاراڭلىشىدىغان ۋە بەـ
زىدە ئۆيىگە چاقىرىپ مېھمان قىلىدىغان بوـ
لۇشتى. ئۇلاردىن ئايرىلغىچە بولغان ئىككى
يىل ئىچىدە دادامغا قىلغان ۋاپاسىزلىقىمنى
بىرەر قېتىممۇ يۈزۈمگە سالمىدى.

تارتىپ چىقىرىلغان مەكتەپ مەسئۇل ـ
لىرىمۇ بەزىدە مەيدانىغا ئەمگەك قىلغىلى
چىقاتتى. بىر قېتىم ئۇلاردىن بىرى قۇلىقىمـ
غا پىچىرلاپ:

ـــ داداڭنىڭ جەسىدىنى ناھىيىلىك
ھۆكۈمەت قوراسىنىڭ سىرتىدىكى يارلىققا
كۆمۈۋەتكەن ئىكەن. كېيىن كىملەردۇر كولاپ
ئېلىپ، يار تۆگمەن يېزىسىدىكى قەۋرىستانـ
لىققا دەپنە قىپتۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

مەن شۇ كېچىسىلا يار تۆگمەنگە بار ـ
دىم. دادامنىڭ قەۋرىسىنىڭ قايسى ئىكەنلىـ
گىنى بىلمەيتتىم، كىشىلەردىن سوراشتىن
قورقاتتىم، شۇڭا بۇ قېتىم غايىبانە دۇئا

www.uyghurkitap.com

قىلدىم. قەۋرىستانلىق يېزىنىڭ چېتىدە ئىدى، شۇڭا 3 - قېتىم كۈندۈزى باردىم. قەۋرىستانلىق يېنىدا ئون ياشلاردىكى بىر بالا قوي بېقىۋاتقان ئىكەن، ئۇ مېنى كۆرگەن بولسىمۇ تونۇمىدى. مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇنىڭغا بىر كوي پۇل بەردىم - دە، مەرھۇم قۇربان ھاكىمنىڭ قەۋرىسىنى كۆرسىتىپ قويۇشنى ئۆتۈندۈم. ئۇ مېنى بىر قەۋرىنىڭ يېنىغا باشلاپ باردى. دادامنىڭ قەۋرىسىگە تۇنجى قېتىم كۆز ياشلىرىم تۆكۈلدى، كېيىن بالا كېتىپ قالدى. مەن قەۋرىگە ئۆزەمنى ئېتىپ تاڭ ئاتقىچە نالە قىلدىم. شۇندىن كېيىن ھەر ئۈچ كۈندە بىر قېتىم كېچىسى بېرىپ قەۋرىنى يوقلاپ تۇردۇم. بەزىدە قەۋرىستانلىقتىن يېنىپ، ھاشىم بوۋامنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىغا باراتتىم، لېكىن ئىشىكنى قېقىشقا جۈرئەت قىلالماي، قايتىپ كېلەتتىم. ئاخىرى بىر كۈنى خۇپتەن ۋاقتى بىلەن بېرىپ ھويلىنىڭ ئىشىكىنى قاقتىم. ھاشىم بوۋام ئېغىر ھاسىراپ ۋە يۆتىلىپ ئىشىكنى ئاچتى.

— ھاشىم بوۋا!...

شۇ ھامان ئىشىك يۈزۈمگە يېپىلدى.

مەن بۇ ئىشىكنىڭ مەن ئۈچۈن مەڭگۈ ئېچىلمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، ھەسرەت بىلەن ئارقامغا ياندىم.

ئىككى يىلدىن كېيىن مەيداندىن ئايرىلىپ، يىراق بىر يېزىغا قايتا تەربىيە ئېلىشقا ئېۋەتىلدىم. لېكىن شۇ كۈندىن باشلاپ تېنچلىقىم يەنە بۇزۇلدى. مەن بىلەن بىللە بارغان ساۋاقداشلىرىمدىن بەزىلىرى كىشىلەرگە مېنىڭ قانداق ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىمنى سۆزلەپ بېرىشكە ئۈلگۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سايىم كۆپەيتىپ تارقاتقان ھېلىقى ئاتالمىش مېنىڭ نامىمدىن يېزىلغان بايانات بۇ يەرگىمۇ ئۆز ۋاقتىدا يېتىپ كەلگەن ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن يېزىدىكىلەر مېنى ئۆچ كۆرۈپ قېلىشتى. كادىرلىرى: «ئەكسىلئىنقىلاپچىنىڭ بالىسى» دەپ چەتكە قاقسا، دېھقانلار: «قارا يۈز، ۋاپاسىز ئوغۇلكەن» دەپ نەپرەتلىنەتتى.

«كىشىلەر ماڭا نېمىشقا ئىشەنمەيدىغاندۇ؟ مېنىڭ نامىمدىن يېزىلغان ئاشۇ تۆھمەتنىڭ كۈچى شۇنچە زورمىدۇ؟» دەپ ھەسرەت چېكەتتىم. كېيىن ئۇقسام، ھېلىقىدەك «بايانات» يالغۇز بىرلا ئەمەسكەن. يەنە دادامنىڭ يوشۇرۇنۇپ يۈرگەن مەزگىللىرىدە ئۇنىڭ بىلەن بەش قېتىم ئۇچراشقانلىقىم، ھەر قېتىمقى سۆھبەتلەرنىڭ تەپسىلى مەزمۇنى، دادامنىڭ مېنىمۇ ئىنقىلاپقا قارشى تۇرۇشقا قۇتراتقانلىقى قاتارلىقلار بايان قىلىنغان تەشۋىقات ۋەرەقلىرى مېنىڭ نامىمدىن يېزىلىپ تارقىتىلغان ئىكەن.

مەندەك ئۇشتۇمتۇت چىققان بوراندا نەگە بېرىشنى بىلمەي قامغاقتەك قاڭقىپ يۈرگەن بىر نادان بالىنىڭ ئۈستىدە شۇ قەدەر كۆپ تۆھمەتنىڭ توقۇلۇشىنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىكەنمەن. ئۇلارنىڭ مېنى شۇنچە خانىۋەيران قىلىپ، دەسسەپ - چەيلىشىگە نېمە ھاجەت بولۇپ قالدى؟ بۇ ئىشلار ھەققىدە كېچە - كۈندۈز ئويلايتتىم. ئاخىرى بۇنى چۈشەنگەندەك بولدۇم. لېكىن ئۇ ھەقتە بىرەر يەرگە ئەرز قىلىپ، يەلكەمدىكى تۆھمەتلەرنى ئاغدۇرۇپ، سايىلارنىڭ ئەپتى-بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلاشقا ئاجىز ئىدىم. چۈنكى، ئۇ كەملەردە سايىم ناھىيىلىك ئىنقىلاۋىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ئىدى. مۇھىم ھوقۇقلارنىڭ تولىسى ئۇنىڭ شېرىكلىرىنىڭ قولىدا ئىدى. شۇڭا قايغۇ - ھەسرىتىم ۋە ئىنتىقام ئېلىش ئويۇمنى قەلبىمنىڭ چوڭقۇر يېرىگە يوشۇرۇپ، پۇرسەت كۈتمەكچى بولدۇم.

بىللە كەلگەن ساۋاقداشلىرىم بىر - بىر-

لەپ شەھەرگە قايتقىلى تۇردى، 4 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە پەقەت مەنلا قالدىم. گويا مەن مۇشۇ يېزىدا مەڭگۈ تۇرۇپ قىلىشىم لازىمدەك ھېچكىم مېنىڭ توغرامدا ئويلاشمايتتى، مەنمۇ تەقدىرىمگە تەن بېرىپ بۇ يەردىن كېتىشكە ئېغىز ئاچمايتتىم. نەگە باراتتىم؟ خىزمەت ياكى ئوقۇشقا مەندەك ئادەمنى قوبۇل قىلمايتتى. خوشنا ناھىيىدە ھاماچام بولسىمۇ، مېنى ئاللىقاچان كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتكەن ئىدى. بىر ھېساپتا مۇشۇ يېزىدا تۇرۇپ قالغىنىممۇ ياخشى. ۋاقىت — ئېقىن سۇغا ئوخشايدۇ، سۇنىڭ ئېقىۋېرىشى — دەريانىڭ تېگىدىكى كونا ئەخلەت - چاۋالارنى ئېقىتىپ كەتكىنىدەك، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈۋېرىشى مېنىڭ ئۇستۇمدىكى تۆھمەت - ياللارنىمۇ ئۇنتۇلدۇرار، ئازاپ - ئوقۇبەتلىرىمنى يېنىكلىتەر.

دادۇيىدىكى بۇرۇن چەتكە چىقىرىپ قويۇلغان بەزى كادىرلارنىڭ خىزمىتى ئەسلىگە كەلدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى ماڭا ئىچ ئاغرىتىش بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بىر كۈنى سېكرىتار بىلەن دۇيجاڭ مېنى ئىزلەپ كېلىشتى. بىز ھەر قېتىمقىدىن كۆپرەك سۆھبەتلەشتۇق. ئۇلارنىڭ قىستاپ سورۇشى بىلەن ھەقىقى ئەھۋاللارنى باشتىن - ئاياق سۆزلەپ بەردىم، دادامغا قىلغان ۋاپاسىزلىقلىرىنىمۇ قىلچە يوشۇرمىدىم.

سۆزۈم تۈگىگەندىن كېيىن بۇ ئىككى پىشقەدەم خېلىغىچە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇشتى.

— بالام، ئۇزەڭگىمۇ مەلۇم، — دېدى ئاخىرى سېكرىتار بېشىنى كۆتىرىپ، — سايىم ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرى ھازىر ناھىيىمىزدە چوڭ ھوقۇق ئىگەللەپ تۇرۇۋاتىدۇ. بايىقى سۆزلىرىڭنى باشقىلارغا ئېيتىپ يۈرمە. سايىملەر ئاڭلاپ قالسا، ساڭا بىرەر يامانلىق قىلمايدۇ، دىگىلى بولمايدۇ. بۇ يۇرتتا داۋاملىق تۇرۇۋەرسەڭمۇ بولمىغۇدەك. بىز سېنى بىرەر ئەپلىك پۇرسەت تېپىپ، يىراق جايلارغا — سايىملارنىڭ قولى يەتمەيدىغان يەرگە يولغا سېلىپ قويايلى.

— روھىڭنى چۈشۈرمە، — دۇيجاڭمۇ سۆزگە قېتىلدى، — ياشلىقتا پۈتلاشمايدىغان كىم بار دەيسەن؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە ھاكىمنىڭ ئۆلۈمىگە سەن سەۋەپچى ئەمەسكەنسەن. بىز بۈگۈنكى سۆزلىرىڭگە ئىشەندۇق، سەنمۇ ئۆزەڭنى تاشلىۋەتمە، بىزمۇ سېنىڭ غېمىڭدە بولايلى.

4 - 5 يىلدىن بۇيان دادامنىڭ قەۋرىسى ئالدىدا ۋە كېچىلىرى يوتقان ئىچىدە يوشۇرۇنچە ياش تۆكۈپ كەلگەن ئىدىم. بۈگۈن بۇ مېھرىۋان كىشىلەرنىڭ ئالدىدا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتىم...

ئارىدىن يەنە بىر يىلدەك ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. 1974 - يىلىنىڭ كۈز پەسلىدە سېكرىتار ئېيتقان ئەپلىك پۇرسەت ئاخىر يېتىپ كەلدى. ئۇلار ناھىيە ۋە گۇڭشېدىكى تونۇش - بىلىشلىرى ئارقىلىق، سايىملارغا ئۇقتۇرمايلا رەسمىيەتلەرنى توغرىلاشقا مۇۋەپپەق بوپتۇ.

— تولا كوچىلاپ سېنى ئاۋارە قىلمىسۇن دەپ تونۇشتۇرۇش ماتىرىياللىرىغا «ئاتا - ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن» دەپلا يېزىپ قويدۇق، — دېدى سېكرىتار مېنى ئۇزىتىش ۋاقتىدا، — سەن غەم قىلما، بۇ توغرىدا گەپ كەلگۈدەك بولسا، ئۆزىمىز تارتىمىز.

سەل كەم 6 يىلغا يېقىن ۋاقتىم ئۆتكەن بۇ يېزىدىن، ئۇ يەردىكى ئاقكۆڭۈل كىشىلەردىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيمىسىمۇ، سايىملارنىڭ خەۋپ - خەتىرىدىن قۇتۇلغىنىمغا خوشال بولۇپ، يىراق سەپەرگە ئاتلاندىم...

ئۈچىنچى باپ

1

ئادىل شۇ كۈنلۈك ئاپتوۋۇزغا ئۈلگۈرەلمەي، ئەتىنىڭ بېلىتىنى سېتىۋالدى. ئۇنىڭ ئىستانسىغا قايتقۇسى يوق ئىدى، شۇڭا مەقسەتسىز ھالدا بازار ئايلاندى. كوچىدا ئادەملەر كۆپ ۋە خوشال - خورام يۈرۈشمەكتە. شۇ تاپتا ئۇنىڭغا شەھەردىكى بىردىنبىر غەمكىن ئادەم ئۆزىدەكلا بىلىندى - دە، ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، ئېغىر خورسىنىپ قويدى.

ئادىل بۇ سەپەر ئۈچۈن ھېچقانداق سوغا - سالام تەييارلىمىغان ئىدى. ئۇ شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ ماگازىننىڭ ئالدىغا كەلگەندە كۆڭلىدىن ئۇشتۇمتۇت بىر خىيال كەچتى. ياق، ئۇ سوغا - سالام ئېلىپ بارىدىغان ئادەملەرمۇ باركەن. ئالتە يىللىق ئۆمرى ئۆتكەن ھىلىقى يېزىدىكى كۆپچىلىك دىخانلار، پىشقەدەم سېكرېتار بىلەن دۈيجاڭ ئۇنىڭ سوغىسىنى ئەلۋەتتە قوبۇل قىلىدۇ. يەنە ھاشىم بوۋايمۇ بار. ئۇ بەلكىم ئادىلنى ھىلىمۇ ئەپۇ قىلمىغاندۇر، ئەمما ئادىل ئۇنىڭغىمۇ سوغا - سالام ئالغاچ بارىدۇ. ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ، بولۇپ ئۆتكەن ھەممە ئىشلارنى، نەچچە يىلدىن بۇيان يۈرىكىنى مۇجۇپ كەلگەن بارلىق دەرت - ئەلەملىرىنى قويماي ئېيتىدۇ. ھاشىم بوۋاي ئاقكۆڭۈل، مېھرىۋان ئادەم، ئۇ ئادىلنىڭ سۆزىگە ئىشىنىدۇ، ئىچ ئاغرىتىدۇ، ئۇنى ئەپۇ قىلىدۇ.

شۇ ئويلاردىن كېيىن، ئادىلنىڭ كۆڭلى خېلى يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى - دە، ماگازىنغا كىرىپ ئاۋال يوغان ئىككى سومكا سېتىۋالدى. ئۇنىڭ پۇلى يېتەرلىك ئىدى، شۇڭا بىر پەستىلا ئىككى سومكا لىققىدە توشتى.

ۋاقىت چۈشكە يېقىنلاپ قالغان ئىدى. ئادىل قوسىقىنىڭ قاتتىق ئاچقانلىقىنى سېزىپ، ئاشخانىغا كىردى. ئاشخانىدا ئادەملەر كۆپ ئىدى ئادىل بېلەت ئېلىپ بولۇشقا قويۇلغان ئۈستەلدىكى بوش ئورۇنغا بېرىپ ئولتۇردى. كىشىلەرنىڭ بەزىلىرى تاماق يەگەچ ھاراق ئىچىۋاتاتتى، ئۆزئارا چاقچاق قىلىشاتتى، كۈلۈشەتتى. بىر سائەتتىن كېيىن ئادىلمۇ ئاشخانىدىن كەيپى كۆتۈرۈلگەن ھالدا قايتىپ چىقتى. ئۇ ئېغىر سومكىلارنى كۆتۈرۈپ، يەنە كوچا ئايلىنىۋېرىشكە رايى بارمىدى - دە، ئارام ئېلىش ئۈچۈن باغچىغا كىردى.

كۈز كۈنلىرى بولغاچقا يوپۇرماقلار تۆكۈلۈۋاتاتتى، باغچىدا ئادەملەرمۇ شالاڭ ئىدى. ئادىل بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ چەترەك بىر يەرگە بېرىپ قالدى - دە، ئاكاتسىيە تۈۋىدىكى ئورۇندۇققا ئولتۇردى.

ھاراق دېگەن ئاجايىپ غەلىتە نەرسە - دە، كىشىلەر ئۇنى خوشاللىق ئۈچۈنمۇ، غەم-قايغۇسىنى بېسىش ئۈچۈنمۇ ئىچىشىدۇ. لېكىن بەزىدە تۇنجى رومكىنى خوشاللىق ئۈچۈن كۆتۈرۈپ، ئاخىرىنى جېدەل، ماجىرا بىلەن تۈگەتمىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس. شۇنداقلا، ھاراق ئىچسەڭ، باشتا غەم - قايغۇڭنى ئۇنتۇغاندەك بولۇسەن، بىراق كۆپ ئۆتمەي، ئاۋالقىدىنمۇ بەكرەك ھەسرەتكە چۆكۈسەن.

شۇ تاپتا ئادىلنىڭ كەيپىياتىمۇ خۇددى شۇنداق بولدى. ئۇ ئەسلى بۈگۈن ھاراق ئىچمەكچى ئەمەس ئىدى. بىراق، ئاشخانىدا باشقىلارنىڭ خوشال كەيپىياتىنى كۆرۈپ، بىردىنلا ئۆزىنى غەم باستى - دە، ھا-

راق ئىچتى. باشتا خېلى كەيپى كۆتىرىلگەن ئىدى، مانا ئەمدى ھەسرەتلىك خىياللار كاللىسىنى چىرمىۋالدى. ئۇ 12 يىلدىن بۇيان يۈرىگىنى ئازاپلاپ كەلگەن بۇرۇنقى ئىشلارنى ئويلىدى. بۇ ئىش ئۇنىڭغا ئادەتتىكە ئايلىنىپ كەتكەن ئىدى، كېيىن ئىختىيارسىز ھالدا ئايگۈل بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئويلاشقا ئۆتتى.

ئويۇن - كۈلكىلەرگە ئارىلاشماي، دەرۋىشانە تۇرمۇش كۆچۈرىدىغان ئادىلغا ئوخشاش يىگىتلەرنىڭ قىزلار بىلەن تونۇشۇۋېلىشى، ھەتتا ئۇلارنىڭ مەيلىنى تارتالىشى - ھەسەلدىن قىل سۇغارغاندەك تەس ئىش ئىكەنلىكى كىتاپخانلىرىمىزغا ئايان بولسا كېرەك. شۇڭا كىتاۋىمىزنىڭ بېشىدا مۇشۇ ھەقتە گەپ بولغاندا، ئەنۋەر تۇرماق سىيىت ئاكىنىڭ ئۆزىمۇ ھەيرانلىقىنى ئىپادىلەپ، مۇنداق قوشۇلۇشنىڭ قانداق پەۋقۇلئاددە سەۋەپ بىلەن يۈز بەرگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىشكە ئاجىزلىقىنى بىلدۈرگەن. دىمىسىمۇ بۇنىڭ سەۋەۋىنى شۇ كەمگىچە پەقەت ئادىل بىلەن ئايگۈللا بىلەتتى. شۇ تاپتا ئادىل باغچىدا ئولتۇرۇپ ئەنە شۇ ھەقتە ئويلىدى.

ئىستانسا بىلەن شەھەرنىڭ ئارىلىقى سەككىز كىلومېتىر كېلەتتى. نۆۋەتچى ئاپتوۋۇز بولسا، گۈگۈم چۈشۈشتىن بۇرۇنلا توختاپ قالاتتى. ئۆتكەن يىلى كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئادىل شەھەرلىك كۈتۈپخانىدىن ئىستانسىغا پىيادە قايتتى. كۈزنىڭ كۈنى قىسقا بولىدۇ، ئادىل شەھەرنىڭ سىرتىغا چىققىشىغا ئەتراپ سىيادەك قاراڭغۇلۇققا چۆكتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىستانسىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئاھالە ياشىمايتتى. باشتا ئارىلاپ - ئارىلاپ ۋەلسىپىتلىك يولۇچىلار ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئىدى. يولنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى تۈگىگەندە، كىشىلەرنىڭمۇ ئايىغى بېسىقتى. ئالدى تەرەپتە ئىستانسىنىڭ چىراقلىرى نۇر چېچىپ تۇراتتى. شەھەر تەرەپتىن ماشىنىلارنىڭ سىگناللىرى ئاڭلىناتتى. ئادىل توختاپ تاماكا تۇتاشتۇردى. ئاندىن 200 قەدەمچە مېڭىۋىدى، قۇلىقىغا نىمىدۇ ئاڭلانغاندەك بولدى. كېچىسى يول ماڭساڭ، غەلىتە ئاۋۇشلار ئاڭلانغاندەك بولۇپ، تېنىڭ شۈركىنىدۇ، دىگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. ئادىلمۇ ئىختىيارسىز ئارقىسىغا بۇرۇلدى. لېكىن كۆزىگە قاراڭغۇلۇقتىن باشقا ھېچنەرسە كۆرۈنمىدى. ئۇ يەنە ئالدىغا قاراپ ئىككى قەدەم ئېلىشىغا، ئوڭ تەرەپتىن «گۇپ - گۇپ» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئارقىدىن ئايال كىشىنىڭ: «ئادەم بارمۇ؟...» دىگەن ئېچىنىشلىق پەريادى تۈن قوينىنى يېرىپ ئۆتۈپ، يەنە جىمىقتى. ئادىل ئەھۋالنى مۆلچەرلىدى-دە، ئاۋاز چىققان تەرەپكە قۇيۇندەك چاپتى. ئۇ يېتىپ كەلگەندە گەمە ئورنىچىلىك ئازگال ئىچىدە بىر نەچچە گەۋدە تىپىرلىشاتتى. ئۇلار ئادىلنى دەماللىققا پايقىمىدى. ئىككى كىشى ئېڭىشىپ تۇرۇپ، يەردە ياتقۇزۇلغان ئايالنىڭ پۇتقوللىرىنى بېسىشقا ھەدەپ ئۇرۇناتتى. ئادىل ئاياق تەرەپتىكى كىشىنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بار كۈچى بىلەن ئۇردى. ئۇ دەلدۈگۈنۈپ بېرىپ يەنە بىر ھەمرايىغا ئۇرۇلۇپ، ئۇنىمۇ يىقىتىۋەتتى. ئاڭغىچە يەردە ياتقان ئايال دەرھال ئورنىدىن تۇردى - يۇ، «ۋاي!» دىگىنىچە ئازگالنىڭ تېمىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. لېكىن ئادىلنىڭ ئۇنىڭغا قاراشقا چولىسى تەگمەيتتى. ئۇ ھىلىقى ئىككى ئادەمنىڭ ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىشىدىن ئىلگىرى، ئۇلارنى ھالسىرىتىشى لازىم ئىدى. ئادەتتە كېچىلىرى خوتۇن- قىزلارنى ئۇلىغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى قورقانچاق كېلىدۇ. مۇنداق تۇيۇقسىز ھۇجۇمدىن مەڭدەپ قېلىشقان «ئوۋچى»لارنىڭ بىرى ئىككى مۇشۋە بىر تېپىكتىن كېيىن، شېرىگىنىڭ نىمە

بولۇشى بىلەن كارى بولماي، قۇيرۇغىنى خادا قىلدى. ئىككىنچىسى ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئادىل بىلەن ئېلىشتى. بۇ چاغدا ئۇلار ئازگالنىڭ سىرتىغا چىقىپ قالغان ئىدى. «ئۇۋچى» كاللا قويماقچى بولۇپ، يۇگۇرۇپ كېلىۋىدى، ئادىل چەبدەسلىك بىلەن ئۆزىنى چەتكە قاچۇردى. «ئۇۋچى» ئۆزىنى توختىتالماي، ئازگالغا دۈم چۈشتى. ئارقىدىنلا ئادىلمۇ ئازگالغا سەكرەپ چۈشۈپ «ئۇۋچى» نىڭ گەجگىسىگە دەسسىدى «ئۇۋچى» بوغۇق ئىڭرىدى. ئادىل ئۇنىڭ يەلكىسىدىن تۇتۇپ كۆتەرمەكچى بولۇۋىدى «ئۇۋچى» بىر يۇلقۇنۇپلا، خۇددى قاپقاندىن بوشانغان تۈلكىدەك، ئۆزىنى ئازگالنىڭ سىرتىغا ئالدى - دە، قاراڭغۇلۇق قويىنىغا سىڭىپ كەتتى. ئادىل ئەمدىلا ئايالغا دىققىتىنى ئاغدۇردى. ئۇ ھازىرمۇ ئازگالنىڭ تېمىغا يۆلىنىپ، گويا بولۇپ ئۆتكەن ھادىسىدىن ھاڭ - تاڭ بولغاندەك، ئۈن - تىنسىز ئولتۇراتتى.

— ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، قايتايلى، — دېدى ئادىل بۇيرۇق قىلغاندەك تەلەپپۇزدا.

ئايال ئۇشتۇمتۇت ۋاقىرىۋەتتى:

— ۋۇي، ئادىلمۇ سىز؟

ئادىلمۇ ئۇنىڭ ئاۋازىدىن تونۇدى.

— ئايگۈل؟ سىز ... — دېدى ئادىلمۇ ھەيران بولۇپ ۋە نىمىشقىدۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى يۇتىۋەتتى.

— پۈتۈمنى قايرىۋەتكەن ئىدى، دەسسىيەلمەيۋاتىمەن، — دېدى ئايگۈل ئازاپلانغان ئاۋازدا، — ۋۇي، سەرەڭگىنى ئۆچۈرۈڭ.

— ئادىل قىزنىڭ كىيىملىرىنىڭ يىرتىلىغانلىقىنى، ئايگۈل ئېچىلىپ قالغان كۆكرىگىنى يىرتىق كىيىمى بىلەن توسۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قىلىشتا ئۈلگۈردى. تۇرمۇشتا بەزى تەسادىپىيلىقمۇ خۇددى ئالدىن پىلانلانغاندەك بىر - بىرىگە ماس كېلىپ قالىدۇ. ئادىل بايا بازار ئايلانغاندا كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنۈپ شىم

چاپان سېتىۋالغان ئىدى. ئۇ ئازگال تۆپىسىدە قالدۇرۇپ قويغان سومكىسىدىن ئاشۇ كىيىملەرنى ئېلىپ، ئايگۈلگە تاشلاپ بەردى.

— كىيىۋېلىڭ، تېخى بايىلا ماگازىندىن سېتىۋالغان.

قىز كىيىمنى ئالماشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئادىل يەنە ئازگالغا چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئازگالدىن چىقىشىغا ياردەملەشتى. قىز سول پۇتىنى ئاۋايلاپ پات - پات «ۋاي» دەيتتى.

— بوغۇمدىن چىقىپ كەتتىمۇ - يا، كۆرۈپ باقايمۇ؟ — دېدى ئادىل ئەندىشە قىلىپ.

— ياق، ئەمدى ئاغرىقى خېلى پەسلەپ قالدى... مۇشۇ ئەتراپتا ۋەلسىپىتىم بولسا كېرەك، قاراپ باقسىڭىز.

ئەتراپ تۇم قاراڭغۇ ئىدى. ئادىل ئەتراپنى ئاختۇرۇپ، يەنە بىر ئازگالغا تاشلاپ قويۇلغان ۋەلسىپىتنى تاپتى. چوڭ يولغا چىققىچە ئۇنى مىنىپ مېڭىشقا بولمايتتى. شۇڭا ئادىل ۋەلسىپىتنى يېتەلىدى، ئايگۈل بولسا، بىر قولنى ئادىلنىڭ مۈرىسىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۇنىڭغا يۆلىنىپ ماڭدى. شۇ كەمگىچە ئادىل ئۈچۈن بىرەر قىزنىڭ قولنى تۇتۇپ بېقىشقىمۇ توغرا كەلمىگەن. مانا شۇ تاپتا ئىستانسىدىكى ئەڭ چىرايلىق قىزلارنىڭ بىرى بولغان ئايگۈلنىڭ ئۇنىڭغا يېپىشىپ مېڭىشى، بىر تۇرۇپ ئۇنى سارىسىمىگە سالسا، بىر تۇرۇپ قەلبىدە ئاجايىپ بىقىسلىق تۇيغۇ قوزغايتتى... ئۇلار چوڭ يولغا چىققىچە ئۈنسىز مېڭىشتى. گۈزەللىككە ئىنتىلىش ئادەمدىكى بىر خىل تەبىئى تۇيغۇغۇ! بولۇپمۇ يىگىتلەرنىڭ چىرايلىق قىزلارغا ھەۋەسلەنمەيدىغىنى بولمىسا كېرەك. شۇ يىللار ئىچىدە ئادىلنىڭ قەلبى قايغۇ - ھەسرەتتىن ئېزىلىپ، ھەسرەت تېخى يەلكىسىنى بېسىپ تۇرسىمۇ، ياشلىقنىڭ ئىشقى ھەۋىسى ئەلەملىك يۈرىكىنى پات - پات غىدىقلاپ تۇراتتى. ئۇمۇ باشقا كۆپلىگەن يىگىتلەرگە ئوخشاش ئايگۈلگە ھەۋەس-

www.uyghurkitap.com

لىنەتتى، ئەمما يىراقتىنلا نەزەر تاشلاپ، خۇرسىنىپلا قوياتتى. «ئەخمەق بولما، سەن كىم؟ كىشىلەر تەرىپىدىن نەپرەتلەنگەن بىر بىتەلەيسەن. سەن ئۈچۈن قىزلارنىڭ مۇھەببىتىگە نائىل بولۇش، ئائىلە قۇرۇش دېگەنلەر مەڭگۈ مۇمكىن بولمايدىغان خام خىيال، ئارتۇقچە ئاۋارە بولما» دەيتتى ئۇ ئۆزىنى ئەيىپلەپ.

ئەمما، بۇ ئەقىلنىڭ بۇيرۇغى ئىدى، يۈرەكنىڭ خاھىشى بولسا، خۇددى شامال ئەسكەن چاغدىكى كۆل سۈيىدەك پات-پات زۇمرەت قىرغاققا قاراپ ئىنتىلەتتى.

بىر قېتىم مۇنداق بىر ئەھۋال يۈز بەردى: بىر دەم ئېلىش كۈنى ئادىلنىڭ ياتاقداشلىرى ئولتۇرۇش ئۇيۇشتۇردى. قىزلاردىنمۇ تۆت-بەشى تەكلىپ قىلىنغان ئىدى. ئولتۇرۇشتا ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىلدى، ئويۇنلار ئوينالدى، ھاراق بولسا سۇدەك ئىچىلدى. يىگىتلەر باشتا ئۆزلىرىنى خېلى ئەدەپلىك تۇتۇپ، قىزلارغا ئىلتىپات كۆرسىتىپ ئولتۇرغان ئىدى. بىراق كەيپى كۆتىرىلگەنسېرى بەزىلىرى لاۋزىلاشقىلى تۇردى. بولۇپمۇ ساقىلىق قىلىۋاتقان مۇسا ئاتلىق يىگىت ھەدەپ قىزلارنى ھاراق ئىچىشكە زورلاشقا باشلىدى. يەنە ئىككى-ئۈچەيلەن «ھە-ھۇ» دېيىشىپ بەردى. قىزلار رەت قىلاتتى، ئەمما مۇسا رودىپايدەك يېپىشىپ زورلايتتى، يالۋۇراتتى. تۆردە ئولتۇرغان قىز تەڭلىككە چىدىماي ئىچىۋەتتى، ئىككىنچىسىمۇ ئالدىنقىسىنىڭ زورى بىلەن ئىچىشكە مەجبۇر بولدى. قىزلارنىڭ ئۈچىنچىسى ئايگۈل ئىدى. نۆۋەت ئۇنىڭغا كەلگەندە مۇسانىڭ تىلياغلىمىلىقلىرىمۇ، باشقىلارنىڭ «ھە-ھۇ» لىرىمۇ ۋە باشتىكى ئىككى قىزنىڭ دەۋەتلىرىمۇ كار قىلمىدى.

— سىزگە مۇشۇ ھاراقنى ئىچۈرمەيدىغان بولسام، ئوغۇلبالا بولماي كېتەي! — دېدى ئاخىرى يالۋۇرۇشلاردىن زېرىككەن مۇسا.

بۇ گەپ «ھە-ھۇ» چىلارغا بولۇپ بەردى:

— يارايسەن مۇسا!

— مۇسا، قەسەم ئىچتىڭ، يېڭىۋالساڭ ئوغۇلبالا دېمەيمىز!

— مۇسا بوش كەلمەيدۇ، ئۆلۈككىمۇ ئىچىرەلەيدۇ بۇ شەيتان! — دەپ چۇقۇراشتى ئۇلار.

بۇ خىل مەدەتلەردىن دىمىغى ئۆسۈپ كەتكەن چالا مەس مۇسا بىردىنلا ئايگۈلگە يېقىنلاشتى-دە، ياغ سالغان سۈيقاشتەك ھەجىيىپ تۇرۇپ:

— ئۆرگىلىپ كېتەي گۈزەل قىز، ھېچبولمىسا، مۇشۇ رومكىنى قولۇمدىن ئېلىپ، ئاشۇ جىنەستىدەك لېۋىڭىزگە بىر تەككۈزۈپلا قايتۇرۇپ بېرىڭ، قالغىنىنى ئۆزەم ئىچىپ، يۈرىكىڭگە شىپالىق تاپاي! — دېدى.

ھە-ھۇچىلار ئۆينى كۆتىرىۋەتكۈدەك قىقاس سېلىپ كۈلۈشتى.

— ھاياسىز. بەدقىلىق! — ئاناردەك قىزىرىپ كەتكەن ئايگۈل ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — يولۇمنى بوشىتىڭ، چىقىپ كېتىمەن!

—يولۇمنى بوشات؟ ھا... ھا ... ھا!—دەپ تېلىقىپ كۈلدى مۇسا، ئاندىن بىردىنلا ئەلپازىنى بۇزدى، — چىرايلىق مەن دەپ ئۆزىڭىزنى ئىمانچە چوڭ تۇتۇسىز؟ بىلىپ قويۇڭ، پېقىر ھاياسىز بولسىمۇ، ئۆزۈكنىڭ كۆزىدەك يىگىت. قېنى، مۇشۇ ھاراقنى ئىچمىگىنىڭىزنى بىر كۆرەي، — ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا ئايگۈلگە تېخىمۇ يېقىنلاشتى. باشقا قىزلارمۇ قىيا-چىيا قىلىشىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشتى. شۇ پەيت كۈتۈلمىگەن بىر ھادىسە يۈز بەردى. مۇسا بىر قولى بىلەن قىزنىڭ ئوڭ يەلكىسىنى قاپپىدە تۇتۇپ رومكا تۇتقان قولىنى ئۇنىڭ ئاغزىغا يېقىنلاشتۇرۇشىغا «ۋاق» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى-دە، مۇسانىڭ قولى پەسكە ساڭگىلىدى. رومكا

www.uyghurkitap.com

يەرگە چۈشۈپ چېقىلدى. ئۇ شارتتىدە ئارقىغا بۇرۇلۇپ، ئۆزىگە نەشتەردەك تىكىلىپ تۇرغان ئادىلنى كۆردى.

— سەن،... سەن، — مۇسا ئاچچىغىدىن دۇدۇقلاپ قالدى، — نىمىشقا قولۇمغا ئۇرۇسەن؟ ئۇ سېنىڭ ئىگچە - سىڭلىڭ ياكى ئاشنائىڭمىدى؟!

— ئاغزىڭنى يىغ! — ئادىل غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ، ئورنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى.

ئايگۈل ئىسەدىگەن پېتى ياتاقتىن چىقىپ كەتتى، باشقا قىزلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشتى...

چوڭ يولغا چىققىچە بولغان بىر نەچچە مىنۇت ئارىلىقتا ئادىل ئەنە شۇ ۋەقەنى ئەسلەپ ئۈلگۈرگەن ئىدى. قىسمەت بۈگۈن يەنە بىر قېتىم ئۇنى مۇشۇ قىز ئۈچۈن ھىمايىچى بولۇشقا تاللاپتۇ.

شۇ تاپتا ئادىلنىڭ ئايگۈل يۈلۈققان بۇ ھادىسىنىڭ سەۋەبىنى بەكمۇ بىلگۈسى بار ئىدى. بىراق ئۇنى خىجىل بولمىسۇن دەپ گەپ ئاچالمايۋاتاتتى، ئۇلار ئاخىرى چوڭ يولغا چىقىپ توختاشتى.

— بۈگۈن نۆۋەتچى ئىدىم، — دەپ سۆز باشلىدى ئايگۈل گويا ئادىلنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەنگەندەك، — كەچتە ئىشتىن چۈشۈشۈمگە شەھەردىن تېلېفون كېلىپ، ئاپامنىڭ مىجەزىنىڭ يوقلىقىنى خەۋەر قىلدى. بېكەتكە بارسام ئاپتوۋۇز ئاللىقاچان توختاپ بولغان ئىكەن. ئاخىرى بىر ۋەلسىپىت تېپىپ يولغا چىقتىم. مۇشۇ يەرگە كېلىشىمگە ئالدىمنى بايىقىلار توساپ ئازگالغا سۆرەپ باردى، — قىز بىردىنلا ئىسەدەپ يىغلىۋەتتى، — ھىلىمۇ سىزنى ماڭا خۇدا يەتكۈزگەندەك بولدى، ئەگەر سىز...

— بولدى، ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، يىغلىماڭ، — دىدى ئادىل تەسەللى بېرىپ، — كېلىڭ، ۋەلسىپىتىڭىز ئارقىسىغا ئولتۇرۇڭ، ئۆيىڭىزگە يەتكۈزۈپ قوياي.

ئايگۈل ئەمدى ۋەلسىپىتنى باشقۇرۇپ ماڭالمايدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، ئادىلنىڭ تەكلىپىگە ماقۇل بولدى.

ئادىل تۇرمۇشتا بايىقىدەك «ئوۋچى»لارنىڭ بارلىقىنى بۇرۇنمۇ ئاڭلىغان. ئۇ تۆھمەتخورلارنى قانچىلىك يامان كۆرسە، ئۆزلىرىنىڭ بىر نەچچە مىنۇتلۇق شەھۋانى نەپسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىنى بىر ئۆمۈر ئازاپقا گىرىپتار قىلىدىغان مۇنداق «ئوۋچى» لارنىمۇ ئەڭ پەسكەش، رەزىل كىشىلەر دەپ ھىساپلايتتى. بەزىلەر شەخسىنىڭ ھەرقانداق خاھىشىنىڭ قاندۇرۇلۇشىنى — ئىنسان ھوقۇقىنىڭ دەخلى - تەرۇزسىزلىكى، كامالەتكە يەتكەن ئەركىنلىك، دەپ بىلىشىدىكەن. ئەمما باشقا بىرىنى مەجبۇرلاش بەدىلىگە كەلگەن ئاشۇ ئەركىنلىكنىڭ مەجبۇرلانغۇچىنى قانچىلىك قايغۇ - ھەسرەتكە مۇپتىلا قىلىدىغانلىقىنى ئاشۇ «ئىنسان ھوقۇقى» مەستانىلىرى چۈشىنەمدىغاندۇ؟ چۈشىنىدۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ئەقلىنى، تەپەككۇرىنى ئۆزىمەچىلىكنىڭ لاۋا - لاتقىسى بۇلغىۋەتكەن! ئۇلارنىڭ لوغىتىدا پەقەت «مەن» ۋە «ئۆزەم» دىگەن سۆزلەرلا ئالتۇن ھەل بىلەن يېزىلغان!

ئايگۈل يىقىلىپ چۈشمەسلىك ئۈچۈن ئادىلنىڭ بېلىدىن تۇتىۋالغان ئىدى. بۇ ھالدىن ئادىلنىڭ قەلبىنى ھوزۇرلاندۇرۇۋاتقان يېقىملىق تۇيغۇلار تېخىمۇ كۈچەيدى، يۈرىكىدىكى رەشىق ئوتى بىردىنلا ئۆرلىدى - دە، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ:

— ھەي، بايىقى ھايۋانلارنىڭ بىرىنى بولسىمۇ تۇتۇۋالماپتىمەن - دە، قىلمىشىغا تويدۇرۇش كېرەك ئىدى ئۇنى، — دىدى ۋە ئۇشتۇمتۇت سوراپ قالدى، — سىز ئۇلارنىڭ بىرەر بەلگىسىنى ئەسلىيەلمەمسىز؟

— بەك قاراڭغۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاغزىغا ماسكا تارتىۋالغاندەك تۇردى، بىر ئېغىزمۇ سۆز

قىلىشمىدى، — ئايگۈل ئېغىر خۇرسىنىپ قويدى.

«بىزنىڭ ئىشچىلاردىنمىدۇ - يا؟» ئەلەم بىلەن ئويلىدى ئادىل.

— سىزدىن بىر ئۆتۈنۈشۈم بار، — دېدى ئايگۈل ئۇلار شەھەر ئىچىگە كىرگەندە، — بۈگۈنكى ئىش توغرىسىدا ھېچكىمگە تىنمىسىڭىز.

ئادىل ئۇنىڭ مەقسىدىنى چۈشەندى. ئادەتتە خوتۇن - قىزلار توغرىسىدىكى گەپ سۆزلەر ناھايىتى تېز تارقىلاتتى. بەزىلەر قىلدەك ئىشنى يىلدەك قىلىپ سۆزلىشەتتى. ئادىلغۇ ھېلىقى «ئۇۋچى»لارنىڭ رەزىل نىيەتلىرىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىنى كۆردى، لېكىن، باشقىلار مەسىلىگە شۇنداق قارارمۇ؟ ئادىلمۇ 11 يىلدىن بېرى يېمىگەن مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەۋاتمامدۇ؟ ناۋادا ئايگۈلمۇ شۇنداق قورۇق تۆھمەتكە قالسا، بىر ئۆمۈر ئازاپلىنىشى تۇرغان گەپ.

ئادىل ئۇنىڭ تەلۋىگە دەرھال ماقۇل بولدى.

ۋىجدانلىق قىزلار ئۈچۈن ھاياتىدىكى ھەر قانداق مۇۋەپپەقىيەتلەرمۇ ئىپپەت - نومۇسنى ساقلاشتىن ئارتۇق خوشاللىق بېغىشلىمىسا كېرەك. ئۇلار مۇشۇ جەھەتتە خەۋپ - خەتەرگە دۇچ كەلگەندە ياردەم قولىنى سوزغان كىشى ئۈچۈن لازىم بولىدىكەن ھەر قانداق قۇربان بېرىشتىن يانمايدۇ. ئايگۈلمۇ ئەنە شۇنداقلارنىڭ تىپىدىن ئىدى. ھېلىقى ۋەقە يۈز بېرىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ،ئۆز مۇھەببىتىنى ئادىلغا بېغىشلىدى. ئادىلنى ئايگۈلنىڭ ئاپىسى ۋە ئىنىچە - سىڭىللىرىمۇ ياقتۇرۇپ قېلىشتى. ئايگۈلنىڭ دادىسى ئۆمرىنى ياش ئەۋلاتلارنى تەربىيىلەش ئىشىغا بېغىشلىغان پىشقەدەم ئوقۇتقۇچى ئىكەن. بىراق «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى»نىڭ دەسلىۋىدىلا تۆھمەتكە ئۇچراپ، قىيىن - قىستاقلار ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئايگۈل بۇ ھەقتە كۆز يېشى قىلىپ سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، قەھرۇ غەزەپ بىلەن:

— ئاشۇ قاتىللارنى چاينىۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ. ئىنسانلار ئارىسىدا شۇنچىلىك تاش يۈرەك ئادەملەرنىڭ بارلىقىغا ھەيرانمەن. ئەمما ئۇلاردىن بەزىلىرى ھازىرمۇ گويا ھېچبىر يامان ئىش قىلمىغاندەك بىخارامان يۈرۈشۋاتىدۇ. ناھەق ئىشنىڭ ھامان سورىقى بولار، ئىنتىقام ئالىدىغان پۇرسەتمۇ كېلەر! — دېدى.

ئەسلىدە ئادىل ئۆز سەرگۈزەشتىلىرىنى تەپسىلى سۆزلەپ بەرمەكچى ئىدى، بىراق بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ نېمىشقىدۇر بۇ نىيىتىدىن يالتىيىپ قالدى.

ئارىدىن بىر نەچچە ئاي ئۆتتى. ئۆكتەبىر بايرىمىدا ئۇلار توي قىلماقچى ئىدى. بۇ بىر جۈپ ياش ئۆزلىرىنى چەكسىز بەختلىك ھېساپلايتتى، ئىستانسىدىكىلەرمۇ ئۇلارغا ھەۋەسلىنىشەتتى. ئادىلمۇ بۇ كەملەردە قايغۇ - ھەسرەتلىرىنى ئۇنتۇپ، كەلگۈسى تۇرمۇشقا ئۈمىتۋارلىق بىلەن قاراشقا باشلىغان ئىدى. ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇسكى، بۇنىڭدىن تۆت كۈن ئىلگىرى ئايگۈل بىر دوستىدىن ئۇنىڭغا كىچىككىنە بىر باغاق ئەۋەتىپتۇ. ئادىل ئۇنى ئوقۇۋېتىپ، گويا كاچكۆلگە چۈشۈپ كەتكەندەك شۈركىنىپ كەتتى، يۈرىگى سىقىراپ، ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولدى. پۇت - قوللىرى بوشىشىپ چېكىسىنى تۇتقان پېتى لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

«بۇ ئىش توغرىسىدا نېمىشقىمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئايگۈلگە سۆزلەپ بەرمىگەندىمەن، — دەپ ئەلەم بىلەن ئويلىدى ئۇ، — ئۆزەمدىن ئۆتتى، ئەخمەقلىق قىلدىم، قورقۇنچاقلىق قىلدىم، ئۇنىڭ سۆزۈمگە ئىشەنمەسلىكىدىن قورقتۇم. ھەقىقەت ئايدىڭلاشقاندىن كېيىن بىلىسىمۇ بولار دەپ ئويلاپتىمەن. لېكىن تۆھمەتخورلارنىڭ تېخىچە ياتمايدىغانلىقىنى چۈشەنمەپتىمەن. خەير، ھېلىمۇ كەچ ئەمەس، ھەسرەتكە چۈشۈپ ئولتۇرۇۋەرمەي، ئايگۈلنى تېپىپ، ھەقىقى ئەھ-

ۋالنى چۈشەندۈرەي ...»

بىراق، ئۇنىڭ ھەممە ئۇرۇنۇشلىرى بىكار بولۇپ چىقتى. ئايگۈل ھەتتا ئۇنىڭ چىرايىنى كۆرۈشنىمۇ خالىمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئادىل دەرت ـ ئەلەمدىن نىمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئاندىن ئىختىيارسىز ھالدا ئىستانسا دەرۋازىسىدىن چىقىپ نەگە بارىدىغانلىقىنىمۇ ئويلىماي، شەھەرگە ئېلىپ بارىدىغان يول بىلەن يۈرۈپ كەتتى. «تۈگىدى، ھەممە ئىش تۈگىدى، — دەيتتى ئۇ بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى كېتىۋېتىپ، — بۇ ھاياتنىڭ ماڭا نىمە كېرىگى قالدى؟ كىمگە ۋە نىمىگە تارتىشىمەن دەپ ياشايمەن؟ تۇرمۇشتىن نىمە خۇشلۇق كۆردۈم؟ مەن ئۆمرىمنىڭ ئاخىرىغىچە بۇ تۆھمەتتىن قۇتۇلالمايدىغان ئوخشايمەن. ئۇنىڭدىن كۆرە تەقدىرىمگە تەن بېرىپ، بۇ ۋاپاسىز دۇنيادىن خوشلاشقىنىم تۈزۈك ئوخشايدۇ ...»

ئادىل ئۆزىنى يولدىن ئۆتۈۋاتقان ماشىنىلارنىڭ ئاستىغا تاشلاشنى ئويلىدى. لېكىن جان دىگەن ئەجەپ تاتلىق نەرسىكەن. ئۇ ھەر قېتىم شۇنداق قارارغا كېلىپ، كېلىۋاتقان ماشىنىلارنى كۈتۈپ تۇرغاندا، گويا ئاخىرقى قېتىم خوشلىشىۋاتقاندەك چەكسىز ئاسمانغا، يىراقلارغا سوزۇلغان ۋادىلارغا نەزەر تاشلايتتى. سۈزۈك ئاسمان زۇمرەتتەك يالتىرايتتى. قۇياش گويا: «ئوغلۇم، مەن بارچە ئىنسانلار قاتارىدا سىنىمۇ ياخشى كۆرۈمەن، ئىللىق نۇرۇم بىلەن قەلبىڭنى ئىسسىتىمەن» دىگەندەك مېھرىبانلىق بىلەن قارايتتى. ۋادىلار گويا: «ياشاش كېرەك. ھايات ئۇلۇغ، مەنىسىز ئۆلۈم ـ ئەخمەقلىق، ياشا، ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈر» دىگەندەك شاۋقۇن سالاتتى. ئادىل يۈرىگى دۈپۈلدىگەن، پۇت ـ قوللىرى تىترىگەن ھالدا نەچچە ماشىنىنى ئۆتكۈزىۋەتتى. قەلبىدىكى قارىمۇ ـ قارشى ھىسلار كۆزلىرىدىن ياش بولۇپ ئۇرغۇپ چىقتى. بىردىنلا قۇلاق تۈۋىدە: «داداڭنىڭ ئىنتىقامىنى ئالماي ئۆلسەڭ، مەرھۇمنىڭ روھىغا يۈز كېلەلەمسەن؟» دىگەن سوراق ئاڭلانغاندەك بولدى. ئۇ، ئاخىرى ئىككى قولى بىلەن بېشىنى چاڭگاللاپ بىر پەس ئولتۇردى ـ دە، كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ شەھەر تەرەپكە مېڭىپ كەتتى. شەھەرگە كىرىپ ئۇتتۇر قاۋاقخانىغا باردى ـ دە، تويغىچە ھاراق ئىچتى. گويا مۇشۇ رەھىمسىز سۇيۇقلۇق قەلبىدىكى پۈتۈن داغلارنى يۇيۇپ تاشلايدىغاندەك ئارقا ـ ئارقىدىن ئىچىۋەردى ...

ئادىل ئەتىسى ئۆزىنى مۇخبىرنىڭ ئۆيىدە كۆرۈپ، دەسلەپتە ھەيران بولدى، كېيىن ئەھۋالنى چۈشىنىپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ كىچىك كىنە خەت يېزىپ قالدۇردى ـ دە، ئۆيدىن چىقىپ ئۇدۇل قاتناش بېكىتىگە باردى. ئۇ ئۆز يۇرتىغا بارماقچى، سايىملاردىن ئىنتىقام ئالماقچى ئىدى. ئەمما بېلەت ساتىدىغان تۆشۈكنىڭ يېنىغا بېرىپ، يەنە توختاپ قالدى. ئېھتىمال، ئۇنىڭ «قاتىللىغى» ھەققىدىكى گەپ سۆزلەر بۇ كەمگىچە ئىستانسىغا تارقىلىپ ئۈلگۈرگەندۇر. مۇشۇ پېتى يوقاپ كەتسە كىشىلەر «راست ئىكەن، قېچىپتۇ» دىمەسمۇ؟ ياق، ئۇ ئىستانسىغا بارىدۇ، يۇرتۇمغا بارىمەن دەپ تەشكىلدىن رۇخسەت ئالىدۇ.

بىراق، ئىستانسىدا شۇجىمۇ، سېيىت ئاكىمۇ يوق بولۇپ چىقتى، ئىككىسى ئىككى يىغىنغا كېتىپتۇ. ئادىل ئامالسىز ئۇلارنى كۈتمەكچى بولدى. ئۇ سېخقا كىرگەندە يىگىتلەر ئۇنى گويا ئۇزۇن يىللىق ئايرىلىشتىن كېيىن كۆرۈشكەندەك كۈتۈۋالدى. قىزغىن ئەھۋال سوراشتى، ھەتتا بەزىلىرى ئادەت بويىچە مۈردىلىرىگە ئۇرۇپ قويۇشتى. ئادىل ئۇلارنىڭ ھىلىقى ئىشتىن خەۋەر تاپقان ـ تاپمىغانلىغىنى دەماللىققا ئاڭقىرالماي سوئاللىرىغا مۇجمەل جاۋاپ بەردى ـ دە، ئۆز ئىشىغا تۇتۇندى.

www.uyghurkitap.com

ئاردىن بىر كۈن ئۆتتى. سىيىت ئاكا ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ئىستانسىغا قايتقاندا، ئادىل ئۇنىڭغا رۇخسەت سوراش خېتىنى تۇتقۇزدى. رۇخسەتنى ئالدى، مانا ماشىنا بېلىتى ۋە سوغاسالاملارنىمۇ سېتىۋالدى. ئۇ يۇرتىغا بېرىپ، دادىسىنىڭ ئۆلۈمى ئۈچۈنمۇ، ئۆزىنىڭ 12 - يىلدىن بېرى تارتىۋاتقان دەرت - ئەلەملىرى ئۈچۈنمۇ بىر يولى ئىنتىقام ئالماقچى. ئۇ ئاڭلىدى: سايىم ھىلىمۇ ئۆز مەنسىۋىدە تۇرۇۋاتقانمىش. شۇڭا ئېھتىمال، ئىنتىقام ئېلىش ئويىغا چۈشمەس، ئەمما ئۇ شۇنىمۇ بىلىدىكى، ھازىر زامان بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدۇ. سايىملارنىڭ مەركەزدىكى باش پانالىرىنىڭ گۇمران قىلىنغىنىغا ئىككى يىلغا يېقىن بولدى. تۆۋەندىكىلىرىنىڭمۇ قۇيرۇغىنى قۇم بېسىۋاتىدۇ. شۇڭا يۇرتىدا ئادىل ئۈچۈن ياقا يىرتىدىغانلارمۇ تېپىلار. ئادىل ئىنتىقام ئالالايدىغانلىقىغا چوقۇم ئىشىنىدۇ!...

ئادىلنىڭ خىيالى شۇ يەرگە كەلگەندە گۇڭگۇم چۈشۈپ، باغچىدا ئاخىرقى سەيلىچىلەرلا قالغان ئىدى. ئۇ سەل يېنىكلەشكەندەك ئورنىدىن تۇردى - دە، ئارقا ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

2

ئادىل باغچىنىڭ چېتى بىلەن مېڭىپ، ئىشىككە 100 قەدەمچە قالغاندا تار يولدا قوسىقىنى تۇتۇپ ئىڭراپ ياتقان 12 - 13 ياشلاردىكى بىر بالىغا دۇچ كەلدى. ئۇ سومكىنى قويۇپ، دەرھال بالىنى يۆلىدى. بالىنىڭ چىرايى تاتىرىپ، ئاغرىق دەردىدىن پۈرۈشۈپ كەتكەن لەۋلىرى كۆكىرىپ، گەز باغلىغان ئىدى. بالا قوسىقىنىڭ ئوڭ تەرىپىنى قوش قوللاپ تۇتۇپ ھەدەپ ۋايجانلايتتى.

— قوسىقىم قاتتىق ئاغرىۋاتىدۇ، — دېدى بالا قىينىلىپ سۆزلەپ.

— ئۆيۈڭ نەدە؟

— بۇ شەھەرگە مۇساپىرمەن ئاكا، ھېچكىمىم يوق.

ئادىل ئىككى سومكىنى سول بىلىكىگە ئۆتكۈزۈپ، بالىنى ئوڭ قولى بىلەن قۇچاقلاپ كۆتەردى. مېڭىش قىيىن ئىدى، قېرىشقاندەك ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئۇ، ئارقا دەرۋازىغىچە بولغان ئارىلىقنى تەستە بېسىپ بولدى - دە، بالىنى ئاۋايلاپ يەردە قويۇپ، دەرۋازىۋەن بوۋاينىڭ يېنىغا باردى. دۇنيادا يەنىلا ياخشى ئادەملەر كۆپ ئىكەن. بوۋاي بالىنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ، ئادىلنىڭ سومكىلىرىنى ساقلاپ بېرىشكە دەرھال ماقۇل بولدى. ھەتتا قول ھارۋىسىنىمۇ بېرىپ، ئۇستىگە كونا ئەدىيال سېلىپ بەردى. ئادىل بالىنى ھارۋىغا ياتقۇزۇپ، دوختۇرخانىغا قاراپ ئۇچقاندەك ھەيدەپ كەتتى.

بالا ئۆتكۈر سوقۇرئۈچەي كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان ئىكەن، دوختۇرلار دەرھال ئوپېراتسىيە قىلىش لازىملىقىنى ئۇقتۇردى. لېكىن بالا ئىنتايىن ئورۇق، بەدىنى ئۆلۈكتەك قانسىز ئىدى. پىشقەدەم ۋراچ كۆزئەينەك ئاستىدىن ئادىلغا ھومىيىپ قاردى - دە، ھېچبىر يۈز خاتىرە قىلماستىن:

— تۇرقىڭىزدىن قارىغاندا، خېلى ھاللىق كۆرۈنىسىز، ئەمما ئىنىڭىزغا كەلگەندە تولىمۇ پېخسىقلىق قىلىدىغان ئوخشايسىز - ھە، يىگىت، — دېدى توڭلۇق بىلەن، — مۇنداق ئەرۋاھتەك بالىغا قان بەرمىسەك بولمايدۇ. قان پۇلىنىمۇ تۆلەشكە ھازىرلىنىڭ!

ئۇشتۇمتۇت «ۋاپاسىز ئاكا» غا ئايلىنىپ، دەككىسىنى يىگەن ئادىل دوختۇرغا چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇشنى لايىق كۆرمەي، ھەر قانداق چىقىمنى تۆلەشكە تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

شۇ ئاخشىملا بالا ئوپېراتسىيە قىلىندى. ئۇنى ئوپېراتسىيىگە ئەكىرىپ كەتكەندە ئادىل ھارۋىنى ئىگىسىگە ئاپىرىپ بېرىپ،

سومكىلىرىنى قايتۇرۇپ كەلگەن ئىدى.

— بالا ساقايغىچە بىر كىشى كېچە-كۈندۇز مۇشۇ يەردە تۇرۇشى لازىم، — دىدى ھىلىقى تولۇق قاپاق ۋىراچ، — ھوي، بۇ يوغان سومكىلىرىڭىز نىمىسى؟ ياتاقنىڭ تارلىقى يەتمىگەندەك بۇ نىمىلىرىڭىزنى نىمىشقا سۆرەپ كەلدىڭىز؟ ياكى دوختۇرخانىدا سودىگەرچىلىك قىلاي دەمسىز؟

ئادىل نىمە دىيىشىنى بىلمەي ھودۇقۇپ قالدى. بۇ چاغدا ئاغرىق ئازاۋىدىن قۇتۇلغان بالا شىرىن ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى. ئادىل ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويۇپ ئاندىن پەس ئاۋازدا ئۆزىنىڭ كىملىكىنى، بالىنى قانداق ئەھۋالدا ئۇچراتقانلىقىنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردى.

— مۇنداق دەڭ؟ — دىدى دوختۇر بىردىنلا مۇلايىملىشىپ، — ئەپۇ قىلىڭ، بابا سىزنى بىكار ئەيىپلەپتىمەن، — ئاندىن ئۇ سەل ئويلىنىۋالدى، — مۇنداق قىلايلى، سىز سەپەردىن قالماڭ، بالىغا سېسترالار قارىسۇن.

— ھىممىتىڭىزگە رەھمەت دوختۇر، بالا بۇ شەھەرگە مۇساپىركەن، باشقا ھىچكىمى يوقكەن، — دىدى ئادىل ئىچ ئاغرىتقان ھالدا، — گەپ-سۆزلىرىدىن قارىغاندا، مەن بىلەن بىر يۇرتلۇقتەك قىلىدۇ. مەيلى ساقايغىچە ئۆزەم قاراي، بىللە ئېلىپ كېتىپ، ئاتا-ئانىسىغا تاپشۇرۇپ بىرەرمەن.

— ئۇنداقتا، ماشىنا بىلەتتىڭىز ...

— ئەتە سەھەر بىرىپ قايتۇرۇۋىتىمەن.

باشتا قاپىغى يامانىدەك كۆرۈنگەن دوختۇر ناھايىتى كۆڭلى يۇمشاق ئادەم بولۇپ چىقتى.

— قەلبىڭىز ئالتۇندەك ساپ ئىكەن، — دىدى ئۇ بىردىنلا ئادىلنىڭ ئىككى يەلكىسىنى تۇتۇپ، — راستىمنى ئېيتسام، ھازىرقى ياشلارغا سەل قوساق كۆپىكىم بار ئىدى، سىزنىمۇ شۇلارغا ئوخشىتىپتىمەن، ئەپۇ قىلىڭ مىنى، — دوختۇر كۆزئەينىكىنى تۈزگەن بولۇپ، كىرپىكلىرىنى سۈرتىۋالدى، ئەتراپتا تۇرغان سېسترالارمۇ ۋە ياتاقتىكى باشقا كېسەللەرمۇ تەسىرلەنگىنىدىن كۆزلىرىگە ياش ئېلىشتى.

— پاتىمە، — دىدى دوختۇر سېسترالاردىن بىرىگە، — بۇ يىگىتنىڭ ... ھە راست ئىسمىڭىز نىمىدى، ھە، ئادىلنىڭ سومكىلىرىنى ئىسكىلاتتا ساقلاپ بېرىڭ، ئاندىن بۇ يەرگە يىخما كارۋاتتىن بىرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئورۇن-كۆرپە سېلىپ بېرىڭ.

بالا شۇ ئۇخلىغانچە ئەتىسى تاماق ۋاقتىدا ئويغاندى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ ئۆز بېشىدا تۇرغان ئادىلنى تونۇپ يېقىملىق كۈلۈمسىرىدى. ئادىل ئۇنىڭ تەرتىگە قاچا تۇتتى، ئاندىن ھۆل لۆڭگە بىلەن يۈزلىرىنى سۈرتتى، ئۆسۈپ كەتكەن چاچلىرىنى تاراپ قويدى، كېيىن تاماق ئەكىرىپ يىگۈزدى.

ئۇ كېچىكىپ قالغانلىقى توغرىسىدا ئىستانسىغا خەۋەر قىلىشنى خالىمىدى. دوختۇرغا ئۆز ئەھۋالىنى بىلدۈرگەندىمۇ ئالدىراشچىلىقتا قەيەردە ئىشلەيدىغانلىقىنى ئېيتمىغان ئىدى، كېيىن ئۇلارمۇ سۈرۈشتۈرمىدى. شۇنداق قىلىپ، شۇ كۈنلەردە ئادىلنىڭ ئىز-دېرىكىنى تەرەپ-تەرەپتىن سۈرۈشتۈرۈپ يۈرگەن ئىستانسا رەھبەرلىرىمۇ بۇ ئەھۋالدىن خەۋەرسىز قېلىۋەردى.

ئادىل بىلەن بالا (ئۇنىڭ ئىسمى مۇرات ئىكەن) بارغانسېرى يېقىنلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئادىل ئۇنى ئۆزىدەك مۇساپىر بولغانلىقى، دەرت-ئەلەم چەككەنلىكى ئۈچۈن ھىسداشلىق قىلاتتى. ئاتا-ئانىسى ئۇنىڭغا مۇرات دەپ ئىسىم قويغان بولسىمۇ، بىچارە بالا ئۇن گۈلنىڭ بىرى ئېچىلماي تۇرۇپلا

سەرسانلىق تۇرمۇشقا مۇپتىلا بوپتۇ. بۇلارنى
ئويلىغاندا ئادىلنىڭ بالىسنى مۇشۇنداق ھا-
لەتكە كەلتۈرۈپ قويغان مۇراتنىڭ ئاتا - ئا-
نىسىغا غەزىۋى قاينايتتى. بۇ تاش يۈرەك
كىشلەرنىڭ كىملىكىنى، ھازىر ھاياتمۇ، يوق-
لىقىنى ۋە مۇراتنىڭ نىمە ئۈچۈن مۇنداق
كۈنگە قالغانلىقىنى سوراپ بىلگۈسى كېلەتتى.
بىراق، كىم بىلىدۇ، ئېھتىمال، بۇ ئىشلارنى
كوچىلاش بۇ سەبىي بالىنىڭ قەلبىنى ئازاپ-
لامدۇ تېخى. ياخشىسى، ئۇ سەللىمازا ساقاي-
سۇن، ئاندىن سۈرۈشتۈرسىمۇ ئۈلگۈرۈدۇ.

مۇرات بولسا، بۇ ناتونۇش يىگىتنىڭ
ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن
ئۇنى ئۆز ئاكىسىدىنمۇ ئارتۇق ياخشى كۆرۈپ
قالغان ئىدى. شۇڭا ئوپېراتسىيىدىن كېيىنكى
ئىككىنچى كۈنى ئۆز ئەھۋالىنى ئېيتىپ بەر-
مەكچى بولىۋىدى، لېكىن ئادىل:

— ھازىرچە تېچ ئارام ئال، بۇ ھەقتە
كېيىن سۆزلىشىمىز، مەن قاچان سورىسام،
شۇ چاغدا ئېيتىپ بېرىسەن، — دەپ توسۇپ
قويدى.

ھەپتىدىن كېيىن مۇراتنىڭ سالامەت-
لىكى تولۇق ئەسلىگە كەلدى. چىرايى يەنىلا
سەل ياداڭغۇ كۆرۈنسىمۇ، لېكىن سۇزۇك ئال-
مىدەك پاقىراپ تۇراتتى، كۆزلىرىدىن شوخ
ئۇچقۇنلار چاقنايتتى، چېچى پاك - پاكىزە
چۈشۈرۈلگەن ئىدى. ئەمدى ئۇ سىرتقا بىما-
لال چىقىپ كىرەلەيتتى. دوختۇر ئۇنىڭ ئەتە
بالنىتسىدىن چىقسا بولىدىغانلىقىنى خەۋەر
قىلدى. شۇ كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن
ئادىل ئۇنى بالنىتسىنىڭ ئالدىدىكى دەرەخزار-
لىققا باشلاپ باردى - دە، ئۇزۇن ئورۇندۇق-
تا يانمۇ - يان ئولتۇرۇشتى.

— قېنى مۇرات، ئەمدى سۆزلەپ بەر،
ئۆزەڭ نەلىك؟ ئاتا - ئاناڭ كىملەر؟ بۇ شە-
ھەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟ توختا، ئالدى-
رىما، بىر شەرت بار، ئازراقمۇ يالغاننى
ئارىلاشتۇرما، ئالدىساڭ خاپا بولۇمەن - ھە!

— سىزنى ئالدىسام كۆزۈم كور بولسۇن،
ئادىل ئاكا، — دىدى مۇرات ھاياجان بىلەن،
ئاندىن ئۆزىنىڭ نەلىك ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ
بولۇپ، تۆۋەندىكىلەرنى سۆزلەپ بەردى، —
دادامنىڭ ئىسمى سايىم، كىشلەر ئۇنى
ساجۇرىي دىيىشەتتى، — بۇ سۆزنى ئاڭلاپ
ئادىلنىڭ بەدىنى «شۇر» قىلىپ كەتتى، —
ئانامنىڭ ئىسمى گۈلنىساخان ئىدى. ئۈچ
يىل بۇرۇن دادام بىلەن ئانام ئاجرىشىپ
كەتتى. مەن بىرلا بالا ئىدىم. ئانام مېنى
ئۆزى ئېلىپ قالماقچى ئىدى، لېكىن دادام
بەرمىدى. ئانام يىغلاپ يىېزىدىكى ئاكىسىنىڭ
ئۆيىگە كەتتى. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن،
دادام خۇرشىدە دىگەن بىر خوتۇن بىلەن
توي قىلدى. ئۇ ئارتىستلىك قىلاتتى. مەن
دادامنىڭ ئۈگىتىشى بىلەن ئۇنى «خۇرشى-
دەم ئاپا» دىدىم، لېكىن ئۇ: «ئاپا دىگۈچى
بولما، ھەدە دىگىن» دەپ كايىدى. «ھەدە»
دىگىنى «ئاچا» دىگەن گەپكەن. بىزنىڭ
يۇرتتا ھەممەيلەن ئاچا دەيدۇ، مەنمۇ ئاچا
دىسەم، خۇرشىدە: «نىمىشقا ھەدە دىمەيسەن؟
يەنە ئاچا دەيدىغان بولساڭ، قۇلىقىڭنى يۇل-
ۋالىمەن» دەپ قورقۇتتى. ماڭا نىمىدى، ھەدە
دەۋەردىم. دادام تولا چاغلاردا يىېزىلارغا
كېتەتتى. مۇنداق چاغلاردا خۇرشىدەم ھەدەم
مېنى «شور پىشانىلىغىڭدىن مۇشۇ كۈنگە قالدىڭ،
يىتىم ئوغلاق» دەپ تىللايتتى. بەزىدە قۇل-
غىمدىن يۇلاتتى، بەزىدە تەستەك بىلەن ئۇ-
راتتى. ئاندىن يەنە: «داداڭغا دەيدىغان
بولساڭ، تامىغىڭغا يىڭنە سېلىپ بېرىپ ئول-
تۇرۇۋېتىمەن» دەپ قورقىتاتتى. قورقۇپ دا-
دامغا دىمەيتتىم. داداممۇ ھالىمنى سورىمايت-
تى. تېخى «يۇۋاش بول، ھەدەڭنى خاپا
قىلما» دەيتتى. مەريەمخان دىگەن بىر خوش-

مىمىز بار ئىدى، ئۇ بۇرۇن ئانام بىلەن يېقىن ئۆتۈپتىكەن، بىر كۈنى مېنى ئۆيىگە چاقىرىپ، بېشىمنى سىلاپ تاماق بەردى، ئاندىن دادامنىڭ مۇشۇ خۇرشىدە ھەدەمگە بۇزۇلۇپ، ئانامنى ھەيدىۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇرشىدەم ھەدەمگە تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ قالدىم. ئۇ بۇ دۇنيادا بولمىغان بولسا، دادام بىلەن ئاناممۇ ئاجراشمايدىكەن، مەنمۇ مۇنداق يامان كۈنگە قالماسكەنمەن دەپ ئويلىدۇم ۋە خۇدايىمدىن دادامنىڭ بۇ يامان خوتۇننى ھەيدىۋېتىپ، ئۆيىگە يەنە ئانامنى ئەكىلىشىنى تىلىدىم. ئەمما دادام ئۇنداق قىلمىدى، بارا - بارا بۇ خوتۇن مېنى دادامنىڭ ئالدىدىمۇ تىللايدىغان، ئۇرىدىغان بولدى. شۇنداق چاغلاردا مەن دادامدىن پانا تىلەپ، ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ قارايتتىم، لېكىن دادام يەنىلا ماڭا ئاچچىقلاپ: «مەن ساڭا يۇۋاش بول دېمىدىممۇ، يامانلىق قىلساڭ، مۇشۇنداق كۈنگە قالىسەن» دەيتتى. بىر قېتىم تېخى خۇرشىدەم ھەدەمگە بولۇشۇپ ئىككىسى ئىككى تەستەك ئۇردى، — مۇرات سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۆزىنى تۇتالماي بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئادىلمۇ ئىنتايىن ھاياجانلانغان ئىدى.

— سەۋر قىل ئوكام، — دېدى ئۇ قولىياغلىقنى مۇراتقا ئۇزىتىپ.

ئاسماندا تولۇنئاي لەرزان ئۈزەتتى. سالقىن شامال يۈزلەرنى سىيپاپ ئۆتەتتى. شەھەرنىڭ كەچلىك مەزگىلى كوچىدىن ئۆتۈۋاتقان خىلمۇ - خىل ماشىنىلارنىڭ سىگناللىرى بىلەن جانلانغان ئىدى. مۇرات سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— ئانامنى بەك كۆرگۈم بار ئىدى، يېزىغا بېرىپ، ئۇنىڭ قوچىقىدا ئۆزىمنى ئېتىپ قانغىچە يىغلىۋېلىشنى، «دادام بىلەن ئوبدان ئۆتكەن بولساڭ، مەنمۇ مۇشۇ كۈنگە قالماستىم» دەپ دەرت تۆكۈشنى ئويلايتتىم. ئەمما دادام بۇرۇنلا: «ئەگەر بۇنىڭدىن كېيىن ئاناڭ بىلەن كۆرۈشىدىغان بولساڭ، قولىڭىزنى كېسىپ، كۆزۈڭنى ئويىۋالىمەن» دېگەنلىگى ئۈچۈن، ئانامنى ئىزلەپ بېرىشتىن قورقاتتىم. كېچىلىرى بېشىمنى يوتقان ئىچىگە تىقىۋېلىپ، ئۈزاقىچە يىغلايتتىم. بىر يىلدىن كېيىن مەرىيەمخان ئاچام ئانامنىڭ بىر شوپۇر بىلەن توي قىلىپ، ئۇرۇمچىگە كەتكەنلىكىنى، تاغامنىڭ بۇ ئىشقا بەك ئاچچىقى كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. 6 — 7 ئايدىن بېرى دادام بىلەن خۇرشىدەم ھەدەمنىڭ ئاچچىقى تېخىمۇ يامان بولۇپ كەتتى. بەزىدە ئىككىسىمۇ ئۇرۇشۇپ كېتەتتى. بىر كۈنى خۇرشىدەم ھەدەم دادامنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ:

— خېتىمنى بەر، سەندىن ۋاقتىدا ئايرىلمىسام، مېنىمۇ نەس باسىدۇ، — دېدى. لېكىن دادام:

— راھەتنى تەك كۆردۈققۇ، دەرتنىمۇ تەڭ تارتىمىز! — دەپ ئۇنىڭ خېتىنى بەرگىلى ئۇنىمىدى. ئۇ چاغدا دادامنى قانداق نەس باسىدىغانلىقىنى چۈشىنەلمەي، ھەيران بولغان ئىدىم. بۇنىڭدىن ئۈچ ئاي بۇرۇن دادامنى ساقچىلار تۇرمىگە سولىغاندا ئاندىن بىلدىم: ئۇ ئىنقىلاپتا ناھىيىنىڭ بۇرۇنقى ھاكىمىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتىكەن ... ئادىل ئاكا زېرىكىپ قالدىڭىزمۇ؟

ئادىل گويا ئۇنىڭ نىمە دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىمىغاندەك دەماللىققا جاۋاپ بەرمىدى.

— ئادىل ئاكا سىزگە نىمە بولدى؟ ئاخىرىنى سۆزلىمەيمۇ يا؟

— ھە، نىمە دېدىڭ؟ — دېدى ئادىل گويا ئۇيقىدىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك مەڭدەپ، ئاندىن سەل تۇرۇۋېلىپ جاۋاپ بەردى، —

www.uyghurkitap.com

ھېچنېمە بولمىدى، كۆزۈمگە كومۇتە كىرىۋېلىپ ياش چىقىرىۋەتتى، قېنى، سۆزلەۋەر گىن.

— كومۇت دىگەن يامان نىمە، بىزنىڭ يۇرتتىمۇ جىق، كۆزنى بەك ئاغرىتىدۇ، پۇۋلىسە ساقىيىدۇ، ئەكىلىڭا، پۇلەپ قوياي.

— ياق، چىقىپ كەتتى، ئاغرىغىمۇ بېسىقتى، قېنى داۋام قىل.

مۇرات يەنە بىردەم كومۇتىنىڭ يامانلىغى ھەققىدە شىكايەت قىلغاندىن كېيىن ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇردى:

—ھۆكۈمەت دادامغا 15 يىللىق جازا كېسىپتۇ. دادام يەنە ھۆكۈمەتنىڭ كۆپ پۇلىنى خەجلىۋاپتىكەن، ئۆيدىكى نەرسىلەرنىڭ بىر مۇنچىسىنى شۇنىڭغا ھىساپلاپ ئەچىكەتتى. خۇرشىدەم ھەدەم ئەرىز قىلىپ، دادامدىن ئاجراشتى ۋە ئۆيدىكى قالغان نەرسىلەرنى سەنئەتتىكى ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. ھۆكۈمەت مېنى يېتىم بالىلارنى باقىدىغان يەرگە ئاپىرىپ قويغانتى، ئەمما باشقا بالىلار: «سەن بۇزۇقنىڭ بالىسى» دەپ تىللاۋەرگەچكە، ئۇ يەردىن قېچىپ كەتتىم. دادامنىڭ بىزنىڭ يۇرتتا ھېچقانداق تۇققىنى يوق ئىدى. شۇڭا يېزىدىكى تاغامنىڭ ئۆيىگە باردىم. تاغام: «ئاناڭ ياخشى ئايال ئىدى، ئەمما يېزىنىڭ ئېغىر تۇرمۇشىغا كۆنەلمەي، ئوغۇت ئەكەلگەن شوپۇر بىلەن پوتۇشۇپ يىراققا كېتىۋالدى. خۇدايىم ئېغىر كۈنگە قويمىسۇن بىچارىنى» دىدى. ئۇلار ماڭا ياخشى قارىدى. ئەمما تاغامنىڭ بالىلىرى كۆپ، ئۆزىمۇ ئاغرىقچانىكەن. ئۇلارنىڭ ئۆيىدە 15 كۈن تۇرۇپ بىر قېتىممۇ تويغىدەك تاماق يىمىدىم. ئانامنى بەك كۆرگۈم بار ئىدى. شۇڭا: «ئانامنى تاپاي» دەپ شۇ كېچىسى تاغامغا ئۇقتۇرمايلا شەھەرگە باردىم. دادام قولغا ئېلىنغاندا بىر سائەتتى ئۆيدە قاپتىكەن، ئۇنى خۇرشىدەم ھەدەمگە كۆرسەتمەي تىقىۋالغا ئىدىم. شۇنى شەھەردە بىر كىشىگە 20 كويغا ساتتىم. قارىسام، ئاشپەزخانىنىڭ يېنىدا ئۈستى يېپىلغان بىر ماشىنا تۇرۇدۇ. خەقلەردىن سورىسام، مۇشۇ شەھەرگە بارىدىكەن. بازاردىن 5 گىردە ئېلىپ قويىنۇمغا تىقتىم، ئاندىن ھىلىقى ماشىنىنىڭ يېنىغا كېلىپ، پەم بىلەن يامىشىپ ئىچىگە كىرىۋالدىم. بىردەمدىن كېيىن شوپۇر ماشىنىنى ھەيدەپ ماڭدى. ئىككى كۈنگىچە كېچە - كۈندۈز ماشىنىدىن چۈشمىدىم. شوپۇرمۇ سەزمىدى. ئۈچىنچى كۈنى نېنىم تۈگەپ قوساق ئاچلىقىغا چىدالمىدىم. شۇڭا شوپۇر بىر يەردە توختاپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتكەندە، ئاستا سىيرىلىپ ماشىنىدىن چۈشتۈم، لېكىن شوپۇر مېنى كۆرۈپ قاپتۇ، يەرگە چۈشۈشۈمگە تۇتۇۋالدى. مەن يىغلاپ تۇرۇپ بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلارنى سۆزلەپ بەردىم. ئۇ رەھىمدىل ئادەمكەن، قوسىغىمنى تويغۇزدى، ئاندىن يېنىدا ئولتۇغۇزۇپ، مۇشۇ شەھەرگە ئەكېلىپ قويدى. ئۇ يۈكنى يەنە باشقا شەھەرگە ئاپىرىدىكەن. شۇڭا: «ئاناڭنى تېپىشىپ بېرەلمىدىم، خاپا بولما» دەپ ماڭا ئون كوي پۇل بەردى. 20 كۈنگىچە ئانامنى ئىزلەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى، ئەمما، ئانامنى تاپالمىدىم. كېچىلىرى ھىلىقى سىز مېنى ئۇچراتقان باغدا ئۇخلىدىم. 21 - كۈنى بىر يەردىن ئانامنىڭ خەۋىرىنى ئالدىم. ئۇنى ئەكەلگەن شوپۇر ئالتە ئاي بۇرۇن قولغا ئېلىنىپ كېتىپتۇ. شۇندىن كېيىن ئانامنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن. بۇنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلىدىم. مېنى ئېلىپ كەلگەن شوپۇرنى تاپسام، يۇرتۇمغا ئاپىرىپ قويارمىكىن دەپ، تۆت كۈندىن بۇيان ئۇنى ئىزلىدىم، لېكىن تېپىلمىدى.

ئاخىرى ھىلىقى باغچىدا قوسىقىم ئاغرىپ يېتىپ قالغاندا سىزگە ئۇچرىدىم. ئادىل ئاكا، بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسى شۇ، بىر ئېغىزمۇ يالغان گەپ قوشمىدىم.

مۇرات ئۇزۇنغا سوزۇلغان ھېكايىسىنى تۈگەتكەندە ۋاقىت خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئىدى. لېكىن ئادىل گويا ھازىرمۇ ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاۋاتقاندەك جىمجىت ئولتۇرۇشنى داۋام قىلىۋەردى. ئارىنى خېلى غىچە جىمجىتلىق باستى. ئادىل ئاخىرى ئۇلۇق - كىچىك تىندى - دە:

— ۋاقىت خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالدى، ئەمدى ئۇخلايلى، — دەپ ئورنىدىن تۇردى.

مۇرات ئادىلنىڭ بىر نەرسە دېيىشنى كۈتكەن ئىدى، بىراق ئۇنىڭ غەمكىن كەيپىياتىنى كۆرۈپ، سەل تەئەججۇپلەنگەن ھالدا ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ياتاققا كىردى.

— سەن ئۇخلاۋەر، — دېدى ئادىل مۇرات ئورنىغا ياتقاندىن كېيىن، — مېنىڭ سەل بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ، ئازراق ئايلىنىپ كىرەي.

مۇرات «ماقۇل» دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى. ئادىل يەنە بايىقى يەرگە چىقىپ، يېگىۋاشتىن ئولتۇردى. ئاسمان زۇمرەتتەك سۈزۈك، تولۇنئاي ئاستا ئۈزەتتى، سالقىن شامال يوپۇرماقلىرىنى سىپاپ ئۆتۈپ، كىشىگە ئارام بېرەتتى. كوچىدا ئۆتۈۋاتقان ماشىنىلارمۇ ئازايغان، ئادەمنى تەگسىز خىياللارغا باشلايدىغان جىمجىت ئايدىڭ كېچە.

ئادىل تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، قاتتىق شورىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ خىياللىرىمۇ خۇددى ئاغزىدىن چىقىۋاتقان ئاشۇ ھالقا ئىسلارغا ئوخشاش چىگىش ئىدى.

ئادىل ئۆلۈمنىڭ مۇدھىش چاڭگىلىدىن قۇتقۇزۇپ قالغان بالا — ئەڭ ئەشەددىي رەقىبىنىڭ ئوغلى بولۇپ چىقتى. ئۇنىڭ دادىسى، ئادىلنىڭ دادىسىنى يەتتە كىچە ئازاپلاپ ئۆلتۈرگەن. ئۆزىنىمۇ ئاۋۋال ئالدىغان، كېيىن تۆھمەت چاپلاپ، بىر ئۆمۈر يەتكۈدەك دەرت - ئەلەمگە مۇپتىلا قىلغان، مۇھەببەت ۋىسالىدىن، ئائىلە شاتلىقىدىن، ئاتا بولۇشتىن، قىسقىسى ھاياتنىڭ ھەممە خۇشاللىقلىرىدىن مەھرۇم قىلغان. شۇڭا ئادىل ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئالماقچى ئىدى. ئۇ، بۇ نىيەتكە كەلگەندە، سايىمنىڭ بالا - چاقىلىرىنىڭ نېمە بولۇشى بىلەن ھېساپلىشىپمۇ ئولتۇرمىغان. «بىروغا قىلغان يامانلىقى ئۈچۈن بېرىلگەن ھەققانىي جازانىڭ تەمىنى ئۇلارمۇ تېتىپ كۆرمەمدۇ» دەپ قويۇلنى شىلتىغان. بىراق، ھازىر بولسا ئەنە شۇنداقلاردىن بىرىنى ئەكسىچە ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قاپتۇ. تەقدىر دېگەن ئاجايىپ نەرسىكەن - دە. بەزىلەر ئارزۇ قىلغان نەرسىلەرگە بىر ئۆمۈر تىرىشىپمۇ ئېرىشەلمەيدىكەن، بەزىلەر بولسا، ھېچقاچان ئويلاپمۇ باقمىغان نەرسىلەرگە دۇچ كېلىدىكەن. قايسى بىر دانىشمەن: «ھايات — ھادىسىلەرگە باي» دەپ زەپمۇ توغرا ئېيتقان ئىكەن - دە. ئادىل ئۈچۈن ئەمدى سايىمنىڭ بالىسىنى قۇتقۇزۇش قالغانمىدى؟ ئىككى رەقىپنىڭ باللىرىنى بىر يولدا ئۇچراشتۇرۇپ، بىر - بىرىگە غەمخورلۇق قىلىشقا مەجبۇر قىلغان تەقدىرنىڭ كارامىتىنى كۆرۈڭ ... ناۋادا ئادىل مۇراتنى باغچىدا ئۇچراتقاندىلا ئۇنىڭ سايىمنىڭ ئوغلى ئىكەنلىگىنى بىلگەن بولسا، دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېلەرمىدى؟ ... ھەي تاڭەي ... ياق، ئېلىپ كېلەتتى، چوقۇم ئېلىپ كېلەتتى. ئاخىر، ئۇنىڭغا يامانلىق قىلغىنى بۇ بالا ئەمەسقۇ! ئۇنداق بولسا، بۈگۈن مۇراتنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ نىمىشقا دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى؟ نىمىشقا بۇ بىچارە بالىنىڭ بېشىغا كەلگەن شۇنچە كۈلپەتلەرنى ئاڭلاپ تۇرۇپمۇ ئۇنىڭغا بىر ئېغىز تەسەللى بېرەلمە

دى؟ ...

ئادىل بۇ سوئاللارغا دەماللىققا جاۋاپ تاپالماي، ھودۇقۇپ قالدى. جاۋاپ تاپالمىغانسېرى ۋىجدانى ئازاپلىنىپ، يۈزى ئوت ئالغاندەك قىزىدى، ئالدىراپ ـ تېنەپ يەنە تاماكا تۇتاشتۇردى.

شۇنداق، ئۇ مۇراتنى قۇتقۇزۇپ خاتا قىلمىدى. بۇ ھەقتە يەنە باش قاتۇرماسلىق كېرەك. خوش، بۇندىن كېيىنچۇ؟ مۇراتقا داۋاملىق غەمخورلۇق قىلىش كېرەكمۇ؟ ھازىر ئۇنىڭ دادىسى تۈرمىدە، ئانىسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكى ئېنىق ئەمەس. سوغاق قىش يېقىنلاپ كەلمەكتە. ئادىل تەقدىرنىڭ ئۇنىڭغا يۈكلىگەن ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ مۇراتقا داۋاملىق ئىگىدارچىلىق قىلسۇنمۇ؟ ... سايىم ھەققانىي جازاغا تارتىلىپتۇ. ئادىلنىڭ ئىنتىقامىنى خەلق ئېلىپ بېرىپتۇ. ئادىل ئۈچۈن ئەمدى يەنە نېمە قالدى؟ يا يۇرتقا بېرىپ، تۈرمە دەرۋازىسىدىن بېشىنى تىقىپ بار ئاۋازى بىلەن سايىمنى تىللىسۇنمۇ؟ ئۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بار؟ ئاندىن مۇنۇ بىچارە بالىنىڭ ئەھۋالى نېمە بولىدۇ؟ ئۇنى يۇرتقا بىللە ئاپىرىشتىنغۇ قورقمايدۇ. بىراق يۈرىگى زىدىلەنگەن بۇ بالا جان سانى كۆپ، نامرات تاغىسىنىڭ ئۆيىدە كۈنەلەرمۇ؟ يەنە ئانىسىنى سېغىنىپ سەرگەردان بولۇپ چىقىپ كەتسە، بېشىغا نېمە كۈنلەر كېلەر؟ ھازىرچە يۇرتقا بېرىشتىن ۋاز كېچىپ، مۇراتنى ئەگەشتۈرۈپ ئىستانسىغا قايتسىمىكىن؟ ئۇ ھالدا ئانىسىنى ئالدىرىماي ئىزلەپ تېپىپ، مۇراتنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەرگىلى بولىدۇ.

خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئادىل يېنىكلەشكەندەك بولۇپ، تاماكىنىڭ قالدۇغىنى يەرگە تاشلىدى. ئۇ ياتاققا قايتماقچى ئىدى. بىراق، شۇ پەيت ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە گويا غايىپتىن كەلگەن بىر ئاۋاز: «ھوي، داداڭنىڭ قەۋرىسىنى يوقلاشنى ئۇنتۇدۇڭغۇ» دېگەندەك بولۇپ، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى شۈركەندى. دېمىسىمۇ، دادىسىنىڭ قەۋرىسىنى يوقلىمىغىنىغا بىر نەچچە يىل بولۇپ قالغان ئىدى. شۇ تاپتا مەرھۇمنىڭ روھىمۇ تازا ئىنتىزار بولۇپ كەتكەندۇ. ئاندىن قەۋرە قاتۇرۇدىغان ئىشىمۇ بار. مۇنۇ بالىنى بىللە ئەگەشتۈرۈپ بارسا، دادىسىنىڭ روھى ئازاپلىنارمىكىن؟ كۆرگەن كىشىلەر: «ياخشى قىپسەن، ئۆز ۋاقتىدا داداڭغا ۋاپاسىزلىق قىلغان ئىدىڭ، مانا ئەمدى ئۇنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنىڭ بالىسىغا ئاتىدارچىلىق قىپسەن» دەپ تەنە قىلارمىكىن... ئەستاغپۇرۇللا... يا ھازىرلا ياتاققىمۇ كىرمەي، مۇراتنىمۇ، دوختۇرلارنىمۇ كۆرۈنمەي، بېكەتكە بېرىپ ئەتىلا مېڭىپ كەتسىمىكىن؟ ئىشقىلىپ، مۇراتنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ قويدى. دۈشمىنىنىڭ بالىسىغا قىلىدىغان ياخشىلىقى ھەرقانچە بولسىمۇ، شۇنچىلىك بولار، بۇندىن كېيىنكى ھاياتى نېمە بولسا بولمامدۇ. جاھاننىڭ قوينى كەڭ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىدىغانلار يەنە چىقماي قالامدۇ؟ ... «شۇنداق قىلاي، ھازىرلا كېتەي.»

ئادىل ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، ئارقىسىدا شىپىرلىغان قەدەم ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقان مۇراتنى كۆردى.

— ئادىل ئاكا، خېلى بولدى، ياتاققا قايتمىدىڭىز، ئەنسىرەپ ئۇخلىيالمىدىم، — دېدى مۇرات ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ.

ئىخ تەقدىر، بۇ بالىنى راستىنلا ئادىلنىڭ بېشىغا ئېسىلدۇرۇپ قويدۇڭمۇ؟

ئادىل مۇراتقا قارىغىنىچە داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

3

ئىستانسىنىڭ ئەمگەك - كادىرلار بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان نادىرنى ئىشچىلار ئارقىسىدىن «ئاپچاركا»، «ئۇۋۇچى» دەپ مەسخىرە قىلىشاتتى. دىمىسمۇ، ئۇ كۈندۈزى سېخلارنى، تاماقخانىنى ئارىلاپ، كەچقۇرۇنلىرى ياتاقلارنى مارىلاپ، ئىشچىلارنىڭ گەپ - سۆز، ئويۇن - چاقچاقلىرىدىن «سىنىپىي كۈرەشنىڭ يېڭى يۈزلىنىشلىرى» نى ئىزلەيتتى. ئېيتىشلىرىچە، نادىر بۇرۇن مەلۇم نازارەتتە پار قازىنىغا ئوت قالىغۇچى بولۇپ ئىشلىگەن ئىكەن. 70 - يىللارنىڭ باشلىرىدا نازارەتتىكىلەر تۇتاش هالدا «7 - ماي كادىرلار مەكتىۋى» گە ئەۋەتىلىپتۇ، نادىرمۇ شۇلار بىلەن بىللە ئىكەن. «كادىرلار مەكتىۋى» نىڭ تەلىم - تەربىيە يۆنىلىشىدە «سىنىپىي كۈرەشنىڭ يېڭى يۈزلىنىشلىرى» نى ۋاقتىدا ئىگەللەش ۋە پاش قىلىپ، كۈرەش - پىپەننى قانات يايدۇرۇش ئىنتايىن مۇهىم ۋەزىپە قىلىپ بېكىتىلگەن ئىكەن. كىمكى بۇ جەھەتتە كۆپرەك خىزمەت كۆرسەتسە، شۇ كىشىنىڭ ئىنقىلاۋىي ئىرادىسى ئەڭ كۈچلۈك، مەيدانى ئەڭ مۇستەھكەم هىساپلىنىپ، يا تەقدىرلىنىدىكەن، يا ئۆستۈرۈلۈدىكەن. بىزنىڭ نادىر بۇ يەردە ئۆز هۈنىرىنى نامايەن قىلىپ، بىر گۇرۇپپىنىڭ باشلىغى بوپتۇ ۋە نازارەتتىن ئىستانسىغا يۆتكىلىش ۋاقتىدا ئىشچىلىق رەسمىيىتى كادىرلىققا ئالمىشىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ بۇ خىل «سەزگۈرلىگى» ئارىسىدا يەنە بەزى كۈلكىلىك ئىشلارمۇ يۈز بەرگەن ئىكەن. بۇلاردىن بىرىنىلا كۆرسەتسەك، كىتاپخانلىرىمىز رازى بولار: بىر كۈنى كېچىسى نادىر بىرەر يېڭى مەسىلە ئۇچرىتىش تاماسى بىلەن سىرتقا چىقىپ، ياتاق ئەتراپىنى مەخپىي پايلاشقا باشلاپتۇ. دىگەندەك بۇ قېتىممۇ ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەپتۇ. يەنى بىر چاغدا ئەرلەر ياتاقلىرىنىڭ بىرىدىن بىر كىشى چىقىپ، ئۇدۇل داۋالاش پونكىتى قىلىنغان ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. نادىرنىڭ بىلىشىچە، ئۇ ئۆيدە ئادەتتە بىرلا دوختۇر ئايال يېتىپ - قوپۇدىكەن. نادىر ئاستا بېرىپ هىلىقى ئۆينىڭ ئىشىگىنىڭ سىرتىدىكى زەنجىرنى تانا بىلەن چېگىپتۇ، ئاندىن مەكتەپنىڭ سىياسىي ئىدىيىۋىي خىزمىتىگە مەسئۇل باشلىغىنى ئويغىتىپ كۆرگەنلىرىنى بىرمۇ - بىر بايان قىپتۇ.

— يولداش مۇدىر، مېنىڭچە، بۇ ئادەتتىكى ئىستىلى مەسىلىلا ئەمەس، بەلكى شانلىق «7 - ماي كادىرلار مەكتىۋى» قۇرۇلۇشىيەنىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغان زور سىياسىي مەسىلە، — دىگەننى قوشۇپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇماپتۇ ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا.

هىلىقى باشلىقمۇ ئۇنىڭ سۆزىگە تولۇق قوشۇلۇدىغانلىغىنى بىلدۈرۈپتۇ. ئاندىن كادىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل 2 - 3 كادىرنى ئويغىتىپ، هىلىقى «جىنايەتچىلەر» نى نەق مەيداندا تۇتۇش ئۈچۈن ئاتلىنىپتۇ. ئەسلىدە باشلىقنىڭ نادىرنىمۇ بىللە ئېلىپ بارغۇسى بارىكەن، بىراق نادىر نىمىنى ئويلىدىكىن هەر هالدا:

— مۇنداق ئىشلارنى بېجىرىشقا مەخسۇس خادىملار قويۇلغان، مەن بىللە بارسام ئەپلەشمەسمىكىن، — دەپ بېرىشتىن باش تارتىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇ، بۇ چوڭ دىلونىڭ پاش قىلىنىشىدا تۆھپىسى ۋە ئەڭ چوڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىگى ئۈچۈن بېرىلىدىغان شان - شەرەپنى خىيال قىلىپ ئولتۇرغاندا، هىلىقى باشلىق ئۇنى چاقىرتىپتۇ.

— سىزنىڭ ئىنقىلاۋىي هوشيارلىغىڭىزغا رەهمەت، — دەپتۇ ئۇ نىمىشقىدۇ سەل تەنە

www.uyghurkitap.com

تەلەپپۇزىدا، — بىراق سىز كۆرگەن ھىلىقى كىشى دوختۇرنىڭ قانۇنىي يولدىشى ئىكەن.

نادىر لاسسىدا بولۇپ، يا كۈلۈشنى، يا يىغلاشنى بىلمەي، پەقەت قۇلاشمىغان ھالدا ھىجىيىپلا قويۇپتۇ.

قانداق يوللار بىلەن يېيىلغانلىقى نامەلۇم، ھەر ھالدا ئىشچىلار بۇ ۋەقەدىن خەۋەردا بولۇپ قېلىشقان ئىدى. بەزى يىگىتلەر شۇ تۈپەيلى نادىرنى چاقچاق بىلەن چېقىۋالاتتى.

— يولداش نادىر، زاۋۇتىمىزدىكى ھەممە ئايال ئىشچىلارنىڭ ئەرلىرىنى ۋە ھەممە ئەر ئىشچىلارنىڭ ئاياللىرىنى دەپتىرىڭىزگە تىزىملاپ، يېنىغا رەسىملىرىنى چاپلاپ قويۇڭ، — دىدى بىر كۈنى بىرەيلەن كۈلۈپ تۇرۇپ، — بولمىسا ئادىشىپ باشقىلارنى ئاۋارە قىلىپ يۈرمەڭ يەنە.

شۇ يەردە تۇرغان باشقا ئىشچىلار قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. نادىر بولسا، ئۇلارغا كۆزىنى ئالايتىپ، دەرھال نېرى كەتتى.

ئىشچىلارنىڭ ئۆيلىرىدە، ياتاقلىرىدا پات-پات ئولتۇرۇشلار بولۇپ تۇراتتى ۋە ھېچكىم نادىرنى مۇنداق ئولتۇرۇشلارغا تەكلىپ قىلمايتتى، بىراق نادىر بولسا، ھەممە ئولتۇرۇشلارغا كىرىۋېرەتتى.

— ئوھوي، تاماشىلار بەلەنغۇ، — دەيتتى ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا ھىجىيىپ، — دۇكىگى تاراس ئاۋازىدىن كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى، شۇڭا كۆڭلۈمنى ئاچاي دەپ كىردىم.

ئادەتتە ھەممەيلەن ئۇنى قىزغىنلىق بىلەن قارشى ئېلىپ تۆرگە ئۆتكۈزەتتى. ئاندىن ساقىلىق قىلىۋاتقان كىشى نادىرنىڭ بوش تەكەللۇپلىرىنى يېڭىپ «كېچىكىپ قالغان نورمىسى» نى ئارقا-ئارقىدىن سۈمۈرۈۋېتىشكە مەجبۇر قىلاتتى. ئارقىدىنلا نۆۋەتتى كەلگەن مېھمانلار «بالادەك نەپسىدىن كېچىپ» نادىرغا «خۇش كەتتى» قىلاتتى. نادىر قارشىلىق قىلىپ باقاتتى. ئەمما بۇنداق چاغلاردا «خۇش كەتتى» قىلغۇچىلار شۇنداق ئورۇنلۇق سۆزلەرنى توقۇپ چىقىراتتىكى، نادىرنىڭ تەڭلەنگەن رومكىنى ئالماسلىقتا ئامالى قالمايتتى. شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن يېرىم سائەت ئۆتەر-ئۆتمەي نادىر غەرق مەس بولۇپ قىڭغىيىشقا باشلايتتى. ئاندىن ساھىپخان بىلەن يەنە بىر كىشى پىدائىي بولۇپ، ئۇنى ياتىقىغا ئاپىرىپ ياتقۇزۇپ قوياتتى-دە، ئولتۇرۇش نادىرسىز داۋام قىلاتتى.

نادىر 35 ياشلارغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، تېخىچە ئۆيلەنمىگەن ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭ كۆڭلىدە مۇھەببەت تۇيغۇسىنىڭ بارلىغا گۇمان قىلاتتى، چۈنكى، تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا، گۇمان ۋە ئىشەنمەسلىك بار يەردە مۇھەببەتكە ئورۇن يوق ئەمەسمۇ. بىراق مۇشۇ نادىردا بۇنىڭدىن بىر يېرىم يىلچە بۇرۇن ئايگۈلگە قارىتا بىردىنلا سۆيگۈ ھەۋىسى قوزغىلىپ قالدى. قىزنىڭ دەردىدە ئۇنىڭ كېچىلىرى ئۇيقىسى، كۈندۈزلىرى تامىغى كېمەيدى. ئۇ كۈندە دىگۈدەك ئايگۈل ئىشلەۋاتقان يەرگە كىرىپ، ياكى ئۇنىڭ ياتىغىنىڭ يېنىغا بېرىپ، قىزغا ئۇزاققىچە تەلمۈرۈپ قارايتتى.

يۈرەك سىرلىرىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈنمۇ مەردانىلىق كېرەك. ئۆمرىدە جىددى مەسىلىلەر خۇسۇسىدا كۆپىنچە ئاشكارا مەيدانغا چىقىشتىن ئۆزىنى تارتىپ، يوشۇرۇن مەلۇمات يوللاش بىلەنلا ئادەتلەنگەن نادىردا مۇنداق خىسلەت بەكمۇ كەم ئىدى. شۇڭا ئۇ يۈرىكىدىكى ئوت-پىراقنى ئىزھار قىلىشقا ئۆزىدە جۈرئەت تاپالماي 3 - 4 ئاينى ئۆتكۈزۈۋەتتى، ئاخىرى، بىرولار مەسلىھەت بەرگەنمۇ، ياكى ئۆزى چىدىمىدىمۇ، ئەيتاۋۇر، مۇ-

ھەببەتتىنى خەت ئارقىلىق بايان قىلىپ ئايگۈلگە بەردى. ئۇ جاۋاپقا قاتتىق ئىشەنچ باغلىغان ئىدى، «ئايگۈل دىگەن ئىشچى، مەن بولسام كادىر، ئۇ چوقۇم ماقۇل دەيدۇ» دەيتتى ئۇ كۆڭلىدە. بىراق، ئايگۈل ئۇنىڭ ھەممە ئارزۇ-ئۈمىتلىرىنى بىر پۇل قىلىپ رەت قىلىۋەتتى.

بارچە نامەرت ئادەملەر ئۆز ئارزۇسى قارشىلىققا دۇچ كېلىپ، ئۇنى يېڭىشكە كۆزى يەتمىگەندە مەيداندىن ئوكايلا چېكىنىدۇ، ئەمما كۆڭلىدە ھەسەتخورلۇق كۈچىيىپ، يوشۇرۇن زەربە بېرىش يولىنى تاللاۋالىدۇ. بىزنىڭ نادىر مۇشۇ خىلدىكى كىشىلەرنىڭ تىپىگە كىرەتتى. ئۇ رەت قىلىشقا ئۇچرىغاندىن كېيىن، بىر ياقتىن قاتتىق ھەسرەت چەكتى، يەنە بىر ياقتىن: «كىمدۇ بىرى ئۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋالغان بولسا كېرەك» دەپ گۇمان قىلىپ، ئاشۇ نامەلۇم رەقىبىنى ئىنتىقلاش ۋە ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش قارارىغا كەلدى.

نادىر ئۆزىنىڭ «ئوۋچىلىق» ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ، پەقەت 7 - 8 ئاي ئۆتكەندىن كېيىنلا ئاندىن رەقىپىنىڭ كىملىگىنى بىلەلىدى. بىلدى-يۇ، لاسسىدا بولۇپ قالدى. چۈنكى نادىرنىڭ رەقىبى ئۇ ئارزۇ قىلغاندەك كوكۇلىسى بارلاردىن ئەمەس، ئەكسىچە ئىستانىسىدا كۆپچىلىك كىشىلەر ھىمايە قىلىدىغان ئادىل ئىدى. بولۇپمۇ ئۇنى سىيىت چاڭجاڭ باشلىق بىر تۈركۈم كادىرلار بەكمۇ ئەتىۋارلايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىرىشقاندەك، شۇ كۈنلەردە ئادىل تېخى بۆلۈم باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈلگەن ئىدى. «خەپ ئادىل، سېنى ھازىردىن باشلاپ ئۆمۈرۋايەتلىك كۈشەندەم قاتارىغا قوشتۇم» دەپ زەھەرخەندىلىك بىلەن چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى نادىر. لېكىن قانچە باش قاتۇرسىمۇ، ئادىلدىن ئىنتىقام ئېلىشنىڭ بىرەر ئەپلىك ئۇسۇلىنى ئويلاپ تاپالمىدى. «ئادىل دىگەن بۇ كىسپۇرۇچ ھازىر ئىستانسىنىڭ ئەركە بالىسى. ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىشتا ئېھتىياتسىزلىق قىلسام، ئۆزەمگە يېنىپ قېلىشى مۇمكىن، يا بولدى قىلسام بولارمىكىن؟— دىگەنلەرنىمۇ ئويلىدى ئۇ. بىراق، كۆڭلىدىكى ھەسەتخورلۇق يەنە يول قويمىدى، — ياق، ئۇ كىسپۇرۇچ مېنىڭ ياخشى كۆرگەن قىزىمنى تارتىۋالدى، مەن لاتىدەك سالپىيىپ يۈرۈۋېرەمەنمۇ؟! جاھاندا پۇتلاشماس ئىنسان يوق، كۈتۈپ يۈرەي، تەلەي ماڭا ئوڭ يۈزىنى قىلسا ئەجەپ ئەمەس...» شۇندىن كېيىن ئۇ، ئادىلنىڭ بىرەر ئىشتا پۇتلىشىپ كېتىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ يۈردى. بەزىدە: «بىرەر ئاۋارىيەگە يولۇقۇپ، مەڭگۈلۈك مېيىپ بولۇپ قالسا، ئەڭ ياخشىسى، ئۆلۈپ كەتسە» دىگەنلەرنىمۇ ئارزۇ قىلدى. بەزىدە ئۇ يەنە ئادىلغا بىرەر دالدىدا ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇم قىلىپ تازا دۇمباللسام دىگەننىمۇ ئويلايتتى. بىراق ئۇنىڭغا كۈچى يېتەرمىكىن؟ ناۋادا ئادىل ئۈستۈن كېلىپ قالغۇدەك بولسا، نادىرنىڭ ئۆزى بىرمۇنچە تاياق يەۋالغاندىن تاشقىرى، تەشكىل ئالدىدىمۇ يۈزى چۈشىدۇ. ياق، نادىر مۇنداق قاراملارچە يول تۇتماسلىقى كېرەك. ئۇنىڭغا شۇنداق زەربە بېرىشى لازىمكى، ھەم رەقىبى ئۈزۈل-كېسىل يەكسان بولسۇن، ھەم تەشكىلمۇ نادىرنى ئەيىپلىمەيدىغان بولسۇن! ئەمما قىرىشقاندەك، ئادىل يا پۇتلاشمايتتى، يا ئاۋارىيەگىمۇ ئۇچرىمايتتى. كۈنلەر ئۆتتۈۋەرگەنسېرى نادىرنىڭ كۆڭلىنى مىڭلىغان مۇشۇكلەر تاتىلاپ يارا قىلىۋەردى.

كۈنلەردىن بىر كۈنى نادىردا ئۇشتۇمتۇت مۇنداق خىيال پەيدا بولدى: «ئادىل

دىگەن بۇ كىسپۇرۇچ نىمىشقا كىشىلەرگە ئارىلاشماي، خىيالغا پېتىپلا يۈرۈدۇ؟ ئاتا-ئانىسى ھەققىدە گەپ سورىسا، نىمىشقا ئۆزىنى قاچۇرۇدۇ؟ بۇنىڭدا بىر سىر يوقمىدۇ؟ ...»
شۇنىدىن كېيىن ئۇ ئادىلنىڭ تارىخىدىن بىرەر يوچۇق ئىزلەشكە كىرىشتى. نادىر بىر ئامال قىلىپ ئادىلنىڭ ئارخىپىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدى. گەرچە ئۇ ئارخىپتىن ئۆزىگە پايدىلىق بىرەر نەرسىگە ئېرىشەلمىگەن بولسىمۇ، ھەر ھالدا ئادىلنى ئىشچىلىققا تونۇشتۇرغان دادۇينىڭ ئادرىسىنى بىلىۋالالىدى ۋە ئەمگەك-كادىرلار بۆلۈمى نامىدىن دادۇي رەھبەرلىكىگە خەت يېزىپ، ئادىلنىڭ قىلمىش-ئەتمىشلىرىنى يېزىپ يوللاپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. بىراق بىر كىشىگە تەلەي يۈزلەنسە، كۈندۈزى چىراق يېقىپمۇ ئۇنىڭ يۈزىدىن بىرەر داغ تاپقىلى بولمايدىغان ئوخشايدۇ. نادىرنىڭ خېتى خۇددى سۇغا چۆككەن تاشتەك جاۋاپسىز قېلىۋەردى. نادىر ھەر ھالدا بىر نەچچە يىل تەشكىلىي خىزمەت ئىشلەپ ئاز-تولا ساۋاتقا ئېرىشىپ قالغان ئىدى. ئۇ يوغان بېشىنى ئىشقا سېلىپ: «ناۋادا بۇ كىسپۇرۇچ ئۇ يەردىكىلەر بىلەنمۇ يېقىن بولۇپ، ئۇلار ئىستانسا رەھبەرلىكىگە خەت يېزىپ سۈرۈشتۈرسە، مېنىڭ ھىلىقى خېتىممۇ پاش بولماي قالمايدۇ، ئۇ ھالدا ئۆزەم بالاغا قالىمەن» دىگەنلەرنى ئويلىدى-دە، يەنە سۆيلەپ خەت يېزىشتىن قورقتى، شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن يەنە بىر نەچچە ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى.

نادىرنىڭ سودا نازارىتىدە ئىشلەيدىغان بىر تاغىسى بار ئىدى. بىر يەكشەنبە كۈنى ئۇ ئاشۇ تاغىسىنىڭ ئۆيىگە بارغاندا، ئۇ كىشىنىڭ بىرقانچە ئورۇنغا، جۈملىدىن، ئادىلنىڭ يۇرتىغىمۇ كاماندىروپكىغا بارىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. «تەۋەككۇل بىر ئورۇنۇپ كۆرەي، بەزىدە كۆزگە ئىلىنمىغان چوماق قاشارنى يارىدۇ ئەمەسمۇ» دەپ ئويلىدى ئۇ.

— مەن بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان ئادىل ئىسىملىك بىر ئاغىنەم بار ئىدى، — دىدى نادىر تاغىسىغا گويا شۇنداقلا ئېيتقاندەك بولۇپ، — نەچچە ئايدىن بېرى بەك غەمكىن يۈرۈدىغان بولۇپ قالدى. سۈرۈشتۈرسەك ئۈنچىقمايدۇ. بىر ئائىلىسىدە بىرەر كۆڭۈلسىزلىك سادىر بولدىمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ قالدۇق، پۇرسەت بولسا، شۇنىڭ ئائىلىسىگە يولۇقۇپ، ئەھۋالىنى ئۇقۇپ قاچ كەلسىڭىز بوپتىكەن، — ئاندىن ئۇ ئادىلنىڭ يۇرتىنى ئېيتىپ بەردى.

تاغىسى نادىرنى «قۇۋ يىگىت» دەپ ئانچە ياخشى كۆرمەيتتى. شۇڭا ھازىر ئۇنىڭ ئاللىقانداق ئاغىنىسى ئۈچۈن مۇنچىلىك جان كۆيدۈرۈپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، سەل ھەيران بولدى: «ئۇمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بىر شەيتان بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى ئۇ، شۇنداقتىمۇ نادىرنىڭ كۆڭلىنى قايتۇرماسلىق ئۈچۈن:

— ئىزلەپ كۆرسەم كۆرەي، بىراق ئۇلارنىڭ ئادرىسىنى بىلمىسەم، — دىدى.

— ئاپلا، ئۇ ئېيتىپ بەرگەن، لېكىن ئېسىمدە تۇتۇۋالماپتىمەن، يا ھازىرلا بېرىپ سوراپ كېلەيمۇ؟

— مېنىڭ يەنە 15 مىنۇتتىن كېيىن ئايرۇدۇرۇمغا چىقىپ كېتىدىغانلىغىمنى ئۇنتۇپ قالغاندەك سۆزلىگىنىڭنى قارا، — دىدى تاغىسى تەنە بىلەن كۈلۈپ، — بەك جان كۆيەر ئاغىنەڭ ئوخشايدۇ ئۇ. بوپتۇ، ھېچبولمىسا، دادىسىنىڭ ئىسمىنى، يېزىلىقمۇ، شەھەرلىكمۇ ئىكەنلىكىنى دەپ بەر، سۈرۈشتۈرۈپ كۆرەرمەن.

نادىر ئارخىپتىن ئادىلنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى بىلگەن بولسىمۇ،

خۇپسەنلىك قىلىپ:

— دادىسىنىڭ ئىسمى قۇربان، شەھەرلىك، كادىر ئائىلىسى، — دەپ جاۋاپ بەردى.

نادىرنىڭ تاغىسى كامالىدىروپكىدىن پات قايتمىدى، ئائىلىسىگە يازغان خەتلىرىدىمۇ قىرىشتاندىكى نادىر تەقەززا بولغان ئەھۋاللار ھەققىدە ھېچقانداق مەلۇمات بەرمىگەن ئىدى.

ئەمما ئاينىڭ ئون بەشى قاراڭغۇ بولسا، ئون بەشى ئايدىڭ دېگەندەك، نادىرنىڭ تاغىسىنىڭ قايتىپ كېلىشى ئۇنىڭ ئوشۇقىنى ئالچۇ چۈشەردى.

— قەدىناس ئاغىنەڭنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلدىم، — دېدى تاغىسى نادىرنىڭ سوئالىغا جاۋابەن، — بىراق، ئۇ ئاغىنەڭ قانداقراق يىگىت ئۆزى؟

تاغىسىنىڭ مۇددىئاسىنى ئېنىق چۈشەنمىگەن نادىر تومتاقلا جاۋاپ بەردى:

— ئەلۋەتتە ... ياخشى يىگىت.

— ھىم، ... مەن ئۇلارنىڭ يۇرتىغا بارغاندا، ناھىيىلىك ئىنقىلاۋىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى سايىم دېگەندىن ھېساپ ئېلىنىۋاتقان ئىكەن. ئاڭلىشىمچە ئۇنىڭ قىلغان ئەسكىلىكلىرى ئىچىدە شۇ ناھىيىنىڭ بۇرۇنقى قۇربان ئىسىملىك ھاكىمىنىڭ ئۆلۈمىگە ئائىت بىر ئىشمۇ باركەن. سايىم بىرقانچە شېرىكلىرى بىلەن بىللە ئۇ كىشىنى قىيناپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. سايىمنىڭ سوتتا تاپشۇرۇشىچە، شېرىكلىرى ئارىسىدا ئاشۇ ھاكىمنىڭ ئادىل ئىسىملىك ئوغلىمۇ بارمىش، دادىسىنى باشقىلار قاچۇرۇپ، يوشۇرۇن ساقلاۋاتقاندا، ئاشۇ ئادىل تۇتۇپ بېرىپتۇ ۋە كېيىنكى ھەممە سوئال - سوراق، قىيناشلارغا قاتنىشىپتۇ. سايىم بۇ ھەقتە يەنە ئاشۇ ئادىل دېگەن بالىنىڭ ئۆز نامىدا يازغان باياناتلىرىنى ئىسپات قىلىپ كۆرسىتىپتۇ. بىراق بەزى كىشىلەر ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىغا ئانچە ئىشەنمەيدىكەن. مەن بۇ ئىشنىڭ نەتىجىسى چىققىچە ئۇ يەردىن كېتىپ قالدىم. ئەگەر ئاشۇ سايىم دېگەننىڭ گېپى راست بولسا، تازا بىر ئاغىنىڭگە ئېرىشكەن ئوخشايسەن.

نادىر تاغىسىنىڭ سۆزلىرىدىكى تەنىنى خوپ چۈشەندى. ئەمما شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىدە بىر دەريا شاتلىق مەۋج ئۇرغان ئىدى.

ئۇ تاغىسى بىلەن پاتلاخوشلىشىپ قايتتى:

«توختاپتۇر، ئادىل، — دەيتتى ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىنىچە، — ئىككى پۈتۈكنى بىر ئۆتۈككە تىقىدىغان پۇرسەت مانا ئاخىرى يېتىپ كەلدى. ھازىرلا بېرىپ چاۋاكنى چىتقا يايىمەن!...» بىراق، بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ بېشىغا يەنە باشقىچە بىر پىكىر كەلدى: «ئەگەر ئادىل راستىنلا سايىم دېگەننىڭ شېرىكى بولسا، بۇ كەمگىچە نېمىشقا بۇ ئىشنىڭ ئىز-دېرىكى قىلىنمىدى؟ سايىمنىڭ دېگەنلىرى يالغانمىدۇ-يا؟... مەيلى، نېمىلا بولمىسۇن بۇ ئىشنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش كېرەك. بىراق ئۆزەمنى ھازىرچە ئاشكارىلىماي، ئاغامدىن ئاڭلىغان گەپلەرنى ئىككى نۇسخا قىلىپ يېزىپ، بىرىنى ئايگۈلنىڭ، يەنە بىرىنى شۇجىنىڭ ئۆز قولىغا تېگىدىغان قىلىپ يوللاپ بېرەي، ئايگۈل ئۆزىنىڭ كىم بىلەن يۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلسۇن. شۇجى «قىزىل قوغدىغۇچىلار» غا چىش بىلەپلا يۈرۈدىغان ئادەم، ئادىلنى ئېغىز چىشىغا ئېلىپ چاينىماي قالمايدۇ. ناۋادا بۇ ئىش يالغان بولۇپ چىقسىمۇ، شۇڭغىچە، ئادىل يەتتىچە دەرت تارتىشقا ئۈلگۈرىدۇ. مەنمۇ پاش قىلىنمايمەن - دە، ئادىلدىن كېيىنكى ئىنتىقامنى ئېلىشىم ئۈچۈن ئىمكانىيەت ساقلىنىپ قالىدۇ».

نادىرنى بەزى ئاغىنىلىرى: «سېنىڭ مۇشۇ يوغان بېشىڭدا جاھانغا يەتكۈدەك ئەقىل بار» دەپ بەك ئاشۇرۇۋەتكەن بول-

سىمۇ، لېكىن ئۇ ھەر ھالدا شەيتاننىڭ ناچار شاگىرتلىرىدىن بىرى بولۇشقا مۇناسىپ يىگىت ئىدى. ئۇ ئىستانسىغا يېتىپ بارغۇچە بولغان يولدا يۇقۇرقى مەسىلىنى قانداق ئاشكارىلاش ئۇسۇلىنى كۆڭلىدە ئوبدان پىشۇرۇۋالدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن باشتىكى سەھىپىلەردە كىتاپخانلىرىمىزغا مەلۇم بولغان ئادىلنىڭ «قاتىل»لىغى توغرىسىدىكى مەلۇماتلار ئايگۈل بىلەن شۇجىنىڭ قولىغا يەتكۈزۈلدى.

4

ئادىلنىڭ ئىستانسىدىن ئايرىلغىنىغا سەككىز كۈن بولدى. ئۇ گويا قۇمغا سىڭگەن سۇدەك ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن ئىدى. ھىلىقى كۈنى شەھەرگە ئىزلەشكە كىرگەنلەر ئىككى كۈن ئاۋارە بولۇپ، نەتىجىسىز قايتىپ چىقىشتى.

— بىر تازىمۇ بىخۇتلۇق قىلدۇق، — ئىشخانىدا ئۇياقتىن-بۇياققا مېڭىۋاتقان شۇجى جىلى بولغىنىدىن ھەدەپ قوللىرىنى ئىشقىلايتتى، — قانۇنىي جازاغا تارتىلىشقا تېگىشلىك بىر چوڭ بۇزۇقنى قاراپ تۇرۇپ قولدىن چىقىرىپ قويدۇق. ئەگەر ئۇ زادى تېپىلمىسا، پارتىيە، خەلق ئالدىدا يۈز كېلەلمەيمىز. سىنىپىي ھۇشيارلىقىمىز بەك تۆۋەنكەن بىزنىڭ.

كىرىسلودا تاما چېكىپ ئولتۇرغان سېيىت ئاكا ئۇنىڭ سۆزىدىكى تەنىنى چۈشەندى. شۇجىنىڭ «بىز» دېگىنى، ئەمەلىيەتتە «سەن» دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى. سېيىت ئاكىمۇ بۇ مەسىلە ئۈستىدە سەككىز كۈندىن بېرى ئويلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئادىلنىڭ سىرلىق مىجەزى، ئۆزى ئۈستىدە مەسىلە پاش قىلىنغان ھامان ئۇشتۇمتۇت رۇخسەت سورىشى ۋە ئالدىراپ-تېنەپ مېڭىپ كېتىشى ئۇنىمۇ گۇمانلاندۇرغان، ئەمما ئادىلنىڭ خاتىرىسىنى كۆرۈپ ئەنۋەر بىلەن پىكىر ئالماشتۇرغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ يازغانلىرىغا ئىشىنىپ، ئىچ ئاغرىتقان ئىدى. بىراق شۇجى بولسا خاتىرىدىكى بايانلارغا قىلچىمۇ ئىشەنمىدى. «بۇ ھىلىگەر ئادەملەرنىڭ بىردەك ساددا، بىخۇت كىشىلەرنى ئالداش ئۈچۈن ئالدىن تەييارلاپ قويغان قىلتىقى. ئەگەر ئۇنىڭ يازغانلىرى راست بولسا، نىمە ئۈچۈن بۇ ھەقتە تەشكىلگە بۇرۇنراق خەۋەر قىلمىدى؟ خاتىرىنى بۇرۇنمۇ ئەمەس، كېيىنمۇ ئەمەس، دەل ئۆزى يولغا چىقىش ئالدىدا بەرگەنلىگى ۋە سىزگە: «مەن مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن كۆرۈڭ» دېيىشى ئۇنىڭ ئىنتايىن ھىلىگەرلىگىنى كۆرسەتمەمدۇ؟!» دىدى ئۇ. مانا ئارىدىن ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى، ئادىل ئىز-دېرەكسىز يوقالدى. «راستتىن ئۇ ئۆزىنى يوشۇرۇپ قېچىپ يۈرگەنمىدۇ؟ — دەپ ئەلەم بىلەن خىيالىدىن ئۆتكۈزدى سېيىت ئاكا، — ھەي، بۇ بالىغا مەن راستتىن ئالدانغاندىمەنمۇ؟... بىراق ئۇنىڭ ئاشۇنداق يارىماس يىگىت ئىكەنلىگىگە زادى ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ...»

— ياق، ئەمدى يەنە كۈتۈش ۋېرىشكە بولمايدۇ! — شۇجىنىڭ ئۈنلۈك-ئاۋازى ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى، — قانچە كېچىكسەك، ئۇنىڭ قانۇنىي جازادىن قۇتۇلۇپ قېلىشىغا شۇنچە ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەن بولىمىز. شۇڭا دەرھال ئۇنىڭ مەسىلىسىنى قانۇن ئورۇنلىرىغا مەلۇم قىلىپ، ساقچىلارنىڭ ئىز قوغلاپ تۇتۇشىغا تاپشۇرايلى! — ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا گويا بۇ توغرىدا سېيىت ئاكىنىڭ پىكرىنى ئېلىش ھاجەت ئەمەستەك، دەرھال

www.uyghurkitap.com

قولنى تېلېفونغا ئۇزاتتى.

بىزدە ئىككىنچى، ئۈچىنچى قول باشلىقلاردىن بەزىلىرى مۇنداق بىر ئادەتكە ئۆگىنىۋېلىشقان: بەزىدە بىرەر مەسىلىگە قارىتا، ئۇلارنىڭ قارىشى بىرىنچى قول باشلىقنىڭ پىكرىگە زىت كېلىپ قالغاندا، ئۆزلىرىنىڭ نۇقتىئىنەزىرى توغرا بولغان تەقدىردىمۇ كۆپىنچە ئۇنى چىقماسلىقنى ئەۋزەل كۆرۈدۇ، ھەتتا ئۆز پىكرىدىن يېنىپ ئۆزىنى ئەيىپلەشكە باشلايدىغانلىرىمۇ بار. بىراق ئۇلار بىرىنچى قول باشلىق بولمىغان جايلاردا بولسا، ئېغىر ئۇھ تارتىشىپ، ئۈمىتسىزلىك بىلەن باشلىرىنى ئېغىتىشىپ: «ھەي ... ئۇ دېگەن بىرىنچى قول - دە، ئۇنىڭ ئالدىدا بىزنىڭ گېپىمىز ئۆتەتتىمۇ؟» دەپ شىكايەت قىلىشىدۇ. بىراق، سېيىت ئاكا ئۇنداقلاردىن ئەمەس ئىدى.

— توختاپ تۇرۇڭ، — دېدى ئۇ تېزلا ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئىنكاسقا قاراپلا قول ئاستىمىزدىكى بىر خادىم توغرىسىدا مۇنداق يېنىكلىك قىلمايلى. ئۇنىڭ يۇرتىغا ئەۋەتكەن ئادەملىرىمىز بۈگۈن بولمىسا، ئەتە خەۋەر بېرەر، ئاندىن قارار قىلمايلى.

— ئەگەر ئۇ يۇرتىغا بارمىغان بولسىچۇ؟ — شۇجى تۇرۇپكىنى تۇتقان پېتى سورىدى.

— ئادىل يۇرتىغا بارمىغان بولسىمۇ، بىزنىڭ ئادەملىرىمىز ئۇنىڭ توغرىسىدىكى ھەقىقى ئەھۋاللارنى ئىگىلەلەيدۇ ئەمەسمۇ. ئەگەر ئۇ راستىن جىنايەتچى بولسا، قانۇن ئورۇنلىرىغا شۇ چاغدا مەلۇم قىلساقمۇ كېچىكمەيمىز.

— كېچىكمەيمىز؟ شۇڭغىچە ئادىل دېگەن بۇ خومپەر قاچان مىنى تۇتۇسىلەر دەپ ساقلاپ تۇرۇدۇ، دەمسىز؟ ياق، يولداش، دوست - دۈشمەن مەسىلىسىگە مۇنداق بالىلارچە قىياس بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا بولمايدۇ. ئېھتىمال، بۇ قوۋ تۈلكە چەتئەللەرگە قېچىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن.

سېيىت ئاكا مىيىغىدا كۈلدى.

— يولداش شۇجى، بىزنىڭ دۆلەت مۇداپىئەمىزنى شۇنچىلىك ئاجىز دەپ قارامسىز؟ خالىغان كىشى خالىغان چاغدا چېگرىدىن ئۆتەلەيدىغان بولسا، ئۇ يەرنى قوغداۋاتقان جەڭچىلەر نىمىش قىلىدۇ؟

بۇ قېتىم شۇجى دەماللىققا بىر نەرسە دېيەلمەي قالدى.

— بۇ دېگىنىڭىزغۇ توغرا، ئەلۋەتتە بىزنىڭ دۆلەت مۇداپىئەمىز مۇستەھكەم، جەڭچىلىرىمىز ھوشيار، — دېدى ئۇ بىر پەستىن كېيىن، — ئەمما، سىنىپىي دۈشمەنلەرنىمۇ بوش چاغلىماسلىق كېرەك. يولداش چاڭجاڭ، مەن يەنە ئويلاندىم. ئۇنىڭ مەسىلىسىنى قانۇن ئورۇنلىرىغا كېچىكتۈرمەي مەلۇم قىلايلى. مەن ئىستانسىمىزنىڭ بىرىنچى قول مەسئۇلى ئىكەنمەن، مۇنداق جىددىي مەسىلە ئالدىدا قارار قىلىش ھوقۇقىغا ئىگىمەن! — شۇندىن كېيىن ئۇ سېيىت ئاكىدىن جاۋاپ كۈتمەيلا، شەھەرلىك ج خ ئىدارىسىنىڭ نومۇرىنى چاقىردى - دە، تېگىشلىك ئادەمنى تاپقاندىن كېيىن، ئادىلنىڭ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلدى. سېيىت ئاكا نارازى بولغان ھالدا بېشىنى چايقاپ، تاماكا تۇتاشتۇردى.

— جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى ئۇنىڭ ماتېرىيالىنى يوللاپ بېرىشىمىزنى تەلەپ قىلدى، — دېدى شۇجى تۇرۇپكىنى قويۇپ، ئاندىن سىرتقى ئۆيدىكى كاتىپنى چاقىردى، — سىز دەرھال ئادىل ئۈستىدە ماتېرىيال تەييارلاڭ، پاش قىلىنغان مەسىلە تەپسىلىي يېزىلسۇن، ئاخىرىغا پارتكومنىڭ قارارى قوشۇلسۇن!

كاتىپ مېڭىشقا تەييارلىنىۋىدى، سىيىت ئاكا ئۇنى توختىتىۋالدى.

ــ سىز ئاۋال ئۇنىڭ ماتېرىيالىنى يېزىپ چىقىڭ، ــ دېدى ئۇ كاتىپقا، ــ قارار توغرىسىدا بىر يەنە ئويلىشىپ كۆرەيلى.

كاتىپ ئىككى رەھبەر ئوتتۇرىسىدا يەنە مۇنازىرە يۈز بېرىشىنى پەملەپ، دەرھال چىقىپ كەتتى. سىيىت ئاكىنىڭ سۆزلىرىگە شۇجىنىڭ ئاچچىغى كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن پارتكوم ھەيئەتلىرىنىڭ يىغىنىدىن ئۆتكۈزمىگەن ئىشنى پارتكومنىڭ قارارى دېيىشكە بولمايدىغانلىقىنى ئەسلەپ، لېۋىنى چىشلىدى. ئاندىن بىر پەس ئويلىنىۋېلىپ، سىيىت ئاكىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ــ دۇرۇست، مەن سەل ئالدىراڭغۇلۇق قىپتىمەن، ــ دېدى ئۇ بۇ قېتىم يۇمشاق تەلەپپۇزدا، ــ بىر دەرھال پارتكوم ھەيئەتلىرىنىڭ يىغىنىنى ئاچايلى، لېكىن ئىككىمىز ئالدىن بىر پىكىرگە كېلىۋالمىساق بولمايدۇ. يولداش چاڭجاڭ، مەن ئەلۋەتتە سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى چۈشىنىمەن. سىز ئاقكۆڭۈل ئادەمسىز، بۇ ئەلۋەتتە ياخشى پەزىلەت. لېكىن دىققەت بىلەن قارىسىڭىز، جەمئىيەت ئۇنداق ئاددىي ئەمەس. ياۋۇز «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» بىزگە ناھايىتى ئېغىر زىيانلارنى كەلتۈردى. ئۇنىڭ تارقاتقان زەھىرى تېخى تولۇق تازىلىنىپ بولغىنى يوق. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» قا ئەگىشىپ جىنايەت سادىر قىلغان بەزى ئەبلەخلەر ھېلىمۇ قانۇن تورىنىڭ سىرتىدا يۈرۈۋاتىدۇ. ئويلاپ بېقىڭا، ئۇلارنى قانۇننىڭ جازاسىغا تاپشۇرمىساق بولامدۇ؟

ــ بۇ قاراشلىرىڭىزغا تولۇق قوشۇلىمەن، ئەلۋەتتە، ــ دېدى سىيىت ئاكىمۇ بېشىنى كۆتىرىپ، ــ ئۆزەمنىڭ شەخسى ھېسسىياتىدىن ئالغاندىمۇ، مېنىڭ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ۋە ئۇنىڭ قولچوماقلىرىغا بولغان غەزەپ ـ نەپرىتىم سىزنىڭكىدىن كەم ئەمەس. جىنايەتچىلەر چوقۇم جازاغا تارتىلىشى لازىم. لېكىن گەپ كونكىرىت ئادەملەر ئۈستىگە كەلگەندە، ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ، ئېنىقلىماي تۇرۇپلا، ئالدىراپ خۇلاسە چىقارمايلى دىمەكچىمەن. ياخشى كىشىلەرگە ئۇۋال...

ــ ھەي، بولۇپمۇ ئادىلنىڭ مەسىلىسىگە كەلگەندە ئەندىشە قىلماڭ، ــ دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى شۇجى، ــ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئۇرغۇن ياشلارنى بۇزۇپ كاردىن چىقاردى. «قىزىل قوغدىغۇچى» بولغان بۇ تەلۋىلەر بىر مەزگىل جاھانغا سىغماي كەتكىنىنى ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ ئادىلمۇ دەل شۇنداقلارنىڭ بىرىغۇ!...

تېلېفوننىڭ قاتتىق جىرىڭلىشى شۇجىنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى، ئۇ دەرھال تۇرۇپكىنى قولىغا ئالدى.

ــ ھە، مەن. ساق ـ سالامەت يېتىپ باردىڭلارمۇ؟ ياخشى، ياخشى، نىمە، نىمە؟ تۆھمەتمىكەن؟... ئادىلغا ئۇۋال قىلىنغان دەمدۇ؟ ... ھە، ھە ... ئۇنداقتا، نىمىشقا بىزگە بۇرۇنراق خەۋەر قىلماپتۇ؟ ... ھىم... ئۇ مەسئۇلىيەتسىز ئاغىنىلەرگە نارازىلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ قويۇڭلار! ... ئادىل بىلەن كۆرۈشتۈڭلارمۇ؟ ... ئۇ يەرگە بارماپتىمۇ؟ ... ئاپلا، بۇ قانداق بولغىنى؟ نەگە كەتكەندۇ ئۇ بالا؟... ھەي، ئوبدانراق سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈڭلار! ... ھە، بىزمۇ جىددىي سۈرۈشتۈرۈۋاتىمىز...

شۇجى تېلېفوننى قويۇپ، قولىياغلىقى بىلەن چېكىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتتى ـ دە، بىر پەس جىم تۇرۇپ قالدى. سىيىت ئاكا

چالا-پۇچۇق ئاڭلىغان بۇ سۆزلەردىن ئەھۋالنى بىر قەدەر چۈشەنگەن ئىدى. ئۇ گويا يەلكىسىدىن ئېغىر بىر يۈك ئېلىپ تاشلانغاندەك ئۇلۇق-كىچىك تىندى.

— سىزنىڭ مۆلچەرىڭىز توغرا چىقتى، — دېدى شۇجى خېلىدىن كېيىن ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — ئادىلغا ئوۋال قىلىنغان ئىكەن، ئاقلىنىپتۇ. بۇ ھەقتە بىزگە ئىسپات خېتى ئەۋەتىشنى قارار قىلىشقان ئىكەن، بىراق بۇ ئىشقا مەسئۇل بولغان ئاغىنە دوختۇردا يېتىپ قېلىپ، ھازىرغىچە كېچىكىپتۇ. بىردە مۇشۇنداق بىپەرۋا ئادەملەرمۇ بار-دە.

— راستىن مەسئۇلىيەتسىزلىك قىپتۇ ئۇلار، — دېدى سېيىت ئاكىمۇ نارازى بولۇپ.

— ھوي، بۇ بالا يۇرتىغا بارمىغان بولسا، نەگە كەتكەندۇ؟ — شۇجىنىڭ چىرايىدا يەنە بىردىنلا كۈچلۈك تەشۋىش ئىپادىسى پەيدا بولدى، — دەرت-ئەلەمگە چىدىماي ئۆزىنى بىر نىمە قىلىۋالغان بولمىسۇن يەنە. ھەي، ھەزرىقى ياشلارنىزە، ئازراق كۆڭۈلسىزلىككە يولۇققان ھامان ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ بۇ ئەخمەقلەر.

ئادىلنىڭ خاتىرىسىنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىققان سېيىت ئاكا ئادىلنىڭ ئورۇنسىز ھالدا ئۆزىنى نابۇت قىلمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. لېكىن، ئۇنداق بولسا، ئۇ زادى نەدە يۈرىدۇ؟

— ئادەم تەشكىللەپ دەرھال ئىزلەيلى! — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ.

— ساقچى ئىدارىسىغا بۇ يېڭى ئەھۋال ھەققىدە يەنە خەۋەر قىلىپ، ئۇلارنىڭمۇ ياردەملىشىشىنى ئىلتىماس قىلايلى! — شۇجى سۆزىنى تۈگىتىپلا تۇرۇپكىنى يەنە قولىغا ئالدى. ئۇ كېرەكلىك نومۇردىن تېخى ئىككىنى چۆرۈۋىدى، بىردىنلا گويا توك سوقۇۋەتكەندەك ئالدىدىكى دەرىزىگە قارىغىنىچە ھەيكەلدەك قېتىپ تۇرۇپ قالدى. سېيىت ئاكىمۇ ھەيران بولۇپ دەرىزىگە قارىدى. قارىدى-يۇ، شۇ ھامان ئىشخانىدىن ئوقتەك چىقىپ كەتتى. ئاندىن شۇجىمۇ ئۇيقۇسىدىن يېڭىلا ئويغانغاندەك تۇرۇپكىنى تاشلاپلا سىرتقا يۈگۈردى. چۈنكى ئۇلار ئۇدۇلدىكى يولدا بىر كىچىك ئوغۇل بالىنى يېتىلەپ كېلىۋاتقان ئادىلنى كۆرۈشكەن ئىدى.

خاتىمە

ئارىدىن بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتۈپ، 1979 - يىلىنىڭ ياز پەسلىدە ئەنۋەر ئادىلنىڭ يۇرتىدا ئۇنىڭ بىلەن تەسادىپى ئۇچرىشىپ قالدى. ئادىلنىڭ يېنىدا ئايگۈل بىلەن مۇراتمۇ بار ئىدى. ئۇلار قىزغىن سالاملاشقاندىن كېيىن، ئادىل تۈنۈگۈن ئاخشام يېتىپ كەلگەنلىكىنى، ھازىر دادىسىنىڭ قەۋرىسىنى يوقلاش ئۈچۈن يار تۈگمەن يېزىسىغا ماڭماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتتى.

بۇ يەردىكىلەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ھاكىمنىڭ نامى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن، ناھىيە رەھبەرلىكى مەرھۇمنىڭ جەسىدىنى شەھەرگە يۆتكەپ كېلىپ، ئالاھىدە ئورۇنغا دەپنە قىلماقچى بولغان ئىكەن. لېكىن يارتۈگمەنلىكلەر: «مۇشۇ يەردە تۇرۇۋەرسۇن» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. رەھبەرلىكمۇ ئاخىرى ئۇلارنىڭ ئىلتىماسىغا قوشۇلۇپ، دەپنە مۇراسىمنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈپتۇ.

www.uyghurkitap.com

ئەنۋەرمۇ بىللە بېرىش مۇددىئاسىنى بىلدۈرۈۋىدى، ئادىل دەرھال ماقۇل بولدى.

— ئۇ يەردىكى قېرىنداشلار بىلەن تېخىچە ئالاقە ئورنىتالمىدىم، — دېدى ئادىل ئېغىر خورسىنىپ، — بۇ قېتىم ئۇلارنىڭ ئەپۇ قىلىشىغا ئېرىشىسەمدىم، دېگەن ئۈمىدىم بار. سىز مېنىڭ خاتىرەمنى كۆرگەن، بىللە بارسىڭىز مەن ئۈچۈنمۇ ياخشى.

— ھازىر ھەممە ئەھۋال ئېنىقلاندى ئەمەسمۇ، تەشكىلمۇ سىزنىڭ ئەيىپسىزلىكىڭىزنى ئاللىقاچان جاكالىغان. مېنىڭچە، ئۇ يەردىكىلەر سىزنى قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالىدۇ، — دېدى ئەنۋەر ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ.

لېكىن ئادىل يەنە غەمكىنلىك بىلەن ئۇلۇق-كىچىك تىندى.

— تەشكىلنىڭ مېنى ئاقلىغانلىقىنى ئەيىپسىز ئىكەنلىكىمنى ئىسپاتلىدى دېگەندىن كۆرە، ئەپۇ قىلدى دېگەن تۈزۈك. چۈنكى، سىزمۇ بىلىدىكىز، مېنىڭ دادامغا ۋە ئۇقۇتقۇچىلىرىمغا قىلغان ۋاپاسىزلىقلىرىم ئازمۇ؟ كىشىلەرنىڭ ئۇ ئىشلارنى ئوڭايلا كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتەلىشى تەس.

ئىمە دېگۈلۈك، دۇنيادا ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ ئوڭاي ئۇنتۇلمايدۇ، دېگەن گەپ بار. بەزىدە ئويلىمايلا دەپ تاشلىغان ئېغىز سۆزلۈك، چامدىغان بىرەر قەدىمىڭ بىرمۇنچە بەختسىزلىككە سەۋەپ بولۇپ، كېيىن بىر ئۆمۈر پۇشايمان قىلساڭمۇ ئورنىغا كەلتۈرۈش قىيىن. بەزى سەۋەنلىكلەر ئەلۋەتتە ماددىلار بىلەن بېكىتىلگەن قانۇننىڭ جازاسىغا تارتىلمايدۇ. بىراق خەلق قەلبىدىن ئىبارەت يەنە بىر قانۇنمۇ بار. تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا، بۇ قانۇننىڭ ئەپۇسىغا ئېرىشمەك ھەقىقەتەن مۇشكۈل.

ئەنۋەرمۇ بىر پەس خىيالغا چۆكۈپ تۇرغاندىن كېيىن يەنە ئادىلغا تەسەللى بەردى:

— ئىملا دېگەن بىلەن دۇنيادا ياخشى ئادەملەر كۆپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلى-كۆكسى دەريادەك كەڭ، ئەپۇچان، ئارتۇقچە غەم قىلماڭ، ئۇلار سىزنى چۈشىنىدۇ دەپ ئويلايمەن.

— توغرا ئېيتتىڭىز، — دېدى ئادىل بىردىنلا روھلانغان تەلەپپۇزدا، — ياخشىلىق ھامان غەلىبە قىلىدىكەن، ھىلىقى خاتىرىدىدە نامى تىلغا ئېلىنغان ھوشۇر ۋە قۇددۇس دېگەن ئىككى كىشى بار ئىدىغۇ، ھوشۇر دېگىنى ئەلەم كۆرۈشى قىلىمەن دەپ بۇرۇنلا جېنىدىن ئايرىلغان، ئەمما قۇددۇس ھازىرمۇ ھاياتىكەن، بۇ قېتىم ئۇمۇ سوت قىلىنىپتۇ. سوتتا سايىم مېنى قاتىللارنىڭ بىرى دەپ چىڭ تۇرۇۋالغان ئىكەن، ئەنە شۇ قۇددۇس «بۇرۇن قىلغان زىيانكەشلىكىمىزمۇ يېتەر. ھاكىمنى سايىم، ھوشۇر ۋە مەن — ئۈچىمىز ئۆلتۈرگەن، بۇ ئىشتا ئادىلنىڭ قىلچە گۇنايى يوق» دەپتۇ ۋە ماڭا قىلىنغان بارچە زىيانكەشلىكلەرنى تولۇق پاش قىلىپ، سايىمنىڭ مېنىڭ ئۈستۈمدە توپلىغان ئاتالمىش «پاكىتلىرى» نىڭ ھەممىسىنى يوققا چىقىرىپتۇ. كۆردىڭىزمۇ، نۇرغۇن كىشىلەر بۇرۇنقى يامانلىقلىرىغا تۆۋە قىلىشىۋاتىدۇ. مېنىڭچە، ئاز ساندىكى جاھىللارنىڭمۇ ئۆزگەرمەي ئامالى يوق.

بىر سائەتتىن كېيىن ئۇلار قەۋرىستانلىققا يېتىپ كېلىشتى. بۇ كەڭ ۋە سۈرلۈك قەۋرىستانلىق خۇددى يۈز يىللاردىن بېرى ئۆز قوينىدا ساقلاۋاتقان ئاشۇ مەرھۇملارنىڭ جەسىدىدەك سۈكۈتكە چۆمگەن ئىدى،

ئادىل دادىسىنىڭ قەۋرىسىنى يىراقتىنلا تونۇدى. بۇ قەۋرىستانلىق قۇم دۆڭلىرىگە ياندىش جايلاشقانلىقتىن، قەۋرىلەر يۇمشاق توپىنى دۆۋىلەپ خادا① تىكلەش بىلەنلا ياسىلاتتى. ئىلگىرى ھاكىمنىڭ قەۋرىسىمۇ باشقا قەۋرىلەردىن قىلچىمۇ پەرقلەنمەيتتى. ئادىلنىڭ ئېسىدە قېلىشىچە، دادىسىنىڭ جەسىدى دەپنە قىلىنغان يىلىنىڭ باھار پەسلىدە قەۋر بېشىغا كىملەردۇر گۈل تېرىپ ئۆستۈرگەن ئىكەن. بىراق «ئىنقىلاپچىلار» گۈللەرنى يۇلۇپ تاشلاپ، قەۋرىنى ئىپادىلەپ تۇرغان ئاشۇ كىچىككىنە دۆڭنىمۇ تۈزلىۋېتىشكەن ئىدى. بىراق ھازىر ئۇ مەقبەرە شەكلىدە ياسىلىپ، ئاپپاق ئاقارتىلىپتۇ. مەقبەرىنىڭ ئالدى تەرىپىگە ھاكىمنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى يېزىلىپتۇ. مەقبەرە سۇپىسىنىڭ ئىككى تەرىپىگە كىچىككىنە گۈلزارلىق بەرپا قىلىنىپتۇ. قارىغاندا، بۇ قەۋرىنىڭ ئالدىغا كېلىدىغان كىشىلەر ناھايىتى كۆپ بولسا كېرەك، ئەتراپىدىكى بوش ئورۇن خېلىلا پەسلەپ كېتىپتۇ.

ئادىل قەۋرە ئالدىغا تىز چۆكۈپ بوقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئايگۈل بىلەن مۇراتمۇ قايغۇسىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىدى. پەقەت ئەنۋەرلا ئۈنسىز ياش تۆكەتتى.

— جېنىم دادا، كەچۈرۈڭ مېنى، مەندەك ۋاپاسىز ئوغلىڭىزنى كەچۈرۈڭ!...

ئادىل ئۆزىنى مەقبەرىگە ئېتىپ قەۋرىنى قۇچاقلىدى. ئۇنىڭ ئازاپلىق يىغادلىرى باشقىلارنىڭمۇ يۈرىكىنى ئېزىۋەتتى. مەقبەرە ۋە گۈللەر كۆز ياشلىرى بىلەن سۇغۇرۇلدى... شۇ ھالەتتە قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى بىلمەيتتى. ھەممىدىن بۇرۇن ئەنۋەر ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ئۇ ئادىلغا تەسەللىي بەرمەكچى بولۇپ، ئېغىز ئېچىشقا تەمشىلىۋىدى، ئارقا تەرەپتىن ئاياق تاۋۇشى ئاڭلانغاندەك بولۇپ، بۇرۇلۇپ قارىدى. ئۇلاردىن ئون قەدەمچە نېرىدا بىر توپ ئادەملەر ئاستا كېلىۋاتاتتى. ئەنۋەر ئۇلارنىڭ چىرايىدا چەكسىز قايغۇ ۋە ئىچ ئاغرىتىش ئىپادىلىرىنى كۆرۈشكە ئۈلگۈردى. ئەمما ئادىل ۋە ئۇنىڭ باشقا ئىككى ھەمراھىي بولسا، ھېچبىرسىنى سەزمىگەن ھالدا يىغلىشاتتى، نالە قىلىشاتتى. ئاڭغىچە ھېلىقى كىشىلەرمۇ قەۋرە يېنىغا كېلىپ گەپ-سۆزسىز تىز چۆكۈشتى-دە، بەزىلىرى ئىسەدەپ، بەزىلىرى بولسا ئۈنسىز ھالدا ياش تۆكۈشتى... ئاخىرى ئۇلار ئارىسىدىكى ساقاللىرى قاردەك ئاقارغان بىر كىشى ئورنىدىن ئاستا تۇردى-دە، ئادىلنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىنى تۇتتى. ئەنۋەر ئۇنى ئاشۇ ھاشىم بوۋاي بولسا كېرەك، دەپ ھاياجان ۋە ئەندىككەن ھالدا ئۇنىڭغا قاراپ تۇردى.

— ئوغلۇم ئادىل، سەۋرى قىل!

تىترەك ئاۋازدا ئېيتىلغان بۇ بىر جۈملە سۆزگە ئىچ ئاغرىتىش، ئەپۇ قىلىش ۋە خەيرى-خالىقنىڭ ئالەمشۇمۇل مەزمۇنى جەملەنگەن ئىدى.

ئادىل تېزلا ئارقىغا بۇرۇلدى-دە:

— ھاشىم بوۋا! — دېگىنىچە بوۋاينىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتتى.

بوۋاي ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىدى.

1984-يىل ماي، ئۈرۈمچى.

① خادا — جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ بەزى جايلىرىدا قەۋرە بېشىغا كۆكلەپ تۇرۇدىغان دەرەخ كېسىلىپ ئورنىتىلىدۇ، بۇنى يەرلىك كىشىلەر «خادا» دەيدۇ.

www.uyghurkitap.com

قەلب غەزەللىرى

ئەزىم ناسىر

ۋەتەن

ۋەتەن سەن بىر گۈزەل گۈلشەن، سېنىڭدەك لالىزار يوقتۇر،
سېنىڭ ئىللىق سېخى قوينۇڭ كەبى كۆكلەم باھار يوقتۇر.

ئۆزەڭسەن دىلبىرىم سۆيگەن، مۇھەببەت تەختىگە سولتان،
جاھاندا سەن كەبى سۆيگەن يەنە بىر گۈلئۇزار يوقتۇر.

سېنىڭ مېھرىڭ ماڭا ھەردەم ئانامنىڭ مېھرىدەك ئىللىق،
ئوغۇلغا مېھرىنى تۆككەن ئانادەك غەمگۇزار يوقتۇر.

ھەۋەس قوزغار يۈرەكلەردە يېشىللىق ئىلكىدە قوينۇڭ،
جاھان گۈلشەنلىرى ئىچرە سېنىڭدەك سەبزەزار يوقتۇر.

سۈزۈك سۇلار يېشىل قوينۇڭ ئارا كۈمۈش كەبى چاقنار،
مەگەر كىمكى سەيىر ئەستەر بېغىڭدەك سەيلىزار يوقتۇر.

مىۋەڭ شەرۋەت، سۈيۈڭ كەۋسەر، لەزىز نىمەتلىرىڭ قەندىن،
ھامان جەننەت بېغى ئىچرە گۈلۈڭدەك جىلۋىدار يوقتۇر.

سېنىڭ زەررە توپاڭ بىرلە پۈتۈلمىشتۇر مېنىڭ جىسمىم،
سېنىڭدىن ئايرىلار بولسام تېنىمدە كۈچ-مادار يوقتۇر.

سۈمۈرسەم ساپ ھاۋايىڭنى تاپار قۇۋۋەت تېنىم يايراپ،
تۇغۇلغاچقا سېنىڭدە مەن، مېنىڭدەك بەختىيار يوقتۇر.

چىراق سەن، بۇ ئەزىم پەرۋان، ساڭا ئەيلەر تەسەددۇق جان،
ساڭا بولغان كەبى مەپتۇن يەنە بىر ئىنتىزار يوقتۇر.

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى www.uyghurkitap.com

دىل جەۋھىرى

نەزمىدۇر دىل جەۋھىرى، ھەر كىمنى شەيدا ئەيلىسە،
سۆيگۈدىن خۇش بوي چېچىپ دىللارنى رەنا ئەيلىسە.

قانچە كۆپ يىل ئۆتسىمۇ، ئۆچمەس قەلەم دۇردانىسى،
مەي كەبى مەسخۇش ئېتىپ كۆزلەرنى شەھلا ئەيلىسە.

نەزمىدۇر دىل چەشمىسى، ئۇ ھەم مۇھەببەت غەزنىسى،
ئۇ چىقار يار ۋەسلىنى ھەردەم تەمەننا ئەيلىسە.

تاپتىلى بولماس پەقەت ئالتۇننى كان قازماي تۇرۇپ،
كىم دىسۇن باتۇر ئۇنى مۇشكۇلگە پەرۋا ئەيلىسە.

سايرىشار بۇلبۇل بىلەن زاغمۇ ھامان ئۆز ئالدىغا،
بولمىغاي زاغ ئەندىلىپ ھەرقانچە غەۋغا ئەيلىسە.

ياشنىتار ھەردەم كۆڭۈلنى ھەرقاچان خۇشبۇي ئېپار،
قىممىتى بولماس ئۇنىڭ باشلارنى سەۋدا ئەيلىسە.

ئۇرغىسا ئىلھام يۈرەكتىن نەزمە ھەم شۆھرەت تاپار،
چۈن لەتىپ سۆزلەر ئارا كەۋسەرنى پەيدا ئەيلىسە.

ئۇنتۇماس شائىرنى ئەل، كۆتىرىپ باش ئۈستىدە،
ئاقتۇرۇپ سۆز ئۈنچىسى ئىلھامنى دەريا ئەيلىسە.

كۈل

كۈلمىگىن بىھۇدە زىنھار، گۈل پۈراپ گۈلشەندە كۈل،
بەسلىشىپ يارىڭ بىلەن گۈلشەن ئارا يۈرگەندە كۈل.

بىر ئۆزەڭلا خوش بولۇپ، كۈلسەڭ بۇ زور بىمەنىلىك،
خەلقى ئالەم كۆڭلى يايراپ سەن بىلەن كۈلگەندە كۈل.

قالمىغىن يالغۇز ـ يىگانە، ياخشى دوستتىن ئايرىلىپ،
غەمگۇزار دىلكەشلىرىڭنىڭ قەلبىنى بىلگەندە كۈل.

دۇشمىنىڭگە نەپرىتىڭمۇ ھەرقاچان بولسۇن ئېنىق،
ئەلگە قارشى شۇم نىيەتلەر قان يۇتۇپ ئۆلگەندە كۈل.

ئىشلىگىن ئەل خىزمىتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىپ،
ئەلگە قىلغان خىزمىتىڭنىڭ ئەجرىنى كۆرگەندە كۈل.

شان ـ شەرەپ خىسلەتلىرىڭنىڭ ئالدىدا دىل ئېرىسۇن،
بىلدۈرۈپ سۆيگۈ ـ ساداقەت نازىنىن سۆيگەندە كۈل.

كۆكلىسۇن ئارزۇلىرىڭنىڭ بىخلىرى قەلبىڭ ئارا،
چىن ھاياتىڭ، ئەمگىكىڭنىڭ پەيزىنى سۈرگەندە كۈل.

قىل كۈرەش ھارماي ھەمىشە، ئەمگىكىن مۇشكۈلگە باش،
كۆرىنىپ ئىقبال كۆزۈڭگە مەنزىلىڭ يۈتكەندە كۈل.

قان ـ تېرىڭ بىرلە داۋاملىق ئىزلىنىپ قىلغىن ئىجات،
شان ـ شەرەپ بوستانلىرىدا ياشلىقىڭ كۈلگەندە كۈل.

سورا

بىلمىسەڭ گەر سۇ ئۈزۈشنى سۇدا ئۈزگەندىن سورا،
ئىزلىسەڭ گەر كان قېزىشنى كانغا كىرگەندىن سورا.

تەگمىگەي ئەسلا نىشانغا چەنلىمەي ئاتقاندا ئوق،
ئوق ئېتىشنىڭ يوللىرىنى ئۇستا مەرگەندىن سورا.

ئەجرى قىلماستىن شېخىدا قىزىرىپ پىشماس مىۋە،
بەلكى باغ ئەھيا قىلىشنى ئۇستا باغۋەندىن سورا.

كۆرمىسە دەھشەت سوغۇقنى كىم بىلۇر ياز قەدرىنى،
باغۇ ـ بوستان قىممىتىنى چۆلدە يۈرگەندىن سورا.

كىم يېتەر قەدرىگە راھەتنىڭ جاپا چەكمەي تۇرۇپ،
غۇنچە تەرنىڭ لەززىتىنى تەرگە چۆمگەندىن سورا.

بولسا ھەركىمدە شىجائەت تەس ئەمەس تاغ يۆتكىمەك،
كۈچ ـ جاسارەتنى ھەمىشە مەردۇ ـ مەرداندىن سورا.

ئۆزگىلەي

باغلىدىڭ رىشتىڭنى ئەلگە، خىسلىتىڭدىن ئۆزگىلەي،
ئەلنى دەپ چەككەن رىيازەت - مېھنىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

ئاققۇزۇپ تەر ماڭلىيىڭدىن ئالمىدىڭ ھەرگىز ئارام،
پېچىتا تاۋلانغان پولاتتەك غەيرىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

ئىنتىلىپ ئارزۇ يولىدا ئەڭ بۈيۈك مەنزىل تامان،
كېچە - كۈندۈز ئەلگە قىلغان خىزمىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

ۋايىسماي مۈشكۈل - جاپاغا ھەرقاچان بەرداش بېرىپ،
ئەڭ قىيىن ئۆتكەلنى بۆسكەن جۈرئىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

نۇر چېچىپ پەن ئاسمىنىدا چاقنىدىڭ يۇلتۇز كەبى،
ماڭغۇچى سەپنىڭ بېشىدا سۈرئىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

شان - شەرەپ خىسلەتلىرىڭنى ئەل ھامان تەرىپ ئېتەر،
شۇنچە چەكسىز خەيرىخاھ ھەم ھۆرمىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

ئەيلىسەم قەلبىمنى ئىزھار خىسلىتىڭدىن زوقلىنىپ،
پەن ئۆگەن دەپ ماڭا قىلغان رىغبىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

مەنىلىك ئۆتتى ھاياتىڭ ئاقىۋەت تاپتىڭ زەپەر،
ئەلنى دەپ قىلغان پاراسەت - ھېكمىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

ئاپىرىن ئېيتتىم يۈرەكتىن ياغدۇرۇپ ئالقىش ساڭا،
مېھنىتىڭدىن، ئەلگە سۇنغان شەربىتىڭدىن ئۆزگىلەي.

بولمىسا

يار ئەمەس باشىڭغا كۈن چۈشكەندە غەمخار بولمىسا،
سەن بىلەن راھەت - جاپادا بىرگە ھەمكار بولمىسا.

قىممىتى بولماس ۋىسالىنىڭ ئاقمىسا ھىجران يېشى،
سەن ئۈچۈن تۈن كېچىلەر ئۇيقىدىن بىدار بولمىسا.

لەيلىنىڭ ئىشقىدا مەجنۇن يۈردى چۆللەرنى كېزىپ،
يەتمىگەي ئەردى ۋىسالغا نامى ئاشكار بولمىسا.

كۆچ-جاسارەت بىرلە پەرھات تاغ كېسىپ يۈرمەس ئىدى،
بەلكى شىرىندەك چىرايلىق قىزغا خۇشتار بولمىسا.

مەنىسىز ئۆتكەن ھاياتنىڭ لەززىتى بولماس پەقەت،
بىلمىگەي ئەسلا بەختنى غەمگە دۇچار بولمىسا.

سۆيگۈدە ھەردەم نىگارنىڭ ۋەسلىگە يەتمەك كېرەك،
قونمىغاي بۇلبۇل چىمەنگە لالە-رۇخسار بولمىسا.

ئۈنمە ئۇن ئازغان-تىكەنلەر سۆيگۈ گۈلزارى ئارا،
گۈل ئۆسەلمەس چۆلدە ھەرگىز بەلكى گۈلزار بولمىسا.

سايرىماس گۈلزار ئىچىدە ھىچقاچان زاغ شات كۈلۈپ،
ئۇ نىچۈك قىلسۇن ناۋالەر گۈلگە خۇشتار بولمىسا.

پاك مۇھەببەت گۈلشىنىگە چاڭ سالار قۇۋ تۈلكىلەر،
جان پىدا قىلماققا ھەردەم بەلكى شۇڭقار بولمىسا.

كەتتى قەلبىمگە سىڭىپ

تىترىدىم شۇ ئان يىراقتىن سەن نىگارىمنى كۆرۈپ،
سەندە بولغاچقا خىيالىم ئوت-پىراقىڭدا كۆيۈپ.

چاچلىرىڭ گوياكى ئايسىز كېچىلەردەك قاپ-قارا،
ئىككى مەڭزىڭدىن ھەمىشە شوخ شامال ئوينار سۆيۈپ.

يورىتار تۈندە جاھاننى نۇرلىنىپ شەھلا كۆزۈڭ،
چىقسا مەڭزىڭگە قىزىللىق خۇددى چولپاندەك كۈلۈپ.

ياغسا ھۆسنىڭدىن ئاجايىپ خۇش لاتاپەتنىڭ نۇرى،
قاشلىرىڭ ئەيلەر تەبەسسۇم قەددىنى يادەك ئېگىپ.

ئەسلىتەر يا ئوقلىرىنى كىرپىكىڭنىڭ ھەر تېلى،
ئىرغىتار كۆڭلۈم قۇشىنى ھەر قىيا باقساڭ تېگىپ.

ياندۇرار كۆكسىمىدە بىر ئوت ھەر نەپەس ئىشقىڭ چوغى،
كۆيسەمەن ۋەسلىڭ ئوتىدا مەنمۇ ھەم چوغدەك يېنىپ.

ئويغىتىپ قەلبىمدە بىر ھىس شۇ گۈزەل ھۆسنۈڭ سېنىڭ،
تاڭ سەھەر شەبنەملىرىدەك كەتتى قەلبىمگە سىڭىپ.

كۈتىمەن ھەردەم سېنىڭدىن بۇ مۇھەببەتكە جاۋاپ،
ئېھتىرام بىرلە ھەممىشە قولنى كۆكسىمگە ئېلىپ.

يول ناخشىلىرى

(سىكىل)

ئابدۇللا ياقۇپ

يوللار تومۇر ئانا ۋەتەنگە

ئاپتوموبىلنى بارسەن ھەيدەپ،
كۆمۈش يىپتەك سوزۇلغان يولدا.
يىراقلارغا تاشلىنار كۆزۈڭ،
قولۇڭ تىنىم تاپمايدۇ رولدا.

يولغا سايە سالغان دەرەخلەر
ساڭا ئىلھام ئېتىدۇ بەخش.
كەينىڭگەدىنىڭ ئەينەكلىرىگە
ياز يامغۇرى چېكىدۇ نەقىش.

تاغ شامىلى كىرسە كۆزنەكتىن،
يايراپ كېتەر يۈرىگىڭ سەگىپ.
داۋانلارغا چىققىسەن گاھى،
توقايلاردىن ئۆتىسەن ئەگىپ.

ساڭا ئالقىش ياغدۇرۇپ ئارتتا،
قالار ئەنە يېشىل دالىلار،
ساڭا قاراپ كۈلۈمسىرەيدۇ
يول بويىدا تۇرغان باللار.

كەينىڭگەدە يانسەن ئوتتەك،
قار قۇيۇنى كەلسە يىقىراپ.
مۇشكۇللەرنىڭ يېرىپ كۆكسىنى
ئاپتوموبىلىڭ ئۇچار غىقىراپ.

ئاپتوموبىلنى بارسەن ھەيدەپ،
يولدا دائىم بىخەتەر، راۋان،
يوللار تومۇر ئانا ۋەتەنگە،
سەن ئۇنىڭدا ئاققان قىزىل قان.

يوللار — ئوچاق

يۈك بېسىپ لىق ئاپتوموبىلىڭغا
چىققىنىڭ يەنە سەپەرگە تۈندە.
يۈرمەكتىسەن تۈن قاراڭغۇسى
ھۆكۈم سۈرگەن بىپايان چۆلدە.

بىر جۈپ چىراق چاقناپ ئالدىڭدا،
يولغا تەكشى چاچىدۇ نۇرنى.
تۈن ئۇيقۇسى بولار ئاۋارە،
كۆزلىرىڭگە سالالماي تورنى.

كەپىنكەڭنىڭ ئەينەكلىرىدىن
ئايمۇ ساڭا كۈلۈپ قارايدۇ.
ۋۇجۇدۇڭدا قايناپ جاسارەت،
يۈرىگىڭگە شاتلىق تارايدۇ.

بىلدىم يولدا سانسىز كېچىنى
ئەنە شۇنداق ئۆلاپسەن تاڭغا.
بوپتۇ يوللار سەن ئۈچۈن ئوچاق،
ئايلىنىپسەن پولاتقا ـ گاڭغا.

ئۈيۈلۈپ قالدى

ئۇزۇن يولنى، چۆللەرنى بېسىپ،
كىرىپ كەلدىڭ كۆجۈم مەلىگە.
كەلگىنىڭدە ئۆيۈڭ ئالدىغا،
سىگنال ئۈنى كەتتى نەلىگە.

كەنجى ئوغلۇڭ تونۇدى بولغاي،
يۈگرەپ چىقتى «دادام كەلدى!» دەپ.
كەپىنكىدىن چۈشۈپلا ئۈنى
سۆيدۈڭ «ئوماق بالام كەلدى!» دەپ.

چىقىپ چاپسان ئىشىك ئالدىغا،
كۈتۈۋالدى ئايىلىڭ يولدا.

سېنى شۇنچە سېغىنغانىمكىن،
سوغىتىمۇ بار ئىدى قولدا.

باقتىڭ تويىماي ئۈنىڭ ھۆسنىگە،
ھۆسنى ئايدەك تۈيۈلۈپ قالدى.
دىمەكچىدى ئۇمۇ ساڭا گەپ،
بالىلاردىن ئۈيۈلۈپ قالدى.

«پات ـ يېقىندا كېلىمەن» دىدىڭ،
قولۇڭنى تېز ئۇزاتتىڭ رولغا.
ئانا ـ بالا تىلىدى ئاق يول،
سەن تاقەتسىز ئاتلاندىڭ يولغا.

زەپەر كۈيى

ئەتىگەندىن چىققى چۈشكىچە
ماڭغان ئىدىڭ پىژغىرىم سايدا.
ئاپتوموبىلنى توختاتتىڭ ئەمدى،
بۇلاق سۈيى ئاققان بىر جايدا.

كەپىنكىدىن چۈشۈپلا يەرگە،
تەييارلىنىپ تۇردۇڭ بىلەكنى.
زاپچاسلارنى چىقتىڭ تەكشۈرۈپ،
قولغا ئېلىپ ئامبۇر، چىلەكنى.

ئەينەكلەرنى سۈرتتىڭ پاكىزە،
ۋېنتىلارنى چىڭىتتىڭ مايلاپ.
ساڭا بوپتۇ ئاشۇ ئىش ئادەت،
يول يۈرسەڭمۇ ھەپتىلەپ ـ ئايلاپ.

ئاستا ـ ئاستا سوۋىدى ماتور،
قۇيغىنىڭدا بۇلاق سۈيىنى.
ئاپتوموبىلىڭ گۈرۈلدەپ يەنە
جاراڭلاتتى زەپەر كۈيىنى.

شېئىرلار

مۇتەللا ئىبراھىم

ھايات ۋە ئوت

قىلىپ پارلاق بىر تەۋەررۈك قەدىمدىن، سولماس قىزىل لالىسىدەك گۈلزارىنىڭ،
كېلەر ھايات ھامان ساقلاپ ئېلىپ ئوت. كېلەر ئوتمۇ كەڭ ھاياتنى قىلىپ يۈرت.

قان - قېرىنداشلارغا دىلدا ئاشتى ھۆرمەت ئۆزگىچە.
قوش قەۋەت راۋاغىدا كۈتكەندە دوستۇم كەچقۇرۇن،
بەزمىدە ئويناپ يۈرەك ۋە ئالدى لەززەت ئۆزگىچە.
يېزىنىڭ گۈلزارىنى كەزدىم ئاشۇنداق شەۋق بىلەن،
بەردى ئىلھام بۇ قېتىم سەيلە، زىيارەت ئۆزگىچە.
مەن سۆيەتتىم ئاشۇ ئالتۇن تۇپرىغىڭنى ئەسلىدىن،
ئاقتى مېھرىم سەل بولۇپ، ئاشتى مۇھەببەت ئۆزگىچە.

ھۆسنىخەت

ئىلھامجان ئابلىز

زوق بىلەن تويماي قارايمەن دىلخۇمارىم، ھۆسنىخەت
گۈل سۈپەت ئول پەرى يەڭلىغ جان ئارامىم. ھۆسنىخەت.

ھەر ۋاقىت باقسام سىياقىڭ دىلنى ئەيلەر مەھلىيا
ئىشقىۋاز ئاشىق ئېرۇرمەن ئىنتىزارىم، ھۆسنىخەت.

گەر كىشى كۆرسە «شىكەستە»① «ئەسلىيە»② «رەيھانە»③ نى
بوپ قالار ھەيرانە - ھەس گۈلئۈزارىم، ھۆسنىخەت.

«تەلىق»④ بىرلە «سولوس»⑤ تا گۈل چېكىپ يازسام ئەگەر
مەھلىيا ئەيلەر جاھاننى نۇر چاچارىم، ھۆسنىخەت.

گەر يېزىپ خەتلەر بىلەن سالسام كۆرەككە مەن سېنى
«رۇقئە»⑥ بولغاي چوقۇم شۆھرەت تاپارىم، ھۆسنىخەت.

«مەڭگۈ تاش» بىرلە «دىۋان» مۇ ئۆز بىزەلگەن سەن بىلەن،
مەرىپەتنىڭ ئاسمىنىدا بىباھايىم، ھۆسن

ۋارىس بولۇپ سەنئەتكە خەلقىمىزنىڭ ھەر قاچان
تېخىمۇ گۈلدەك بىزەش سېنى قارارىم، ھۆسنىخەت.

①،②،③،④،⑤،⑥ — ھۆسنىخەت تۈرلىرىنىڭ نامى.

رۇبائى ۋە پارچىلار

ئابلىكىم تۇردى

1
مىسكىن چېغىمدا «ئاھ! ۋەتەن...» دېگەن
ئۈنتۈما ئۇنى ھاللانغىنىڭدا؛
ھەرتلەر قاتارى ئالسەن ئورۇن
ۋەتەن مېھرىدە تاۋلانغىنىڭدا.

2
سەن غادىيىپلا يۈرۈشنى ئەمەس،
ئەتراپقا قاراپ مېڭىشنى ئۆگەن؛
رەقىپنى پەقەت تىللاشنى ئەمەس،
گاھى رەقىپتەك يېڭىشنى ئۆگەن.

3
ئى، ھۆرمەتلىك زات، مۆتىۋەر - ئەسلىك،
بىر نەپسىڭ ئۈچۈن قىلمىغىن پەسلىك؛
«سەردار» تۇرۇپسەن ۋىجدان بولغۇساڭ
پۈتۈن مىللەتنى باسمامدۇ نەسلىك؟!

4
نىمىشقا يوق بەزىلەردە مېھرى - سۆيگۈ
ھىممەت ۋە ياكى سەممىيەت ھەم؛
ئايرىپ تۇرغاندەك دىلنى دىللاردىن
چوڭقۇر خەندەك، يا دوزاق - جەھەننەم؟!

5
گاھ لۆم - لۆم مەخسۇمدەك يۇۋاش بولمىغىن،
قول مىجەزلەرگە قاياش بولمىغىن؛
ياخشىنى بوزەك قىلىپ، ياماندىن قورققان
رەزىللەر بىلەن ئاداش بولمىغىن.

6
ئۈممىت شامىڭنى ئۆچۈرمە، ھېكىم،
ۋىجدان شاھلىرى شىھىت بولدى دەپ؛
كۆرمىگىلىغان مەرت ئىز باسار يەنە،
«يىلتىز قۇرۇتۇش» دېگەن قۇرۇق گەپ!

7
دۆلەتنىڭ قۇشى خۇددى لاچىندەك
كۆكتە پەرۋاز قىپ قونسۇن قولۇڭغا؛
لېكىن ھوشيار بول يىلان - چاياندىن،
پىنھانە ياتار باسقان يولۇڭدا.

8
خوشامەت ھۆرمەتكە ئوخشىشىپ كېتەر،
ئاقىللار ئىككىسىنى ئاسان پەرق ئېتەر؛
ھۆرمەتتىن ياغدۇ يارقىن مۇھەببەت،
خوشامەتكۇيلۇقتىن سوغ كۆلكە پەقەت.

9
يامانۇ - يامان دەيسەن ھەممىنى
ئۆزەڭ ياخشىسەن زادى قانچىلىك؟
«ئۇتۇق» لىرىڭنى جەملەپ كۆرسەممەن
بەرھەق يوق ئىكەن كەسىر سانچىلىك!

10
بىر دوستۇمغا سالام قىلسام ئېگىلىپ
غادايغانچە — بىلىنمۇ ئەگمىدى؛
ئويلاپ قالدىم: «تونۇگۇنكى كونا دوست—
ئەۋىلىستە شۇنداق سۇرلۇك بەگمىدى؟!»

11
پىتنىلەر تېرىش نامەرت «ھۈنىرى»
بولۇك - پۇشقاقتا قىلار ئۇ ھەركەت؛
پاكىت بىلەنلا ئۇرساڭ «ئاغزى»غا
تۆھمىتى بىلەن سالالماس دەھشەت.

12
گاھى بىرسى باشلىق بىلەن تەگىشىدۇ،
ھەق ئۈچۈن دەپ گىزى كەلسە سەتلىشىدۇ؛
تەككۈزسە نەپ ئازراقىنە ئاشۇ باشلىق،
ھەقنى ئۇنتۇپ، ئاڭا يېقىن ئەگىشىدۇ.

13
دوق قىلما دوستۇم: «راست گەپنى قىلىپ
تارتقىنىڭ يېتەر زىيانلارنى ...» دەپ؛
زىياندىن قورققان راستچىل ئاتالماس،
شانىمۇ قۇچالماس يالغاندىن تىلەپ.

بەختىمنى كۈيلەيمەن نەزمەدە ھەر كۈن

ئۆمەر مۇھەممەت ئىمىن

ئىستۇدېنت ناخشىسى

تەنتەنە نۇرى چاقنار كۆزلىرىمدىن،
ھاياجان كېزەر پۈتۈن ۋۇجۇدۇمدا.
يۈرىكىم سائىتى شوخ چىكىلدىدى،
قان بولۇپ ئاقتى شاتلىق تومۇرۇمدا.
بەختىيار يىگىتتۇرمەن، كۆڭلۈم پۈتۈن،
چۈنكى مەن ئىستۇدېنت بوپ قالدىم بۈگۈن.

مەكتىۋىم قوينىغا كۆز تاشلىغاندا،
غۇرۇرۇم دەريا بولۇپ ئۆركەشلىدى.
دەس تۇرۇپ گويا يۈسۈپ، مەھمۇت بوۋام...
«ئوقۇغىن، ئوغلۇم!» دىدى، تەبرىكلىدى.
ياشىرىپ روھىم بىخى تاپتى ھۆسۈن،
چۈنكى مەن ئىستۇدېنت بوپ قالدىم بۈگۈن.

شىجائەت بايرىغىم شوخ لەپىلدىدى،
پەن بىغى ئىچرە قەدەم باسقىنىمدا.
ئۈمىتنىڭ نىمەتلىرى تەق بولۇشتى،
تىزىلىپ قاتار قەلبىم داسقىنىدا.
ئارزۇيۇم ئاسمىنىدا پارلىدى كۈن،
چۈنكى مەن ئىستۇدېنت بوپ قالدىم بۈگۈن.

لاۋۇلداپ يۈرىكىمدە غايە ئوتى
ئىرادەم شەمشىرىنى تاۋلىماقتا.
كېلەچەك دىلبىرى كەڭ قۇچاق ئېچىپ،
ئىنتىزار بولۇپ «كەل!» دەپ توۋلىماقتا.
بەختىمنى كۈيلەپ نەزمە يازماي نىچۈن،
چۈنكى مەن ئىستۇدېنت بوپ قالدىم بۈگۈن.

ئىللىق ھاۋا

قانغىچە سۆيدى زىمىننى ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا،
توك قامالدىن ئېكىننى ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

قىلدى نەغمە شاتلىنىپ دەريايۇ - ئۆستەڭ ھەم ئېرىق،
كەزدى خۇش ھەربىر ئېقىننى ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

يەر يۈزىنى يۇدى ئاسمان پەرىسى ئىخلاس بىلەن،
چىلىلدى ئىشقا يىغىننى ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

ھەر يۈرەك شاتلاندى بىھەد، ئىختىيارسىز روھلىنىپ،
كەلدى ئېپ كۆپ ئوكسىگېننى ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

باش كۆتەردى قىر، دالادا بەسلىشىپ بارچە گىيا،
كىيدى يەر كۆپ - كۆك ئېگىننى، ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

تاپتى ھەتتاكى بىمار قوڭغۇز، قۇرۇت ساقلىق، مادار،
ئۇردى گويا پىنتسىلىننى ...، ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

سەيلە خالاپتى كۆكۆل، بىردىنلا يارنىڭ باغىغا
باردى باشلاپ ئۇ، ئىمىننى ئويغىتىپ ئىللىق ھاۋا.

خۇشتارىڭىز

(گۈلنار ئىمىنگە بېغىشلايمەن)

ئەي گۈزەل، مەيلىمنى مەپتۇن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز،
ئۈستۈرۈپ روھىمنى جۇشقۇن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز.

قورشىدى قەلبىمنى كۈي لەشكەرلىرى بىردەمدىلا،
سېھىرلەپ كۆڭلۈمنى تۇتقۇن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز.

يەتكۈزۈپ جان بۇلبۇلۇمنى قوندۇرۇپ گۈل شاخىغا،
كۈلدۈرۈپ ھەر دەمدە مەمنۇن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز.

خۇددى ياشلىقتا يۈرەككە ئوتنى سالغان يار كەبى،
نازلىنىپ ئەقلىمنى مەجنۇن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز.

قانمىدىم خۇشتارىڭىزدىن تىڭشىساممۇ كۈي ئۇدا،
كۈنسېرى سۆيگۈمنى كەلكۈن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز.

دەر ئىمىن: خۇشتارىڭىزغا بولدى خۇشتار ياش يۈرەك،
ئورنىنى كۆڭلۈمدە ئۈستۈن ئەيلىدى خۇشتارىڭىز.

ئىككى شېئىر

ئەرشىدىن راشىدىن

كىيىمگە قاراپ ...

مەن كىرسەم خانىڭىزغا، كۆرسەتتىڭىز ـــ
باش بىلەن ئورۇندۇقنى ئىما قىلىپ.
ئۇ كىردى، كۆرۈشتىڭىز شۇنچە قىزغىن،
يەتكىچە سالام - سائەت بىجا قىلىپ.

لال قىلدى مېنى بۇنداق مۇئامىلە،
ئويلىدىم: «بۇلار يېقىن - يورۇقكەن - ھە!»
ھايالىسىز، ناتونۇشلۇق بولدى ئايان،
«نىچۈن مەن قەدىرسىز، بۇ ئۇلۇغكىنە؟»
دىدىم - دە، كىرگۈچىگە سالدىم نەزەر،
بىلدىمكى، ئۇمۇ مەندەك بىر ياش ئىكەن.

بىراق، ئۇ كىيىنىپتۇ مەندىن پۇزۇر،
پەرقىمىز بىزنىڭ پەقەت ئۇستىباشكەن.
قىلغاندەك نائىل كاتتا زىيايەتكە،
نەسىردىن ئەپەندىنى پەرىجىسى،
باغلىقمۇ ئۇستىباشقا، بۇرادىرىم،
سىزنىڭچە ئادەملەرنىڭ دەرىجىسى؟

ئوخشىمىغاچ شېئىرىڭغا قەلبىڭ ...

ئەسىرىڭنى سۆيەتتىم قەۋەت،
ھۆرمىتىمگە ئىدىڭ سازاۋەر.
كۆرمەي تۇرۇپ سېنى سانايتتىم
ئۇستازلىرىم بىلەن باراۋەر.

دىمىسىمۇ ئەشئارلىرىڭدا
چاقنار ئىدى تالانت، ماھارەت.
گۈزەللىككە ياڭرايتتى ئالقىش،
سېزىلەتتى ئىللىق ھارارەت.

كۆرۈشمەككە سەن بىلەن شۇڭا،
كۆپ ئىنتىزار بولغىنىممۇ راست.

كۆرۈشۈپلا ئىخلاسىم يېنىپ،
سەندىن بىزار بولغىنىممۇ راست.

ئەشئارلىرىڭ ئىكەن قول چىراق،
يورۇيدىكەن ئۇنىڭدا يىراق.
سىنچىلاپسەن ئۆزگە چىرايغا،
يورۇتماپسەن ئۆزەڭنى بىراق.

مەن سانايتتىم: شائىر قەلبىگە
ئۆز شېئىرى سادىق تەرجىمان.
ئوخشىمىغاچ شېئىرىڭغا قەلبىڭ،
شۇ ئويۇمغا تۇغۇلدى گۇمان.

ئىككى شېئىر

پەرھات ئېلياس

قايتتى ئەنە پادىلار

كەچكى شەپەق نۇرىدا
تاۋلىنىدۇ ۋادىلار.
مەللەرنى بىر ئېلىپ،
قايتتى ئەنە پادىلار.

چاۋاك چېلىپ سەكرىشەر،
شوخلۇق قىلىپ باللار.
چىلەكلەرنى كۆتىرىپ
چىقتى مانا ئانىلار...

ئۆي - ئۆيلەردە موزايلار
مۆرىشىدۇ بەس - بەستە.
ساقال سىپاپ بۇۋايلار
قارىشىدۇ ھەۋەستە،

باغلاق تۇرغان موزايلار
ئانىسىغا ئېتىلدى.
ئوغۇز ئىمىپ ئۇنىڭدىن،
كۆچىگە كۈچ قېتىلدى.

ئوغۇز كەبى چەلگىن سۆت
توشقىنىدا چىلەككە.
شۇدەم خوشال كۆلكىلەر
ياڭرىدى ھەر تەرەپتە.

ياندى نۇرلۇق چىراقلار

قۇياش مۆكۈپ تاغلارغا،
ياندى نۇرلۇق چىراقلار.
كۆكتە يۇلتۇز پىچىرلار،
چېكىپ ھەسرەت - پىراقلار.
نۇر ئىلكىدە جان يېزام،
تولدى گۈزەل سىياقا.
مېھرىم تېشىپ مەنمۇ ھەم،
ئايلاندىم بىر چىراقا ...

ئايدىڭ ناخشىسى

ناخشا توۋلاپ جان دادام،
كەتتى توپان ئاتقىلى.
گۈزەل ئايدىڭ كېچىدە،
ئۈنچە - مارجان چاشقىلى.

دىلدا ئوتلۇق بىر تۇيغۇ،
ماڭدىم مەنمۇ باراي دەپ.
ئالتۇن مۇنار، خاماندا
ئاكا ھەمرا بولاي دەپ.

توسۇپ مېنى جان ئانام،
دېدى: «تېخى بالىسەن.
ئۇخلا، ئوبدان ئارام ئال،
چوڭ بولغاندا قىلىسەن ...»

ئولتۇرۇمەن، كېچىدە،
ئويقۇم زادى كەلمەيدۇ.
ئىشچان دادام ئوبرازى،
كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.

خىيال سۈردۈم بىرھازا،
مېھرىم ئېشىپ دادامغا.
شېئىر يېزىپ شۇ ئاخشام،
قاتتىم ئۇنى ناخشامغا.

قۇربانلىق

(ھىكايە)

تۇختى ئايۇپ

قەمبەرخان ئۆزىنىڭ تىكەندەك يالغۇز-
لىغىغا ھەم قولىنىڭمۇ قىسقىلىغىغا قارىماي،
بۇ يىل قۇربان ھېيت كۈنى قوي ئۆلتۈر-
گۈزۈپ، ھېيت - ئايەمنى گۆش - ياغ ئىچىدە
ئۆتكۈزۈۋالغاندەك قىلغان ئىدى. ئەمما ئارد-
دىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ ھېيتتا يىگەن گۆش،
ساڭزىنىڭ ئاغزىمىزدا تەممۇ قالمىغان بۇ
كۈندە ئۇنىڭ قۇربانلىق قىلغان ئاشۇ قويىغا
قوسىغىنى ئاغرىتىپ «ئاھ-ۋاھ»لاپ يۈرگىنى-
نى ئاڭلاپ، بىز ئۆيدىكىلەر غىلقىلدە بولۇپ
قالدۇق.

بىز قەمبەرخانىنىڭ ئۆيىگە ھېيتنىڭ
ئىككىنچى كۈنى ھېيتلاپ كىرگەن ئىدۇق.
ئۇ لىگەنگە سۈزۈپ ئالدىمىزغا ئەكەلگەن
گۆشتىن ئايالىم قانچىلىك يېۋىدىكىن، لېكىن
مەن كىچىككىنە، يالاڭ قوۋۇرغىلا ئېغىز
تەككەن ئىدىم. مەيلى، گۆشتىن قانچىلىك
يىگەن بولاي، ئاشۇ قوينىڭ بىر توغرام
گۆشىگە داخىل بولغىنىم ئۈچۈن، تەبىئىكى
قەمبەرخانىنىڭ ئەمدىكى گەپ - سۆزلىرى ئەل-
ۋەتتە ماڭا تەگمەي قالمايتتى. ھەممىدىن
يامان يېرى: قەمبەرخانىنىڭ نەچچە خوشنى-
لارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ: «ئىست، ئىست، شۇ
تەۋەررۈك قويۇمنى مۇشۇك بالىسىنى يىگەن-
دەك يەپ كېتىشتىغۇ ئۇلار ...» دەپ يىغ-
لاپ دەردىنى ئېيتىپ چىقانلىغىنى ئاڭلىغى-
نىمدا، خۇددى گېلىمگە ھونىناق چىقاندەك
بولۇپ، نەچچە كۈنگىچە تۈزۈككىنە تاماق
يىيەلمەي يۈردۈم. قەمبەرخانىنىڭ بۇ يىغا-
نالىسى خۇلۇم - خوشنىلار ئارىسىدا سۆز-
چۆچەك بولۇپ، نەچچە كۈن ئىچىدىلا پۈ-
تۈن كوچا، مەھەللىگە يېيىلدى. ئەسلىدە
قەمبەرخان توغرىلىق سۆز ئېچىلسىلا ئۇنىڭ يىگا-
نە-يالغۇزلىغى ھەم ئاجىزلىغى ئۈچۈن ئىچ ئاغرى-
تىپ كېتىدىغان خوشنىلار ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ غەيى-
ۋىتىگە — يامان گېپىگە ئۆتكەن ئىدى. شۇ - دەم
كىشىلەر قوينى يالغۇز ئۆزى يىيىش ئۈچۈنلا
قۇربانلىق قىلمايدىغۇ. باشقىلارغا يىگۈزۈشكە
چىدىمىغان ئادەم قوي قۇربانلىق قىلمەن
دەپ ئۆزىگە نىمە دەرت تاپاتتىكىن؟ بىر
توغرام مىننەتلىك گۆشنىڭ ئىككى ئايدىن
كېيىن قوسىغىمىزنى ئىسىدىغانلىغىنى بىلگەن
بولساق، شۇ كۈنى لىگەنگە قول ئۇزاتمىغان
بولاتتۇق.

قەمبەرخان ئەللىك ياشلاردىن ھالقى-
غان خۇشچىراي، ئەدەپ - قائىدىلىك، بىجى-

رىم ئايال ئىدى. بىر ئۇنىڭ خېلى بۇرۇنىلا
ئۆلۈپ كەتكەن يولدىشىنىڭ ئىدارىسىدىن ھەر
ئايدا بېرىدىغان ئازغىنە تۇرمۇش خىراجىتىـ
گە تايىنىپلا كۈن كەچۈرۈپ كېلىۋاتقىنىنى،
ئەزىمەت ئىسىملىك تىغدەك يالغۇز، ئارزۇـ
لۇق ئوغلىنىڭ ئۇزاقى يىلى ئالى مەكتەپنى
پۈتتۈرگەندىن كېيىن، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ
قايسىبىر ناھىيىسىگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىنـ
غانلىقىنى بىلەتتۇق. قەمبەرخاننىڭ مۇشۇ
ھويلىدىكى بىر ئېغىزلىق ئۆيدە تەنھا ياشاپ
كېلىۋاتقىنى بولمىسا، خۇلۇم ـ خوشنىلارنىڭ
ئۆز ئۆيىدىكى ئادىمىدىن زادى پەرقى يوق
دىسمۇ بولاتتى. ھېچقايسى ئۆي قەمبەرخانـ
نى چاقىرماي، ياكى ئۇنىڭغا بىر قاچا ئاش
كىرگۈزمەي تاماق يىمەيتتۇق. خوشنىلارنىڭ
مۇنچىلىك ئامراق، يېقىنچىلىقى ئالدىدا قەمـ
بەرخانمۇ قولىنى قوشتۇرۇپ قاراپ تۇرمايتتى:
ئۆي ـ ئۆيدىكى ئۇششاق باللارنى قاتار تەشـ
تەكتە رەڭمۇ ـ رەڭ گۈل ئۆستۈرۈلگەن
ئازادە، خىلۋەت ھويلىسىغا يىغىۋېلىپ،
ئۇلارنى ھەمىشە داستىخىنىدىن ئۆكـ
سىمەيدىغان تاتلىق ـ تۈرۈم يىمەكلىكلىرى
ھەم ئېيتسا ـ ئېيتسا تۈگىمەيدىغان قىزىق
چۆچەكلىرى بىلەن ئەمەك قىلاتتى. بىر بۇنـ
داق چاغدا شۇ كەپسىز باللىرىمىزنىڭ جېـ
دەل ـ غەۋغالىرىدىن بىردەمگىنە خالاس بوـ
لۇپ، ئۆيىنىڭ دۆۋىلىشىپ قېلىۋاتقان خېلى
بىر ئىشلىرىنى قىلىۋالاتتۇق. قەمبەرخاننىڭ
كۆڭۈل ھىممىتى يالغۇز ئۇلا ئەمەس ئىدى،
ئاياللىرىمىز كىر يۇيۇشقا ئەمدىلا تۇتۇنغاندا،
ئۇ نەدىن بىلىۋالاتتىكىن، يەڭلىرىنى تۈرگىنـ
نىچە ھويلىمىزغا كىرىپ:

ــ قويۇڭ خېنىم، باشقا ئىشلىرىڭىز
بولسا قىلىڭا، ئوپكە قويغاندەك مىجىپ ئولـ
تۇرغانغا كىرنىڭ جېنى چىقامدۇ؟ ــ دەيتتى.
دائاندىن ئۇزۇن چىت كۆينىگىنىڭ پېشىنى
ئالماپ بېلىگە قىستۇرۇۋېلىپ، داسنىڭ ئالـ
دىغا ئەپچىلگىنە جايلىشىپ ئولتۇراتتى ـ دە،
بېشىدىكى ياغلىغىنى چېكىلەپ تېڭىپ، پىشاـ
نىسىگە ساڭگىلاپ قالغان ئاق چاچلىرىنى
ياغلىغىنىڭ چېتىگە قىستۇرغاندىن كېيىن، قوـ
لىنى كىرگە تىقاتتى. خوشنىلار ھەر قېتىم
نان ياققاندا نانىنىڭ زۇۋۇلىسىنى ئېتىش،
يۇزىنى ئېچىپ تۈكچە چېكىش، ھەتتا تونۇرـ
نىڭ تاۋىسىنى تەڭشەپ، تۈز چېچىپ، نان
يېقىشقىچە بولغان ئىشلارغا ئۇنىڭ ئەپچىل
قوللىرى تەگمەي قالمايتتى. نىمە ئۈچۈنكىن،
ئۇنىڭ ئاشۇ خىسلەتلىك قوللىرى تەككەن
نان ئەجەپ مىزىلىك، يىيىشلىك بولاتتى.
تووۋا، شۇ ئايالنىڭ ئادەم ھەيران بولۇدىغان
ئاجايىپ ھېكمەتلىرى! باللىرىمىز ياكى ئايالـ
لىرىمىز بىتاپ بولۇپ يېتىپ قالسا بىر ئەرـ
لەردىن زىيادە سەكپارە بولۇپ، كېچە ـ كېـ
چىلەپ بېشىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىشلىرى!...

بىراق، مانا شۇنداق پەرىشتە سۈپەت
بىر ئايال ھالا بۈگۈنكى كۈنگە كېلىپ ھېچ
ئويلىمىغان يەردىن، بىزگە يىگىرمە يىل بىر
چىشلەم گۆشى ئۈچۈن قوسىقىنى ئاغرىتىپ
كۆڭلىمىزنى خىرە قىلدۇ، دەپ كىممۇ ئويـ
لىغان؟

بۇ ئىش ئايالىمغا بەكرەك ھار كەلـ
دىمىكىن، ئۆيدە نەچچە كۈنلەرگىچە ئاغزى
بېسىقماي سۆزلەپ يۈردى:

ــ ۋىيەي، ئون نەچچە يىلدىن بېـ
رى ئەجەپ بىلمەي يۈرۈپتىكەنمىزا، ئۆرىدە
بۇ يىل بىر قۇربانلىق قىپتىكەن، ئاچچىق
ئۈچىينىڭ ئىچىدىكىسى ئاشكارىلاندىغۇ، ئەـ
جەپ بىر بۇرۇنقى ھېيت ـ ئايەملەردە پۇتـ
لاپ ـ پۇتلاپ گۆش كىرگۈزۈپمۇ ۋايجان دىـ
مەپتىكەنمىز. بوپتۇ، ئەمدى مەنمۇ قائىدەـ
يوسۇن دىگەننى يولى بىلەن قىلارمىنا.

ئەمما، مېنىڭ نەزىرىمدە قەمبەرخاننى

ئۇنىڭ مۇشۇ ئىشى ئۈچۈنلا بىر پۇلغا يارى-
غۇسىز قىلىۋېتىش، تەبىئىكى، تولىمۇ ئادالەت-
سىزلىك بولاتتى. شۇڭا مەن ئايالىمغا جىددى
قىلىپ مۇنداق دېدىم:

— قوزا چېغىدىن تارتىپ ئۆز بالىسى-
دەك كۆيۈپ-پىشىپ بېقىپ سەمرىتكەن بىر
قويدىن ئايرىلىش، قەمبەرخان ئۈچۈن ئوڭاي
دەمسەن؟ ئىشلار شۇنداق بولىدۇ، بار ۋاق-
تىدا قەدرى ئۆتۈلمىگەن نەرسە، ئۇ يوقال-
غاندىن كېيىن ئالتۇندىنمۇ ئەتىۋار بىلىنىدۇ.
ئېھتىمال، ئۇ دەسلەپتە نوقۇل ھالدا قۇرباد-
لىق قىلىپ، ساۋاپلىق ئىزلەش ھەۋەسىياتى
بىلەنلا قوينى ئۆلتۈرگۈزۈپ سالغاندۇ. بارا-
بارا ئۇنىڭ مېھرى سېغىندۇرغاندا ئۇنى قۇر-
بانلىق قىلغىنى ئۈچۈن ئەلۋەتتە ئېچىنىپ
قوسىقىنى ئاغرىتىدۇ-دە، قەمبەرخانىنىڭ سۇ-
نۇق كۆڭلىنى چۈشەن، كىچىككىنە ئىشنى
دەپلا ئۇ مەزلۇمغا ئۆزىتىدىغان بىر قاچا ئىس-
سىق ئېشىڭنى ئۆكسىتمە.

ئايالىم بۇ گېپىمگە قارشى چىقتى:

— سىزنىڭ دېگىنىڭىزدەك بولسىغۇ
باشقا گەپ بولاتتى. «مۇشۇك بالىسىنى يە-
گەندەك يەپ كېتىشتىغۇ ئۇلار» دېگىنىچۇ، بۇ
گەپنى چۈشەنمەمدىم! — دېدى ئۇ دومسىيىپ.

دەرۋەقە، ئايالىمنىڭ مۇنداق تەگەپ كېتىد-
شىنىڭمۇ ئورنى بار ئىدى. چۈنكى قەمبەرخان
ئۆلتۈرگەن قويىغا ئەمەس، ھېيتتا گۆشىنى
باشقىلارغا يېگۈزۈۋەتكەنلىكىگە قوسىقىنى ئاغ-
رىتىپ يۈرگەن-دە. ئەمما، كۆڭلۈمدە قەم-
بەرخاندىن زەررىچە ئاغرىنىش ياكى ئۇنى
ئەيىپلەش تۇيغۇسى يوق ئىدى. شۇڭا، مەن
ئۆيدە خېلى كۈنلەردىن بېرى ئارىمىزدا بو-
لۇۋاتقان دە-تالاشتىن بىر يولىلا خالاس بو-
لۇش نىيىتىدە ئايالىمغا مۇنداق دېدىم:

— بولدىلا، مۇشۇ گەپنى بىر قويساڭ،
كىم بىلىدۇ، خولۇم-خوشنىلار تېرىقتەك گەپ-
نى كۆپتۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئۇسما-قاشلىق قۇ-
يۇپ، قوڭغۇزنى توڭگۇز قىلىۋەتتىمۇ تېخى؟

ئايالىم قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، تۇمشۇغىنى
ئۇچلاپ قويدى. يۇقۇرقى سۆزلىرىمگە ئۇنىڭ
قايىل بولمىغانلىقى ئېنىق ئىدى.

بىر ئۈن-تىنىسىز كەچكى تاماق يې-
يىشكە تۇتۇندۇق. شۇ چاغدا قەمبەرخان ئۆ-
يىمىزگە مەسىدە كىرىپ كەلدى. مەن بىر
قاراپلا چىرايىدىكى بۇرۇن كەمدىن-كەم
كۆرۈنىدىغان ئۆزگىچە ئالامەتلەرنى بايقىدىم:
ئۇنىڭ بۇرۇن ئۆيگە تاشلىغان قەدىمى بە-
لەن تەڭلا ئاڭلىنىدىغان خوشئاۋازى ئۆچكەن،
چىرايىدىن ھەمىشە كەتمەيدىغان مېھرىۋانلىق
كۈلكىسى نەلەرگىدۇر يوقالغان. ئۇ ماڭا شۇن-
چىلىك مىسكىن، قايغۇلۇق، توختام سۇدەك
تېچ ۋە خىيالچان كۆرۈندى.

— كەلسىلە، قەمبەرخاچا كەلسىلە، ياخ-
شى مېھمان ئاش ئۈستىگە دەپتىكەن، قېنى،
يۇقۇرى ئۆتسىلە، — دېدىم مەن بۇرۇنقى ئا-
دىتىم بويىچە تەكەللۇپ قىلىپ.

— رەھمەت، ئۇكام، مەشەدىلا ئولتۇ-
راي، — قەمبەرخان ئىشىك يېنىدىكى ئورۇن-
دۇقنى ئالدىراق سۈرۈپ ئولتۇردى. كۆزلى-
رىگە چۈشۈپ قالغان ئۈچ-تۆت تال چېچى-
نى قۇلىقىنىڭ كەينىگە قىستۇرۇۋېتىپ، بىر-
دىنلا كۆپىيىپ كەتكەن ئىنچىكە قورۇقلار
قورشاۋىدىكى ئايانچلىق كۆزلىرىنى ماڭا «لاپ»
قىلىپ تىكتى-يۇ، ئىتتىك يەرگە ئاغدۇردى.

— بىردەم ئولتۇرۇپ چىقاي دەپ كىر-
دىم، ھەمرانى (ئۇ قوينى شۇنداق دەپ ئا-
تايتتى) قۇربانلىق قىلىۋەتكەندىن بېرى،
ئۆيۈم جىنىنىڭ ئۇۋىسىدەك غۇققىدە بولۇپ
قالدى ... ئۇھ، ئەجەپ قوي ئىدى ... ئۇلار
يەپ كېتىشتى، خۇددى مۇشۇك بالىسىنى يە-
گەندەك يەپ كېتىشتى ...

پەرۋەردىگارا! بۇ خوتۇن نىمىلەرنى

www.uyghurkitap.com

دەپ يۈرۈدۇ - ھە؟ ئايالىم بىلەن ئىككىمىز
بىر - بىرىمىزگە ئۈن - تىنسىز قارىشىپ قال -
دۇق. ئايالىمنىڭ بېقىشىدا مەسخىرە، ئاچچ
چىق ئىستېھزا ھەم «قانداق، مېنىڭ دىگىنىم
كەلگەندۇ؟» دىگەن ئۆتكۈر سوئال مەناسى
بار ئىدى. كونىلاردا «ياخشى ئىش قىلماق
ئەبىدىلىك، يامانلىق قىلماق بىردەملىك» دى -
گەن گەپ بار. خۇلۇم - خوشنىلار ئارىسىدىلا
ئەمەس، مۇشۇ مەھەللىدىمۇ ئۆزىنىڭ ئاجايىپ
پەزىلىتى بىلەن ھۆرمەتكە ئېرىشكەن بۇ ئا -
يال ئەمدى مۇشۇ بىر ئېغىز گېپى ئۈچۈن
ئەل - جامائەت ئالدىدا قايسى ھالغا چۈشۈپ
قېلىشى مۇمكىن؟ مەن ئەمدى نۆۋەتتى كەل -
گەندە ئۇنىڭغا ئىككى ئېغىز نەسىھەت قىلىپ
قويۇشنى كۆڭلۈمگە پۈكتۈم. ۋاھالەنكى، ئۇ
مېنىڭ ھەر قانداق ۋەز - نەسىھەتلىرىمگە پەرۋا
قىلمايدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

— قېنى، ئاشنى ئىسسىغىدا ئالسىلا،
قەمبەرخاچا، — دىدىم مەن گەپنى نەدىن
باشلاشنى بىلمەي.

— رەھمەت، ئۇكام، — ئۇ ئالدىدىكى
بىر تەخسە لەغمەننى قولىغا ئېلىپ، چوكا
بىلەن بىر - ئىككى مالتىلىغاندىن كېيىن، يەنە
ئاستا شىرە ئۈستىگە قويدى، — شۇنداق، ئۇ
ئەجەپ قوي ئىدى ... بولدى ئۇكام، مۇشۇ
ئاش ماڭا تىگىل بولدى. قېنى، ماڭا قارد -
ماي ئاشلىرىنى يەۋەرسىلە، مەن سىلىگە ئاشۇ
قوينىڭ گېپىنى قىلىپ بېرەي، ئىچىمنى يې -
رىمدىتاي ...

قەمبەرخاننىڭ سولغۇن چىرايىنى كۆر -
گەندە گېلىم غىققىدە بولۇپ، چوكىنى تاش -
لاپ قويدۇم، ئۇ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، بىر
پەس شۈك بولۇپ قالدى - دە، ئاستا سۆز -
لەشكە باشلىدى:

— سىلەر بىلەمسىلەركى، ھەي ... بىل -
مەيسىلەرغۇ دەيمەن. راست. بۇ تـوغرىلىق
سىلەرگە سۆزلەپ بەرمىگەن ئىكەنمەن. بۇ،
ئۆتكەن يىلى ئەتىيازدا بولغان ئىش. بىر
كۈنى مەن دادىسى رەھمەتلىكنىڭ — خۇدا
ئۇنىڭ جايىنى جەننەتتە قىلغاي — ئىدارد -
سىدىن ئايلىق تەمىنات پۇلۇدىنى ئېلىپ قاي -
تىپ كېلىۋاتقان ئىدىم. پۈتۈن ئەس - يادىم
ئالتە شەھەردىكى ئوغلۇمنىڭ دەرت - پىراقى
بىلەن بولۇپ قالغانلىقتىنمىكىن، مۇشۇ كوچى -
دىنمۇ ئۆتۈپ خېلى بىر يەرلەرگىچە كېتىپ
قاپتىمەن. تۇساتتىن ئايىغىمنىڭ ئاستىدىلا
مۈڭلۈق نىدا بىلەن تىترىگەن ئىنچىكە، كۈچ -
سىز ئاۋاز ئاڭلاندى. مەن چۆچۈپ يەرگە
قارىدىم. ئالدىمدىلا بىر قوزا يىقىلىپ - قو -
پۇپ، دەرمانسىز پۈتلىرىنى كىلەڭسىز يۆت -
كەپ، ئانىسىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېتى -
ۋاتاتتى، مەن ئىتتىك ئېڭىشىپ قوزىنى يەر -
دىن كۆتىرىۋالدىم. خۇدايا تووۋا، ئۇنى قان -
داق قوزا دىمەمسىلەر؟ تۈكلىرى سىياداندەك
قاپقارا ئىدى، كۆچارنىڭ قارىكۆل كۆرپىلىرى -
دەك پاقىراپ تۇراتتى. قۇلاقلىرى ئۇزۇن
ھەم چىرايلىق ئىدى، قارىسام، بەدەنى -
لىرى قۇرۇپمۇ ئۇلگۇرمەپتۇ. قۇچىغىمدا خۇد -
دى ھازىرلا كاچكۇلدىن سۇزۇۋالغاندەك غا -
لىلداپ تىترەيتتى. ئۇنىڭ ياشاڭغىراپ قال -
غان بىر جۈپ مۈڭلۈق قاپقارا كۆزلىرىدىن
قانداقتۇر بىر پاناسىز يېتىمنىڭ مىسكىن تەل -
مۈرۈشلىرىنى كۆرگەندەك بولدۇم. بىردىنلا
يىراقتىكى ئوغلۇم ئېسىمگە چۈشتى، كۆڭلۈم
ئېزىلدى، قوزىنىڭ نەم ئاغزىنى يۈزۈمگە
چىڭ ياقتىم. قوزىنىڭ ئاغزى مۇزدەك سو -
غاق ئىدى. تىنىقلىرىدىن سۈت ھىدى پۇ -
رايتتى. تووۋا، شۇ چاغدا يۈزۈمگە، بۇرنۇمغا
ئوغلۇمنىڭ تونۇش نەپىسى ئۇرۇلغاندەك
تۇيۇلدى. ئوغلۇم شۇنداق ئىدى، تالادا
ئويناپ - ئويناپ، ھارغاندا يۈگۈرۈپ ئۆيگە
كىرەتتى. سوغ مەڭزىنى ئەركىلەپ يۈزۈمگە

www.uyghurkitap.com

ياقاتتى ...
قەمبەرخان بىردىنلا كۆزىگە مۆللىدە
ياش ئېلىپ جىم بولۇپ قالدى. مەن گويا
ئەپەسلىرىم توختىغاندەك بولۇپ، ئۇنىڭ ياش-
لانغان كۆزلىرىگە قارىدىم. چاناقلىرىغا ئولتۇ-
رۇشۇۋاتقان كۆزلىرى دەسلەپتە ئىچىدىن قاي-
ناپ تېشىۋاتقان ئىسسىق ياش بىلەن پاقى-
رىدى. ئاندىن كۆز چاناقلىرىدا سىماپتەك
لغىرلىغان ياش ئىككى تال مەرۋايىتتەك
يالتىراپ، تۆۋەندىكى كىرپىكى ئۇستىدە گويا
شۇ سېھىرلىك كۆزلەرگە تارتىشقاندەك بىر
پەس ئىلىنىپ تۇردى-دە، تىلىم-تىلىم قو-
رۇقلار قاپلىغان مەڭزىگە دومۇلاپ چۈشتى.
يۈزىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئەگرى-بۈگرى
يالتىرىغان ئىز قالدۇرۇپ، يىپىلىپ-يىپىلىپ،
تىنىمسىز تىترەۋاتقان نېپىز لەۋلىرى ئۈس-
تىدە توختىدى:
— بالا كۆيۈگى شۇنداق بولامدىكىن،
ھېچ بىلمىدىم، شۇ چاغدا مەن قوزىنى ئە-
مەس، يىراقتىكى ئوغلۇمنى باغرىمغا باسقان-
دەك بولدۇم. ئانا قوينى قېرى دوك بوۋاي
يېتىلەپ كېتىۋاتاتتى. تۇۋا، يېتىلەپ كېتى-
ۋاتىدۇ دىدىمما؟ نەدىكىنى؟ بوينىغا باغلانغان
كونا چىگە شوينا بىلەن قوينى خۇددى ئۆلۈكنى
سۆرىگەندەك داقىرىتىپ سۆرەپ كېتىۋاتاتتى.
ئۇ مېنىڭ قوزىنى كونا پىنجىكىم بىلەن ئو-
راۋاتقىنىمنى كۆرۈپ، ئوغرىلاپ كېتىدۇ، دەپ
ئويلىسا كېرەك، گۇنسىز كۆزلىرىنى ئالايتىپ:
— مانا، قىزىقلا ئىشلىرى بار ئىكەنغۇ
ئايلا. قويۇۋەتسىلە، قويۇۋەتسىلە، ھىم... كۆپ-
كۈندۈزدە-ھە؟ — دىدى. قويغا قاراپ ئى-
چىمنىڭ قانچىلىك سىيرىلىپ كەتكىنىنى شۇ
چاغدا خۇدا كۆرۈپ تۇرغاندۇ. ئۇنى قوي
دىگەندىن كۆرە، گۆشىنى ئۇستا قاساپ
قىرىپ شىلىۋالغان سۆڭەك دىگەن تۈزۈككقۇ.
ئۇنىڭ شالاڭ يۇڭلىرى پاخپىيىپ كەتكەن
ئىدى، ئاغزى-بۇرنىدىن ئاقۇش مازغاپ قۇ-
يۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ گويا قۇشجانىغا كېتى-
ۋاتقاندەك جان-جەھلى بىلەن كەينىگە تى-
رەجەيتتى. ئاشۇمۇ بىر رەھىمدىل مۇسۇلمان-
ھە؟ خۇدانىڭ مۆمىن جانىۋارىغا ئىچ ئاغ-
رىتمايدىغان قانداق تاش يۈرىگى بار ئىكىن
ئۇنىڭ؟ قوي خېلى كۈنلەردىن بېرى ئاغزىغا
بىر تۇتام ئوت سالمىغاندەك قوساقلىرى دۈم-
بىسىگە چاپلىشىپ كەتكەن ئىدى. پەرۋەردى-
گارىم، ئانىسى شۇنداق بولغاندا قوزىسى قان-
داق بولماقچىدى؟ خۇدانىڭ ئىلتىپاتىدا
جەننەتتىن چىقىپ، رەھىمسىز ئىنسانىنىڭ قو-
لىدا دوزاخ ئازاۋىنى كۆرۈۋاتقان بۇ ئاجىز
جانىۋارلارغا ئىچىم ئاغرىپ يۈرىگىم سۇ بو-
لۇپ كەتتى.
— قوزىنى قويىنىڭىزغا تىقىپ، غىپلا
قىلىپ قاچاي دىدىڭىزغۇ، مۇسۇلمانمىش تې-
خى، قويۇۋېتىڭ، قوزىنى! — دوك بوۋاي تا-
قەتسىزلىنىپ غەزەپ بىلەن ۋاقىرىدى. مەن
قوزىنى قويۇۋەتتىم. ئۇ دەلدەڭشىپ يۈگۈر-
گىنىچە، ئارقىسىغا تىرەجەپ جان ئاچچىقىدا
خاقىراۋاتقان ئانىسىنىڭ ئارقا پۇتلىرى ئارى-
سىغا تۇمشۇغىنى تىقتى. بوۋاينىڭ قولىدىكى
چىگە شوينىنىڭ بىر ئۇچى گويا مېنىڭ بوي-
نۇمغىمۇ باغلانغاندەك ئانا-بالا قوينىڭ ئار-
قىسىدىن خېلى بىر يەرلەرگىچە ئەگىشىپ
ماڭدىم. مەن كېتىۋېتىپ، بوۋاينىڭ بۇ ئانا-
بالا قوينى مال بازىرىغا سېتىشقا ئېلىپ كې-
تىۋاتقانلىغىنى بىلدىم.
— توختاڭ، قوينى قىيناپ سۆرەپمۇ
يۈرمەڭ، ماڭىلا سېتىڭ، — دىدىم. ئىككى-
مىز كۆپ سودىلاشتۇق. تۇۋا، ئۇ دوك قېرى-
نىڭ بۇ دۇنيادا ساناقلىق كۈنلىرى قالغان
چېغىدا شۇنچە پىخسىقلىشىپ كەتكىنىگە ھەي-
رانمەن. خۇدايىم بىلىپلا مېنى بۇ جانىۋارلارغا
ئۇچراشتۇرغان ئىكەن... نىمە دىۋىدىم؟ ھە...
كۆپ سودىلاشتۇق. ئاخىرىدا كۆزۈمنى يۇمۇپ
خېلى قىممەتلا سېتىۋالدىم. ئەمىلىيەتتە بۇ

قويلارنى قانداق بېقىپ كېتەلىشىمنىمۇ بىلـ
مەيتتىم. پەقەت ئانىسىغا ئىچىمنى ئاغرىتىپ،
قوزىسىنى بالامغا ئوخشىتىپلا سېيتىۋالدىمغۇ.
كىم بىلسۇن، ئېچىقاپ ھالىدىن كەتكەن
قوي يەمنىمۇ تۇزۇك يېيەلمىدى، ھويلامدا
بىر كېچىدىلا ئۆلدى. باشقىلارمۇ: «ھەي،
كېسەل قوينى ئېلىپ يامان قىپسىز، بۇنىڭ
ئەي بولۇشى ناتايىن» دېيىشكەن ئىدى. قو-
زىنىڭ ئانىسىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى مۇڭ-
لۇق مەرەشلىرىنى، يۈرەكنى ئېزىدىغان قاي-
غۇلۇق نىدالىرىنى ھەي... سىلەر ئاڭلىمىدىڭ-
لارغۇ دەيمەن، مانا مەن ئاڭلىغان، ئاڭلىغاندا
زادىلا چىداپ تۇرالمىغان ئىدىم. ئۇنى قۇ-
چىقىمغا ئېلىپ، يۇمران ئىسكەكلىرىنى، ھۆل
تۇمشۇغىنى يۈزلىرىمگە ياقتىم. ئۇھ، خۇدايىم،
شۇ تىلسىز جانىۋار چېغىدا ئادەم ئەكسلەت-
كەننى بىلسە كېرەك، دەسلەپتە يۈزۈمنى، كۆ-
زۈمنى، ئاغزىمنى پۇراپ، كېيىن ئىسسىق تىـ
لى بىلەن بىر يالىماسىمۇ!... شۇ چاغدا مې-
نىڭ قۇچىقىمدا تۇرغىنى بىر تىلسىز جاند-
ۋار ئەمەس، بەلكى ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىلىپ
باش-پاناسىز قالغان بىر يېتىم بوۋاق مې-
نىڭ سۆيۈپ، ئەللەيلىشىمنى تەلەپ قىلىۋاتـ
قاندەك بولۇپ تۇيۇلدى. مەن شۇندىن كې-
يىن ئۇنى خۇددى ئۆز بالامدەك ئاسراپ،
كۆيۈنۈپ بېقىشقا باشلىدىم. ساندۇغۇمدا ئۇ-
زۇن يىللاردىن بېرى ساقلىنىپ كېلىۋاتقان
ئالتۇندەك ساپ-سېرىق، كىچىك تۇچ قوڭ-
غۇراق بار ئىدى. مەن ئۇنى ئەزىمەتجان
بوۋاق چېغىدا بۆشۈگىگە ئېسىپ قويغان ئى-
دىم. مەن ئەنە شۇ قوڭغۇراقنى ساندۇقتىن
ئېلىپ، قوزىنىڭ بويىنغا قىزىل تاۋار لاتا
بىلەن ئېسىپ قويدۇم. مەن قوزىنى ئىمىزدىكتە
كالا سۈتى ئىچكۈزۈپ ئادەتلەندۈرگەن ئىدىم.
ئۇ سۈتنى ئىچىپ تۈگىتەتتى-يۇ «يەنە
بارمۇ؟» دىگەندەك سۈت يۇقى ئاغزىدا يۈز-
كۆزلىرىمنى يالاشقا، ھەتتا قولاقلىرىمنى خۇد-
دى يوپۇرماقنى چىشلىگەندەك چىشلەشكە باش-
لايتتى. مۇنداق چاغدا ئۇنى ئەكىلىتىپ-
ئەكىلىتىپ قانمايتتىم. ئۇنىڭ سۈت يۇقى
نەپەسلىرىنى پۇراپ، يىراقتىكى ئوغلۇمنىڭ
دەرت-پىراقىدا ئۆرتىنىپ كۆيىۋاتقان يۈ-
رىگىمگە ئاراملىق تاپاتتىم. مەن ئۇنىڭغا
«ھەمرا» دەپ ئىسىم قويىۋالدىم. ئۇ راسـ
تىنلا مېنىڭ تىلسىز سىردىشىم ھەم ھەمرىد-
يىم ئىدى. مەن تالادىن كىرە-كىرمەيلا
قوڭغۇرىغىنى جىرىڭلاتقىنىچە يۈگۈرۈپ ئال-
دىمغا كېلەتتى، ئېتەكلىرىمگە بېشىنى سۈركەپ،
پۇتلىرىمغا ئۇسۇپ، ئالدىمدا ئويناپ تاخلاپ
ئۆزىنىڭ سېغىنىشىنى بىلدۈرەتتى. مەن پە-
قەت شۇ چاغدىلا بۇ ئەقىللىق ھايۋاننىڭ
تىلسىز يارىتىلغانلىقىدىن قاتتىق ئۆكۈنگەن
ئىدىم. بولمىسا ئۇ نىمىلەرنى دەپ كېتەر
ئىدى-ھە ماڭا؟ سىلەر كۆرگەنسىلەر، مەن
شۇ قوينىڭ تىلىغا تېتىغۇدەك ئوت ئىزلەپ
شەھەر سىرتىدىكى ئېتىز-داللارغا، ئورمان-
لىقلارغا تالاي قېتىم بارغان ئىدىم. ئالدى
بىلەن شۇ قويغا ئوت يىغىۋېلىپ، ئاندىن
تاماق ئۆتمەيتتى. شۇنداق بىر يىللار بېقىد-
ۋىدىم، سەمىرىپ-تىقىلىپ، قۇيرۇغى لىگەن-
دەك يوغىناپ كەتتى...

مەن قەمبەرخان تەرىپىنى قىلىۋاتقان
قوينى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. ئۆز ۋاقتى-
دىغۇ ئۇنىڭغا ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمى-
گەن ئىكەنمەن، قوي-دە، ئۇ ئاخىر، ئۇنى كىم
كۆرمىگەن؟ ھالبۇكى، ئاشۇ ئادەتتىكى قارا
قوينىڭ قەمبەرخان ئۈچۈن قانچىلىك قىممەت-
لىك ۋە ئېزىز ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا ھىس
قىلىپ ئولتۇرۇپتىمەن. دەرۋەقە، بىز خوشنىلار
ئۇ قوينىڭ كىچىك چېغىدىنلا قەمبەرخاندىن
بىر قەدەممۇ ئايرىلمايدىغانلىغىنى كۆرگەن
ئىدۇق. بازارغا بارسىمۇ ئۇنى ئۆزى بىلەن
بىللە ئەگەشتۈرۈپ كېتەتتى. ئوتنىڭ ئۈچىنى،
سۇنىڭ سۈزۈكىنى بىلەن بېقىپ چوڭ قىلى-

www.uyghurkitap.com

غان، دېسە بولاتتى.
ـــ سىلىگە شۇنچىلىك ھەمرا بولغاندىن كېيىن قۇربانلىق قىلمەن دەپ ئۆلتۈرگۈزۈپ نىمە؟ قىلاتتىلا؟ ـــ دېدىم مەن قەمبەرخاننىڭ سەل جىمىپ قالغان پەيتىدە سۆز قىستۇرۇپ.

ـــ ۋاي قويسىلا، نېمە دېگەنلىرى ئۇ،ـــ ئۇ بېلىنى سەل رۇسلىۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىلدى،ـــ قوي ھەر قانچە ئۇلۇغ بولۇپ كەتكەندىمۇ خۇدايىم يەنىلا ئۇنى بەندىلەرنىڭ ئۆلتۈرۈپ يېيىشىگە ياراتقان. مەن شۇنىڭ ئۈچۈنلا ئۆلتۈرگۈزگەنىغۇ ئۇنى. مەن يۇرت ـ جامائەت، خۇلۇم ـ خوشنىلارنىڭ تۇز-تائامىنى ئاز يېدىممۇ؟ يۇرت ـ جامائەت ئالدىدا ئۇنچىلىك قوي دېگەن قانچىلىك نەرسە ئىدى؟ توۋا خۇدايىم، باياتىن بېرى نىمىلەرنى دەپ كەتكەندىمەن ـ ھە؟ سىلەر ھەر قاچان مېنى ئەجەپ بىر قوي ئۈچۈن قوسىغىنى شۇنچە ئاغرىتىپ كەتتى، دەپمۇ ئەيىپلەرسىلەر. راست، ئۇ ئاجايىپ قوي ئىدى، ئۇنى يەپ كېتىشتى، مۇشۇك بالىسىنى يېگەندەكلا يەپ كېتىشتى...

قەمبەرخان چىقىپ كەتتى. مەن شىرە ئۈستىدىكى ئۇ ئاغزىغا بىر چوكىمۇ ئېلىپ قويمىغان لەغمەنگە قارىغىنىمچە ئويغا چۆكتۇم. خىيالىم خۇددى تەخسىدىكى سوۋۇپ قالغان لەغمەن چۆپلىرىدەك چىگىشلىشىپ كەتكەن ئىدى. قانچە ئويلاپمۇ قەمبەرخاننىڭ ئاخىرىدىكى بىر جۈملە سۆزىنىڭ تېگىگە يېتەلمەس ئىدىم. مەن ئەتىسى خىزمەتتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ كوچىدا شاكىر قاسساپ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. ئۇنىڭ چىرايىنىڭ ئۆكسىلى ئۆچكەن بولۇپ، نىمشقىدۇر چوڭقۇر ئازاپلىق خىيال ئىسكەنجىدە كېتىۋاتقاندەك كۆرۈندى.

ـــ بۈگۈن قوي سويمىدىڭىزمۇ؟ بازارغىمۇ چىقماپسىز،ـــ دېدىم مەن سالامدىن كېيىن.

ـــ خەۋرىڭىز يوقمۇ؟ ھازىر مەن قاسساپ ئەمەس،ـــ دېدى ئۇ قىستىقلا قىلىپ.

ـــ ئاڭلىماپتىمەن، نىمىشقا؟

ـــ مەن ئېغىر، ناھايىتى ئېغىر گۇنا ئۆتكۈزۈپ قويدۇم.

ـــ قاچان؟

ـــ بۇندىن ئىككى ئاي ئىلگىرى، دەل قۇربان ھېيت كۈنى.

ـــ توۋا دەڭا، مۇسۇلمان ئۈچۈن شۇنداق بىر قۇتلۇق كۈندە ـ ھە؟

ـــ شۇنداق، گۇنا ئۆتكۈزۈپ قويدۇم، پىچىغىم پاقىراق، ئۆتكۈر بولغىنى بىلەن زېھنىم ـ ئىدرىكىم، ئىمانىم دات بېسىپ كاردىن چىققان ئىكەن. ئەمدى بىلدىم. ئەكەلىڭا، تاماكىڭىز بارمۇ؟ تازا ئاچچىغىدىن.

بىر يولىنىڭ چېتىگىرەك چىقىپ بىر ئورامدىن چېككىشتۇق. ئۇ تاماكىنى قاتتىق-قاتتىق شوراۋېتىپ نىمىنىدۇر ئويلانغاندەك قىلدى. ئاندىن داۋام قىلىپ دېدى:

ـــ قەمبەرخاننىڭ قوي قۇربانلىق قىلغانلىغىدىن خەۋرىڭىز بارمۇ؟ ئاشۇ قوينى مەن ئۆلتۈرگەن. قارىماسىز، شۇندىن كېيىن نىمە ئىشلارنىڭ بولۇپ كەتكىنىنى؟ ئاڭلىسام، قەمبەرخان شۇ قوينىڭ دەردىدە سەۋدايى بولۇپ قالغانمىش. بۇنىڭ سەۋىۋىنى پەقەت ئۆزەملا بىلىمەن. ھەي... مىڭ ـ مىڭ پۇشايمان قىلدىم، جۇمۇ!

ـــ قوينى قەمبەرخاننىڭ رايى بىلەن ئۆلتۈرگەن بولغىدىڭىز؟

ـــ ئۇغۇ شۇنداق بولغان. بىراق ئىش ئۆتكەندە ئۇ نىمە بولۇپ كەتتى دىمەمسىز؟ مەن بۇنى سىزگە سۆزلەپ بېرەي، باشقىسىنى قويۇپ، قوينى ئۆلتۈرۈشنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى ئىشلارنىلا دەي، ھارپا كۈنى قەمبەرخان

بىزنىڭ ئۆيگە بىر مۇنچە ئىشلاردىن مەسلىھەت سوراپ كەلگەن ئىكەن. مەن شۇ كۈنى ئۇنىڭغا ئەتىلىككە ئاشۇ قوينى چوقۇم قۇربانلىق قىلىشى كېرەكلىكىنى ئېيتتىم، بىز كېلىشتۇق. مەن ئەتىسى ھېيت نامىزىدىن يېنىپ پىچاق - بىلەيلىرىمنى ئالدىم - دە، قەمبەرخاننىڭ ئۆيىگە كەلدىم. قارا ئىرىك ھويلىدا كۆشەپ ياتاتتى. مەن قوينىڭ دۈمبىسىنى قاماللاپ كۆردۈم. كۆتىرىپ دەڭسىدىم. پەمىمچە قويدىن ئوتتۇز كىلوگىرادىچە گۆش، ئون كىلوگىرام ئەتراپىدا ياغ چىقاتتى. مەن ھېيتلىق چاپىنىمنى سېلىۋېتىپ، كۆك خالتىمنى كىيدىم. لېكىن شۇ چاغدا كۈتۈلمىگەن بىر ئىش يۈز بەردى: مەن بىر قاراپلا قەمبەرخاننىڭ نىمدىندۇر ئالاقزادە بولۇپ، تېنەپ - تەمتىرەپ يۈرگەنلىكىنى، چىرايىنىڭمۇ باشقىچىلا سولىشىپ قالغانلىقىنى كۆردۈم. ئېھتىمال، شۇ ئۇلۇغ ھېيت - ئايەم كۈنلەردە مەرھۇم يولدىشىنى، يىراقتىكى ئوغلىنى ياد ئېتىپ قالغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم.

— بىرەر غۇلاچ تانىڭىز بارمۇ؟— دەپ سورىدىم پىچىقىمنى بىلەۋېتىپ.

— ئازراق تەخىر قىلىڭ،— دىدى قەمبەرخان. ئۇ قوينىڭ ئالدىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، باش - كۆزىنى سىلىدى. يانچۇقىدىن ئىككى تال چاقماق قەنتنى ئېلىپ يىگۈزدى. ئاندىن قولتۇقىغا قىستۇرۇپ چىققان پۈتۈن بىر نانىنى بىر باشتىن ئۇششاق ئۇشتۇپ قوينىڭ ئاغزىغا زورلاپ تىقىشقا باشلىدى.

مەن قەمبەرخاننىڭ بۇ كۈلكىلىك ئىشىدىن داڭ قېتىپ قالدىم. ھازىرلا جېنى خۇدانىڭ دەرگاھىغا كېتىدىغان قويغا پەقەت ئەقلىدىن ئازغان ئادەملا بىر نەرسە يىگۈزۈشى مۇمكىنغۇ؟ پىچىقىدىنمۇ بىلەپ تەييار قىلدىم. ۋاقىت بولسا ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى.

قەمبەرخان گويا ھىچ ئىشتىن خەۋىرى يوقتەك قويغا نان يىگۈزۈش بىلەن ئاۋارە ئىدى. مەن تاقەت قىلىپ تۇرالمىدىم.

— نىمە قىلىپ يۈرۈسىز قەمبەرخان؟ ئۆلتۈرىدىغان قويغا يەم يىگۈزۈشنىڭ ئەمدى ھىچقانداق پايدىسى يوققۇ؟— دىدىم مەن ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم ئالدىرىتىپ.

— خۇدا ھەققى، ئازراق تەخىر قىلىڭ!— ئۇنىڭ رەنجىگۈچى تەلەپپۇزدا ئېيتقان بۇ سۆزىدە بىر خىل كۆزى قىيماسلىق مەناسى بار ئىدى. ئۇ قوينىڭ دۈمبىسىدىن ھەتتا پۇتلىرىغىچە يېنىپ - يېنىپ سىلاپ، ئېڭىكىگە يۈزىنى ئۇزاق يېقىپ تۇردى. شۇ تىلسىز جانىۋارنىڭ خۇددى قەمبەرخاننىڭ يۈرەك مېھرىگە سىرداش بولغاندەك جىمجىت تۇرۇپ بەرگىنىگە ھازىرغىچە ھەيرانمەن. شۇ چاغدا ئۇلارنى گويا بىر - بىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان مېھرىۋان ئانا - بالىغا ئوخشىتىپ قالدىم. ئۇنداقتا ئازراق ئىشنى دەپ بۇ ئىككىسىنى بىر - بىرىدىن مەڭگۈ جۇدا قىلىۋېتىشكە نىمە ھەددىم بولسۇن؟

— قويۇڭ قەمبەرخان، قوينى ئۆلتۈرمەيلى،— دىدىم مەن خالتىمنى سېلىشقا تەييارلىنىپ.

— نىمىشقا؟ ئۆلتۈرۈۋېرىڭ، مەن ئۆيگە كىرىپ كەتسەملا بولمىدىمۇ؟— ئۇنىڭ چىرايى سۈرلۈك تۈس ئالغان ئىدى.

— ھەي، مۇشۇ قوي...

— ئۆلتۈرۈۋېرىڭ، مانا، پۇتىنى بوغۇشلايدىغان تانا. ئۆتۈنۈپ قالاي، پىچاقنى بىرلا سۈرۈڭ، ئىككى سۈرۈپ جېنىنى قىيناپ يۈرمەڭ.

قەمبەرخان ئالدىمغا بىر غۇلاچچە تانىنى تاشلاپلا، يۈگۈرگەندەك ئۆيگە كىرىپ كېتىپ ئىشىكنى يېپىۋالدى. مەن ئۇنىڭ

ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭغان قوينى قامالالاپ تۇتۇۋالدىم. ئۇ قولۇمدا مەرەيتتى، قولۇمدىن بوشىنىش ئۈچۈن ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئۇراتتى. سىرتتىن ھېيت ناغرىسى ياڭرىدى.

كۆپ ئىككىلىنىپ تۇرۇشقا ۋاقىت يوق ئىدى. مەن قوينى كۆتىرىپ يەرگە باستىمدە، تۆت پۇتىنى چىڭگىشلەپ چىڭ باغلىۋەتتىم. ھەي ئىسىت! مېنىڭ ئوتتۇز يىللىق قاساپلىقىم نەدە قالدى؟ مەن ئاشۇ چاققىچە تالاي قوي-كالىلارنى، تۆگە-قوتازلارنى ئۆلتۈرگەندىمەن، لېكىن ھېچقايسىسىدا ئازراقمۇ دىلغۇللۇق، تەمتىرەش، قورقۇش ھىس قىلمىغان. ۋاھالەنكى ئەمدى بىردىنلا قولۇمنىڭ تىترەپ، يۈرىكىمنىڭ دۇپۇلدەپ سوقۇۋاتقانلىقىنى ھىس قىلدىم. يارەب! بۇ بىر كېلىشمەسلىكنىڭ بىشارىتى ئىدى. لېكىن بىسى پاقىراپ تۇرغان پىچاقنى غىلاپىقا قۇرۇق سېلىش ــ ئەرنىڭ ئىشى ئەمەس-تە! مەن ئۆزەمنى زورغا بېسىپ پىچاقنى قوينىڭ بوغىزىغا توغرىلىدىم. كۆزۈمنى بىرلا يۇمۇپ، پىچاقنى زەرب بىلەن سۇرۇۋەتتىم. قوي ئېچىنىشلىق خاقىراپ، جان ئاچچىقىدا ۋۇجۇدىدىكى بارلىق كۈچىنى يىغىپ تېپىرلىدى. ئالدىمدىكى ئاق داسقا قىپ-قىزىل قان ئېتىلىپ چىقتى. ھەي دەرىخ! شۇ چاغدا نىمە ئىش بولدى دىمەمسىز؟ تۇيۇقسىز ئۇرۇلغان بىر كۈچنىڭ زەربىسى بىلەن ئارقامغا ئۇچۇپ چۈشتۈم. ئېسىمنى يىغىپ ئورنىمدىن تۇرغىنىمدا، قەمبەرخان ئۆزىنى جان تالىشىۋاتقان قوينىڭ ئۈستىگە تاشلاپ ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلاۋاتقان ئىكەن. قوينىڭمۇ، قەمبەرخانىنىڭمۇ ۋۇجۇدى تەڭلا لاغىلداپ تىترەيتتى. قەمبەرخان ئاستا بېشىنى كۆتىرىپ، قوينىڭ پەسكە ساڭگىلاپ، يېنىغا قىيسىيىپ قالغان جانسىز بېشىنى قولىغا ئالدى-دە، تاتىرىپ كەتكەن چىرايى بىلەن ماڭا توغرىلىنىپ:

ــ قاراڭ، بۇنىڭ كۆزىگە، بۇنىڭ كۆزىگە بىر قاراڭا، ــ دىدى.

مەن قوينىڭ كۆزىگە قارىدىم. ئاھ، خۇدا! مەن سىزگە بۇنى قايسى تىلىم بىلەن ئىزھار قىلسام بولار؟ قوينىڭ كۆزىدىن ھاياتلىق نۇرى ئۆچكەن. لېكىن ئۇ ماڭا چەكسىز غەزەپ ۋە ئۆچمەنلىك بىلەن چەكچەيگىنىچە چانىغىدا قېتىپ قالغان ئىدى. تۆۋەنكى كىرپىكىدىن سۈپ-سۈزۈك ياش سىرغىپ ئېقىۋاتاتتى. مەن شۇ چاغدا قوينىڭ قىساس ھارارىتى كەتمىگەن بىر جۈپ كۆزىدىن مېنىڭ پەزىلەت-ۋىجدانىمنى سوراق قىلىۋاتقان رەھىمسىز سودىيەنىڭ نەپرەتلىك قاراشلىرىنى كۆرگەندەك بولدۇم. مەن شۇ كۈنى خۇدىنى يوقاتقان مەس ئادەمدەك گاڭگىراش ئىچىدە قوينى سويۇپ يىغىشتۇردۇم.

ــ سىز شۇندىن كېيىنلا ئەسلا قوي ئۆلتۈرمەسلىككە نىيەت باغلىدىڭىزمۇ؟

ــ نىيەت باغلىدىملا ئەمەس، قەسەم قىلدىم. تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنىڭ ھالال ھەققىنى نەپسى بالا، نائەھلى ئادەملەرگە قۇربانلىق قىلىپ بەرمەسلىككە قەسەم قىلدىم. قاساپلىق پىچىغىمنى تۆمۈرچىنىڭ سەندىلىگە قويۇپ بولقىسىدا پاچاق-پاچاق قىلىۋەتتىم.

ــ نىمە؟ نەپسى بالا، نائەھلى ئادەملەر دىدىڭىزما؟

ــ كەچۈرۈڭ، ئۇ تەرىپىنى سورىمايلا قويۇڭ...

شاكىر قاساپ يەنە بىر ئورام تاماكا ئوراپ چەكتى. ئۇنىڭ ساغۇچ يىپىتەك ئىنچىكە قان تومۇرلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان كۆزلىرى ياش بىلەن تولغان ئىدى. تاماكا تۇتقان قولى تىنىمسىز تىترەيتتى. ئۇ تاماكىنى كۈچەپ-كۈچەپ چەكتى ۋە ئاستا كېتىپ قالدى

www.uyghurkitap.com

— شۇنداق، مەن كەچۈرگۈسىز گۇناغا
گىرىپتار بولغان پاسىق ئادەم — دىدى ئۇ
ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ.

مەن شاكىر قاسساپنىڭ بايىقى سۆزلىرىنى بىرمۇ-بىر ئويلاپ كېلىۋېتىپ، بۇرۇن
قەمبەرخاندىن ئاغرىنىپ، ئۇنى ئەيىپلەپ
يۈرگەنلىگىمىزنىڭ تامامەن ئورۇنسىز ئىكەنلىگىنى
ھىس قىلدىم. چۈنكى قەمبەرخاننىڭ قويىنى
يۇرت-جامائەتكە يىگۈزۈۋېتىپ، كېيىن قوسىغىنى ئاغرىتىپ يۈرگەنلىگىنى پەقەتلا ئانىلاردا بولىدىغان تەبىئى ئامراقلىقتىن ئىبارەت
قىزغىنلۇقنىڭ ھىسسىيات دىيىشكە بولاتتى.
مۇنداق ھىسسىياتنىڭ كۈچ-قۇدرىتىگە دۇنيادا تەڭ كېلەلەيدىغان يەنە نىمىمۇ بار؟
مۇنداق ھىسسىياتنى پەقەت بالىلىرىدىن ۋاقىتسىز جۇدا بولغان ئانىلارلا چۈشەنمىسە،
باشقىلارنىڭ تەسەۋۋۇر قىلالىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. دۇنيادا ئۆزىنىڭ بىرەر بالىسىغا، ياكى ئاتا-ئانىسىغا ۋە ياكى بىرەر
ئەقىدە-ئېتىقادىغا ۋۇجۇدىدىكى بارلىق مېھىر-مۇھەببىتىنى بېغىشلاپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ھەممە نەرسىسىدىن كېچىپ كېتىدىغان
ئادەملەر بارمۇ؟ بۇ ھەقىقەتنى ئايالىمغا
چۈشەندۈرۈپ، كۆڭلىدىن قەمبەرخانغا بولغان
ھەممە غەشلىكلەرنى پاك-پاكىزە يۇيۇپ
چىقىرىۋېتىشىم كېرەك. بىراق...بىراق...شاكىر
قاسساپنىڭ «نەپسى بالا، نا ئەھلى ئادەملەر»
دىگىنى كىملەركىن-ھە! مەن بىردىنلا بۇ
سۆزنىڭ تېگىگە چوڭقۇر بىر سىر يوشۇرۇنغانلىغىنى جەزملىدىم.

مەن قەدىمىمنى تېزلەتتىم. ھويلىغا
كىرگىنىمدە ئايالىمنىڭ ئاشخانا ئۆيىدە كىمدۇر
بىرسى بىلەن پاراڭلىشىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى. قىزىق، يەنە بىرسى دەل قەمبەرخاننىڭ يىپىڭنەك ئىنچىكە ئاۋازى ئىدى. مەن
ئۇلارنىڭ مۇڭدىشىشلىرىغا ھالاقىت بەرمەسلىك
ئۈچۈن ئۇدۇل مېھمانخانا ئۆيىگە كىرىپ،
ئۆزەمنى دىۋانغا تاشلىدىم. ئىككىسىنىڭ پاراڭىنى ئاڭلاشقا مېھمانخانا ئىشىگىنىڭ گۆشىرەك
دۇخاۋا پەردىسى توسقۇن بولمايتتى.

— ئۈنچىۋالا ئىچ ئاغرىتىپ قىلغان
قۇربانلىقلىرى قۇربانلىق بولارمۇ قەمبەرخاچا؟
مويسىپىتلارنىڭ ئېيتىشىچە، چىن كۆڭلىدىن
رازى بولۇپ قىلمىغان قۇربانلىقنى خۇدامۇ
راۋا كۆرمەسمىش.

بۇ ئايالىمنىڭ ئاۋازى ئىدى. «ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گەپ يەنە شۇ قوي
توغرىلىق بولۇۋېتىپتۇ» دەپ ئويلىدىم مەن.

— ۋاي جېنىم ئۇكام، نىمە دەيدىغاندىسىز، مېنىڭ ئۇ قويغا ئىچ ئاغرىتقانلىغىم،
ئۇنى قۇربانلىق قىلغانلىقتا ئەمەس، ئەمدى
مەن سىزگە دەپ بەرمىسەم بولمىدى، لېكىنزە، ئوبدان خېنىم، بۇ گەپنى ئىنسى-جىنغا
ئېيتىپ قويماڭ. مەن ئۇ قوينىڭ گۆشىدىن
بىر چۆچۈرىلىكمۇ قالدۇرماي، پۈتۈن سۆرۈكلا
ئايشەم جۇرىنگە ئاپىرىپ بەرگەن.

— ئايشەم جۇرىن؟ قايسى ئايشەم
جۇرىن؟

— ۋاي، ھىلىقى ۋاھىت ھاكىمنىڭ ئايالىچۇ.

— ئۇ جۇرىن ئەمەس، ئائىلە ئايىلى
ئەمەسمىدى؟

— ھەيتاڭەي، شاكىر قاسساپ شۇنداق
دىگەن. توختاڭ، مەن بۇ گەپنى سىزگە بېشىدىن سۆزلەپ بېرەي. ئۆزىڭىز بىلسىز،
ئەزىمەتجان ئوزاقى يىلى ئالى مەكتەپنى
پۈتتۈرگەندە، قېرىغان جېنىمغا باش پانا
بولۇپ يېنىمدىراق تۇرار، دەپ قانچە ئۈمىتلىنىۋىدىم. نەدىكىنى؟ قارىسا كۆز، چاقىرسا
ئۈن يەتمەيدىغان نەدىكى يىراق بىر يەرگە
بېرىپ تۇختىدى. قېرىغان جېنىمدا يالغۇزچىلىق ماڭا ئاسانمۇ؟ يىغلىدىم، قاخشىدىم،

دوست - يېقىنلار: «ھۆكۈمەتكە بېرىپ دەردىگىنى ئېيت، يېنىڭغا يۆتكەپ بەرسۇن، ئۆلۈپ - تارتىپ قالساڭمۇ ئۆيۈڭنىڭ چىرىغىنى ياندۇرىدىغانغىمۇ ئادەم كېرەك، سەن ۋاھىت ھاكىمنى ئىزلەپ تاپ» دېيىشتى. ئىزلەپ، سوراپ يۈرۈپ ۋاھىت ھاكىم بىلەن كۆرۈشتۇم. كۆرۈشتۈملا ئەمەس، ئۇن قەدەم نېرىدىن تازىم قىلىپ كەلدىم. خۇدايىم... بىز تۇل خوتۇنلارنىڭ ئەرز - دادى شۇنچىلىك قەدىرسىز بولامدىكىن؟ گىدىيىپ قېتىۋالغان ھاكىم مېنىڭ يېلىنىپ يالۋۇرۇشلىرىمغا پىسەنت قىلار ئەمەس، ئىشخانىسىغا تولا قاتىراپ، ئاخىرىدا دوق - دەشنام بىلەن قايتماسمەنمۇ؟ ئۆيگە كەلدىمۇ، ھەمراجانغا ئېسىلىپ ئۇزۇن يىغلاپتىمەن. شۇندىن كېيىن ھاكىمنىڭ ئىشخانىسىغا ئىككىنچى قەدەم باسماس بولدۇم. ھېيتنىڭ ئالدىنقى كۈنى قوينى قۇربانلىق قىلىپ بېرىشنى سوراپ شاكىر قاسساپنىڭ ئۆيىگە بارغان ئىدىم. ئارىلىقتا ئۇ ئوغلۇمنىڭ يۆتكىلىش مەسىلىسىنى ھەل - قىلالىغان - قىلالمىغانلىقىدىنى سوراپ قالدى. ئۇ، ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن بېشىنى چايقاپ:

— قۇرۇق قولاق قۇرۇق قولاققا خوش ياقمايدۇ قەمبەرخان. ئازراق ئىسسىق ئۆتكۈزۈپ، كانىيىنى ياغلىماسسىز غاچچىدە، — دېدى. تونۋا خۇدايىم، كاناي ياغلىغىلى ياغ يوق سۆنەي ياغلىغىلى ياغ نەدە دەپتىكەن. ئازغىنە تۇرمۇش پۇلى بىلەن ئايتى - ئايغا ئاران ئۆلەپ كېتىۋاتقان مەندەك ئاجىز تۇل مەزلۇمنىڭ ھاكىمغا ئىسسىق ئۆتكۈزەلىگۈدەك نېمە تەلىقاتى بولسۇن دەيسىز. شاكىر قاسساپ بىردەم ئويلىنىۋېلىپ:

— بۇ ئىشنىڭ ئامالى بار. ھېچبولمىغاندا قويىڭىز بىلەن گېپىنى ياغلاڭ. بولمىسا ئوغلىڭىزنى يەنە ئۇن يىلدىمۇ يېنىڭىزغا ئەكېلەلمەيسىز، — دېدى.

— ياق، قوينى ئەتە قۇربانلىق قىلىپ پۈتۈن يۇرت - جامائەتكە يېگۈزمەكچىمەن، — دېدىم مەن كېسىپلا.

— بۇمۇ ياخشى گەپ، — دەپ كېپىمنى تەستىقلىدى قاسساپ، — قويىڭىزنىڭ روھى خۇداغا تېگىل بولسىلا ئوخشاشقۇ. قۇربانلىقنى قىلىۋېرىسىز، گۆشىنى ھاكىمغا تۇتىسىز، ھېيت دېگەننى بىر ئامال بىلەن ئۆتكۈزىۋەتكىلى بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقۇسىز.

مەن تۇل بىچارىگە ئامال قانچە؟ ئاخىرى قاسساپنىڭ دېگىنىگە كۆنۈشكە مەجبۇر بولدۇم. ھەي ... راستىنى ئېيتسام، شۇ چاغدا ئەل - جامائەتكە يېگۈزەلمىگەن شۇ قويغا بەكلا چىدىيالماي قالغان ئىدىم. قويغا ئېسىلدىم. يىغلىدىم، ئەل - جامائەتكە يېگۈزىدىغان ئىش بولسا شۇنداق قىلارمىدىم؟ قوي ئۇلۇغ، ئەمما ئەل - جامائەت ئۇنىڭدىن مىڭ ھەسسە ئۇلۇغقۇ؟ ...

— بىراق ھېيت كۈنى ئالدىمىزغا لىگەندە گۆش تارتمىغانمىدىڭىز؟ — ئالدىراپ سۆز قىستۇردى ئايالىم.

— شاكىر قاسساپ مېنىڭ غېمىمنى قىلىپ ئاخشىمى باللىرىدىن ئەۋەتكەن گۆش بولمامدۇ ئۇ، — دېدى قەمبەرخان، ئاندىن كېيىن يەنە ھىكايىسىنى داۋاملاشتۇردى، — بىز شۇكۈنى قوينى ئۆلتۈرۈپ تاغارغا تىقىشتۇق - تە، شاكىر قاسساپنىڭ ۋەلسىپىتىگە ئارتىپ، ۋاھىت ھاكىمنىڭ ئۆيىگە ماڭدۇق. مەن يولدا كېتىۋېتىپ ھاكىمنى ئىچىمدە مىڭ - مىڭ تىللايتتىم. خوشامەت ۋە يېلىنىشنىڭ قۇربانى بولۇپ، ھاكىمنىڭ نەپسىگە كىرىپ كېتىدىغان قويۇمغا ئىچىمنى ئاغرىتىپ، ئەقلى - ھوشۇمدىن جۇدا بولغاندەك خاموش ھالدا مېڭىۋەردىم. شاكىر قاسساپ يولدا كېتىۋېتىپ ماڭا:

— سىز بىر ئىشنى بىلمەيسىز، قەمبەرخان. ۋاھىت ھاكىم پۈتۈن بىر ناھىيىنى سورىغىنى

www.uyghurkitap.com

بىلەن ئۇنىڭ تىزگىنى ئايشەم جۇرېننىڭ قولىدا. ئۇ، هاكىمنىڭ جۇرېنى — خوجايىنى. بىز ئەڭ ياخشىسى، قويىنى هاكىمغا ئەمەس ئايشەم جۇرېننىڭ قولىغىلا تۇتقۇزايلى، — دىدى.

هاكىمنىڭ هويلىسىدا ئادەم كۆپ ئىكەن. شاكىر قاسساپ ۋەلىسىپىتنى كوچىدا توختىتىپ قويۇپ، تاغارنى كۆتەرگىنىچە غىپىلا قىلىپ يانىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئۇ بىرهازادىن كېيىن بىر ئايالنى ئەگەشتۇرۇپ دەرۋازا ئالدىغا چىقتى. مەن ئايالنىڭ ئۆزگىچە تەقىتۇرقىدىنلا چوقۇم ۋاهىت هاكىمنىڭ بايا بىر گېپىنى قىلغان جۇرېن ئايالى شۇ دەپ پەرەز قىلدىم. ئۇ شۇنچىلىك كېلەڭسىز سەمرىگەن ئىدىكى، چوڭ - چوڭ كۆزلىرىنىڭ ئاستىدىكى گۆشلىرى ئىششىغاندەك پەسكە ساڭگىلاپ، قوش ئېڭىكى قاتلىشىپ تۇراتتى. تۈۋا، مېنىڭ شۇنچە باققان قويۇممۇ ئۇنىڭچىلىك سەمرىمىگەندۇ دەيمەن. قول - بىلەكلىرىچۇ تېخى، بوغۇم - بوغۇم بارماقلىرىدا رەڭمۇ - رەڭ ياقۇت ئۈزۈكلەر پاقىراپ تۇراتتى. مەن ئايشەم جۇرېننىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەدەپ بىلەن سالام بەجا كەلتۈردۈم.

— هىلىقى مەن گېپىنى قىلغان ئايال... قەمبەرخان...— دىدى شاكىر قاسساپ.

— تولا ئوبدان... هېيت ئەمەسمۇ - هە. ئۆيگە كىرمەي ئەجەپ سەت بولدىغۇ؟— دىدى جۇرېن تەكەللۇپ قىلىپ. ئۇنىڭ مۇنچىلىك ئىلتىپاتىدىن بېشىم ئاسمانغا يەتكۈدەك بولدى. بىر رەهمەت - تازىم قىلغىنىمىزچە ئارقىمىزغا ياندۇق.

— هەممە گەپنى ئېيتتىم، ئىش كۆڭۈلدىكىدەك توغرىلاندى دەڭا. هاكىمغا ئېيتىپ، هېيتتىن كېيىنلا ئىلتىماسىڭىزنى تەستىقلىتىپ، مائارىپ ئىدارىسىگە چۈشۈرگۈزمەكچى. قانداق، بوپتىمۇ؟— دىدى شاكىر قاسساپ. ئىمىشقا بولمىسۇن؟ هىلىغۇ ئۈچ كۈنلۈك هېيتتىن كېيىن ئىكەن، بىر ئايدىن كېيىن تەستىق چۈشۈرگۈزسىمۇ مەيلى ئىدىغۇ. كۈنلەرنى ئىنتىزارلىق بىلەن ساناپ بىر ئاينىمۇ ئۆتكۈزۈۋەتتىم. ئوغلۇم توغرىلىق تاتلىق - تاتلىق خىياللارنى سۈرەتتىم. خۇددى ئوغلۇم ئۇشتۇمتۇت ئىشىكتىن «ئاپا!» دەپ كىرىپ كېلىدىغاندەك، گاهىدا قۇلىقىمنى سىرتقا تىكىپ قالاتتىم. مەن ئەنە شۇنداق ئارزۇلار بىلەن يەنە يېرىم ئاينىمۇ ئۆتكۈزۈۋەتتىم. لېكىن هاكىمدىن بىرەر تىنىق - زۇۋانمۇ بولمىدى، بۇ هال مېنىڭ تەشۋىشىمنى ئاشۇردى. هېچبولالمىغاندا، ئۆتكەن هەپتە بىر كەچقۇرۇن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ۋاهىت هاكىمنىڭ ئىشىكى ئالدىغا باردىم. دەرۋاز ئالدىدا بىر قارا پىكاپ توختىتىپ قويۇلغان ئىدى. مەن يۈرەكزادە - دىلغۇل بولۇپ تۇرغاندا، هويلىدىن بىردىنلا ئايشەم جۇرېننىڭ چاڭقىلداپ كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. مەن دېمىمنى ئېلىپ ئۈلگۈرگىچە ئۇ بىرنەچچە كىشىنىڭ هەمرالىغىدا هويلىدىن چىقىپ كەلدى.

— تېچلىقمۇ؟ سالامەت تۇردىلىمۇ، ئايشەم جۇرېن؟— دىدىم مەن ئالدىغا بېرىپ ئېگىلىپ سالام قىلىپ.

— ئو - ئوش، نىمە دەيدۇ، بۇ خوتۇن؟— كۈتۈلمىگەندە ئايشەم جۇرېن چىرايىنى مەنسىتمەسلىك بىلەن پۈرۈشتۈرۈپ قاپىغىنى تۈردى،— كىمنى ئىزلەيسىز؟

— ئۆزلىرىنى خېنىم، ئۆزلىرىنى،— مەن دۇدۇقلاپ جاۋاپ بەردىم.

ئايشەم جۇرېن نىمىندۇر ئەسكە ئالالمايۋاتقاندەك گۇمان ئارىلاش سورىدى:

— سىز هىلىقى ... هە، ئىسمىڭىز نىمىدى؟ ... ئۆتكەن هەپتە نېنىمنى يېقىپ بەرگەن سىزغۇ؟

— يوغسۇ خېنىم، مەن هىلىقى قۇربان

ھېيت كۈنى ...

— راستىنى ئېيتسام، سىزنى ھېچ ئېسىمگە ئالالمىدىم. مېنى ئاۋارە قىلىدىغانلار ئاز ئەمەس، ئەپۇ قىلىڭ، مەن ئالدىراپلا تۇرىمەن، خوش ...

ئايشەم جۇربىن شۇنداق دېدى-دە، پىكاپقا ئولتۇرۇپ ئىشىگىنى «جاق» قىلىپ ياپتى. تىلىمنىڭ ئۇچىدىكى ئاخىرقى گېپىمنى قىلىپ ئۈلگۈرگىچە قارا پىكاپ غۇيۇلداپ، قويۇق دەرەخزارلىق ئىچىدە كۆزدىن غايىب بولدى. مەن ئازاپ ۋە ئەلەم ئىسكەنجىدە ئاغرىغان يۈرىگىمنى قامالىغانچە تۇرغان ئورنىمدا ئۆلۈكتەك قېتىپ خېلىغىچە تۇردۇم. دەرمانسىز پۇتلىرىمنى سۆرەپ كەچ كىرگەندىلا ئۆيۈمگە يېنىپ كەلدىم. كېيىن ئويلاپ شۇ بىر ئېغىز گەپنى خاتا دەپ سالغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. كېيىن ئاڭلىسام، «جۇربىن» دېگەن ئۇنىڭ لەقىمى ئىكەن. ئىست، مەن بۇ ئىشنى نەدىن بىلەي؟ قارالڭ ئۇكام، مېنى شۇنداقلا تونۇماس بولۇپ قالغىنىنى-ھە؟ راستىنلا ئادەمنىڭ مەرتىۋىسى ئۆسكەندە كۆزىگە ياغ تولۇپ كېتەمدىكىن؟ ئىست، قويۇمنى شۇنداقلا يەپ كېتىشتى، مۈشۈك بالىسىنى يېگەندەك يەپ كېتىشتى ...

قەمبەرخاننىڭ ئاۋازى بوغۇلدى. ئۇنىڭ دەسلەپتە ئۆمچىيىپ، كېيىن مىشىلداپ يىغلىغىنى ئاڭلاندى. ئاز ئۆتمەي ئۇنىڭ دەردلىك ئېسەدەشلىرىگە ئايالىمنىڭ بوقۇلداپ يىغلىغان ئاۋازى قوشۇلۇپ كەتتى. ئاھ، شۇ تۇل ئايالنىڭ دەردلىك يېشى! ھاكىمغا تارتۇق قىلىنغان شۇ قوي، شۇ ھەمرا قەمبەرخاننىڭ يۈرەك باغرىنىڭ يېرىمى ئىدى! ھالبۇكى، ئۇ قوي ۋاھىت ھاكىمنىڭ نەزىرىدە قانچىلىك نەرسە ئىدى؟!...

مەن ئەتىسى ئەتىگەندە قەمبەرخاننىڭ ئىشىك يېنىدىكى تام تۈۋىدىن بىر نەرسىلەرنى ئاۋايلاپ تېرىۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. شۈبھىسىزكى، ئۇنىڭ تېرىۋاتقىنى ئاشۇ قوينىڭ قۇرۇپ قالغان ماياقلىرى ئىدى. ئۇ، تەرگەن ماياقلارنى ئالقىنىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئۇزاق قاراپ تۇردى. يۈزىگە ياقتى، يېنىپ-يېنىپ پۇرىدى. ئاندىن ھېلىقى تۇچ قۇڭغۇراق بىلەن قوشۇپ قولياغلىقىغا چىڭ قىلىپ چەگدى-دە، باغرىغا چىڭ ياققىنىچە ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ خېلى كۈنلەرگىچە تالا-تۈزگە چىقمىدى ...

(بېشى 42 - بەتتە)

— شۇنداق، بىزنىڭ بالىلىرىمىز!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سەلەي ئاخۇن ئۇستامنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدى ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان بىر خىل ھاياجانلىق تۇيغۇسى ئىچىگە چۆمۈلۈپ، چىرايىدا ئىچ-ئىچىدىن سۆيۈنۈش ۋە چەكسىز ئىپتىخارلىنىش بەلگىسى جىلۋىلەندى. ئۇ كۈلكىدىن يۇمۇلۇپ كەتكەن كۆزىنى ئېلىجاندىن ئۈزۈپ، تۇرسۇن مۇئەللىمگە تىكىلدى ۋە ئۇنىڭ قولىنى ئىككى قوللاپ مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ، چىن يۈرىگىدىن ئۇرغۇپ چىققان قايىللىق تۇيغۇسى ئىچىدە ئېيتتى:

— مەن ئېيتاي، ئەپەندىم، مەن ھەقىقەتەن يېڭىلىشىپتىمەن. بولدى، ئېلىجان مەكتەپكە بارسۇن، ئۇنىڭ ھەممە ۋاقتىنى ئوقۇشقا سەرپ قىلىشىغا مەن كېپىل. سىلە ئۇنى ياخشى ئوقۇتسىلا، ئۇ تېخىمۇ كاتتا ھۈنەرلەرنى ئۆگەنسۇن!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى خۇددى ئاشۇ پارلاپ تۇرغان لامپۇچكىدەك يورۇپ كەتتى...

www.uyghurkitap.com

مەھەللىمىزدىكى ئىشلار

(ھېكايە)

ئابدۇكېرىم ھاشىم

بىزنىڭ مەھەللىمىزدە مېنىڭ ئىككى ئېغىزلىق ئۆيۈمگە يېقىندىن كۆچۈپ كەلگەن تۇردى ساقچىنى ۋە ئىمىن باققالنىڭ يېڭى خوشنىسىنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا، توققۇز ئۆيلۈكلا ئائىلە بار ئىدى.

ئىمىن باققالنىڭ تۇردى ساقچىنىڭ كەينىدىن قىلىدىغان ئازدۇر-كۆپتۇر غەيۋەت-شىكايىتىنى دېمىسەك، قالغان ئائىلىلەر ناھايىتى ئىجىل-ئىناق ئىدۇق.

ئىمىن باققال ئۇزاق يىللاردىن بۇيان باققالچىلىق قىلىپ كەلگەن كىشى بولۇپ، يېقىنقى مەزگىللەردە بىر ئاز غولداپ ۋاپۇرۇش بازىرىدا گەزمال دۇكىنى ئېچىۋالغان ئىدى. شۇنداقتىمۇ، كىشىلەر ئۇنى يەنە شۇ كونا لەقىمى بىلەن ئاتايتتى. ئۇ پاكار، دوغىلاق، سېمىز كەلگەن، ئالاھەزەل 45 ياشلار چامىسىدىكى كىشى بولۇپ، ئېڭىكىنىڭ گۆشلىرى ئۆپكىدەك لىغىرلاپ، ساڭگىلاپ تۇراتتى. بېشىنى دائىم دىڭگۇدەك پاكىز قىردۇرۇپ، ئىنىكەش قىزىل بۆك كىيىۋالاتتى. تاپاۋىتىنىڭ شۇنچىلىك يۇقۇرى بولۇشىغا قارىماي، كونىراپ كەتكەن جىگەر رەڭ كاستيۇم-بۇرۇلكىسىنى ئۇچىسىدىن چۈشۈرمەيتتى، كونا خۇرۇم ئۆتۈكىنى پاقىرىتىپ مايلاپ كىيىۋالاتتى.

تۇردى ساقچى مەھەللىمىزگە كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن، ئىمىن باققالنىڭ كۈس-كۈس گەپلىرى ئاۋۇپ قالغان ئىدى. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ئالدىراپ ئىشقا كېتىۋاتاتتىم، قېرىشقاندەك مەھەللە دوقمۇشىدا ئىمىن باققال ئۇچراپ قالدى.

— ۋۇي، ھۇسۇيۇن، — دېدى ئۇ يېنىمدا توختاپ، — بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، ئۆيىڭىزگە ھىلىقى تۇردى ساقچىنى ئەكىۋاپسىزا؟ ئۆيۈمنى ئىجارىگە بىرمەن ئاكا، دەپ بالدۇرراق مۆرەپ قويسىڭىز بولماسمىدى. بىزنىڭ مەخسۇم چوڭ ئوغلىنىڭ ئۆيىنى ئايرىپ قويماقچى بولۇپ، ئۆي ئىزلەپ يۈرەتتى. شۇنىڭغا

بەرگەن بولسىڭىز تازىمۇ باپ كېلەتتى-دە، يېلىلغىنى ئىككى يۈز ئەللىك سومدىن ئالدىڭىزغا نەقلا قوياتتى. گاچچىدا ماي چايناۋاتتىڭىز ئەمەسمۇ؟!... ئۆيىڭىزدە ئولتۇرغۇزسىڭىز مەخسۇمغا ئوخشاش ئاغزىدا ئىمانى، قوينىدا قۇرئانى بار، چۆنتىكىدە پۇلى بار ئادەمنى ئولتۇرغۇزماسسىز. ھەي، سىز بىلمەيسىز، ئۇ، مېنىڭ خۇدا قوشقان خوشنام جۇمۇ، قاراپ تۇرۇپ مەھەللىمىزگە بىر پارچە ئوتنى ئەكىلىۋاپسىز. مەن تۇردى ساقچىنىڭ ئاچچىق ئۈچەيىدىكىنى بىلمەن. مۇلايىم كۆرۈنگىنى بىلەن قىلدەك ئىشنى پىلدەك كۆرۈپ چاپلىشىۋالىدىغان ئادەم ئۇ. بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ كۆچۈرۈۋېتىڭ ئۇنى...

مەن ئىمىن باقالنىڭ سۆزلىرىگە ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمەستىن ئىشقا كېتىپ قالدىم.

تۇردى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىنىڭ خادىمى بولۇپ، 30 ياش ئۆپچۆرىسىدىكى ئاق يۈزلۈك، غوللۇق كەلگەن يىگىت ئىدى.

مەن مەھەللىنىڭ قوشۇمچە ئامانلىق ساقلاش ھەيئىتى بولغانلىقىم ئۈچۈن، تۇردى ساقچى بىلەن پات-پات ئۇچرىشىپ تۇراتتىم. ئۇ ئەر-خوتۇن ۋە تۆت بالىسى بىلەن بىللە توخۇ كاتىكىدەك بىر ئېغىز ئۆيدە تۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ئۇنىڭغا ئىككى ئېغىز ئۆيۈمنىڭ بوش ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئۇنىمىغىنىغا قويماي كۆچۈرۈپ كەلگەن ئىدىم...

مەن دەم ئېلىش كۈنلىرىنىڭ بىرىدە بازار ئارىلاپ مېڭىپ، ئىمىن باقالنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قاپتىمەن. يەنە ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالاملاشماي بولمىدى. ئۇ، دۇكىنىنىڭ پوكىيىگە يۆلىنىۋېلىپ، ئۆزىنىڭ خۇدا قوشقان يېڭى خوشنىسىنىڭ تاپا-ۋەتىنىڭ ئوبدانلىغىنى ئاغزىدىن كۆۋۈك ئۆرلىگىچە ماختىدى، ئارقىدىنلا يەنە شۇ تۇردى ساقچى ئۈستىدە ۋايسىدى:

— خوشنىڭىزنى قاچان كۆچۈرۈۋېتىسىز؟ ھەي، شۇنداق بەندە بىلەن ئولپەت بولغىنىڭىز نېمىسى؟... نېمىشقا دەمسىز؟ ماڭا قاراڭ، مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئازدىراق پۇ چىقىم پىشماي قالغان يېرىم بار. دەل مانا شۇ يەردىن پاراڭ قىلىپ بېرەي، قۇلىقىڭىز مەندە بولسۇن... بۇ ئاشۇ مالىمانچىلىق يىللىرىدا بولغان ئىش. ئېسىمدە قېلىشىچە، رامزان ئېيى ئىدىغۇ دەيمەن. ئۇچاغلاردا ھازىرقىدەك مۇنداق ئاشكارا يېيىپ قويۇپ ساتىدىغان ئىش نەدە؟ تاغمۇ-تاغ، باغمۇ-باغ قېتىراپ يۈرۈپ باقالچىلىق قىلاتتىم. بىر كۈنى سودا-سېتىقنى تۈگىتىپ، ناھىيىدىن قايتىشىمدا يولدا بىر بېكەتكە تاماق يېمىشكە چۈشتۇق. شۇ چاغ بىرسىنىڭ ئەنسىز ۋاقىرىشىدىن قاتتىق چۆچۈپ، ئارقىمىزغا بۇرۇلۇپ قارىشىدۇق، مۇشۇ تۇردى ساقچى ئىكەن. ئۇنىڭ ئالدىدا نېمىكەش چاپان كىيگەن، چاچ-ساقاللىرى يېرىك ئۆسكەن، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتكەن

بىر دارازا ئادەم غال-غال تىترەپ تۇراتتى. ھايال ئۆتمەي، تۇردى ساقچى ھىلىقى بىچارىنىڭ يانچۇقلىرىنى ئۆزىگە ئاختۇرغۇزدى. بىراق، ئۇنىڭ يېنىدىن پارچە-پۇرات ئاقچىدىن باشقا كىشىنى گۇمانغا سالىدىغان بىرەر نەرسە چىقمىغاچقا، تۇردى ساقچى لىۋىنى چىشلەپ تۇرۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا مىقتەك قادىلىپ: «يېنىڭدىكى شېرىگىڭ قېنى؟» دەپ سورىدى. دارازا بولسا ھېچقانداق شېرىگىنىڭ يوقلۇغىنى، ماشىنىدا بىللە كەلگەن ئۇ يولۇچىنىڭ قاراباغدا چۈشۈپ قالغانلىغىنى، ئۇنىڭغا ھېچنەرسە بەرمىگەنلىگىنى ئېيتىپ، قەسەم ئىچىپ تۇرۇۋالدى. دىمىسىمۇ، سەپەر قىلغاندا، قايسىبىر يولۇچى بىلەن بىللە ماڭمايدۇ كىشى؟! ئۇلارنى بىر-بىرىگە «شېرىك» دىگىلى بولاتتىمۇ، ئەخمەقنىڭ سۆزى-دە، بۇ. تۇردى ساقچى بۇ گەپكە زادى ئۇنايدىغاندەك ئەمەس. ھىلىقى دارازا كىشى تېخىمۇ يېلىنىپ، يالۋۇرۇپ: «گېپىمگە بىرەر نۆۋەت قۇلاق سېلىپ قويسىڭىز نىمە بولىدۇ؟...» دەپ زارلاندى.

مەن ھىلىقى دارازىنىڭ نالە-زارىغا زادىلا چىداپ تۇرالمىدىم.

— نىمانچە قىلىسىز، تۇردى ئۇكا؟ — دىدىم مەن ئاخىرى ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، — بۇ كىشىنى ئەسكى چاپان كۆرۈۋاتامسىز-يا؟ بۇ قوينىڭ قوزىسىدەك مۆمىن ئادەم ئىكەن، دىلىغا نىمانچە ئازار بېرىسىز؟ سىزگە قەسەم ئىچىپ بېرىۋاتىدىغۇ، ئۇنىڭدىن ئارتۇق نىمە قىلىپ بەرسە بولاتتى، سىزگە؟...

بۇ گېپىم تۇردى ساقچىغا يېقىنىسانچىغاندەك ئۆتتى بولغاي، ماڭا مىقتەك قادالدى.

— سىز بۇ ئادەمگە نىمە ئۈنداق چاپان يېپىپ كېتىسىز؟ — دىدى تۇردى ساقچى ئۆزىنى بېسىۋېلىپ سۆزلەپ، — گۇمانلىق ئادەمنى سۈرۈشتە قىلىش مەسئۇلىيىتىمىز بار. بىز پاكىتسىز ئىش قىلىۋاتقىنىمىز يوققۇ!

— سىز ئىزلىگەن ئادەم مەن ئەمەس، دىدىغۇ، — دىدىم مەن بوش كەلمەي، — يەنە ئىشەنمەي يانچۇقلىرىنىمۇ تەتۈر ئۆرۈۋەتتىڭىز، نەق پاكىتىڭىز بولمىغاندىن كېيىن، كەچۈرۈلۈك قىلىۋېتىڭ ئەمدى...

شۇ نۆۋەت مېنىڭ سالا-سۇلۇ قىلىشىم بىلەن ئاشۇ دارازا كىشى تۇردى ساقچىنىڭ قولىدىن قۇتۇلۇپ قالدى جۇمۇ. شۇ ئىشتىن كېيىن تۇردى ساقچى كۆزۈمگە سەت كۆرۈنىدىغان بولدى. مۇبادا ئۇچرىشىپ قالساق كۆزىدىن نېرى قاچىمەن. مانا ئەمدى، مەن ئۇنىڭدىن قاچقانسېرى سىز ئۇنى بوسۇغامنىڭ تۈۋىگە ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزدىڭىز-دە. مانا قاراڭ، كېيىن ئاشۇ دارازا ئادەم بىلەن ئىچقويۇن-تاشقويۇن بولۇپ كەتتۇق. ئۇمۇ ئوقەتچى بىر نىمە ئىكەن، ئۇ كىم دىمەمسىز؟... مېنىڭ ھازىرقى خۇدا قوشقان خوشنام تۇرسۇن دارازا ئەمەسمۇ. مانا ھازىر بىر قورادا بىر تۇققاندىن چارە ئۆتۈۋاتىمىز. ئۇ كىشى تۇردى ساقچى گۇمان قىلغاندەك ئەسكى ئىشلارنى قىلىش بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا چۈمۈلىگىمۇ ئازار بەرمەيدىغان، كىشىنىڭ ھەققىنى ھارام يىمەيدىغان ئىمانى كامىل ئادەم، بۇنىڭغا كالىلام بىلەن ھۆددە قىلىمەن. ھوي، كىمنىڭ گېپىنى قىلسا، شۇ كېلىدۇ، دىگەن راست گەپ ئىكەن، ئەنە تۇردى ساقچى بۇياققا كېلىۋاتىدۇ...

دىگەنىدەك، تۇردى ساقچى بىز تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ، ئالدىمىزغا كېلىپ ھۆرمەت، ئېھتىرام بىلەن سالاملاشتى. بۇ

چاغدا ئىمىن باققال ئۇنى ئەتەي كۆرمەسكە سېلىپ تۇرۇۋالدى. تۇردى ساقچىمۇ بىر نىمىنى پەملىگەن بولسا كېرەك، مۇلايىمغىنە كۈلۈمسىرەپ قويۇپ ئاستا كېتىپ قالدى. ئىمىن باققالغا ناھايىتى ئاچچىغىم كەلدى.

— ئىمىن ئاكا، تام خوشنا بولۇپ تۇرۇقلۇق سالاملاشمىغىنىڭىز نىمىسى؟

— قويىڭا ھۆسىيىنجان، — دەدى ئۇ تۇردى كەتكەن ياقنى ئىشارە قىلىپ، — سالام قىلغاندىن كېيىن، گەپ قىلماق كېلىدۇ، بولىدى، ئۇنىڭ بىلەن گەپ قىلىشمايلا قوياي، ئاشۇ خۇدا قوشقان خوشنام بىلەن مۆكىدىشۋالسام ماقا شۇ يېتىدۇ. تۇردى ساقچىنىڭ بۇ يەردىن كەتكىنى تۈزۈك، زادى يېنىمىزدا تۇرمىسۇن...

— بۇ نىمە دىگىنىڭىز؟ — دېدىم مەن ئىتىزار بىلدۇرۇپ، — ئاشۇ تۇردى ساقچى بولغاچقا مال - مۈلكىڭىزدىن خاتىرجەم يۈرۈۋىتىغانسىز؟

— ۋاھ، بۇ كۈندە كىمنى كىم بولاپ كېتىپتۇ!؟ مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن مۇشۇ كەمگىچە دۇكانغا سوغاق قول تەككىنى يوق. سايىم پايلاقچىمۇ كېچە - كۈندۈز كۆز - قۇلاق بولۇپ مېلىمىزنى ساقلاۋاتىدۇ...

ئىمىن باققال مېنىڭ چۈشەندۇرۇشلىرىمگە ھېچبىر قۇلاق سالمىدى. ئاخىرى خوشلىشىپ قايتتىم.

مەھەللە ھاياتى داۋام قىلماقتا ئىدى. ھەرقايسىمىز ئۆز تىرىكچىلىكىمىز بىلەن بەنت ئىدۇق. تۇردى ساقچى بولسا نىمىشقىدۇ ئۆيىگە كەمدىن - كەم كېلەتتى، مەھەللىدىمۇ بىرنەچچە كۈندىن بىرى كۆرۈنمىدى. دەل شۇ كۈنلەردە تۇردى ساقچىنىڭ ئايالى ئاغرىپ قالدى. بۇ تۇيۇقسىز ئىشتىن مەھەللىدىكىلەر تەمتىرىشىپ كەتتۇق. مەن ئۇنى دوختورغا ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئىمىن باققالنىڭ ئېشەك ھارۋىسىنى سورۇدۇم.

— ئېشەك ھارۋىسىنى خۇدا قوشقان خوشنام ئىشلىتىۋاتىدۇ، بوش ئەمەس، — دىدى ئۇ. ئامال يوق، ھارۋا كىرا قىلدۇق. ئۇنى دوختۇرخانىدا ياتقۇزۇپ قويۇپ ئۆيگە قايتتىم. مەھەللىگە كىرسەم تۇردىنىڭ ئون ياشلىق ئوغلى بىلەن سەككىز ياشلىق قىزى دەرۋازا تۈۋىدە بويۇن قىسىپ تۇرۇشۇپتۇ. شۇ ئان ئىمىن باققال ئۆيىدىن كېكىرىپ، قوساقلىرىنى سىلىغىنىچە چىقىپ كەلدى - دە، بىرگە بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويماي يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ باللارنى ئۆيىگە ئەكىرىپ بىر چىنىدە چاي بېرىپ قويمىغانلىقىغا بەكمۇ جۇدۇنۇم تۇتتى. ئاش ئەۋلىيا، نان پەيغەمبەر بولمىغاندىن كېيىن، بۇ گۆدەكلەرگە بىر چىنىدە چاي بېرىپ مەكتۇپگە يولغا سېلىپ قويسا بولمامدۇ؟!

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتتى. چۈشتە ئىشتىن قايتىپ كېلىۋاتسام، ئىمىن باققال بازار تەرەپتىن شاپاشلاپ چىقىپ كەلدى. قارىساقا ئۇنىڭ ئەس - يادى جايىدا ئەمەس ئىدى، چىرايىمۇ تامەدەك تاتىرىپ كېتىپتۇ.

— ئىمىن ئاكا، كەشكىزنىڭ چۈشۈپ قېلىشىغىمۇ قارىماي يۈگۈرۈپ كېلىۋاتىسىزغۇ، نىمە ئىش بولدى؟

— نىمە ئىش بولاتتى، دۇكىنىمدىكى مالنى ئوغرى ئاپتۇ! — دىدى ئىمىن باققال ئاچچىق ئەلەمدىن بوغۇلۇپ سۆزلەپ، — قارىمامسىز، بۇ كېلىشمەسلىكنى. ھېلىقى مېنىڭ خۇدا قوشقان خوشنام ھارۋامنى ئېلىپ كېتىپ، ئىككى كۈننىڭ بۇياقى ئالتىنچى ئاينىڭ پاقىسىدەك يوقاپ كەتتى. دۇكاندىكى قالغان - قاتقان ئۇششاق - چۈششەك

مالىلارنى ئۆيگە ياندۇرۇپ كېلەي دېسەم
هارۋا تېپىلمايۋاتىدۇ، قاراڭ...
— يامان بوپتۇ، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا
ئېچىنىپ، — ساقچىغا بېرىپ...
— يۈرىكى قاپتەك ئوغرى ئوخشايدۇ، —
دېدى ئۇ سۆزۈمنى بۆلۈپ، — ئۇزۇندىن
بۇيان دۇكىنىمنى پايلاپ يۈرگەن چېغى.
سايىم پايلاقچىنى باغلاپ، ئاغزىغا لوڭگە
تىقىپ قويۇپتۇ - دە، دۇكاندىكى پۇلنۇق
نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سۈپۈرۈپ كېتىپتۇ.
مەن ئۇنىڭغا ئانچە - مۇنچە تەسەللى
بېرىپ قويغاندىن كېيىن:
— دەرھال ساقچى ئىدارىسىگە خەۋەر
قىلىپ ئەنگە ئالدۇرۇڭ، نەق مەيدان
بۇزۇلۇپ كەتمىسۇن، مەنمۇ باراي، — دېدىم.
— نېمە دەۋاتىسىز؟ — دېدى ئۇ
گېپىمنى بۆلۈپ، — ساقچىلار ئەتىگەندىلا
كەلگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خوش -
نىلىمىز تۇردى ساقچىمۇ بار. مەندىن دۇكان -
دىكى مالنى، تونۇش - بىلىش، يېقىنلىرىمنى
سوراپ زېرىكتۈرۈۋەتتى. ئۇنداق سوراۋې -
رىشنىڭ نېمە پايدىسى بار دەيسىز. ئۇلارمۇ
رەسمىيەت ئۈچۈنلا سوراپ، ئېقى قەغەز،
قارىسى سىيا قىلىپ قويىدۇ دەڭا، راست
ئەمەسمۇ، ئوغرى ئالغان مالنىڭ قولىغا
قايتىپ كەلگەنلىكىنى نەدە كۆرگەنسىز؟!...
— ئۈمىتسىزلەنمەڭ، ئىمىن ئاكا،
ساقچىلار جەزمەن تاپىدۇ...
— ۋاي ئاكەي، — دېدى ئىمىن باققال
ئۈمىتسىز ھالدا بېشىنى چايقاپ، — تاپسا
شۇ ھۆكۈمەتنىڭ دۇكىنىدىن يوقالغان مالنى
تېزرەك تاپارمىكىن تاڭ؟! مېنىڭدەك بىر
شەخسى ئوقەتچىنىڭ ئوغرى ئالغان مېلى
بىلەن ساقچىنىڭ نېمە كارى. رەسمىيەت
ئۈچۈنلا سوراپ، يېزىپ قويۇشىدۇ، مالنىڭ
تېپىلىشى يوق گەپ دەڭا...

نېمە دېگۈلۈك، ئۆزىنىڭلا گېپىنى
راست قىلىدىغان بۇ كاج ئادەمنى گەپ
بىلەن قايىل قىلىش مۇمكىن ئەمەستەك
ئىدى...

×

بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن،
ئەمەلىلا ئىشتىن چۈشەي دەپ تۇرغان
ۋاقتىمدا، ساقچى ئىدارىسىدىن چاقىرىۋاتقا -
قانلىقىنى خەۋەر قىلىشتى. مەن ئۆيگىمۇ
كەلمەي، ئۇدۇل شەھەرلىك ساقچى ئىدا -
رىسىگە باردىم. ساقچى باشلىقى مەن بىلەن
ناھايىتى جىددىي ھالدا كۆرۈشتى ۋە:
— يولداش، ئالدى بىلەن شەھەرلىك
خەلق دوختۇرخانىسىغا بېرىپ كېلەيلى، —
دېدى. ئىككىمىز جىپ ماشىنىغا ئولتۇرۇپ
دوختۇرخانىغا ماڭدۇق. مەن نېمە ئىش
يۈز بەرگەنلىكىنى سوراشتىن تەپ تارتىپ
ئۈنچىقمىدىم.
دوختۇرخانىغا كەلدۇق. ساقچى
باشلىقىنىڭ مېنى بۇ يەرگە نېمە ئۈچۈن
باشلاپ كەلگەنلىكىنى بىلەلمەي تەشۋىشلىنىپ
قالدىم. جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىنىڭ
بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ كىرىشىمگە باش -
كۆزى داكىدا تېڭىلغان كىشىگە كۆزۈم
چۈشتى. ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىغانسېرى
يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپ، يەلكەمنى ئېغىر
بىر تاش بېسىۋالغاندەك ھېس قىلدىم...
ئىشىك تەرەپتە بىرسىنىڭ بەكمۇ
تونۇش ئاۋازدا: «ھوسۇيۇنجان!» دەپ
قىچقىرغىنى ئاڭلاندى. بۇرۇلۇپ قارىسام،
ئىمىن باققال ئىشىكنى قىيا ئېچىپ قاراپ
تۇرغان ئىكەن.
— چاقىرتقان ئىكەن، — دېدى ئۇ
يېنىمغا كېلىپ پىچىرلىغان ئاۋازدا، —
نېمىشقا چاقىرغانلىقىنى بىلەلمىدىم، بەلكى
سىز بىلەرسىز...

ساقچى باشلىغى يېنىمىزغا كېلىپ، ئىمىن باققالغا سوئال نەزىرى بىلەن تىكىلدى:

— ئىمىن باققال دىگەن سىز بولامسىز؟

— شۇنداق، مەن ئىمىن باققال دىگەن كىشى بولىمەن.

— ياخشى، سىزنى مەن چاقىرغۇزغان، — دىدى ساقچى باشلىغى ۋە كېسەل كىشى تەرەپكە بۇرۇلدى، — مانا بۇ كارۋاتتا ياتقان ساقچىمىز سىزنىڭ بىر دۇكان مېلىڭىزنى ۋە غەللىدىكى پۇلىڭىزنى ئوغرىلاپ ماڭغان خوشنىڭىزنى ئىزمۇ-ئىز قوغلاپ تۇتقاندا، باش ۋە كۆكرەك قىسمىدىن ئېغىر يارىلانغان. جىددى داۋالاش داۋامىدا هاياتى خەۋپتىن قۇتقۇزۇلدى. مال-مۈلكىڭىز بولسا، ئوغرىدىن پۈتۈنلەي قايتۇرۇۋېلىندى. هازىر يولداش هوسيۇنجان بىلەن قايتىپ بېرىپ ماللىرىڭىزنى تىزىملىك بويىچە تاپشۇرۇۋېلىڭ. ئېشەك هارۋىڭىزمۇ شۇ يەردە، شۇنىڭغا بېسىپ ئېلىپ كېتىڭ...

— نىمە؟!... مېنىڭ خوشنامنى دەۋاتامسىز؟!... مېنىڭ خوشنام-هە؟!... — ئىمىن باققال ۋاقىرىۋەتتى. ئۇنىڭ رەڭگى تاتىرىپ، خېلى ئۇزاققىچە گەپ قىلالماي تۇرۇپ قالدى. خېلى ئۇزاق ئۆتكەندىن كېيىن، ئېسىنى يىغىۋالدى ۋە قايغۇلۇق چىرايىدا خوشاللىق جىلۋىلەندى.

— رەھمەت سىزگە! — دىدى ئۇ ساقچى باشلىغىغا ۋە ئۇنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتقىنىچە قايتا-قايتا سىلكىدى.

— رەھمەتنى ماڭا ئەمەس، ئەنە ئاۋۇ كارۋاتتا ياتقان يولداش تۇردىغا ئېيتىسىڭىز بولىدۇ، — دىدى ساقچى باشلىغى كۈلۈپ.

— نىمە؟!... تۇردى ساقچىغىمۇ؟!... — هەيرانلىقتىن ئىمىن باققالنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى.

— شۇنداق، يولداش تۇردىغا رەھمەت ئېيتىسىڭىز بولىدۇ، — دىدى ساقچى باشلىغى تەكرارلاپ، — سىزنىڭ ماللىرىڭىزنى ئۆز بو-

(ئاخىرى 125 - بەتتە)

ئەدىپلەر مۇنبىرى

پىشقەدەم شائىر — ئەلقەم ئەختەم

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان پوئېزىيىسىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى، پىشقەدەم شائىر ئەلقەم ئەختەم 1922 - يىلى غۇلجا ناھىيە خۇدىيار يۈزى يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرى ئۆز يېزىسىدا ئىلىم - مەرىپەت ئىزلەش بىلەن ئۆتكەن. لېكىن ئەينى زاماننىڭ يېزا مەكتەپلىرى شائىرنىڭ ئىلىم - پەنگە بولغان تەشنالىقىنى قاندۇرالمىغانلىقى ئۈچۈن، 1939 - يىلى 8 - ئايدا ئىلىدىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئۆلكىلىك دارىلمۇئەللىمىنگە ئوقۇشقا كىرگەن. 1942 - يىلى ئۆلكىلىك دارىلمۇئەللىمىننى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، شۇ يىلى 9 - ئايدىن 1944 - يىلى 10 - ئاينىڭ ئاخىرىغا قەدەر غۇلجا شەھەر ۋە چاپچال ناھىيە قاينۇق يېزا باشلانغۇچ مەكتەپلىرىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. 1944 - يىلى 11 - ئايدىن 1949 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە «ئىلى گېزىتى»دە مۇخبىر، تەھرىر، باش تەھرىر ۋە گېزىتخانا باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ ئاكتىپ تەشۋىقاتچىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

1949 - يىلى شىنجاڭ ئازات بولغاندىن كېيىن، يولداش ئەلقەم ئەختەم «يېڭى يول گېزىتى»، ئىلى رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى ۋە «ئىلى گېزىتى» قاتارلىق ئورۇنلاردا مەسئۇل خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن.

1954 - يىلى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەلقەم ئەختەم ئوبلاستلىق مەدەنىي - مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. 1956 - يىلىدىن باشلاپ ئاپتونوم رايونلۇق تىل - يېزىق كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. يولداش ئەلقەم ئەختەم ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، مەملىكەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ۋە شۆبە جەمئىيەتنىڭ

كەسىپي يازغۇچىسى" بولۇپ ئىشلىمەكتە.

يولداش ئەلقەم ئەختەم 1944 - يىلى «ئىلى گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «دىلبەر» ناملىق تۇنجى شېئىرى بىلەن ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلدى. شۇندىن باشلاپ ئۇ ساۋاقدىشى ۋە يېقىن سەپدىشى لۇتپۇللا مۇتەللىپكە ئوخشاش ئىلغار تېمىدىكى شېئىرلارنى يېزىشقا كىرىشكەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى راۋان بارماق ۋەزنىدە يېزىلغان بولۇپ، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىنىڭ راۋاجلىنىشىغا تېگىشلىك ھەسسە قوشتى.

يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، يولداش ئەلقەم ئەختەمنىڭ ئىجادىيىتىدە زور يۈكسىلىش مەيدانغا كەلدى. ئۇ، ئازاتلىقتىن ئىلگىرى يازغان شېئىرلىرىدا خەلقنىڭ ئەركىنلىككە، ئازاتلىققا ئىنتىلىش ئارزۇ - ئۈمىتلىرىنى ئىپادىلىگەن بولسا، يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن يازغان بىر مۇنچە شېئىرلىرىدا پارتىيىنى، ماۋ جۇشىنى، سوتسىيالىستىك يېڭى جەمئىيەتىمىزنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىناق، بەختلىك تۇرمۇشىنى چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن كۈيلىدى.

بۇ جەھەتتە «تاڭ ئاتقاندا» شېئىرى ئالاھىدە خاراكتېرلىكتۇر. شائىرنىڭ بۇ شېئىرى يەڭگىل بارماق ۋەزىن شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، تېمىسىنىڭ ئاكتۇئاللىقى ۋە روشەن بەدىئىي ئالاھىدىلىكى بىلەن ھازىرغىچە كىشىلەر ئارىسىدا يادلىنىپ كەلمەكتە.

شائىرنىڭ 1951 - ۋە 1956 - يىللىرى «ئۈمىت دولقۇنلىرى»، «كۈرەش دولقۇنلىرى» ناملىق شېئىرلار توپلاملىرى نەشر قىلىندى. شائىرنىڭ «تاڭ ئاتقاندا» ناملىق شېئىرى 1981 - يىلى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ 30 يىللىق مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىنى باھالاپ مۇكاپاتلاشتا بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «بەردىم جاۋاپ» دېگەن شېئىرى 1981 - يىلى 12 - ئايدا مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىۋاتقان مەزگىلدە شائىر ئەلقەم ئەختەم نۇرغۇن بۆھتان ۋە رەھىمسىز زەربىلەرگە ئۇچراپ، كۆپ رىيازەت چەكتى. شائىر يېقىندىن بۇيان ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي «دەرۋىش موللام» ناملىق ئەدەبىي ئەسلىمە)، «سىيىت مۇھەممەت»، «مىنوللا بىلال»، «سادىرنىڭ ھاياتى»، «زۇلەيخان» ناملىق ئەسەرلەرنى يازدى. ئۇ، ھازىر ئەخمەت ئەپەندى ھەققىدە خاتىرىلەر، ئىلى ھەققىدە ئۇچېرىكلار، لۇتپۇللا ھەققىدە ئەسلىمىلەر قاتارلىق ئەسلىمە خاراكتېرىدىكى ئەسەرلىرى ئۈستىدە جىددىي ئىشلىمەكتە.

ئىقتىدارلىق يازغۇچى — قەييۇم تۇردى

قەييۇم تۇردى 1937 - يىلى قەشقەر شەھرى شامچى كوچا مەھەللىسىدە ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. دادىسىدىن كىچىك قالغان قەييۇم تۇردى تۇققانلىرى ۋە تەرەققىيپەرۋەر ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا 1944 - يىلىدىن 1949 - يىلىغىچە قەشقەر شەھرى قىزناق بازىرى باشلانغۇچ مەكتىۋىدە ئوقۇغان. ئۇنىڭ بىلىمگە تەشنا قەلبى پەقەت ئازاتلىقتىن كېيىنلا بىلىم شەربىتىنى ئىچىشكە مۇيەسسەر بولدى. ئۇ 1949 - يىلىدىن 1954 - يىلىغىچە قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن قارمىقىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ، ئۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ قانۇن پاكولتىتىدا ئوقۇپ بىلىم ئالدى.

قەييۇم تۇردىنىڭ شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرى جەنۇبىي شىنجاڭ دېھقانلىرىنىڭ پارتىيە رەھبەرلىكىدە زۇلمەتلىك فېئوداللىق يەر ئىگىلىك ھوقۇقىنى بىتچىت قىلىشقا ئاتلانغان، ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش — زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش ۋە يەر ئىسلاھاتى دولقۇنى راسا ئەۋجىگە چىققان پەيتكە توغرا كەلگەن. ئۇ ساۋاقداشلىرى بىلەن بىللە پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، ئوقۇشىنى ۋاقىتلىق توختىتىپ، كۇچار، توقسۇ، باي ۋە قەشقەر شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىغا خىزمەت ئۆمىكى بولۇپ بېرىپ، دېھقانلارنىڭ فېئودالىزمغا قارشى كۈرىشىگە قاتنىشىپ، ئۇلارنىڭ قايغۇ - ئەلىمى، دەرت - ھەسرىتىنى بىۋاسىتە ئاڭلىغان ۋە كۆرگەن. «بۇ ئۇلۇغ تارىخىي كۈرەش ۋە كىشىنىڭ يۈرىكىدە زىل - زىلە پەيدا قىلىدىغان ئېچىنىشلىق قىسمەتلەر، — دەيدۇ يازغۇچى ئاشۇ كۈنلەرنى ئەسلەپ، — مېنىڭ يۈرىكىمدە ئۆچمەس ئىزلار قالدۇردى. بۇ ئىزلار كېيىن بېرىپ مېنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى، بولۇپمۇ يەكەن دەرياسى ۋادىسىدىكى دېموكراتىك ئىنقىلاپنى يورۇتۇپ بېرىشنى مەقسەت قىلغان ئۈچ توملۇق رومان — ‹كۈرەشچان يىللار›نى يېزىشىمغا خېمىر - تۇرۇچ بولۇپ قالدى».

قەييۇم تۇردى 1954 - يىلى 6 - ئايدا «شىنجاڭ گېزىتى» گە تەقسىم قىلىنىپ، مۇخبىر، تەھرىر بولۇپ ئىشلىدى. «شىنجاڭ گېزىتى» قەييۇم تۇردى ئۈچۈن يەنە بىر ئانا مەكتەپ

بولدى. بۇ يەردە 50 - يىللارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن بىرمۇنچە يازغۇچى، شائىر ۋە پېشقەدەم تەھرىرلىرى بار ئىدى. قەييۇم تۇردى بىر تەرەپتىن ئۇلاردىن ئۆگەندى، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆزلىگىدىن ئىزلىنىپ، ئەدەبىياتقا دائىر بىلىملىرىنى تولۇقلىدى. ئۇ 1956 - ، 1957 - يىللىرى ئاقسۇ، قەشقەر، يەكەن، خوتەنلەرگە بېرىپ مۇخبىرلىق قىلدى. بۇ مەزگىل جەنۇبىي شىنجاڭ دېھقانلىرىنىڭ يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن تىرىشىپ ئىقتىسات ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە قەد كۆتىرىش دولقۇنىنى قوزغىۋەتكەت پەيتى ئىدى. قەييۇم تۇردى بۇ يالقۇنلۇق كۈرەش ئىچىدە دېھقانلار بىلەن بىللە بولۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان «بەختى بوۋاينىڭ بەختى»، «شەمشەرىخان»، «ئېرىز ۋە ئۇنىڭ دوستلىرى»، «جېنىم ياشىرىۋاتىدۇ» قاتارلىق 20 گە يېقىن ئوچېرك؛ «ئوراز بوۋا»، «بەخت يولىدا» قاتارلىق ئونغا يېقىن كىچىك ھېكايە يېزىپ ئېلان قىلغان. «بەخت يولىدا» ناملىق ھېكايىسى 1957 - يىلىنىڭ ئاخىرى شىنجاڭ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ھېكايىلار مۇسابىقىسىدا ئۈچىنچى دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر ھېكايە باھالىنىپ مۇكاپاتلانغان.

1958 - يىلىدىن كېيىنكى چېكىدىن ئاشقان سولچىللىق ھەركىتى قەييۇم تۇردىنى ئوڭچىللىق ئىدىيىسى بار، دەپ ناھەق ئەيىپلىدى ۋە چەتكە قاقتى. قەييۇم تۇردى 1961 - يىلى 6 - ئايدا قەشقەر ۋىلايىتىگە — يەكەن دەريا ۋادىسىغا كەتتى. ئۇيەردە 1979 - يىلى 6 - ئايغىچە «يەكەن گېزىتى»نىڭ مۇھەررىرى بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ بۇ جەرياندا مۇتلەق كۆپ ۋاقتىنى مۇخبىرلىق قىلىش، يېزا - كەنتلەرنى ئارىلاش، تۇرمۇش قاينىمىغا چوڭقۇر چۆكۈشكە بېغىشلاپ، دېھقانلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، مول تۇرمۇش مەنبەسىگە ئىگە بولدى. شۇ يىللار ئىچىدە «قىزىل يۇلتۇزى بار شەپكە»، «زەرەپشان بويىدا»، «زەينەپخان شۇجى ھەققىدە ھېكايە»، «مېنىڭ دۈيجاڭى»، «تېنىچسىز كۈنلەر» ۋە «پىلە ئانىسى» قاتارلىق 20 گە يېقىن ھېكايە يېزىپ، زەرەپشان ۋادىسىدىكى دېھقانلارنىڭ خىلمۇ - خىل ئوبرازلىرىنى ياراتتى ھەمدە «قىزىلتاغ چىراقلىرى» ناملىق رومانى ئۈستىدە ئىشلىدى.

ئاپەتلىك يىللار قەييۇم تۇردىغىمۇ ئۆز نەشتىرىنى سانچىپ ئۆتتى، بىر مەزگىل مۇھەررىرلىك ھوقۇقى تارتىۋېلىندى، مۇخبىرلىق قىلىشتىن چەتلىتىلدى. لېكىن قەييۇم تۇردى قىلچە ئۈمىتسىزلەنمەي، پارتىيىگە بولغان چوڭقۇر ئىشەنچى ۋە مۇھەببىتى بىلەن ھەممە ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ توپلىغان تۇرمۇش ماتېرىياللىرىنى رەتلەپ، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ئىجادىيىتىنى داۋاملاشتۇردى. «ئوغۇلنى ئۇزىتىش»، «ئايخاننىڭ يېڭى ھېكايىسى»، «مۇسا تاغامنى ئەسلەيمەن» ناملىق ھېكايىلىرى، «قىزىلتاغ باتۇرلىرى» پوۋېستى، «قىزىلتاغ چىراقلىرى» («قىزىلتاغ ئېتىكىدە») رومانى ئاشۇ يىللارنىڭ مەھسۇلاتلىرى.

«قىزىلتاغ چىراقلىرى» شىنجاڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تۇنجى رومان بولۇپ، پۈروزا ئىجادىيىتىدە بەلگىلىك قىممەتكە ئىگە. بۇ رومان 1965 - يىلى يېزىلغان ئەسلى نۇسخىسى بويىچە شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى تەرىپىدىن قايتا نەشر قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇدۇ.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، قەييۇم تۇردىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت يولى پارلاق ئىستىقبالغا ئېرىشتى. بۇ يىللار ئىچىدە ئۇ «قۇتلۇق يالداما»، «گۈلزارلىق

هويلىدىكى كىشىلەر»، «تاغ ئالدىدىكى شەپەق» قاتارلىق ھېكايىلىرىنى، «يول» ناملىق پوۋېست، «كۆرەشچان يىللار» ناملىق تىرىلوگىيىسىنى يېزىپ كىتابخانلارغا تەقدىم قىلدى.

«كۆرەشچان يىللار» ناملىق ئۈچ توملۇق رومان قەييۇم تۇردىنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە ئەسىرى بولۇپ، يازغۇچى بۇ روماندا 1949 - يىلى 6 - ئايدىن تاكى 1955 - يىلى 10 - ئايغىچە جەنۇبىي شىنجاڭ، بولۇپمۇ يەكەن دەريا ۋادىسىدىكى دېموكراتىك ئىنقىلاپتىن ئىبارەت ئۇلۇغ تارىخىي خاراكتېرلىك ئۆزگىرىش جەريانلىرىنى يورۇتۇپ بەرگەن. روماندا تەقدىرى قۇللۇقتىن خوجايىنلىققا ئۆزگەرگەن ئالماس، سادىق، تۆمۈر، قىسمەت چورۇق، توختاخۇن، بايىز خالۋاپ، ئاسىم ئەپەندى، ئېلىشا، مەشرەپ، ئېلىقۇل قاتارلىق خىلمۇ-خىل خاراكتېر، سەرگۈزەشتىگە ئىگە بىر ئەۋلات كىشىلەرنىڭ ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ، ئەسەرنى روشەن مىللىي ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلغان. بۇ روماننىڭ 1 - تومى «تاغ ئالدىدا» 1981 - يىلى 30 يىللىق ئەسەرلەرنى باھالاشتا ئاپتونوم رايونى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك، مەملىكەت بويىچە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇنەۋۋەر رومان مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

يولداش قەييۇم تۇردى ئۇيغۇر رومانچىلىق ئىجادىيىتىدە تۇنجى قەدەمنى نەتىجىلىك بېسىپ، كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇلغان يازغۇچىدۇر. ئۇ يېقىندا يەنە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا بېغىشلىغان يېڭى رومانى «سۈزۈك ئاسمان»نى نەشر قىلىشقا تاپشۇردى. هازىر ئۇ «يېشىل مەرۋايىت» ناملىق پوۋېستى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە.

قەييۇم تۇردى 1979 - يىلدىن 1981 - يىلغىچە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلىگەن، هازىر ئۇ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋە كەسپىي يازغۇچى بولۇپ ئىشلىمەكتە. ئۇ يەنە ئۈرۈمچى شەھەرلىك 9 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ئاپتونوم رايونلۇق ياشلار بىرلەشمىسىنىڭ دائىمىي هەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلاندى.

(بېشى 120 - بەتتە)

سۈغىمىزدا ياتقان ئوغرى خوشنىمىزنىڭ چاڭگىلىدىن تارتىۋالغان ساقچىمىز شۇ...

نىمە قىلىشىنى ۋە نىمە دېيىشىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالغان ئىمىن باققال تىترىگەن قوللىرىنى ئالدىغا سوزۇپ، ئىختىيارسىز هالدا تۇردى ساقچى ياتقان كارۋات تەرەپكە ئاستا قەدەم تاشلىدى ۋە تۇردىنىڭ ئاق داكا بىلەن تېڭىلغان قوللىرىنى ئالقىنىغا ئېلىپ، قان يۇقى داكا ئۈستىدىن ئىنتايىن ئېھتىيات ۋە مېھرىۋانلىق بىلەن سىلاشقا باشلىدى. تۇردىمۇ كۆزىنى ئېچىپ، ئىمىن باققالغا مۇلايىملىق بىلەن تىكىلدى. شۇ ئان ئىمىن باققالنىڭ كۆز چاناقلىرىدا پەيدا بولغان ئىسسىق ياش مونچاقلىرى چىڭ جۈپلەشكەن قوللار ئۈستىگە كەينى-كەينىدىن تامچىلاشقا باشلىدى...

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىردىنبىر ئادرېسى

ساقال ھەققىدە پاراڭ

(ھېكايە)

مەمتىمىن ئابدۇۋېلى

ساقال ھېچقانداق ئىقتىسادىي ئەھمىيىتى بولمىغان بىر خىل تۈك. ھەممىگە ئايان بولغىنىدەك، ئۇنى ئۆشكە چۈپۈرىغا ئوخشاش ئاغامچا تالاپ ئىشلەتكىلى بولمايدۇ؛ قوي يۇڭىغا ئوخشاش كىگىز ئېتىپ، گىلەم توقۇپ سېتىپ خەجلىگىلىمۇ بولمايدۇ. پەقەت ھەر ھەپتىدە يېرىم سائەتلىك ۋاقتىڭ بىلەن ئۈچ موچەن پۇلۇڭنىڭ بېشىنى يەيدۇ.

بەزىلەر ئىنگەكلىرىنى ھەپتىدە بىر قىردۇرۇپ، پاقىرىتىپ يۈرۈشكە ئامراق، تولىمۇ چاكىنىلىق! خۇدا ياراتقان نەرسە-دە! ئىنگەكتە تۈك بولغاندا نېمە بوپتۇ؟ مەن ساقال دېگەن بۇ نەرسىگە ئەنە شۇنداق قارايمەن. ئون كۈن، ئون بەش كۈن، ھەتتا يىگىرمە كۈندىمۇ ئۇستۇرا يېقىن كەلتۈرمەيمەن، رايىغا قويىۋېتىۋېرىمەن، ئىنگەكلىرىمگە قاپ-قارا تۈكلەر چاپلىشىپ تۇرۇۋېرىدۇ. پەرۋايىم پەلەك. سەن بوي تارتىپ قۇدۇق ئەتراپىدىكى چىم-قىياقتەك ئېغىزلىرىنى ياپ، ئۆسۈۋەر. نېمىگە دال بولالايتتىڭ؟ تاماق يېسەم يەنىلا ئاغزىمنى تاپالايمەنغۇ؟

قېرىشقاندەك ئادەملەر كىشىنىڭ ساقال-بۇرۇت، كىيىم-كېچەكلىرىگە كۆز سېلىپ ئۇۋەن قويۇپ يۈرىشىدۇ. ئۇنىمۇ ئاز دەپ ھە دېسە چېپىلىپ ئەيىپلىشىدۇ، نېمە كارىڭ؟ ساقال چىقسا مېنىڭكىگە چىقىپتۇ، كىر بولسا مېنىڭ ياقامدا تۇرۇپتۇ. ئېغىرلىقىنى ئۆزەم كۆتەردىمغۇ؟ ۋاي، سوكال قۇيرۇقلار...

بۈگۈن يەكشەنبە، بازارغا چىقىپلا ئاكام بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم.

— ئىست سېنىڭ ياشلىقىڭغا! — دېدى ئاكام ئىنگىكىمگە بىر قاراپلا خۇددى مەندىن يىرگەنگەندەك قىلىپ، — بۇ نىمىلىرىڭنى ئالدۇرۇۋەتسەڭ بولمامدۇ؟ كىيىم-كېچەكلىرىڭگە قارا، ياغچىنىڭ ماي قاپىقىمۇ ئۇنچىلىك بولماس...

ئاكامغا ھەر نېمىلەرنى دېگۈم كەلدى، بىراق، بەرىبىر ئاكا-دە! ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ رەستە، قوشنىمدا بىر ساندۇق پاكىت

بولغىنى بىلەن رەستىدە ئاكا-ئۇكا هۆتۆت-پۆتۆت دېيىشىپ قالساق سەت بولارمىكىن دەپ ئويلاپ، تەييارلاپ قويغان گەپلىرىمنىمۇ يۇتۇۋەتتىم-دە، بارلىق غەزىۋىمنى قاپىقىمغا يىغىپ تازا بىر هومۇيۇپ قويدىم. ئاكامۇ قوسىغىمدىكىنى بىلىپ يەتكەن بولسا كېرەك، ئاستا كەينىگە مېڭىپ، يولىغا راۋان بولدى. ئۇيان-بۇيان ئۆتۈشۈۋاتقان كىشىلەر خۇددى يۈزۈمگە ئەن سېلىپ قويغاندەك كۆزلىرىنى يوغان ئېچىشىپ ماڭا قارىغىنىچە كېتىپ قالاتتى.

كۆردۈڭلارمۇ؟ ئاكاممۇ تازا بىر ئەخمەق، ساقال دېگەن نېمىنى بۈگۈن قىردۇرساڭ ئەتىسى چىقىدۇ، كىيىم دېگەننى بۈگۈن يۇدۇرساڭ ئەتىسى كىرلىشىدۇ. قىردۇرغانسېرى قىردۇرغۇڭ كېلىدۇ، يۇدۇرغانسېرى يۇدۇرغۇڭ كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن كۆرە، باشقىلار ئۈچ قېتىم قىردۇرغاندا، سەن بىر قېتىم قىردۇرساڭ، باشقىلار ئۈچ قېتىم يۇدۇرغاندا بىر قېتىم يۇدۇرساڭ بولمىدىمۇ؟ هېساپلاپ كۆرۈپ باق، ئىككى قېتىمدا بىر سائەت ۋاقىت بىلەن بىر يۈەنگە يېقىن پۇلۇڭغا پايدا ئەمەسمۇ؟

ئاكا، سەنمۇ چاكىنا ئىكەنسەن، ئىككىمىز بىر قوساقتىن چىققان تۇرۇپ، تۇرمۇش ئادىتىمىز ۋە قارىشىمىز نېمە ئۈچۈن ئوخشاش بولمايدۇ؟ هەي، سەنمۇ-زە...

مېنى بىر هورۇن ئادەم ئوخشايدۇ، دەپ چاغلاۋاتامسىلەر، يۈزدە-يۈز خاتالاشتىڭلاركى، ئۇنداق ئەمەس. بەلكى مەن پىشقان دىخان، مول هوسۇلچى، بۇنى ئاڭلاپ قويۇڭلار!

دېمىدىممۇ؟ بۇ يىل كۈزدە مەهسۇلاتنى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇپ، يەنە مول هوسۇلچى بولۇپ قالدىم. بۈگۈن كەچتە ناهىيىدە ئېچىلىدىغان هەر ساهە ئىلغارلار ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتنىشىش توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالدىم. تەييارلىغىم تەل. قاراپ تۇرۇڭلار، ئەتە ئەتىگەن مۇشۇ تۇرقۇم بىلەن كېتىۋېرىمەن.

بىزنىڭ ئورۇندىن ۋەكىللەرنى ئېلىپ ماڭغان ماشىنا ماي ياتقۇزۇلغان تۈپ-تۈز يولدا يېنىك تەۋرىنىپ، غۇيۇلدىغىنىچە ئۇچقاندەك ماڭماقتا. ماشىنىنىڭ سۈرئىتى مېنىڭ خىيال قۇشلىرىمنىڭ سۈرئىتىگە قانداقمۇ يېتەلىسۇن؟ هاي-هاي! ئۇ ئاللىقاچان ئاسماندا پەرۋاز قىلاتتى: «مەن ئۇدا تۆت يىل مەهسۇلاتنى ئاشۇرغۇچى، ناهىيىگە بارسام ناهىيىنىڭ باشلىقلىرى ئالدىمغا ئالاهىدە كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشىدۇ. يىغىن سەهنىسىدە تۆت يىللىق مول هوسۇلچى نامىم ئېلان قىلىنغاندا، هەممەيلەن ماڭا هەۋەس بىلەن قارىشىپ قالىدۇ. شان-شەرەپ، بەختكە كۆمۈلۈپلا كېتىمەن. هى...هى...هى...» ئۆزەمچە كۈلۈۋەتتىم. «هەي، ماۋۇ خەقلەرنىڭ قىلىغىنى، ماڭا قاراپمۇ قويۇشمايدۇيا؟ خۇددى بۆرىدىن قورققان قويدەك، كۇزۇپنىڭ بىر بۇرجىگىگە تۈگۈلۈۋالغىنى نېمىسى؟ تېخى ئىگەكلىرىنى پاقىرىتىشىپ، كىيىملىرىنى ئاقارتىشىپ، خۇددى تويغا ماڭغان ئاياللاردەك ياسىنىپ ماڭغىنىنى كۆرمەمدىغان! ئاكتىپمىش، چاكىنىلار...

يىغىن باشلاندى. بەزى ئىشلار مەن ئويلىغاندەك بولمىدى. هەممەيلەن شۇنچە شات-خورام، شۇنچە تېتىك، شۇنچە جانلىق.

بىراق، مەنلا... ئىسمىم ئېلان قىلىنغاندا ماڭا هەممەيلەن هەۋەس بىلەن تىكىلمىشتى-يۇ، هايال ئۆتمەي كىشىلەرنىڭ چىرايلىرىدا ياتسىراش ئالامەتلىرىنىڭ پەيدا بولۇشقا باشلىغانلىقىنى بايقاپ قالدىم. هەي، بۇ كىشىلەرنى!

يىغىننىڭ ئىككىنچى كۈنى چۈشلۈك دەم ئېلىشتا يىغىن مەسئۇلى يېنىمغا كېلىپ:

— بۈگۈن چۈشتىن كېيىن سىزگە رۇخسەت بېرەيلى، ساقىلىڭىزنى ئالدۇرۇپ، كىيىملىرىڭىزنى يۇدۇرۇۋېلىڭ، — دېدى.

زەردەم تازا قايىندى. مەسئۇل كىشى تۇرۇپ... شۇنچە چوڭ سالاھىيەت بىلەنمۇ ساقالغا چېپىلىپ يۈرىدىكەن. تۇۋا، تۇۋا. مەن ھېچنەرسىنى چۈشىنەلمىدىم.

يىغىننىڭ ئۈچىنچى كۈنى چۈشتىن كېيىن، بىر قىسىم ئىلغارلارنى تاللاپ سۈرەتكە تارتتى. گېزىتكە باسماقچى ئىكەن. مۇخبىر ئالدىمغا كېلىپ:

— ساقال-بۇرۇتىڭىز بەك ئۆسۈپ كېتىپتۇ، ئالدۇرۇۋەتكەن بولسىڭىز، — دېدى.

— مەيلى، تۇرۇۋەرسۇن، — دېدىم مەن.

يىغىن مەيدانىدا پاراقىدە كۈلكە كۆتىرىلدى.

«تارس» قىلىش بىلەن تەڭ، سۈرەت ئاپاراتىدىن ئاپپاق بىر نۇر چىقىپ يۈزۈمنى يالاپ ئۆتكەندەك بولدى. ئەمدى كۆرۈسلەركى رەسىمىم گېزىتكە چىقىدۇ، ھەممە يەرگە تونۇلىمەن!

تۆت كۈندىن كېيىن، گېزىتكە باشقىلارنىڭ سۈرەتلىرى بېسىلىپتۇ، مېنىڭ يوق. ئاچچىقىم تازا كەلدى. ھېلىقى مۇخبىرنى بىر مۇنچە قاغىدىم.

ئەتىسى پوچتىدىن بىر پارچە خەت كەلدى. كونۋېرتنى ئېچىپ قارىسام ئىچىدە بىر پارچە سۈرەتمۇ بار ئىكەن. يائاللا، بۇ كىمنىڭ سۈرىتى بولغىيدى؟ خۇددى ئادەمسىمان مايمۇنلاردەك، يۈزلىرىنى يۈڭ تۈكلەي تۇتۇك باسقان، بۇنى ماڭا نېمە ئۈچۈن ئەۋەتكەندۇ؟

— ھەي، نىمكەن بۇ؟ — دېدى بىرسى دولامدىن بويىنىنى سوزۇپ قولۇمغا قاراپ.

— مۇشۇنداق بىر نىمكەنغۇ مانا؟

بىردەمدىلا بىر توپ كىشىلەر ئولىشىپ سۈرەتنى قولدىن-قولغا ئۆتكۈزۈپ كۆرۈشكە باشلىدى.

— ماۋۇ ئادەمنى قارا، — دېدى بىرسى سۈرەتنى ماڭا تەڭلەپ كۈلۈۋېتىپ، — كۆزلىرىڭىزگە ئاق تۈك ئۈنۈپ قالدىمۇ، ئۆزىڭىزنىمۇ تونىيالماس بولۇپ قاپسىز-دە!

— ئىككىتىكى شۇنچە چوڭ كۆزىنى توسۇۋالامدۇ؟

يۈرىكىم «قارت» قىلىپ قالدى. «بۇ راستىنلا مېنىڭ سۈرىتىممدۇ؟» مەن سۈرەتنى قولۇمغا ئالغىنىمچە ئۆيگە يۈگۈردۈم. كىشىلەر ئۆز كۈلكىلىرى بىلەن مەس بولۇپ قېلىشتى.

ئەينەك كىشىلەرنىڭ كۆزىدىنمۇ رەھىمسىز ئىكەن. ئۇ، ئىككىمىزنى ئوپ-ئوخشاشلا كۆرسەتتى. خۇدايا تۇۋا، بۇ مەن ئىكەنمەن!

مەن بىر خىل ئازاپ ئىچىدە خەتنى قولۇمغا ئالدىم: «يولداش، سىزنىڭ سۈرىتىڭىزنى گېزىتكە بېرىشكە تەھرىر قوشۇلمىدى... شۇڭا، ئۆزىڭىزگە ئەۋەتتىم، كۆرۈپ باقارسىز. چۈنكى ئىنساننىڭ بىر پەزىلىتى — گۈزەللىك ۋە تازىلىق...»

تەھرىر ھەر ھالدا تونۇشمىساقمۇ يۈزۈمنى قېپتۇ، مەن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتىم ۋە كىيىملىرىمنى ئايالىمغا تاشلاپ بېرىپ، بىر خىل يېرگىنىش ھالىتى ئىچىدە ساتراچخانىغا چاپتىم...

(«دىيكى قاشتېشى» ژورنىلى 1984 - يىللىق 3 - ساندىن ئېلىندى)

ۋەتەن مېھرى

تۇرسۇن غازى

كەچتى پەرھات جانىدىن ۋاپا سىناقىغا بېقىپ،
كەچمىدى سۆيگۈسىدىن خىسراۋ سوراقىغا بېقىپ.

چىن پەزىلەت ئەھلى گەرچە كەزسىمۇ چۆل - دەشتلىرنى
جەبرىنى راھەت بىلەر لەيلى پىراقىغا بېقىپ.

شام - سەھەر ئەيلەر ناۋا گۈل شاخىدا بۇلبۇل قۇشى،
ئۇيقۇدىن بىدار ھەممىشە، ئىشتىياقىغا بېقىپ.

خىلمۇ - خىل رەڭدار ئېپەككە پۈركىنىپ شوخ كېپىنەك
سەيلىتەر گۈللەر ئارا رەڭ ھەم پۇراقىغا بېقىپ.

كۆز ئېچىپ دۇنياغا كەلدىم، تۆكتى مېھرىنى ئانام،
كۈچ ئەقىل تۇرنى ئالدىم كۆز قاراقىغا بېقىپ.

قىلدى سۇلتانلىق ئاتا، ئەھلى دىيارىم شەپقىتى،
چۆمدى لەززەتكە كۆكلۈل غۇنچە ياكاقىغا بېقىپ.

مىنسە ئات ھەم ئاتسا ئوقمەن، ئۆزگە دۆلەت نە كېرەك،
شۇ ئۆزى دۆلەت ماڭا: تۇرسام ئاياقىغا بېقىپ.

كەلدى رىزۋانلار ئەنە تاشلاپ بېھىش دەرۋازىسىن،
تۇندە ئاي كۈندۈز قۇياشتەك نۇر چىراقىغا بېقىپ.

لەختە - لەختە قان يۇتار كۆرسە رەقىپ بەختىم مېنىڭ،
ئەھلى مېھنەت ئەجرىدىن پۈتكەن راۋاقىغا بېقىپ.

ياشىماق جاھاندات. غازىغا نىسپى غازىلىق،
پاسىبان بوپ ئۇ ياتار، گۈل يار ئاياقىغا بېقىپ.

(«ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 4 - سانىدىن).

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

«دادىل قەدەم، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىزلىنىش»

نامىلىق ماقالا ۋە فورمال لوگىكا

ھېزىم قاسىم

تارىم ژورنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 11 - سانىدا يولداش مۇھەممەت پولاتنىڭ يازغۇچى قەييۇم تۇردىنىڭ «كۆرەشچان يىللار» تىرىلوگىيىسىنىڭ 1 - قىسمى «تاڭ ئالدىدا»غا باھا بېرىلگەن «دادىل قەدەم، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىزلىنىش» نامىلىق ماقالىسى ئېلان قىلىندى. ئاپتور بۇ ماقالىسىدا رومان ۋەقەلىكىنى قايتىدىن ھىكايە قىلىپ چۈشەندۈرۈپ چىقىقاندىن باشقا، رومانىنىڭ مۇشۇ بىر قىسمىدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئاساسىي تېما، ۋەقە، ئوبراز ۋە مۇھىتنى چۆرىدىگەن ھالدا قانات يايدۇرۇلغان تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرىنىڭ بەدىئىيلىك ئارقىلىق چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن - ئەتتۈرۈلمىگەنلىكى، پېرسوناژلارنىڭ تىپىك - تىپىك ئەمەسلىكى، چىنلىق دەرىجىسى... قاتارلىق جەھەتلەردە نىسبەتەن چوڭقۇرراق نەزەرىي ۋە ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويالمىغان، شۇنىڭ بىلەن بىللە، مۇھاكىمە تېمىسىدىكى بەزى تەستىقىي ۋە ئىنكار ھۆكۈملەردە بىر - بىرىگە زىت پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان ھەمدە ئۇقۇم، ھۆكۈم، خۇلاسە، ئىسپات، رەددىيە ۋە تەبىرلەردە فورمال لوگىكىنىڭ قانۇنىيەتلىرىگە يېتەرلىك دەرىجىدە ئەمەل قىلالمىغان. تۆۋەندە، ئوبزورچىلىق ئىشلىرىمىزنىڭ ئىلمىيلىكىنى كۈچەيتىش ۋە ئوبزور ھەۋەسكارلىرىنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، بۇ ماقالا ئۈستىدە تەپسىلىي مۇھاكىمە ئېلىپ بارىمىز. مۇھاكىمىمىز رومانىنىڭ ئارتۇقچىلىق، يېتەرسىزلىكلىرى توغرىسىدا ئەمەس، پەقەت ئوبزوردا ئوتتۇرىغا قويۇلغان نۇقتىئىنەزەرلەر توغرىسىدىلا ئېلىپ بېرىلىدۇ.

1

ئوبزورچىنىڭ بىرەر بەدىئىي ئەسەرنى تەھلىل قىلىپ، ئۇنى پۈتۈنلەي مۇئەييەنلەشتۈرۈشى، ئىنكار قىلىشى ياكى قىسمەن مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، قىسمەن ئىنكار قىلىشىدا بىرلا ئۆلچەم بار. ئۇ بولسىمۇ تارىخىي تەنقىت ۋە ئېستېتىكىلىق تەنقىت ئۆلچىمى. ئوبزورچى باھالىماقچى بولغان ئەسەر ئۈستىدە ھەممە بىردەك ئېتىراپ قىلغان ۋە بىرلىككە كەلگەن بۇ ئۆلچەمنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋەتمەي، بىر - بىرىگە يۇغۇرۇپ، كونكرېت تەنقىت ئېلىپ

بارالىغانىدىلا، ئاندىن ئاپتورنىمۇ، كىتاپخانلارنىمۇ چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلالايدۇ. لېكىن يولداش مۇھەممەت پولات «دادىل قەدەم، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىزلىنىش» ناملىق ماقالىسىدا بۇ نۇقتىغا يېتەرلىك ئەھمىيەت بەرمىگەن. يەنى، ماقالا ئاپتورى ئۇيغۇر دېخانلىرىنىڭ ئازاتلىق تېگى ئېتىش ئالدىدىكى زوراۋانلىققا قارشى ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلىرىنىڭ ئىستىخىيىلىك قارشىلىق كۆرسىتىشتىن ئاڭلىق ئىنقىلاپ قىلىشقا بېرىپ يەتكەنلىكىگە بېغىشلانغان رومانىنىڭ مۇشۇ بىر قىسمىدا يازغۇچىنىڭ كىشىلەردە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان قانداق مۇھىم ۋەقە-لىكلەرنى ئەكس ئەتتۈرگەنلىكى، قانداق بەدىئىي ئوبرازلارنى ياراتقانلىقى، ئۇ ئارقىلىق نىمە دىمەكچى ۋە قانداق ھەقىقەتنى ئىسپاتلىماقچى بولغانلىقىنى رومان مەيدانىغا چىققان تارىخىي شارائىت، ئىجتىمائىي دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشنى كۆزدە تۇتقان ھالدا توغرا باھالى-يالمىغان.

ھەممىگە مەلۇمكى، ئۇيغۇر خەلقى ئۇزاق تارىخىي دەۋرلەر داۋامىدا، مىللىي ۋە سىنىپىي زۇلۇمغا قارشى كۆپ قېتىم قوزغىلاڭ كۆتەرگەن بولسىمۇ، ھەر خىل مۇرەككەپ تارىخىي سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، بۇ خەلق قوزغىلاڭلىرى غەلىبىگە ئېرىشەلمىگەن. ئەمما، بىز «تاڭ ئالدىدا» دا تەسۋىرلەنگەن دېخانلار ئىنقىلاۋىنىڭ تولۇق غەلىبە قازانغانلىقىنى كۆرىمىز. بۇ يەردە يازغۇچى توغرىدىن-توغرا ئوتتۇرىغا قويمىغان، ئەمما، ۋەقەلىك بىشارەت قىلىپ تۇرغان ئىنتايىن مۇھىم بىر مەسىلە بار. ئۇ بولسىمۇ، ئىلىماس باشچىلىقىدىكى دېخانلار ئىنقىلاۋىنى تارىختىكى دېخانلار قوزغىلاڭلىرىغا سېلىشتۇرما قىلغان ھالدا، دېخانلار ئىنقىلاۋىنىڭ پەقەت ماركسىزىملىق توغرا رەھبەرلىككە ئىگە بولغاندىلا غەلىبىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاشتىن ئىبارەت. بۇ نۇقتا مۇشۇ رومانىنىڭ تۈپ-ئاساسىي روھىي. يولداش مۇھەممەت پولات ئۆز ماقالىسىدا رومانىنىڭ ئىچىنى مۇشۇنداق «چۇۋۇپ چىقىپ، ئۇنىڭ روھىنى كۆرسىتىپ بېرىشى، ئەسەردىن شائىرنىڭ ھاياتىغا ۋە ھاياتىدىكى ئىدىيىسىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغۇچى يېتەكچى ئىدىيىنى تېپىپ چىقىپ، ئۇنىڭ ئىچكى ئوي-خىياللىرىنى ۋە ھەقىقىي ھىس-تۇيغۇلىرىنى نامايەن قىلىشى ھەمدە ئوچۇق-چۈشىنىشلىك قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرىشى» لازىم بولسىمۇ، ئەمما، ئاپتور ھەممىگە ئايدىڭ بولغان كونكرېت ۋەقەلىكلەر ئۈستىدىلا سۆزلەپ، ئۇنىڭغا چېتىشىپ تۇرغان ئىچكى نەرسىلەرنى نەزىرىيە يۈك-سەكلىكىگە كۆتىرىپ تەھلىل قىلىپ بېرەلمىگەن. مەسىلەن، ئاپتور مۇنداق دەيدۇ: «ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇر خەلقى ئېلىمىزدىكى باشقا مىللەت خەلقلىرىگە ئوخشاشلا تارىختىكى ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئېزىشى ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىسىگە ئۇچراپ، مىسلى كۆرۈلمىگەن ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى باشتىن كەچۈردى... ئۇلۇغ جۇڭگو كومپارتىيىسى جاھانگىرلىك، فېئودالىزىم ۋە بىيۇروكرات كاپىتالىزىمنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، خورلانغان خەلققە ئازاتلىق ئېلىپ كەلدى... لېكىن ئۇلار (ئاغدۇرۇلغان ئەكسىيەتچىلەرنى دىمەكچى — ھ. ق) ھە دىگەندىلا ئۆز مەغلۇبىيىتىگە تەن بەرمىدى... لېكىن ھايات تېگىدىكى روھلانغان قەھرىمان ئۇيغۇر خەلقى ئۇلارنىڭ بۇ خىل غالىجىرانە ئۇرۇنۇشلىرىدىن چۆچۈپ قالمىدى... ئۆزلىرىگە ئەركىنلىك، باراۋەرلىك ئېلىپ كەلگەن ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىگە يېقىندىن ماسلىشىپ، ئەكسىيەتچىلەرگە قارشى باتۇرلارچە كۈرەش قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ بەخت-سائادەتلىك يېڭى ھاياتىنى قوغدىدى. ‹كۈرەشچان يىللار› رومانىنىڭ

بىرىنچى قىسمى ئەنە شۇ ۋەقەلەرنى.... ئەكس ئەتتۇرۇشكە بېغىشلانغان.» گەرچە، بۇ روماننىڭ ئومۇمى قىسمى ئۈستىدىكى باھا بولسىمۇ، ئاپتور مۇشۇ ماقالىسىنىڭ باشقا قىسىملىرى، مەسىلەن، پېرسوناژلار ۋە قۇرۇلما تەھلىللىرىدە بولسۇن، يۇقۇرقى مەسىلە توغرىسىدا مۇشۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق گەپنى قىلمىغانىنىڭ ئۈستىگە، ئۆزى ئوتتۇرىغا قويغان ئاشۇ ئىدىيە بىلەن «ئۇنىڭ ئىپادىلىنىشىنىڭ قانداق مۇناسىۋەتتە بولغانلىقى، شەكىل گۈزەللىكى ئىدىيە چىنلىقىنى قانچىلىك گەۋدىلەندۈرگەنلىكى، ئىدىيە چىنلىقى ئۆز نۆۋىتىدە يەنە شەكىل گۈزەللىكىگە قانچىلىك ياردەم بەرگەنلىكى» نى كۆرسىتىپ بېرەلمىگەن. ۋاھالەنكى، مۇشۇنداق قىلىشنىڭ يازغۇچىنىڭ رومانىنىڭ كېيىنكى قىسىملىرىدا تەجرىبە - ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىشىغا ناھايىتى زور ئەمەلىي پايدىسى بار ئىدى.

يولداش مۇھەممەت پولات روماننىڭ ئىدىيىۋىلىكىنى باھالىغاندا: «كۈرەشچان يىللار» .روماننىڭ بىرىنچى تومى... زەرەپشان بويىدىكى باتۇر، ئەمگەكچان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىق تېگىنى كۆتۈۋېلىش يولىدىكى قەھرىمانانە كۈرىشىنى ئەكس ئەتتۇرۇشكە بېغىشلانغان» دەپ ئاددىيلىكچىلا باھالاپ قويغان. مېنىڭچە، بىر روماننىڭ ئىدىيىۋىلىكى توغرىسىدا مۇشۇنچىلىكلا گەپ قىلىپ قويۇش بەكمۇ كەملىك قىلىدۇ. بۇ يەردىكى مۇھىم مەسىلە، «بېغىشلاش» ئارقىلىق يازغۇچىنىڭ ئوتتۇرىغا قويماقچى بولغىنى ئەسەرنىڭ ئىدىيىۋىي خاھىشى ۋە ئۇنىڭ تېماتىك ئەھمىيىتى بولۇپ، يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشقا بولغان كۆز قارىشى، مەيدانى، پوزىتسىيىسىمۇ مانا شۇ نەرسىلەرگە سىڭدۈرۈۋېتىلگەن بولىدۇ. بۇ ھەر قانداق ئەسەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىدىكى ئاساسىي جان تومۇردۇر. شۇڭلاشقا بىز ھەر قانداق بىر بەدىئىي ئەسەرنى تەھلىل قىلماقچى بولىدىكەنمىز، بۇ جان تومۇردا ھاياتىي كۈچىنىڭ بار-يوقلۇقىنى، ئۇنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىز سوقۇۋاتقانلىقىنى تەھلىل قىلىشىمىز لازىم. شۇنداقمۇ ئەھۋاللار بولىدۇكى، يازغۇچى بىرەر تېمىنى بىرەر ئىشقا «بېغىشلىغان» ۋاقىتتا، ئۇنىڭ ئىدىيىۋىي ئەھمىيىتىنى بەزىدە تونۇپ يېتەلىسىمۇ، ئايرىم ھاللاردا، تونۇپ يەتمىگەن، ھەتتا ئۇنداق ئويلاپمۇ قويمىغان بولۇپ چىقىدۇ. تەنقىتچىنىڭ ۋەزىپىلىرىدىن بىرى ئاپتور «ئويلاپمۇ قويمىغان» مانا شۇنداق يوشۇرۇن نەرسىلەرنى ئېچىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

تارىخىي تەنقىتتە ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىشكە بولمايدىغان مۇنداق بىر مەسىلىمۇ بار. ئۇ بولسىمۇ، ئەسەردە ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ۋەقە ۋە پېرسوناژلارنىڭ تىپىك ئىجتىمائىي مۇھىت ۋە تەبىئىي شارائىتقا ئۇيغۇن بولۇش - بولماسلىق مەسىلىسى، شۇنداقلا، جەمئىيەتتە يۈز بەرگەن، كۆز كۆرگەن، قۇلاق ئاڭلىغان ئۇششاق - چۈشەكلەرنىڭ ھەممىسىنى ئالا قويماي خاتىرىلەپ قويۇش ياكى ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە بىر قانچە مۇھىم ۋەقەلەرنى تاللاپ، پۈتكۈل بىر دەۋرنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىش - بېرەلمەسلىك مەسىلىسى. يولداش مۇھەممەت پولات روماندا يېزىلغان ۋەقەلىكلەرنىڭ بۇ تەرەپلىرىگە دىگەندەك كۆڭۈل بۆلەلمىگەن.

ئىستېتىكىلىق تەنقىتنى تارىخىي تەنقىتتىن ئايرىۋەتكىلى بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئىستېتىكىلىق تەنقىت ئەسەر ئىدىيىۋىلىكىنىڭ ئوبرازلار، كارتىنىلار ياردىمى بىلەن سەنئەتلەشتۈرۈلگەنلىكى ياكى سەنئەتلەشتۈرۈلمىگەنلىكى، ئۇنى باھالىغاندىمۇ، يازغۇچىنىڭ بۇ جەھەتتىكى بەدىئىي ئىپادىلەش ماھارىتى ۋە ۋاستىلىرىنىڭ بەدىئىي يۈكسەكلىككە كۆتىرىلگەن - كۆتىرىلمىگەنلىكى، مۇكەممەللىكى ياكى مۇكەممەل بولمىغانلىقىغا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىشنىڭ زۆرۈرلە-

گىگە قارىتىلغان. يولداش مۇھەممەت پولات بۇ ھەقتە توختىلىپ: «رومانىنىڭ بەدىئىي قۇرۇلمىسى مۇكەممەل. بۇ مۇكەممەللىك ئالدى بىلەن رومان قۇرۇلمىسىنىڭ تېما ۋە مەزمۇنغا بولغان بايلىغى ئۈستىدە كۆرۈلىدۇ. رومان ۋەقەلىگى ئىجتىمائىي تۇرمۇش ھالىتىنىڭ ئۆزگىرىشى، ئىنقىلاۋىي كۈرەش ئېقىمىنىڭ يۈكسىلىشى، زىددىيەت ۋە قارىمۇ - قارشىلىقلارنىڭ ئۆتكۈرلىشىشى ۋە مۇرەككەپلىشىشىگە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ بارىدۇ. رومانىدىكى ھەرقايسى بەدىئىي بۆلەكلەرنىڭ بەدىئىي مەنتىقىلىق مۇناسىۋىتى، ئۇنىڭ رومان ۋەقەلىگىنىڭ تەبىئىي راۋاجى بىلەن بولغان بىردەكلىگى ئوقۇغۇچىنى قايىل قىلىدۇ» ۋاھاكازالار دىدى. بۇ قانداق گەپ؟ ماقالا ئاپتورى روماننىڭ ئىدىيىۋىلىگى نىمە ئىكەنلىگى، يازغۇچىنىڭ ئۇ ئارقىلىق نىمە دىمەكچى بولغانلىغىنى چوڭقۇرراق چۈشەنمەي تۇرۇپ، رومان قۇرۇلمىسىنىڭ «تېمىغا ۋە مەزمۇنغا بولغان بايلىغى» نى نەدىن بىلىۋالالايدۇ؟ قانداق مەزمۇننى قانداق قۇرۇلما ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرگەن؟ «رومان ۋەقەلىگى ئىجتىمائىي تۇرمۇش ھالىتىنىڭ ئۆزگىرىشى، ئىنقىلاۋىي كۈرەش ئېقىمىنىڭ يۈكسىلىشى، زىددىيەتلەرنىڭ ئۆتكۈرلىشىشى... گە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ بارغان» لىغىلا قۇرۇلمىنىڭ مۇكەممەل بولغانلىغىنى كۆرسىتەمدۇ؟

مېنىڭچە، قۇرۇلمىنىڭ مۇكەممەللىگى ۋەقەلىكنىڭ تەرەققىيات دولقۇنى ۋە رېتىمىگە ئاساسەن، پۈتۈن رومان ۋەقەلىگىنىڭ باش - ئايىغى، ئىچىدىكى چام - تەپسىلىگى، ئەگرى - توقايلىغىنى ناھايىتى مۇۋاپىق تەشكىللەش، جايى - جايىغا ئورۇنلاشتۇرۇشتا ئىپادىلىنىشى لازىم. بۇنداق تەشكىللەش قالايمىقان، بىھۇدە سوزۇپ تارتىلغان بولماستىن، بەلكى بىر تۈگۈنگە مەركەزلەشكەن، قىزىقارلىق ۋە مۇۋاپىق دىراماتىك فورمىغا ئىگە بولغان بولۇشى لازىم. «قۇرۇلمىسى مۇكەممەل» دەپ قويۇش بىلەنلا ئىش تۈگىگەن بولمايدۇ. رومان ئىجادىيىتى بىردە ئەمدىلا قولغا ئېلىنىۋاتقان پەيتتە، ئوبزورچى مۇشۇنداق مەسىلىلەر ئىچىدىكى جارى قىلدۇرۇشقا تېگىشلىك ئارتۇقچىلىق، دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك يېتەرسىزلىكلەرنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى.

روماننىڭ مەزمۇنى، ئىدىيىۋىي خاھىشى ۋە بەدىئىي قىممىتىنىڭ قانداقلىغى، ئەلۋەتتە، روماندا تەسۋىرلەنگەن تۇرمۇش چىنلىغىغا، روشەن خاسلىق ۋە ئومۇملۇققا ئىگە پېرسوناژلار ئوبرازىنىڭ يارىتىلغان - يارىتىلمىغانلىغىدا ئىپادىلىنىدۇ. رومانلاردا پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىشقا بولغان تەلەپ باشقا بارلىق ئەدەبىي ژانىرلارغا قارىغاندا، تېخىمۇ كۈچلۈك ۋە ناھايىتى قاتتىق بولىدۇ. بىر پوۋېست، بىر كىنو، بىر دىرامىدا بىردىن - بىر نەچچىگىچە خېلى مۇكەممەل يارىتىلغان پېرسوناژلار ئوبرازى بولۇش كېرەك بولسىمۇ، «كۈرەشچان يىللار» رومانىدەك مۇنداق چوڭ تېپتىكى ترىلوگىيىلەردە بىرلەپ - ئىككىلەپ ئەمەس، بەشلەپ - ئونلاپ، يىگىرمە - ئوتتۇز ھەتتا قىرىق - ئەللىكلەپ تىپىك پېرسوناژلار ئوبرازى يارىتىلغان بولۇشى كېرەك. مۇشۇنداق بولغاندىلا، ئۇ تۇرمۇشنى تېخىمۇ كەڭ ۋە چوڭقۇر قازغان، دەۋر روھىنى تېخىمۇ روشەن كۆرسىتىپ بەرگەن بەدىئىي قامۇس بولالايدۇ. بىر روماننىڭ ياخشى - يامانلىغى، كىتابخانلارنىڭ سۆيۈپ ئوقۇيدىغان - ئوقۇمايدىغانلىغى، ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن ياكى كوتالىغى، گەرچە پېرسوناژلارنىڭ سانى تەرىپىدىن بەلگىلەنمىسىمۇ، ئەمما، پېرسوناژلار مەيلى ئاز ياكى كۆپ بولسۇن ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان - يارىتىلمىغانلىغى ناھايىتى مۇھىم. بىر روماندا

مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان پېرسوناژلار قانچىكى كۆپ بولسا، ئەكس ئەتتۈرۈلگەن تۇرمۇشنىڭ كۆلىمى شۇنچە كەڭ، تولۇق بولغاننىڭ سىرتىدا، يازغۇچىنىڭ بەدىئىي ئۇستىداتلىقىمۇ شۇنچە مۇكەممەللىكىنى كۆرسىتىپ بېرەلەيدۇ. يولداش مۇھەممەت پولات رومان پېرسوناژلىرى ئۈستىدە توختالغاندا، چوقۇم نەزەر ئاغدۇرۇشقا تېگىشلىك مۇشۇنداق مۇھىم نۇقتىلارغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلمەي: «ئاپتور «كۆرەشچان يىللار» روماندا ئۆزى تەسۋىرلەۋاتقان دەۋر شارائىتىنىڭ تۈپ خۇسۇسىيەتلىرىنى خېلى ئوبدان ئىگەللەپ، ئەينى يىللار تۇرمۇشىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۇرگەن بىر گۇرۇپپا پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىپ چىققان» دەپلا قويغان ۋە ئالماس (روماننىڭ باش قەھرىمانى)، ئاسىم، ئېلىقۇل، مەخسۇتبەگ، ھىسامىدىن داموللاھ ياسىن خوجا قاتارلىق پېرسوناژلار توغرىسىدا: «ئوقۇغۇچىنى تەسىرلەندۇرگۈدەك بەدىئىي كۈچكە ئىگە»، «مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان بەدىئىي ئوبراز» دېيىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالغان. بىراق ئاپتور بۇ ئوبرازلاردىكى «بەدىئىي كۈچ» نىڭ زادى نەدە ئىكەنلىكىنى، قانداق قىلىپ «مۇۋەپپەقىيەتلىك» يارىتىلغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويالمىغان. مىسال ئۈچۈن، ئاپتورنىڭ ئىجابىي پېرسوناژلاردىن ئالماس، سەلبىي پېرسوناژلاردىن مەخسۇتبەگ ئوبرازلىرى توغرىسىدىكى تەھلىلىنىلا كۆرۈپ باقايلى: «ئالماس ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ مەخسۇتبەگكە يالىنىپ ئىشلەپ كەلگەن جاپاكەش دېخاننىڭ ئوغلى... شۇڭا ئۇنىڭ قەلبى پومىشىك، بايلارغا بولغان غەزەپ - نەپرەتكە تولغان... زەرەپشان بويىغا ئەۋەتىلگەن جەڭگەرلىك يېزا ئوقۇتقۇچىسى ئاسىمنىڭ ئىنقىلاپ ۋە ئۇنىڭ ئىستىقبالى توغرىسىدىكى پىكىر - قاراشلىرى ئالماسنىڭ ئاڭلىقلىق ۋە كۆرەشچانلىقىنىڭ ئۆسۈشىدە مۇھىم رول ئوينايدۇ... ئۇ يۈك توشۇش ۋەزىپىسى بىلەن قەشقەرگە بارغاندا، خەنزۇ ئىنقىلاپچىسى دۇڭ داشى ۋە ئىشچى قۇربانلار بىلەن تونۇشىدۇ... شۇنداق قىلىپ، ئالماس تۇراقلىق غايە، سۇنماس ئىرادىگە ئىگە ئاڭلىق ئىنقىلاپچى بولۇپ يېتىشىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن جەڭگىۋار كۆرەش قاينىمىغا كىرىپ كېتىدۇ. ئۇ ھايات يولى ئۈزۈلگەن يۈزلىگەن دېخانلارنى ئويۇشتۇرۇپ... زەرەپشاننىڭ ئازاتلىق تېڭىنى كۈتۈۋالىدۇ. ئاپتور ئالماس ئوبرازىنى كەڭ ۋە مۇرەككەپ بەدىئىي پىلاندا تەسۋىرلەپ، ئۇنىڭ ھايات پائالىيىتىنى جەمئىيەتنىڭ ھەممە ئىجتىمائىي قاتلاملىرى ۋە تەۋەمىيەتلىك ۋەقە - ھادىسىلەر بىلەن باغلاپ، ئۇنىڭ ئىدىيەۋىي خاراكتېرىنىڭ تەشكىل تېپىشىنى مۇناسىپ بەدىئىي زېمىن بىلەن تەمىنلەپ، روھىي دۇنياسىنى ھەر تەرەپلىمە چوڭقۇر ئېچىپ بېرىشكە تىرىشقان. نەتىجىدە، ئالماس ئوبرازى ئوقۇغۇچىنى تەسىرلەندۇرگىدەك بەدىئىي كۈچكە ئىگە بولالىغان».

«مەخسۇتبەگ ــ يۈز يىللاردىن بۇيان زەرەپشانلىقلارنىڭ قان - تەرى ھېساۋىغا بېيىپ كەلگەن ئەكسىيەتچى بەگلىك جەمەتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئەۋلادى. ئۇ ھېساپسىز تۇرغۇن مال - دۇنيا ئىگەللىگەن نەپسى بالا بىر فېئودال. ئازاتلىق تېڭىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇ قانخورلۇقتا تېخىمۇ غالجىرلىشىپ... ئۆز سىنىپىنىڭ ئەكسىيەتچى مەنپەئەتىنى قوغداپ قالماقچى بولىدۇ... ئۆز ھالاكىتىنىڭ مۇقەررەرلىكىنى سېزىپ يەتكەن مەخسۇتبەگ ئاخىرى بىر قىسىم غالچىلىرىنى باشلاپ، ئەكسىلئىنقىلاۋىي قوراللىق توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە تەييارلىنىدۇ. ئاپتور مەخسۇتبەگ ئوبرازىدا... زالىم مەنسەپدارلارنىڭ پەسكەشلىك، چىرىكلىك، ئاچكۆزلۈك ۋە قانخورلۇقتەك تۈپ خۇسۇسىيەتلىرىنى ئومۇملاشتۇ-

www.uygurkitap.com

رۇپ... قارام ۋە غالجىر فېئودالنىڭ تۈپ خاراكتېرىنى خېلى ئوبدان گەۋدىلەندۈرۈپ بېردۇ...»

مېنىڭچە، يۇقۇرقىلار پېرسوناژلار ئوبرازى ھەققىدىكى تەھلىل ئەمەس، بەلكى پېرسوناژلار تەرجىمھالى ۋە شۇ تەرجىمھال توغرىسىدىكى ئوبزورچىنىڭ ئىزاھاتىلا بولۇپ قالغان. چۈنكى ماقالا ئاپتورى ئالماس ۋە مەخسۇتبەگ ئوبرازلىرىنىڭ بەدىئىي قىممىتى ئۇلارنىڭ رېئال تۇرمۇش ئەمەلىيىتىدىن قانداق پىششىقلاپ ئىشلىنىپ، زادى قانچىلىك بەدىئىي يۈكسەكلىككە كۆتىرىلگەنلىكىنى، شۇ دەۋردىكى نۇرغۇنلىغان «ئالماس» ۋە «مەخسۇتبەگ» لەرنى مۇشۇ ئالماس ۋە مەخسۇتبەگلەرگە قانداق يىغىپ، جانلىق بەدىئىي ۋاستىلار بىلەن يۇغۇرۇۋەتكەنلىكى، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەينى يىللار تۇرمۇشىنى قانچىلىك ئەكس ئەتتۇرگەنلىكى ۋە دەۋر چىنلىغىنى قانداق ھەققىي تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى ئىچىدە قانچىلىك چوڭقۇر ئېچىپ بەرگەنلىكىنى ئۇلار قاتناشقان كونكرېت ۋەقەلىكلەر بىرلىكىدە كۆرسىتىپ بېرەلمىگەن.

يەنە بىر تەرەپتىن، يولداش مۇھەممەت پولات يازغۇچىنىڭ ئالماس ۋە مەخسۇتبەگ ئوبرازلىرىنى رومانىنىڭ مۇشۇ بىر قىسمىدا شارائىت يار بەرگەن دەرىجىدە نىسبەتەن قويۇق يەرلىك خۇسۇسىيەت ۋە نىسبەتەن قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە قىلالىغان-قىلالمىغانلىغى، ئۇلارنىڭ باشقا پېرسوناژلار بىلەن بولغان ئۆزگىچىلىكى ۋە ئورتاقلىقىنى روشەن كۆرسىتىپ بەرگەن-بەرمىگەنلىكىگىمۇ دىققەت قىلالمىغان. ئۇلار قاتناشقان شۇنچە كۆپ ۋەقەلىكلەر ئاپتور تەرىپىدىن تاللاپ ئىشلەش ئارقىلىق ئىشەنچىلىك تۇرمۇشقا ئايلاندۇرۇلغانمۇ-يوق؟ ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى، سۆز-ھەركىتى، تۇرمۇش پائالىيەتلىرىدىن شۇ دەۋرنى ۋە شۇ دەۋردىكى ئادەملەرنى كۆرگەندەك ياكى ئۆزىمىزنى شۇلارنىڭ زامانداشلىرىدەك ھېس قىلالايمىزمۇ-يوق؟ ماقالا ئاپتورى پېرسوناژلار ئوبرازى تەھلىلىدە ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق كونكرېت بەدىئىي ئىپادىسىدىن ئۇلارنىڭ «ئەينى يىللار تۇرمۇشىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىگى» نى گەۋدىلەندۈرگەن-گەۋدىلەندۈرمىگەنلىكىگە جاۋاپ ئىزلىمەي، يېتەرلىك پاكىتقا ئىگە بولمىغان ئومۇمىي گەپلەرنىلا قىلىپ قويغان. ئاسىم، ئېلىقۇل، ھېسامىدىن داموللا، ياسىن خوجا ئوبرازلىرى توغرىسىدىمۇ مۇشۇ تەرىقىدىلا ئىزاھات بەرگەندىن باشقا، ئۇلارنى «جىگەرلىك ئادەم»، «قەھرىلىك يىگىت»، «نەپسى بالا فېئودال» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن سۈپەتلەپ قويۇشتىن نېرىغا ئۆتەلمىگەن.

2

بىز بىرەر ئوبيېكتى (جۈملىدىن، بىرەر ئەدەبىي ئەسەر) ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزگەندە، دىيالېكتىك لوگىكىنىڭ قانۇنىيەتلىرىگە ئەمەل قىلىپ، شۇ ئوبيېكتنىڭ ئىچكى باغلىنىشلىرىدىكى قانۇنىيەتلىك زۆرۈرى نەرسىلەرنى تېپىپ چىقىش بىلەنلا قالماي، بەلكى، ئۇ ھەقتىكى تەپەككۇر ۋە پىكىرلىرىمىزنىڭ فورمال لوگىكىنىڭ ئەينىيەت قانۇنىيىتى، زىددىيەتسىز قانۇنىيىتى، ئۈچىنچىسى يوق قانۇنىيىتى ھەمدە يېتەرلىك ئاساس قانۇنىيەتلىرىگە بويسۇنۇشىنى تەلەپ قىلىمىز. فورمال لوگىكىنىڭ بۇ قانۇنىيەتلىرى بىزنىڭ ئەينى بىر ئوبيېكت توغرىسىدىكى ئۇقۇم، ھۆكۈم ۋە ئەقلىي خۇلاسىلىرىمىزنىڭ ئەينى بىر ۋاقىت، ئەينى بىر شەرت ئاستىدا باشتىن-ئاخىر ئەينەن، بىر خىل، ئىزچىل، زىددىيەتسىز ئاساسلارغا ئىگە بولۇشىنى تەلەپ

قىلدۇ. بىراق يولداش مۇھەممەت پولاتنىڭ رومانىنىڭ ئارتۇقچىلىق ۋە يېتەرسىزلىكلىرى توغرىسىدا ئوتتۇرىغا قويغان بىر قىسىم پىكىرلىرى بىر - بىرىگە زىت، قارىمۇ - قارشى ۋە يېتەرلىك ئاساسى بولمىغان پىكىرلەر بولۇپ، فورمال لوگىكىنىڭ يۇقۇرىدىكى قانۇنىيەتلىرىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ئالايلۇق، ئاپتور رومانىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن چېغىدا، بىلىنسكىنىڭ «بەدىئىي ئەسەر سۇپىتىدە رومانىنىڭ ۋەزىپىسى كۈندىلىك ھاياتتىن ۋە تارىخىي ۋەقەلەردىن پارچە، تەسادىپى نەرسىلەرنى چىقىرىپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن يادروسىغا، جانلىق ئىدىيىسىگە كىرىش، تاشقى، تارماق ۋەقەلەرنى روھ ۋە ئەقىل ماكانى قىلىشتۇر. رومان بەدىئىلىگىنىڭ دەرىجىسى ئاساسىي ئىدىيىنىڭ چوڭقۇرلىغىغا ۋە ئايرىم خۇسۇسىيەتلەردە ئۇ ئىدىيىنى تەشكىل قىلغان كۆچكە باغلىقتۇر» دىگەن سۆزىنى نەقىل كەلتۈرىدۇ: ۋە «يازغۇچى قەييۇم تۇردى ‹كۆرەشچان يىللار› رومانىدا رومان ئىجادىيىتىنىڭ بۇ تۈپ تەلىپىگە ئەمەل قىلىپ، تارىخىي ۋەقەلىكلەر بىلەن كۈندىلىك تۇرمۇشنىڭ ئادەتتىكى ھالىتى دائىرىسىدە چەكلىنىپ قالماي، ئەينى يىللار رىئاللىغىنىڭ ماھىيەتلىك تەرەپلىرىنى ئوبدان ئۆگىنىپ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى دادىل تىپىكلەشتۈرۈپ... خەلىمۇ - خىل ئىجتىمائىي زىددىيەتلەر ئىچىدىن ئومۇمى ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان تۈپ زىددىيەتنى... تىپىك قارىمۇ - قارشىلىقلارنى نۇقتىلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، زۇلمەتلىك ئۆتمۈشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى خېلى چوڭقۇر ئاچقان» دەپ مۇئەييەنلەشتۈرسە، رومانىنىڭ يېتەرسىزلىگى ئۈستىدە توختالغاندا، يەنە بىلىنسكىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ، ئەسەرنى بىر مۇنچە ئەيىپلىگەندىن كېيىن: «ئاپتور... تۇرمۇشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىگە، پېرسوناژلارنىڭ ئۆزىگە خاس ھايات بىرلىگىگە، ئۇلارنىڭ باي ۋە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىغا تازا ئىنچىكىلەپ كىرەلمىگەن. رىئال تۇرمۇشنىڭ كىتاپخانىنى قىزىقتۇرۇدىغان ئىنچىكە تەرەپلىرىنى، ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىغا ئايان بولمىغان يوشۇرۇن سىرلىرىنى تولۇق ئاچالمىغان» ۋاھاكازالار دەپ ئۆزىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئۆزى ئىنكار قىلىدۇ. ماقالا ئاپتورى باشتىلا بۇ رومانىنى بىلىنسكىنىڭ رومان ئىجادىيىتى توغرىسىدىكى شەرھىيىسىگە «ئەمەل قىلىپ» يېزىلغان، «ئومۇمى ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان تۈپ زىددىيەتنى»، «تىپىك قارىمۇ - قارشىلىقلارنى نۇقتىلىق ئەكس ئەتتۈرگەن»، «تۇرمۇشنى دادىل تىپىكلەشتۈرگەن» رومان دىگەن ئىدىغۇ؟ مۇشۇنداق بولغاندا، بۇ رومان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا ئەمەس، بەلكى دۇنيا ئەدەبىياتى تارىخىدىمۇ قالتىس مۇھىم ئورۇنغا ئىگە بولغان رومان بولۇدۇ. چۈنكى بىز دۇنيا ئەدەبىياتى تارىخىدا بىلىنسكىنىڭ رومانغا قويغان تەلىپىگە «ئەمەل قىلىپ» يېزىلغان رومانلارنى ناھايىتى ئاز ئۇچرىتىمىز. بىلىنسكىنىڭ رومانغا بولغان تەلىپىگە «ئەمەل قىلىپ» يېزىلغان بۇ رومانىنىڭ «تۇرمۇشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى ۋە يوشۇرۇن سىرلىرىنى، پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى تازا ئىنچىكىلەپ ئېچىپ بېرەلمەسلىگى» مۇمكىنمۇ؟ مۇشۇنداق نەرسىلەرنى «ئىنچىكىلەپ ئېچىپ بېرەلمىگەن» بۇ رومان يەنە نىمە ئۈچۈن بىلىنسكىنىڭ تەلىپىگە «ئەمەل قىلىپ» يېزىلغان رومان بولۇپ قالىدۇ؟ ئىككىنچىدىن، ئاپتور بىر يەردە: «يازغۇچى... ئەينى يىللار رىئاللىغىنىڭ ماھىيەتلىك تەرەپلىرىنى ئوبدان ئۆگەنگەن» دىسە، ئارقىدىنلا «يازغۇچى... تۇرمۇشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىگە چوڭقۇرلاپ كىرەلمىگەن» دەيدۇ. «ماھىيەتلىك تەرەپنى ئوبدان ئۆگىنىش» بىلەن «ماھىيەتنىڭ ئىچىگە چوڭقۇرلاپ كىرىش» دىگەن بىر گەپ

ئەمەسمۇ؟ «ماھىيەتنى ئوبدان ئۆگەنگەن» ئادەمنى «ماھىيەتنىڭ ئىچىگە چوڭقۇرلاپ كىرەلىگەن» دېگىلى بولامدۇ؟ دېمەك، ئاپتورنىڭ ئەينى بىر ئوبيېكت ئۈستىدە ئەينى بىر شارائىت، ئەينى بىر شەرت ئاستىدا قىلغان گەپلىرى پۈتۈنلەي بىر-بىرىگە زىت ۋە قارىمۇ-قارشى بولۇپ، قايسى گېپىنىڭ توغرىلىقىنى ئايرىۋالغىلى بولمايدۇ.

ئاپتورنىڭ رومانىنىڭ ئوبرازلىرى توغرىسىدىكى پىكىرلىرىدىمۇ بۇ خىل قارىمۇ-قارشىلىقلارنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. مەسىلەن، ئاپتور بىر يەردە: «يازغۇچى... ئۆزى تەسۋىرلەۋاتقان دەۋر شارائىتىنىڭ تۈپ خۇسۇسىيەتلىرىنى خېلى ئوبدان ئىگەللەپ، ئەينى يىللار تۇرمۇشىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىكلىرىنى گەۋدىلەندۈرگەن بىر گۇرۇپپا پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارىتىپ چىققان» دېسە، ئارقىدىنلا: «روماندا ئىدىيە بىلەن ئوبراز توغرا بىر تەرەپ قىلىنمىغان... پېرسوناژلارنىڭ ئۆزىگە خاس ھايات بىرلىكىنى، باي ۋە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسىنى... ئېچىپ بېرەلمىگەن» دەيدۇ. ئوبرازلارنىڭ «ئەينى يىللار تۇرمۇشىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىكلىرىنى گەۋدىلەندۈرگەنلىكى» روماندا ئىدىيە بىلەن ئوبرازنىڭ توغرا بىر تەرەپ قىلىنغانلىقى ئەمەسمىدى؟! ئاپتور بىردەم «گەۋدىلەندۈرگەن» دېسە، بىردەم «توغرا بىر تەرەپ قىلىنمىغان» دەيدۇ؛ «ئۆزىگە خاس ھايات بىرلىكى، باي، مۇرەككەپ روھىي دۇنياسى ئېچىپ بېرىلمىگەن» پېرسوناژلار قانداقمۇ «ئەينى يىللار تۇرمۇشىنىڭ ماھىيەتلىك ئالاھىدىلىكلىرىنى گەۋدىلەندۈرگەن بىر گۇرۇپپا پېرسوژلار ئوبرازى» بولالايدۇ؟ مۇشۇنداق بولغاندا، ئاپتور «كەڭ ۋە مۇرەككەپ بەدىئىي پىلاندا تەسۋىرلىگەن، پېرسوناژلارنىڭ «ھايات پائالىيىتىنى جەمئىيەتنىڭ ھەممە ئىجتىمائىي قاتلاملىرى ۋە ئەھمىيەتلىك ۋەقە، ھادىسىلەر بىلەن باغلاپ ... ئىدىيەۋى خاراكتېرنىڭ تەشكىل تېپىشىنى مۇناسىپ بەدىئىي زېمىن بىلەن تەمىنلەپ، روھىي دۇنياسىنى ھەر تەرەپلىمە چوڭقۇر ئاچقان ... ئوقۇغۇچىنى تەسىرلەندۈرگۈدەك بەدىئىي كۈچكە ئىگە» «مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان» دەپ مۇئەييەنلەشتۈرگەن ئالماس، ئاسىم، ئېلىقۇل، مەخسۇتبەگ ... قاتارلىق «بىر گۇرۇپپا» پېرسوناژلار ئوبرازى «ئۆزىگە خاس ھايات بىرلىكى بولمىغان»، «باي ۋە مۇرەككەپ روھىي دۇنياسى ئېچىپ بېرىلمىگەن» ئوبرازلار بولۇپ قالغان بولمامدۇ؟

مۇھەممەت پولات رومانىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى ئۈستىدە توختالغاندا: «يازغۇچى قەييۇم تۇردى ‹كۈرەشچان يىللار› روماندا جەنۇبىي شىنجاڭ دېھقانلىرىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلاپ دەۋرىدىكى جەڭگىۋار ھايات مۇساپىسىنى مەلۇم دەرىجىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىپ بەرگەن»، «ئۇ (يازغۇچىنى دېمەكچى) ئازاتلىقتىن بۇرۇنقى شىنجاڭ جەمئىيىتىدە مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن خىلمۇ-خىل ئىجتىمائىي زىددىيەتلەر ئىچىدىن ئومۇمىي ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان تۈپ زىددىيەتنى، يەنى دېھقانلار ئاممىسى بىلەن فېئوداللىق يەرگە ئىگىدارلىق تۈزۈمى ئوتتۇرىسىدىكى تېپىك قارىمۇ-قارشىلىقلارنى نۇقتىلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ، زۇلمەتلىك ئۆتمۈشنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى خېلى چوڭقۇر ئاچقان» دەپ مۇئەييەنلەشتۈرسە، رومانىنىڭ كەمچىلىكى ئۈستىدە توختالغاندا: «‹كۈرەشچان يىللار› رومانىنى ... تېخى جەنۇبىي شىنجاڭ دېھقانلىرىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلاپ دەۋرىدىكى تۇرمۇش ۋە كۈرەشنى جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلىگەن مۇكەممەل بەدىئىي كارتىنا، يارىتىش ۋە ئىختىرا قىلىش روھىي بىلەن تولۇپ تاشقان ئەسەر دېگىلى بولمايدۇ» دەپ ئۆزىنىڭ گېپىنى ئۆزى ئىنكار قىلىدۇ. بىر ئەسەردە «مۇكەممەل بەدىئىي كارتىنا» بولمىسا، «يارىتىش ۋە ئىختىرا قىلىش روھىي تولۇپ-تاشمىغان» بولسا،

ئۇ ئەسەر «جەنۇبىي شىنجاڭ دېخانلىرىنىڭ ... جەڭگىۋار ھايات مۇساپىسىنى مەلۇم دەرىجىدە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىپ بەرگەن» ئەسەر بولالامدۇ؟ «ئازاتلىقتىن بۇرۇنقى شىنجاڭ جەمىيىتىدە مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن ... زۇلمەتلىك ئۆتمۈشنىڭ ھەقىقى ماھىيىتىنى خېلى چوڭقۇر ئاچقان» ئەسەر يەنە نىمە ئۈچۈن «جەنۇبىي شىنجاڭ دېخانلىرىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلاپ دەۋرىدىكى تۇرمۇش ۋە كۈرىشى جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلمىگەن» ئەسەر بولۇپ قالىدۇ؟ ئاپتورنىڭ: «مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېچىپ بەرگەن» دېگىنى راستمۇ ياكى «تېخى ... شۇنداق دېگىلى بولمايدۇ» دېگىنى راستمۇ؟

بۇ يەردە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مۇنداق بىر مۇھىم مەسىلىمۇ بار. ئۇ بولسىمۇ، يولداش مۇھەممەت پولات روماندىكى ئاساسىي ئەجابىي پېرسوناژ ئېلىقۇل ئۈستىدە توختالغاندا: «ئۇنىڭ پۈتۈن ئائىلىسى مەخسۇتبەگنىڭ قانخورلىغى بىلەن توزۇپ تۈگىگەن. شۇڭا، ئېلىقۇل ئۆزىنى بەختسىز ئاتا - ئانىسىنىڭ قىساسكارى دەپ بىلىپ، مەخسۇتبەگنى ئۆلتۈرۈپ پۇخادىن چىقىش مەقسىدىدە ئىنقىلاپقا قاتنىشىدۇ ... ئاپتور ئېلىقۇل ئوبرازى ئارقىلىق ... قىساسكار دېخان ياشلىرىنىڭ شەخسى ئۆچ ئېلىش تاقەتسىزلىگىدە شەكىللەنگەن ئالاھىدە خاراكتېرىنى ئېچىپ بېرىدۇ» دەيدۇ. ئارقىدىنلا ئېلىقۇلنىڭ مەخسۇتبەگ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ئانىسى، دادىسى ۋە ئىنىسىنىڭ پاجىئەلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، بۇ «ھەرقانچە كەڭ ئويلىغاندىمۇ، كىتاپخانىنىڭ ئەقلىگە سىغمايدۇ، چۈنكى مەخسۇتبەگ غالجىر ۋە قارام فېئودال بولسىمۇ، لېكىن بىرەر ئىشقا تۇتۇنغاندا، خەلقىنىڭ رايى، ئەنئەنىۋى ئادەت ۋە ئەخلاقىي قاراشلارنىڭ بېسىمى، سىياسەت، ھاكىمىيەتنىڭ كونكرېت ئەھۋالى قاتارلىقلار بىلەن ھېساپلاشماي تۇرالمايدۇ ....» شۇڭلاشقا بۇ ۋەقەلەر «تۇرمۇش رېئاللىغىغا، پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىگىگە، ئىجتىمائىي شارائىتنىڭ ماھىيىتىگە ئۇيغۇن بولمىغان ۋەقە» دەيدۇ.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، ئاپتورنىڭ ئېلىقۇل، مەخسۇتبەگ ئوبرازلىرى توغرىسىدا ئالدىدا قىلغان گېپى بىلەن كەينىدە قىلغان گېپى بىر - بىرىگە قارىمۇ - قارشى. ئاپتور ئېلىقۇلنى بىردەم: «ئاتا - ئانىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىنقىلاپقا قاتنىشىدۇ» دىسە، بىردەم مەخسۇتبەگنىڭ ئۇنىڭ ئائىلىسىنى ئۇنچىۋالا ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىتىۋېتىشى «رېئاللىققا ئۇيغۇن ئەمەس» دەيدۇ. ئەگەر بۇ ۋەقە «رېئاللىققا ئۇيغۇن بولمىسا» ئېلىقۇلنىڭ «ئاتا - ئانىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىنقىلاپقا قاتناشقانلىغى» يالغان بولۇپ قالغان بولمامدۇ؟ ئەگەر بۇ رېئاللىق بولۇدىغان بولسا، ئاپتور يەنە نىمە ئۈچۈن بۇ ۋەقەنى «ھەر قانچە كەڭ ئويلىغاندىمۇ ئەقلىغا سىغمايدۇ» دەيدۇ؟ ئاپتورنىڭ پىكرىدىكى بۇ قارىمۇ - قارشىلىق مۇنداق بىر مەسىلىنىمۇ كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ: «مەخسۇتبەگ ... زورلۇق ۋە ئېكسپىلاتاتسىيىنى ھەممىدىن مۇقەددەس بىلىدىغان، ئۇنى قوغداش يولىدا ھېچنىمىدىن قايتمايدىغان ... پەسكەش، چىرىك، ئاچكۆز، قانخور، نەپسى بالا، قارام، فېئودال» ئىكەنۇ، يەنە نىمە ئۈچۈن ئېلىقۇلنىڭ ئائىلىسىنى ۋەيرانچىلىققا ئۇچرىتىدىغان چاغدا «پاراسەتلىك»، «ھېسسىيات ۋە بىردەملىك ئىرادە كۈچىگە بېرىلمەيدىغان»، «خەلقىنىڭ رايىغا باقىدىغان»، «ئەنئەنىۋىي ئادەت ۋە ئەخلاقىي قاراشلارغا ھۆرمەت قىلىدىغان»، ئىنسانپەرۋەر، تەقۋادار «ئۇلۇغ» زات بولۇپ قالىدۇ؟ شۇنداقلا، مەخسۇتبەگ شۇچاغدىكى «سىياسەت ۋە ھاكىمىيەتنىڭ كونكرېت ئەھۋالى بىلەن ھې-

ساپلىشىپ ئىش قىلىدىغان» ئادەم بولۇدىغان بولسا، شۇ چاغدىكى «سىياسەت ۋە ھاكىمىيەت» مەخسۇتىبەگدەك فېئوداللارنىڭ ھاكىمىيىتى بولماي، بەلكى خەلقنىڭ ھاكىمىيىتى بولۇپ قالغان، يەنى يەرلىك فېئوداللارنىڭ خەلقنىڭ ئۈستىدىن زوراۋانلىق قىلىشىغا يول قويمايدىغان، خەلقنى قوغدايدىغان، ئادىل ھاكىمىيەت بولۇپ قالغان بولامدۇ؟ ماقالا ئاپتورىنىڭ مەخسۇتىبەگنى «نەپسى بالا فېئودال» دېگىنى راستمۇ ياكى خەيرى - ئېھسانچى «تەقۋادار» دېگىنى راستمۇ؟

تەنقىدىي ماقالىلاردا ئاپتورلار بىلەن كىتاپخانلار قوبۇل قىلالمايدىغان مۇنداق بىر مۇھىم مەسىلە بار. ئۇ بولسىمۇ، قىلغان گەپنىڭ دەلىل - ئىسپاتى بولماسلىق، كىچىك ئىشنى كۆپتۈرۈپ كۆرسىتىش، پاكىتقا ھۆرمەت قىلماي، قارىسىغىلا سۆزلەشتىن ئىبارەت. يولداش مۇھەممەت پولات بۇ ماقالىسىدا: ئاپتور بەزى ۋەقەلەرنى تەشكىللەشتە «بىر قىسىم پېرسوناژلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىرىنى لايىھەلەشتە قاتمال بەدىئىي فورمىلاردىن خالىي بولالمىغان»، «بىر قىسىم پېرسوناژلار خاسلىق، ئۆزگىچىلىكتىن خالىي بولغان جانسىز پېرسوناژ بولۇپ قالغان»، «رومانىنىڭ بىر مۇنچە جايلىرى» دا، «بىر مۇنچە قوشاقلاردا ... ئوبراز ۋە ھەسسيات يوق» دېگەندەك ئابستىراكىت، نەق پاكىتى بولمىغان مەۋھۇم گەپلەرنى كۆپرەك ئىشلەتكەن. مېنىڭچە، مۇنداق ئاساسسىز گەپ قىلىش توغرا ئەمەس. مەسىلە نەدە بولىدىكەن شۇ يەرنى، بىر بولسا بىرنى، ئىككى بولسا ئىككىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىشىمىز لازىم. چۈنكى، رومانىنىڭ بىر ئابزاستىكى ۋەقەلىكمۇ، بەش - ئون بابىدىكى ۋەقەلىكلەرمۇ «بەزى ۋەقەلەر» بولۇشى؛ بىر پېرسوناژمۇ، ئون - يىگىرمە پېرسوناژمۇ «بىر قىسىم پېرسوناژلار» بولۇشى مۈمكىن. فورمال لوگىكىنىڭ يېتەرلىك ئاساسىي قانۇنىيىتى بىزگە توغرا يەكۈنگە ئېرىشىش ئۈچۈن مۇشۇنىڭغا ئوخشاش لوگىكىلىق ئىسپات ۋە رەددىيىلەرنىڭ يېتەرلىك، تولۇق ئاساسقا ئىگە بولۇشىنى، ئىسپاتسىز، ساختا بولماسلىقىنى، ئۇقۇملارنى قالايمىقان ئىشلەتمەسلىكنى تەلەپ قىلىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، يولداش مۇھەممەت پولات بۇ ماقالىسىدا «روماندا ئۆلۈم ۋە قان - ياشنىڭ بەكمۇ كۆپ تەسۋىرلەنگەنلىكى»، لېكىن ئۇنىڭ «ھاياتنىڭ ماھىيىتىنى، تۇرمۇشنىڭ تۈپ مەزمۇنىنى ئېچىپ بېرىدىغان ئاساسلىق نەرسە ئەمەس» لىكىنى، چۈنكى «ئادەمنىڭ تۈپ ماھىيىتى ياشاش ۋە قارشىلىق كۆرسىتىش» ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان. مېنىڭچە، بۇ ئەستايىدىل دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك بىر مەسىلە. چۈنكى ھەر قانداق بىر ئەدەبىي ئەسەردە تەسۋىرلىنىدىغان «ئۆلۈم ۋە قان - ياش» شۇ ئەسەردىكى تىپىك شارائىت ۋە تىپىك تۇرمۇش مۇھىتى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ. تىپىك شارائىت ۋە تىپىك تۇرمۇش مۇھىتى «ئۆلۈم ۋە قان - ياش» نى كۆپرەك تەسۋىرلەشنى زۆرۈر تاپىدىكەن كۆپرەك، ئازراق تەسۋىرلەشنى زۆرۈر تاپىدىكەن ئازراق تەسۋىرلىنىدۇ. بۇ يەردىكى مەسىلە ئۆلۈم ۋە قان - ياشنىڭ ئاز ياكى كۆپ تەسۋىرلەنگەنلىكىدە ئەمەس، بەلكى ئۇنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق «ئۆلۈم ۋە قان - ياش» نىڭ ئەھمىيىتىنى، ئىنسان قەدىر - قىممىتىنىڭ ھاياتلىقتا تۇتقان ئورنىنىڭ گۈزەل، ئالىجاناپ ياكى پەس، چۈشكۈنلۈكىنى كۆرسىتىپ بېرىش - بېرەلمەسلىكتە. ئەسەردىكى بىر پېرسوناژ ئۆلىدىكەن، ئۇنىڭ ئۆلۈمى بىرەر زور ئىشقا ئالاقىدار بولغان ئەھمىيەتلىك ئۆلۈم بولۇشى،

www.uyghurkitap.com

كىتابخانىلار ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى كۆرگەندىن كېيىن «ھەجەپ بەلەن بولدى» دەپ دىلى يايرىشى ياكى «ئەجەپ ئۆلۈپ كەتتى-ھە؟» دەپ قايغۇرۇشى كېرەك. پېرسوناژلارنىڭ مۇشۇنداق تەسۋىرلەنگەن «قان-ياشلىق» ھاياتىي «تۇرمۇشنىڭ تۈپ مەزمۇننى ئېچىپ بېرىدىغان ئاساسلىق نەرسە» بولمىسا، قانداق نەرسە «تۇرمۇشنىڭ تۈپ مەزمۇننى ئېچىپ بېرىدىغان ئاساسلىق نەرسە» بولىدۇ؟

بۇ يەردە ئايدىڭلاشتۇرۇپ ئېلىشقا تېگىشلىك بىر مەسىلە بار. ئۇ بولسىمۇ، ئاپتور ئادەمگە تەبىر بېرىپ: «ئادەمنىڭ تۈپ ماھىيىتى — ياشاش ۋە قارشىلىق كۆرسىتىشتىن ئىبارەت» دەيدۇ. بۇ، ئېيتىلىۋاتقان ئورنىدىن قارىغاندىمۇ ھاجەتسىز «تەبىر» بولغانىنىڭ ئۈستىگە، ئىلمىي گەپ بولمىغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى كۈلكىلىك تۇيۇلىدۇ. چۈنكى فورمال لوگىكا بىزگە تەبىرلەنگۈچى بىلەن تەبىرلىگۈچىنىڭ ھەجىمىنىڭ ماس بولۇشىنى، تەبىرلەنگۈچى ئوبيېكتنى ئۆزىگە ئوخشايدىغان باشقا ئوبيېكتلاردىن پەرقلەندۈرۈش ۋە ئۇنىڭ بىرلەمچى ئورۇندا تۇرىدىغان ئەڭ ماھىيەتلىك بەلگىسىنى كۆرسىتىپ بېرىش لازىملىقىنى تەلەپ قىلىدۇ. ئاپتورنىڭ مۇشۇ تەبىرىچە بولغاندا، ئادەمنىڭ تۈپ ماھىيىتى ھايۋاننىڭ ماھىيىتىدىن پەرقلەندۈرۈلمىگەن بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى ھايۋاننىڭ ماھىيىتىمۇ ئوخشاشلا «ياشاش ۋە قارشىلىق كۆرسىتىشتىن ئىبارەت» بولۇپ، ئۇنى تۇتۇمەن دېسىڭىز قاچىدۇ، چىشىغا تەگسىڭىز، مەنپەئەتىگە دەخلى-تەرۇز يەتكۈزسىڭىز كۈچىنىڭ يېتىشىچە «قارشىلىق» كۆرسىتىدۇ، ھەتتا سىزنى يەپ تاشلايدۇ. بۇمۇ ھايۋاننىڭ ئادەمگە ئوخشاشلا «ھەر قانداق چوڭ بېسىم ۋە خورلۇق شارائىت ئاستىدىمۇ ھامان ياشاش ۋە ئۆزىنى قوغداشقا» ئىنتىلىشىدۇر. بۇ يەردە ئاپتور باشقا بىر ھادىسىنى چۈشەندۈرۈمەن دەپ، ئادەم دېگەن ئۇقۇمنى كۆتىرىپ چىقىپ، ئۇنىڭغا خاتا تەبىر بېرىپ قويغان. مېنىڭچە، ئادەمنىڭ تۈپ ماھىيىتى ئۇنىڭ سۆزلىيەلەيدىغان، ئىجتىمائىي ئاڭغا ئىگە، ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنى ياسىيالايدىغان ۋە ئۇنى ئىشلىتەلەيدىغانلىقىدا. بۇ تەبىردە ئادەمنىڭ ئادەم بولمىغان باشقا ئوبيېكتلاردىن پەرقى ھەم ئادەمنىڭ ئۆزىگىلا خاس بولغان ئەمگەك قوراللىرىنى ياسىيالايدىغان ۋە ئىشلىتەلەيدىغانلىقىدىن ئىبارەت بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان ماھىيەتلىك بەلگىسى كۆرسىتىپ بېرىلگەن. ئەمدى بۇ تەبىرنى يولداش مۇھەممەت پولات كۆرسەتكەن ئورۇنغا قويساق، ھېچقانداق بىر مەسىلىگە ئالاقىدار بولمىغان، ھېچنىمىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدىغان تەبىر بولۇپ قالىدۇ.

ئاپتور پېرسوناژلار ئوبرازى توغرىسىدىكى تەھلىلىدە ئۆزى باھا بېرىۋاتقان بۇ رومانىنىڭ ئۈچ توملۇق رومان (تىرىلوگىيە) نىڭ بىرىنچى قىسمى ئىكەنلىكىنى ئېسىدىن چىقىرىپ، پېرسوناژلارنى مۇئەييەنلەشتۈرگەندىمۇ تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈش، ئىنكار قىلغاندىمۇ تولۇق ئىنكار قىلىشتىن ئىبارەت ئېغىشتىن خالىي بولالمىغان. مۇنداق قىلىش توغرا ئەمەس. چۈنكى «كۆرەشچان يىللار» تىرىلوگىيىسىنىڭ بىرىنچى قىسمىدا ئوتتۇرىغا چىققان پېرسوناژلارنىڭ ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى (ئاسىم ئەپەندىدىن باشقا) دېھقانلاردىن ئىبارەت. لېنىن: «دېھقانلارنىڭ تۇرمۇش ئادىتى، ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش، ئىگىلىك شارائىتىدىن قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ئورنى مۇنداق بولىدۇ: ئۇ، ھەم يېرىم ئەمگەكچى، ھەم يېرىم ھايانكەش. بۇ — پاكىت. پۇل ئالماشتۇرۇش يوقالمىغىچە بۇ پاكىتنى قېچىپ قۇتۇلالمايسىلەر» دەپ كۆرسەتكەن ئىدى. ئۈچ توملۇق بىر رومانىنىڭ مۇتلەق كۆپ

قىسىم پېرسوناژلىرىنى دىخان قىلىپ تاللىۋالغان يازغۇچى ئۆز پېرسوناژلىرىنىڭ «ھەم يېرىم ئەمگەكچى، ھەم يېرىم ھايانكەش» لىك ئورنىنى، شۇنداقلا، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ مۇكەممەل بىر پۈرولېتارىيات ئىنقىلاپچىسى بولۇپ يېتىشىپ چىقىش جەريانىنى ئۆز رومانىنىڭ بىرىنچى قىسمىدىلا كۆرسىتىپ قويۇشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنداق قىلىنىدىغان بولسا، بۇ رومانىنى ئۈچ توملۇق رومان قىلىپ يېزىپ چىقىشىنىڭمۇ ئەھمىيىتى بولمىغان بولۇدۇ. شۇڭلاشقا، يازغۇچىنىڭ ئۆز پېرسوناژلىرىنىڭ خاراكتېرىنى مۇكەممەل بەدىئىي خاراكتېر قىلىپ يارىتىپ چىقىشقا ناھايىتى زور ئېھتىمال قالدۇرغانلىقى ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇم. شۇنداق ئىكەن پېرسوناژلار ئوبرازى تەھلىلدە تارىخىي تەقدىرلىرىدىن خۇلاسە چىقىرىلمىغان، داۋاملىق پائالىيەتتە بولۇۋاتقان ۋە بولۇدىغان ھايات — پېرسوناژلار خاراكتېرى تىزىرىسىدا بىر تەرەپلىمىلىك «مۇكەممەللىك» نى تەرغىپ قىلىپ، ئۇنى پۈتۈنلەي مۇئەييەنلەشتۈرۈش ياكى ئىنكار قىلىش توغرا ئەمەس. ھاياتلىق تەقدىرىدىن خۇلاسە چىقىرىلغان پېرسوناژلارغا نىسبەتەن، ئۇلار ياشىغان تېپىك شارائىت ۋە تېپىك مۇھىت ئاساسىدا مۇشۇنداق تەلەپ قويۇش، ئەلۋەتتە مۇۋاپىق. ھايات پېرسوناژلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇ پېرسوناژ قاتناشقان شۇ بىر قىسىم ۋە قەلىكلەردە ئۇنىڭ خاراكتېرىنىڭ قانداق تەرەپلىرى گەۋدىلەندۈرۈلۈشى كېرەك ئىدى، يازغۇچى ئۇنى گەۋدىلەندۈرەلىگەنمۇ - يوق؟ نىملەرنى ئاشۇرۇۋەتكەن ۋە نىملەرنى تولۇق دېيەلمىگەن؟ ياكى ئارتۇق - كېمى يوق، دەل بولغانمۇ؟ بۇ تەرەپلەر ھەققىدە گەپ قىلىش، ئەلۋەتتە ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلغانلىق بولۇپ، يازغۇچى ئۈچۈنمۇ كىتابخانلار ئۈچۈنمۇ پايدىلىق. بىراق يولداش مۇھەممەت پولات مەسىلىنى مۇشۇنداق تەمكىنلىك ۋە سوغۇققانلىق بىلەن ئويلىيالمىغان.

ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، يولداش مۇھەممەت پولات بۇ ماقالىسىدا رومانغا رومان مەيدانغا چىققان تېپىك شارائىت بويىچە، رومانىنىڭ ئالاھىدە بەدىئىي قانۇنىيەتلىرىنى تۇتقا قىلغان ھالدا ئەتراپلىق، توغرا باھا بېرەلمىگەنىنىڭ سىرتىدا، فورمال لوگىكىنىڭ ئادەتتىكى قانۇنىيەتلىرىگە خىلاپ ھالدا بىر - بىرىگە زىت، بىرىنى - بىرى ئىنكار قىلىدىغان پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاپتور ۋە كىتابخانلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بىرەر پايدىلىق مەسلىھەت بېرەلمىگەن. بۇ، بىزنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى ئوبزورچىلىقىمىزدا ساقلىنىۋاتقان جىددىي مەسىلەرنىڭ بىرى. ئەدەبىيات - سەنئەت ئوبزورچىلىقى ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشى بىلەن ئادەملەرنىڭ ھىس - تۇيغۇ، قەلب دىئالېكتىكىسى چوڭقۇرلۇقلىرىغا يوشۇرۇنغان ماھىيەتلەرنى قېزىپ چىقىرىشقا قاراپ يۈزلىنىۋاتقان بىر پەيتتە، مۇشۇنداق مەسىلىلەر دەرھال تۈزۈتۈۋېلىنمايدىغان بولسا، ئىجادىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئاكتىپ رول ئوينايدىغان ئىلغار تەنقىتچىلىك ئىستىدىيىسى ۋە تەنقىتچىلىك نەزەرىيىسىنىڭ شەكىللىنىشى ناھايىتى قىيىن.

باھار غۇنچىلىرى

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ «تىيانشان پەرزەنتلىرى» ئىجادىيەت ئۇيۇشمىسى «9- دېكابىر» ئوقۇغۇچىلار ھەركىتىنى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن 1984 - يىل 12 ئاينىڭ 10 - كۈنى دېكلاماتسىيە — كۆكۈل ئېچىش يىغىنى ئۆتكۈزدى. يىغىندا 30 غا يېقىن ياش ھەۋەسكار ئۆز شېئىرلىرىنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇدى. ژورنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا دېكلاماتسىيە يىغىنىدا ئوقۇلغان شېئىرلاردىن بىر قىسمىنى تاللاپ باستۇق.

تەھرىردىن.

شېئىرلار

ئەزىز ئېلى

تاڭ ئوغلىمەن

چولپان يانار، چەكسىز سامادا،
چىراق كەبى يورۇتۇپ تۈننى.
چىللىشىدۇ خورازلار تىنماي،
بەس - بەس بىلەن ئويغىتىپ كۈننى.

سۇبھى چېغى
ئاقاردى ئۇپۇق،
تۈن پەردىسى يىرتىلدى ئەنە.
چوغ مىسالى شەرقتىن يەرگە
تال - تال نۇرلار چېچىلدى يەنە.

تاڭ قىزاردى، ئالەم لالىرەڭ،
نۇر ۋەسلىگە چۆمدى كائىنات.
باغدا بۇلبۇل ياڭراتتى ناخشا،
كۈلدى قايتا جەڭگىۋار ھايات.

تاڭ نۇرىدىن زەرباپ تون كىيدى،
يېشىل يايلاق، ئاق تاجلىق تاغلار.
چېچەك ئېچىپ رەڭدار غۇنچىلەر،
ئەجەپ كۆركەم ياساندى باغلار.

مېنىڭمۇ شۇ يېڭى تاڭ بىلەن،
گويا قايتا ئېچىلدى كۆزۈم.
تاڭ ئوغلىمەن تاڭدا تۇغۇلغان،
تاڭ ئەكسىنى چاقنىتار يۈزۈم.

خۇددى تاڭدەك غۇبارسىز قەلبىم
تاڭدەك يورۇق گۈزەلدۇر بەختىم.
ھايات ئۈزرە گويا سۇلتانمەن،
ساپ ھاۋالىق ۋەتىنىم — تەختىم.

خالاسمەنكى، ئەمدى مەڭگۈگە
بەخۇۋاش كۆڭۈل، بەخۇۋاش سۆيگۈدىن.
تەنتەكلىگىم كەتتى تۈن بىلەن،
مەن تۇغۇلدۇم بۈگۈن ئۆزگىدىن.

نادان قىزلار بولماڭ ئاۋارە،
ئاخشاملىرى دەرىزە چېكىپ.
تۈنۈگۈنكى بەخۇۋاش يىگىتنى
تاپالمايسىز
ھە بۈگۈن كېلىپ.

دىلدا پەقەت بىر بۈيۈك ئارزۇ:
پەن، قىزنىڭ ۋەسلىنى قۇچۇش.
ئەل - ۋەتەنگە شەرەپ كەلتۈرۈپ.
يۇلتۇزلاردىن - يۇلتۇزغا ئۇچۇش.

گۈل دىسەم ...

گۈل خۇمارمەن، گۈلگە ئاشىق مەن،
بۇ ئەمەس ھېچ تەئەججۇپلىك ھال.
گۈل دىگەندە يۈرىگىم گۈلخان
بولۇپ يانار،
بۇ ئەجەپ ئەھۋال ...
كېزەر دىلدا تاتلىق بىر سېزىم،
گۈلگە بولغان مېھرىم - ئەقىدەم.
مەن ھاياتنىڭ گۈلشەن بېغىدا
سەيلى قىلىپ، گۈلنى ئاربلاپ،
ئۇچۇپ يۈردۈم ئىشچان ھەرىدەك،
ئىلھامىمغا يىغىش ئۈچۈن بال.

«ماسلىشىش» ۋە «كەمتەرلىك»

شۇنداقلارمۇ بار
ھۆل چىۋىقتەك،
قايان ئەگسە شۇ يان ئېگىلەر.
ئۆزىچە
پەخىر بىلىپ بۇ خىسلىتىنى —
«ھەممە ئىشقا ماسلاشقانلىق» دەر.
ئۇنىڭغىمۇ خوش!
بۇنىڭغىمۇ خوش!
بولغانلىقىمىش بولغىنى «كەمتەر.»
مەن دەيمەنكى، بۇ «كەمتەرلىك»نى
يوتۇپ كەتسۇن يەر!

ئارزۇلايمەن يىلتىز بولۇشنى

قىلىن تۇپراق ئاستىدا،
قۇياشنىڭ نۇرىنى كۆرمەي.
شاب ھاۋانىڭ پەيزىنى سۈرمەي،
يەرنى قۇچاقلاپ ياتىدۇ يىلتىز.
شۇنداقتىمۇ،
بىخ سۈرۈپ چاتاقلاپ،
زورىيىپ بارىدۇ ئۈنسىز، تىنىمسىز.
شۇ يىلتىزسىز
دەرەخ كۆكلىمەس
ۋە چېچەكلەپ مېۋىمۇ بەرمەس،
قۇرۇپ كېتەر چوقۇم ۋاقىتسىز.
مەن ئويلايمەن:
مەنمۇ بولسام
گويا بىر يىلتىز؛
ياشناتسام ئۈممەت دەرىخىنى،
كۆكلەپ تۇرسا كېچە ۋە كۈندۈز.
بۇ دەرەخ چېچەك ئېچىپ مېۋىلەر بەرسە،
شاتلىناتتىم شۇ چاغ قانچىلىك،
مېۋىسىنى نەۋرىلەر تەرسە.

ئېمىزگە

ئابدۇقەييۇم ئىمىن

قاپىقىدىن مۆلدۈر ياغدۇرۇپ،
قويۇندەك پىقىراپ؛
كەتتىڭغۇ سەن شۇنچە چالۋاقاپ؟!
زېرىكتىڭ، تېرىكتىڭ نىمىگە،
نىمانچىلا كېتىسەن ۋاقىراپ؟
ھە، بىلدىم:
ئوغلۇڭ ئېمىزگىنى قويۇۋېتىپ چاپىناپ!
قانچىلىك ئىشتى بۇ،
ۋايساپ كەتكۈدەك شۇنچە ئاچچىقلاپ؟

ئۆزەڭنىڭ شورى،
چىشى چىققان بالىنى
ئېمىزگىدە گۆللايمەن دىدىڭ،
بىراق، ئۇ ئېمىزگەڭنى
تاشلىدى چاپىناپ!
ئەگەر،
ئېمىزگەڭگە ئالدانسا بوۋاق
قانداقمۇ ئۆسەلىسۇن ئاپىناپ؟!
سەن ئۇنىڭغا بىكاردىن-بىكار
كەتمىگىن قايناپ!

ئىككى شېئىر

ۋاھىتجان غوپۇر

بۇلۇت بولۇپ ئۈزگۈم كەلدى ئاسماندا

تۇرماقتىمەن خىيال بىلەن قىيادا،
قاراپ كۆكتە ئۈزۈپ يۈرگەن بۇلۇتقا.
گويا ئۇلار كۆز ئۈزمەستىن باقىدۇ
مېھرى چۈشكەن سەييياھ كەبى بۇ يۇرتقا.

بىر توپ بۇلۇت ئاق تون كىيگەن پەرىدەك،
ئەنە ئۇچۇپ ئاق چوققىغا مىنگەشتى.
بەجايىكى، قۇچىغىنى كەڭ ئېچىپ،
چوقا بىلەن باغاشلاشتى، لەۋلەشتى.

ئاق ھەللە ياغلىغىدا بىر توپى،
سۈرتتى ئەنە ئالتۇن قۇياش يۈزىنى.
بەلكى رەڭدار شۇ قۇياشتىن نۇر ئېلىپ،
ئالتۇن رەڭدە زىننەتلىدى ئۆزىنى.

بىردىن ئېرىپ ئۇنىڭ ماھۇق ۋۇجۇدى،
بۇ دىيارغا سەپتى ئۇنچە قەترىلەر.
كەڭ بوشلۇقتىن چۈشتى يەرگە سىڭدىلاپ،
نە قەترىكى، بەلكى خۇشبۇي ئەترىلەر.

بىردىن ياشناپ كەتتى بۇندا گۈل-گىيا،
خىيال قۇشۇم ئۇچتى شۇ ئان ئاسمانغا.
مەنمۇ بۇلۇت بولۇپ تۆكسەم شىپالىق—
يامغۇرلارنى ئانا يۇرتقا-بوستانغا.

www.uyghurkitap.com

ئانامنىڭ سۈرىتىگە قاراپ...

(قىز تىلىدىن)

قولۇمدا بىر سۈرەت، سۈرەتتە بىر قىز،
قارا كۆز، قوڭدۇز چاچ ھەمدە قەلەم قاش.
كىرپىكى بۈك ئۆسكەن بەرگى قىياقتەك،
لەۋلىرى تاڭدىكى غۇنچىگە سىرداش.
جۈپ مەڭزى قىزارغان شەپەق رەڭگىدە،
يۈزلىرى نۇرلانغان ھىلالغا ئوخشاش.

بۇ كىمنىڭ سۈرىتى، ئوخشايدۇ كىمگە؟
ئانامنىڭ سۈرىتى—دىدىم ئۆزەمگە.
ئوتتۇز يىل بۇرۇنقى غۇنچە چېغىدىن،
قەغەزدە ئەينىچە قالغان خاتىرە.
قارايمەن سۈرەتكە، قارىغانسىرى،
زېھنىمگە بىر خىيال سالىدۇ گىرە.

ئەسلىدىم ئانامنىڭ تۇرقىنى بۈگۈن،
يوق ئەسەر ياشلىقتىن، ئاھ، بۇ قانداق ھال؟
چاچلىرى ئاقارغان، كۆزلىرى نۇرسىز،
چېھرىنى قاپلىغان قورۇقلار تال ـ تال.
ئانامنى قېرىتىپ بۇ ھالغا سالغان،
ئوتتۇز يىل نەقەدەر رەھىمسىز، ئوسال؟!

خىياللار ئىلكىدە يىللاردىن رەنجىپ،
كۆزۈمدىن قەترىلەر ئاقتى تاراملاپ.
دىدىم مەن يىللارغا «ئانام ياشلىقىن،
ئېيتقىنا، كىملەرگە بەردىڭ ئوغۇرلاپ؟»
شۇ ئەسنا ئاڭلاندى مۇنداق بىر نىدا،
«ئۆزەڭ بىر ئەينەككە باققىنە قاراپ.»

بۇ نىدا بىر ئويغا مىلىڭ ئوينى قوشۇپ،
ئېپ باردى تاش ئەينەك ئالدىغا مېنى.
ئۆزەمنى ئەينەكتە بىر كۆرۈش بىلەن،
چۈشەندىم بۇ ھالنىڭ پىنھان سىرىنى.
ئەسلىدە ھەدىيە قىلغانىكەن ماڭا،
مېھرىۋان شۇ ئانام ياشلىق چېغىنى.

ئىككى شېئىر

تاھىرجان قاسىم

بوۋاق

ئانا باغرى—ئىللىق قۇچاقتا،
ئەركىلەيدۇ سەبىي بىر بوۋاق.
كۆلەر تاتلىق، كۈلكىسى ئۇنىڭ—
بۇلدۇقلىغان سۈزۈك بىر بۇلاق.

نىمە ئارزۇ سەبىي قەلبىدە،
قىلىقلىرى شۇنچىلىك ئوماق.
تىپچەكلەيدۇ تېخى تىنماستىن،
بېسىش ئۈچۈن بالدۇرراق ئاياق.

بۇدرۇق قولى تاپمايدۇ تىنىم،
غۇلىچىنى كېرىپ ھەر قايان.
ئۇچۇش ئۈچۈن تەمشەلگەن قۇشتەك،
ئىنتىلىدۇ ئالغا ھەر قاچان.

ئويلاپ قالدىم بوۋاققا قاراپ،
ئۇ يۈرۈدۇ ھازىر ئۆمىلەپ.
سۆزلەلمىگەچ بىچارە، بەزەن
يىلىنىدۇ يىغلاپ، تەمتىرەپ...

كۆزلىرىدە چاقنار تەلپۈنۈش،
كۈلۈپ ئوماق، قارايدۇ يىراق.

ئۇچۇش ئۈچۈن تەمشەلگەن قۇش ئۇ،
تەمترەشلەر ئەمەستۇر ئۇزاق...

بۈركۈت ناخشىسى

كۆكنى يىرىپ ئۇچقان قىران بۈركۈتمەن،
مۇجەسسەمدۇر كۈچ - قۇدرىتىم قاناتتا.
ئۈممەت تۈرى يانار بىر جۈپ كۆزۈمدىن،
زوقۇم كېلىپ تۇرانە ھۆر ھاياتتا.

تۇغۇلدۇممەن خان تەڭرىنىڭ باغرىدا،
بۈيۈك تاغلار مېنىڭ ئانا ماكانىم.
بەرگەچكە ئۇ ماڭا پۈتمەس جاسارەت،
پەخىرلىكمەن، يوقتۇر ھەسرەت پىغانىم.

ئارمانلىرىم قۇياش كەبى پارلايدۇ،
چەللاپ تاڭنى ئويغىتىمەن ھەر سەھەر.
يوللىرىمنى توسالماس ھېچ مۇشكىلات،
مەن ئۆرلەيمەن ھامان كۆككە قېقىپ پەر.

ئاداشمايمەن نىشانەمدىن تۇندىمۇ،
يول كۆرسىتەر ماڭا غايەم - ئۈممىدىم.

مەردانىمەن مەغرۇر قانات قاقىمەن،
ئويغاق ھەر چاغ يالقۇنجىغان يۈرىكىم.

مۇقەددەستۇر مېنىڭ ئۈچۈن ئۆمۈرلۈك،
ئانا ماكان — قارلىق تاغلار، قىيالار.
ئويغىتىدۇ قەلبىمدە چوڭ مۇھەببەت،
چەكسىز ئورمان، قۇملۇق دالا، دەريالار...

قانات قېقىپ خان تەڭرىنىڭ ئۈستىدە،
ئۇچسام ھېچبىر توختىمايدۇ پەرۋازىم.
دەھشەت سېلىپ ھۇقۇشلارنىڭ جىسمىغا،
جاراڭلايدۇ ھەر چاغ ياڭراق ئاۋازىم.

×

كۆكنى يىرىپ ئۇچقان قىران بۈركۈتمەن،
مۇجەسسەمدۇر كۈچ - قۇدرىتىم قاناتتا.
مەن ئامراقمەن قۇياش كەبى پارلىغان،
گۈللەپ - ياشناپ تۇرغان گۈزەل ھاياتتا.

ئىككى شېئىر

ھاجى مۇھەممەت

تاڭ سۆيگۈسى

ھەر سەھەردە نۇر ئىچىمەن قانغىچە،
كۆمۈش تاغلار چوققىسىنى جام قىلىپ.
ئالتۇن قۇياش ساقى بولۇپ نۇر سۇنار،
پاك دىلىمنى جامالىغا رام قىلىپ.

چۈنكى تاڭغا ئاشىق مېنىڭ يۈرىكىم،
تۇغۇلغانچقا تاڭ نۇرىغا چۆمۈلۈپ.
شۇ تاڭ بىلەن باشلىنىدۇ ھاياتىم،
ئۆتەر يەنە تاڭ نۇرىغا كۆمۈلۈپ.

دەيمەن شۇندا: «سۆيىسەم تاڭنىڭ لېۋىگە،
باقسام ئۇنىڭ نۇر چەشمىلىك كۆزىگە.
قىلىپ داستان قەلبىمدىكى سۆيگۈمنى
يازسام دەيمەن تاڭنىڭ ئاپپاق يۈزىگە.

بولغاچقا مەن ئاشۇ تاڭنىڭ ئاشىقى،
تاڭ بىلەن تەڭ يېڭى ھايات باشلايمەن.
ئارزۇلىرىم ئاچار تاڭدا گۈل - چېچەك،
شۇ ئارزۇدا ئالغا قەدەم تاشلايمەن.

ئۈزۈم

ئانا يەرنى باغاشلىدى سۆيدى ھەم،
ئىللىق باھار ئېتەك يېيىپ جاھانغا.
شۇ چاغ يۇمران بىخ چىقارغان تاللارنى
ئالدۇق قاتار كەتكەن بىدىش ـ باراڭغا.

ئۈزۈم تېلى قۇچاقلىدى باراڭنى،
كۆنلەر ئۆتۈپ يېشىل لىچەك يېپىندى.
ئەگمەچكە قۇياش ۋە ئاي بەس ـ بەستە،
غۇژمەك ـ غۇژمەك مەرۋايىتلار يېتىلدى.

ئېسىلدى ئۇ تال بويىنغا غۇچچىدە،
تال ياپراقتا يۆگەپ ئۇنى ئېمىتتى.
ئانا يەر ۋە قۇياش ئاڭا كۈچ بېرىپ،
ۋۇجۇدىغا شىرىن ھەسەل تېمىتتى.

ئايىغا باقماي، كۆنگە باقماي نىمىشقا،
يەرگە باقار ھەرچاغ ئۈزۈم دانىسى؟
خىيال سۇردۇم ھەيران بولۇپ بۇ ئىشقا،
يا ئەمەسمۇ تال ئۇلارنىڭ ئانىسى؟

چۈشەندۇردى ماڭا تالنىڭ نوتىسى:
«تۇرساقمۇ كۆك باغرىدا بىز ئەرشتە،
يىلتىزىمىز سېرىق تۇپراق باغرىدا
تۇپراق شۇڭا بىزگە ئانا — پەرىشتە.»

مەنمۇ بىر تال، ئەمەسمەن ھىچ يۆگىمەچ،
يۈرىگىمدە ئانا ۋەتەن سۆيگۈسى.
سەييارىنى سەيلى قىلىپ يۈرسەممۇ،
نەپەسلىرىم ئانا يەرنىڭ كۆيىچى ى.

«قوچاقنىڭ ئانىسى» غا

غالىپ راخمان

ئەنە
باراڭ تېگىدە
قوچاقنى بالام، دەپ
يۈرۈدۇ ئويناپ
ئۆزىمۇ قوچاقچىلىك سەبىي قىز بالا.
ئانىلىق مېھرىدە سىلاپ ماڭلىيىنى
باغرىغا باسىدۇ
باغرىم، قوزام دەپ
بۇدرۇق مەڭزىگە
سۆيۈپ ـ سۆيۈپ قانماس زادىلا.

ئويلايمەن:
تېخى گۆدەك سەن بۈگۈن،
بەلكى بىر قوچاقسەن ئاناڭ باغرىدا.
بۈگۈنغۇ قوچاقتا كۆيۈسەن شۇنچە
كىم بىلسۇن،
بولامسەن ماھىر بىر باغۋەن
ۋە ياكى تىز پۈكۈپ قالارسەنمۇ
ئاڭلا —
ئانىلىق قەرزىڭ ئالدىدا؟!

ساڭا ھەمدەم بولاي شۇندا

رىسالەت شېرىپ

بىلىم ئوكيانىغا چۆككىن، بولۇپ ھەمدەم ئۆزەي شۇندا،
ئۈنىڭدىن ئۈنچە ـ مارجان سۈز، سېنى دىلدىن سۆيەي شۇندا.

www.uyghurkitap.com

ئىجات بېغىدا تەر تۆكسەڭ قىلىپ پەرۋىش چىمەنزارنى،
بۇنىڭدىن ئېپتىخار ئەيلەپ ئۈرۈپ خەندان كۈلەي شۇندا.

چاچار بولساڭ ئىلىم-پەندىن ۋەتەن قوينىغا نۇر-گۆھەر،
بولۇپ ھەمرا ساڭا مەنمۇ يېڭىمنى راست تۇرەي شۇندا.

ۋەتەننىڭ باغرىدا گەر پەن-بىلىمدىن باغ بىنا قىلساڭ،
شۇ باغ ئىچرە گويا مەندۇ بولۇپ بىر گۈل ئۈنەي شۇندا.

ئىلىم-پەندە شەرەپتىن گۈل تاقاپ كەلسەڭ خوشال يايراپ،
بۇ شاتلىق پەيزىنى مەنمۇ سېنىڭ بىرلە سۈرەي شۇندا.

ئەجدات ۋە ئەۋلات

غالىپجان مۇھەممەت

چىلان رەڭ تۇپراققا مىلىنىپ ئۆستۇق،
ئالدۇق بىز ئۇنىڭدىن ئوزۇق ۋە قۇۋۋەت.
ئەجداتلار تەر تۆكۈپ ئۆتكەن بۇ تۇپراق.
قوزغىتار دىللاردا مەڭگۇ مۇھەببەت.

ئۇلارنىڭ ئەجرىدىن بۇ ئانا تۇپراق
بولغاندۇر بىر گۈزەل جەننەت — گۈلىستان.
شۇڭلاشقا دىللاردا روھى ئۇلارنىڭ
پارلايدۇ قۇياشتەك زاماندىن-زامان.

ئەجداتلار ئەسىرلىك مېھنەت-ئەجرىدىن
قالدۇردى بىزلەرگە بىر يېڭى دۇنيا.
ئۇلارنىڭ تۆھپىسى بىز ئۈچۈن مىراس،
ئۇ پۈتمەس مەرىپەت كانىدۇر گويا.

ئۇلۇغدۇر ئەجداتلار تۆھپىسى بىزگە،
ۋە لېكىن قىلمايلى بىز ئۇنى دەستەك.
بۇلارمۇ كۈپايە قىلماي ئىختىرا
بىز ئۇلار نامىنى يادلاپلا ئۆتسەك ؟!

بۇ دۇنيا بىز بىلەن بولمايدۇ تامام،
قولىغا ئالىدۇ كەلگۈسى ئەۋلات.
قالمىسا بىزدىن ھېچ مىراس ۋە تۆھپە،
ئەمەسمۇ ئەۋلاتلار ئالدىدا ئۇيات!

ئەۋلاتلار ئەسلىگەن چېغىدا بىزنى،
ھاياجان ئىلكىدە بولسۇن دىلى شات.
قالدۇرۇپ ئۆتەيلى بىزمۇ ئۇلارغا،
ئۇنتۇلماس تۆھپە ۋە ئىجات-كەشپىيات.

ئه‌بى

تېيىرجان ئېلىيوپ

ئادىل هەم دادىل ۋەزىر

پادىشا جەمەتىدىن بولغان بىر بەگ بار ئىدى. ئۇ پارىخورلۇققا قاتتىق بېرىلىپ، ھەر يىلى ئۆزىگە تېگىشلىك مۇئاشتىن نەچچە ئون ھەسسە ئوشۇق پۇل-ۋەج يىغاتتى ۋە خاتا ھۆكۈم چىقىرىپ، گۇناسىز پۇخراغا بەك ئازاپ سالاتتى. بەزىلەر پادىشاغا شىكايەتنامە يازغان بولسىمۇ، بەگ دائىم ئۆزىدىن قىممەتلىك سوغات ئېلىپ تۇرىدىغان باش ۋەزىرگە يۆلىنىپ، ئۆز ئەيىۋىنى ياپاتتى ۋە شىكايەتچىلەرنىڭ ئەدىۋىنى بېرەتتى.

پارىخورنىڭ نەپسى بىر ھاڭ، تەكتى يوق،
غەزنىمۇ چۈشسە ئۇنىڭغا، چۆكتى-يوق.
پارىخوردىن كۈتمىگىل ئادىل نەزەر،
نەپسى قويمايدۇ ئادالەتتىن ئەسەر.

پادىشانىڭ ئەخمەت ئاتلىق ئادەتتىكى بىر ۋەزىرى بار ئىدى. بىر كۈنى ئۇ بۇ يۇرتقا كېلىپ، پۇخرالارنىڭ ئاھ زارىنى قېتىقىنىپ ئاڭلاپ، بەگنىڭ چېكىدىن ئاشقان قىلمىشلىرىنى ئېنىقلاپ، ئۇنى مەنسەپتىن قالدۇرۇپ، زىندانغا سالدى-دە، ئاندىن ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش ھەققىدە پادىشاغا تەكلىپ سۇندى.

باش ۋەزىر بۇ ئىشتىن ئالدىن خەۋەر تېپىپ تەشۋىشلەندى ۋە ئەخمەتنى ئۆزى ئۇچۇن كۈشەندە، ئاپەت دەپ بىلىپ، يالغان دەلىل ئويدۇرۇپ چىقىپ، ئۇنى پادىشاغا چاقتى:

— ئۇلۇغ شاھىم، — دىدى ئۇ پادىشانىڭ ئۆزى كۆرسەتكەن دەلىللەرگە ئىشىنىۋاتقان قىياپىتىنى كۆرۈپ، — ۋەزىر ئەخمەتنىڭ شاھ جەمەتىگە ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن خاتا ھالدا بۇنداق ئېغىر جازا بېرىش قارارىدا مۇدھىش بىر خىرىس بار. مېنىڭ سادىق يۇرتىمى ۋەزىر ئەخمەتتىن شاھقا يەتكۈسى خەتەردىن ئەنسىرىمەكتە. شۇڭا ئۇنىڭ قارارىنى رەت قىلىش بىلەنلا قالماي، بەلكى ئۇنىڭ ئۆزىگە قاتتىق جازا بېرىلمىسە، شاھىمىزنىڭ ئابرويى-سەلتەنەتى شىپاسىز زەخمەتكە ئۇچرايدۇ.

باش ۋەزىرنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، پادىشانىڭ غەزىۋى ئۆرلەپ، مىرشاپلارغا:

— دەرھال ۋەزىر ئەخمەتنى باغلاپ ئالدىمغا ئېلىپ كېلىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

گەرچە ئادىل بولسىمۇ شاھ، ئەمما ھوشيار بولمىسا،
ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىپ ئالمىغى مۇشكۇل-قىيىن.
پايلىماي كەلگەن غەزەپ قوغلايدۇ ئادەم ئەقلىنى،
شۇندا كىم قىلسا ھۆكۈم، بارماقنى چىشلەيدۇ كېيىن.

پەرمان بويىچە ۋەزىر ئەخمەت باغلاپ كېلىندى. پادىشا ئۇنىڭغا جازا ھۆكۈم قىلىش ئالدىدا:

— ھەي، ئەتىۋارنى بىلمەيدىغان يۈزسىز، بۇ ئىشتا مېنىڭ يۈزۈمنىمۇ قىلمىدىڭمۇ؟!— دەپ دوق قىلدى.

— ئۇلۇغ شاھىم،— دېدى ئەخمەت ۋەزىر ۋە بەگنىڭ قىلمىشىغا دائىر مۇھىم دەلىل-ئىسپاتنى قىسقىچە بايان قىلىپ،— مەن كىمنىڭ يۈزى چوڭ بولسا، شۇنىڭ رايىغا بېقىشقا مەجبۇرمەن، ئەلۋەتتە. بۇ ئىشتىمۇ ھەقىقەتنىڭ يۈزى چوڭ كەلدى. ۋەزىر ھەقىقەت ئالدىدا يەرگە قاراپ قالسا، پادىشانىڭ يۈزىگە قانداق قارىيالىسۇن؟!

ئۇنىڭ بۇ سۆزى پادىشاغا قاتتىق تەسىر قىلدى. ئېنىق دەلىل-ئىسپاتلار ئالدىدا ئەخمەت ۋەزىرنىڭ قارارىنىڭ توغرىلىقىغا قايىل بولدى-دە، ئۇنى باغلاقتىن يەشتۈرۈپ، بېشى يەرگە چۈشۈپ كەتكەن باش ۋەزىرنى باغلاتقۇزدى ۋە مۇنداق دېدى:

— ھەي ۋەزىر ئەخمەت! ھەقىقەت سېنى ئاقلىغان يەردە، مېنىڭ ساڭا جازا بېرىشكە ھەققىم يوق. بەلكى مېنى ئادىل ھەم دادىللىقىڭ بىلەن تەسىرلەندۈرۈپ، ھەقىقەت ئالدىدا گۇناكار بولۇپ جازالىنىشتىن ساقلىغانلىقىڭ ئۈچۈن ساڭا مۇكاپات بېرىشىم كېرەك. جازا ھەقىقەت ئالدىدا يەرگە قاراشتىن ھەزەر قىلمايدىغان، ساختا ئىناۋەت ۋە نەپسى مەستانىسى بولغان شۇم نىيەتلەرگە تېگىشلىك!

گەرچە تۇققان مېھرى ئۈستۈن بولسىمۇ،
تەڭلىشەلمەيدۇ ھەقىقەت بەستىگە.
چۈشۈدۇ موللاق ئېتىپ، تۇققاننى دەپ،
دەسسىسە كىمكى ھەقىقەت ئۈستىگە.

*

شان-شەرەپتىن تاج كىيگەي بەزىلەر
نەپسىدىن، شەخسى ئىناۋەتتىن كېچىپ؛
بەزىلەر قالغۇسى نەپرەت ئاستىدا
نەپسى-ئابروي دەپ ھەقىقەتتىن كېچىپ.

*

زەخمىلەنسەڭمۇ ھەقىقەت يولىدا،
تاتۇغى ھەر قانچە گۈلدىنمۇ ئىسىل.
شۇندا ئاققان تامچە قاننىڭ مېۋىسى،
تاغ بىلەن تەڭ مول ھوسۇلدىنمۇ ئىسىل.

غەيۋەتخورلۇق — شەرمەندە كېسەل

بۇرۇن بىر تىككۈچى ئۇستام بار ئىدى. ماھارىتىنىڭ قالتىسلىقى ئۈچۈن «تىككەلمەيدىغان نەرسىسى يوق، تەڭداشسىز ھۈنەرۋەن» دەپ نام ئالغان ئىدى. بىراق ئۇنىڭ خوتۇنى بەكمۇ غەيۋەتچى ئىدى. ئۇ كىيىم تىكتۈرگىلى كەلگەن خېرىدارلار ھەققىدىمۇ ھەر خىل غەيۋەتلەرنى قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە، دوستلار ئارا مۇناسىۋىتىگە سوغاقچىلىق سالاتتى، يوغان ماجرالارغىمۇ سەۋەپ بولاتتى. ئۇنىڭ كاساپىتىدىن ئۇستامنىڭ خېرىدار-

چۆپقەتلىرى ئازىيىشقا باشلىدى. ئۆزىنىڭ گۈلدەك ھۈنىرىنىڭ كاسات بولۇۋاتقانلىقىدىن ئازاپلانغان ئۇستام غەيۋەت قىلماسلىق ھەققىدە خوتۇنىغا قانچە نەسىھەت قىلسىمۇ، ئاقتۇرالمىدى، ئاخىرى خۇداغىمۇ نالە قىلدى:

ئەي خۇدا، نىچۈن ياراتقان بولغىيدىڭ غەيۋەتچىنى،
ياكى دۇنيادا سىنىڭ ئۆچ — ئىنتىقامىڭ بارمىدى؟
بىر غېرىپنى جۆپ قىلىپ قويدۇڭ ئەجەپ غەيۋەتچىگە،
يا ئۇ ئالدىڭدا كەچۈرگۈسىز جىنايەتكارمىدى؟

بىراق، بۇنداق نالە-زار بىلەنمۇ ئەھۋال ئۆزگەرمىدى. ئۇنىڭ ھۈنەردە تاپقان ياخشى نامى خوتۇنىنىڭ غەيۋەتخورلىغى ۋە بۇ خوتۇنىنىڭ يامان خۇيىنى ئۆزگەرتەلمىگەن ئاجىزلىغى بىلەن بۇلغىنىپ تۇردى. بەزىلەر ئۇستامنى زاڭلىق قىلىپ: «ئۆزلىرى ھەر قانداق نەرسىنى تىكەلەيدىلا، بىراق خوتۇنلىرىنىڭ ئاغزى ھەممىشە يىرتىق پېتى تۇرۇدىكىنا» دەپ، ئېچىشقان يېرىگە تۇز سېپەتتى. شۇڭا ئۇ ئىچ-ئىچىدىن ئۆرتىنىپ ئاھ ئۇرۇدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى بايقىغان خوتۇنى:
— نىمانداق تولا ئاھ ئۇرۇدىلا؟ گۈلدەك ھۈنەرلىرى بار، دۇنيادا سىلى تىكەلمەيدىغان نەرسە يوق، يەنە نىمە كەم سىلىگە؟ — دىۋىدى.
— كەم يېرىم خېلىلا بار ئىكەن، — دىدى ئۇستام، — بولۇپمۇ ئەڭ مۇھىم بىر نەرسىنى تىكەلمەيدىكەنمەن. شۇڭا بازىرىم كاسات، كۆڭلۈم غەش.
— ۋىيەي، سىلى تىكەلمەيدىغان نىمە ئۇ؟
— غەيۋەتچىنىڭ ئاغزى...

*

غەيۋەتچى ئارا بۇزۇدۇ،
ئۆزىگە ئورا قازىدۇ.

*

بەكمۇ رەسۋا نەس كېسەل غەيۋەت دىگەن،
ھەم ۋابا غەيۋەتچى تارقاتقان پاراڭ.
بۇ ۋابا تارقارمىدى تىل بولمىسا،
ياخشىدۇر غەيۋەتچىدىن تىلسىز ساراڭ.
تۇرسا غەيۋەتچى بىلەن بىر ئۆيدە كىم،
دەردىنى تارتماس ئىدى ئۇ بولسا پاڭ.

*

بىر مەدداھنىڭ مۇنداق بىر رۇبائىنى ئوقۇغانلىغى ئېسىمگە كەلدى:
خۇدا ئالدىدا تەڭ ئەمەس جىمى بەندە،
بىرى ئەلا، بىرى رەسۋايۇ-شەرمەندە.
خۇدا شەرمەندە قىلماقچى ئىكەن كىمنى،
قىلۇر شۇ بەندىگە غەيۋەتنى بەخشەندە.

كۆڭلى ئالىنىڭ قازىنى تۆشۈك

بىر ھۈنەرۋەننىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىدى. ئوتتۇرانچى ۋە كەنجى ئوغلى خۇددى ئۆزىدەك ئۇستا ھۈنەرۋەن بولۇپ چىقتى. بىراق، تۇنجى ئوغلى ئەركە ئۆسكەچكە، ھۈنەرمۇ ئۆگەنمەي، ئاقنانچى، ئويۇنچى بولۇپ قالدى. ئاتىسى ۋە ئىككى ئىنىسىنىڭ مول تاپاۋىتىگە

www.uyghurkitap.com

يۆلىنىپ، بەگزادە، بايۋەچچىلەر بىلەن ئۇلپەتلىشىپ، ئەيشى-ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتتى.
ئاتىسى ئۇنىڭ كېيىنكى كۈنىنى ئويلاپ تېخىمۇ چوڭقۇر تەشۋىشكە پاتتى ۋە بىر دانىشمەنىنىڭ مۇنۇ سۆزىنى ئەسلەپ، ئۆزىنىمۇ قاتتىق ئەيىپلىدى.

ئەركە ئۆستۈرگەن بالاڭدىن كۈتمىگىن خەيرۇ-ۋاپا،
چۈن ۋاپانىڭ يولىنى ئۇزگەن ئەمەسمۇ تەربىيەڭ.
ياخشى خۇلقىن ئەتىۋارلا، ئىللىتىن سۆك ۋاقتىدا،
كەلتۈرەر قارغىشتىن ئارتۇق دەرت ئورۇنسىز مەدھىيەڭ.

ئاتا بولغۇچى ئاقنانچى ئوغلىنىڭ خۇلقىنى تۈزىتەلمەي، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئالەمدىن ئۆتتى. شۇندىن كېيىن ئاقنانچى بەتخۇيغا تېخىمۇ بوپ بەردى، نەپسى يەنىمۇ قۇتراپ، ئائىلىنىڭ پۈتۈن تەئەللۇقاتىغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئىككى ئىنىسىنى مىراستىن مەھرۇم قىلىشىنىش كويىغا چۈشتى-دە، ئۇلپەتلىرىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن قازىنىڭ ئالدىغا باردى.

پاكىز سۇسىز يۇيۇلماس بەدەن،
ھالال تەرسىز يۇيۇلماس كۆڭۈل.
ئاقنانچىنىڭ يۈرىگى قارا،
تەر تۆكۈشنى قىلمىغاچ قوبۇل.

قازى ئەشەددى پارىخور ھەم بۇ ئەيىۋدىن سۆز ئاچقۇچىلارغا جازاسى تەييار ئاداۋەتخور ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ بۇ خۇيىنى بىلگەن ئاقنانچى داۋاگەر دەسلەپتە قازىغا نۇرغۇن پارا بەردى، ئاندىن: «مېنىڭ ئىككى قېرىندىشىم ئۆزلىرىنى پارىخور دەپ ئىغۋا تارقىتىپ، شەرىئەتنى قارىلاۋاتىدۇ» دەپ، قازىنىڭ قەھرۇ-غەزىۋىنى ئۆرلەتتى.

ئەيىۋى بار ئادەم گەپتىن قورقۇدۇ،
ئوغرى تاك-تاكتىن.

*

دەپتىكەن: «ئادەمنىڭ قەيەرى
ئاغرىسا، جېنىمۇ شۇ يەردە.»
نىمىشقا ئۇ «ۋايجان» دىمىسۇن،
كىم باسسا شۇ يەرنى ئەگەردە.

نەتىجىدە قولى گۈل ئىككى ئىنىسى قازىنىڭ ھۆكمى بىلەن «شەرىئەتنى ھاقارەتلىگەن مەردۇتلار» قاتارىدا زىندانغا تاشلاندى، مىراسقا ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقىدىنمۇمەھرۇم قىلىندى.

ئاقنانچى ئوغۇل ئەيشى ئىشرەتتە مەست-مۇستەغرەق بولۇپ، بىر نەچچە يىل ئىچىدە ئىلكىدىكى بار ۋەسلىنى قۇرۇتۇپ قويدى، ئۇلپەتلىرىمۇ ئۇنىڭدىن تويدى. ئاقنانچى تەس كۈنگە قالدى. نامراتلىق ۋە خار-زارلىقتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى تاپالماي: «كاشكى ئىككى ئىنىم بولغان بولسا، ھۈنەردە تاپقان تاپاۋىتىدىن مېنىمۇ نەسىۋىسىز قويماس ئىدى. ھېلىمۇ بولسىمۇ ئۆزەمنى ھامى قىلىپ كۆرسىتىپ، ئۇلارنى زىنداندىن چىقىرىۋېلىشنىڭ ئامالىنى قىلاي دەپ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئىككى ئىنىسىنىڭ گۇناھىنى تىلىدى. قازى ئۇنىڭغا بىر تاغارنى كۆرسىتىپ: «مۇشۇ تاغارنى قۇرۇق پېتى ئۆرە تۇرغۇزالىساڭ، ئىنىلىرىڭنى بوشىتاي» دەپ جاۋاپ بەردى. ئاقنانچى ھەر قانچە قىلىپمۇ قۇرۇق تاغارنى ئۆرە قىلالمىدى-دە، قازىنىڭ جاۋابىنىڭ مەنىسىگە چۈشىنىپ، بۇرۇن بەرگەن پارىلىرىغا ئىچى ئاغرىپ، ئۆزىنى تۇتالماي: «سىلىدە ئىنساپ يوق ئىكەن، ئادالەتلىرىنى ئايىدىلا» دىگەن ئىدى، قازى كۈلۈپ كەتتى ۋە «ئىنساپنى ئاۋال ئۆزەڭدىن سورا، ئەگەر ئادالەت سورىساڭ، ئىككى ئىنىڭنىڭ ئورنىدا

زىنداندا سەن يېتىشلىك كېرەك» دىدى. بۇ گەپتىن داۋاگەر ئاقىنانچى چوچۇپ كەتتى، سوغاق تەر ئىچىدە ئىچ - ئىچىدىن قان يىغلىدى.

ئادالەت ئالدىدا لىللا ئاقىدۇ،
جاھالەت ئالدىدا تىللا ئاقىدۇ.

*

تاش ساناپ، ساناقچى مەن دىمە،
باردۇر قۇم سانىغۇچ ساناقچى.
ھەي ئوغرى، سوقۇمەن مەن دىمە،
سېنىمۇ سوقىدۇ قاراقچى.

سوپى بولۇۋالغان ئادەم

مەلۇم يىمەك - ئىچمەك دۇكىنىدا ئىشلەيدىغان ساۋۇتنى كىشىلەر «ساۋۇت ساختىا» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇنىڭ مۇئاشىمۇ چاغلىق، ئائىلىسىدە ئالتە جان ئۇنىڭغا قاراشلىق. لېكىن بىر قانچە يىل ئىچىدە ئالايتەنلا تۆۋلىنىپ: «ئىچى ھوزۇر، تېشى پۇزۇر»لار قاتارىغا كىرىپ قالدى. بۇنىڭغا ھەيران بولغان كىشىلەر: «ساۋۇتنىڭ ئالىدىغان پۇلى شۇنچە كۆپلۈكمىدۇ، نىمە كارامىتى باردۇ ئۇنىڭ؟» دەپ پىچىرلاشقاندا، كىمدۇ بىرسى مۇنداق دىدى:

— مەن يېقىندا يېزىغا بېرىپ، سايىت دىگەن بىر شىپاۋدۇيجاڭ توغرىلىق توقۇلغان مۇنداق بىر قوشاقنى ئاڭلىدىم:

ئۇمىغا دائىم ۋاقچە كېلىدۇ،
سولنى ھەممىدىن كىچىك ئالىدۇ.
باشقىلىرىمىز ياداپ كېتىگىلىك،
سايىت نىمىشقا قوساق سالىدۇ؟

بۇنى ئاڭلىغانلار كۈلۈپ كېتىشتى، بۇ كۈلكىدە «ساۋۇت ساختىغىمۇ بۇ قوشاق ماس كەلگۈدەك» دىگەن مەنىمۇ بار ئىدى.

بارا - بارا ساۋۇتنىڭ قاقتى - سوقتى قىلىدىغانلىغى توغرىلىق گەپ - سۆز ئەدىگىلى تۇرۇۋىدى، بىردىنلا شەھەرنى «جاڭ - جۇڭ» ساداسى باشقا كىيىپ، جەمىيەتتە قالايمىقانچىلىق باشلىنىپ كەتتى. «بازار چاققانىڭ» دىگەننى پۇختا ئۇققۇغان ساۋۇت بىلىگىگە قىزىل بەلگە تاقاپ، پايپاسلاپ، بىر تەشكىلاتنىڭ خېلى ئەتىۋارلىق ئادىمىگە ئايلىنىۋالدى - دە، ئۆزىنىڭ ئۇستىدىن «غەيۋەت قىلغانلار» نىڭ ئۆپكىسىنى ئىچىدىن قاقتىلى تۇردى. بۇلۇڭ - پۇشقاقتا ئۇنىڭغا «ئۇششۇق» دىگەن يېڭى لەقەم قويۇلۇپ، بۇنداق بىر قوشاقمۇ ئوقۇلۇپ يۈردى:

ساختىنىڭ قولىغا سىم قامچا چۈشتى،
كەينىگە تۆت يالاقچى - غالچا چۈشتى.
خالايىق، نىمە ئامال، توۋا دەيلى،
ئۇششۇقلارنىڭ ئوشۇغى ئالچۇ چۈشتى.

خەيرىيەت، خەلقنى بىزار قىلغان قالايمىقانچىلىق بېسىقىپ، ۋەزىيەت ئوڭشىلىشقا باشلىۋىدى، ساۋۇتقا ئوخشاشلارغا تاپا - تەنە نەشتىرى سانچىلغىلى تۇردى، ئالدىغا بىر پېشكەللىكنىڭ ھومىيىپ كېلىۋاتقانلىغىنى سەزگەن ساۋۇت بىردىنلا ئاجايىپ مۇلايىم قىياپەتكە كىرىۋالدى، يېڭى رەھبەرلىكنىڭ ئالدىدا يىغلاپ، ئۆزىنىڭ «قايمۇققان» لىغىنى

www.uyghurkitap.com

لەنەتلەپ، خىزمەتداشلىرىدىن ئەپۇ سورايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەن بىللە، ناماز ئوقۇيدىغان، ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراقتىن قالمايدىغان، ئۆزىمۇ نەزىر بېرىش، مۆلۈت ئوقۇتۇش، مېچىت ياساش ئۈچۈن پۇل ئىئانە قىلىشقا ئوخشاش «ساۋاپلىق» ئىشلارنى قولدىن بەرمەيدىغان بولدى. بۇنى كۆرگەن بەزىلەر: «ساۋۇت ھىدايەت يولىنى تېپىپتۇ، خۇدا ئىنساپ بەرسىلا، ھەرقانداق ئازغۇن بەندىمۇ ئوڭشىلىدۇ» دېيىشتى. لېكىن بەزىلەر بولسا: «ئوغرى قېرىسا سوپى بولۇدۇ، دىگەن مۇشۇ. ئەمدى ساۋۇت دىيانەت پەردىسىنىڭ كەينىدە نىمە ئويۇن ئوينايدىكىن» دەپ مەنىلىك كۈلۈشتى.

ساۋۇت سوپى بولۇپ، بىرىنچى قېتىم كەلگەن رامزان ئېيىدا، 12 ياشلىق ئوغلى مەكتەپتىن قايتىشىدا گازىر چېقىپ ماڭغان ئىكەن، كۈتمىگەن يەردىن ساۋۇت پەيدا بولۇپ، ئېتىلىپ بارغان پېتى ئوغلىنىڭ ئاغزى - بۇرنىنى قان قىلىۋەتتى - دە، «ھاي - ھاي» دىگۈچىلەرگە جاۋابەن:

— قارىمامدىغان، بۇ ھارامىلىقنىڭ روزا تۇتمىغىنىنى! — دەپ قايناپ كەتتى. شۇ يەردە جەم بولۇپ قالغانلاردىن بىرسى:

— بۇغۇ جايىدا جازا بوپتۇ، — دىدى، بىراق مۇئەللىم قاسىم كەسكىن تەلەپپۇزدا:

— بۇنداق جازانى قوللاشقا بولمايدۇ! — دىۋىدى، ھىچكىم رەددىيە بېرىشكە پېتىنالمىدى.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ساۋۇت ئوغلىنى يەنە ئۇرۇپتۇ. بالا يىغلىغانچە كوچىغا قېچىپ چىققان ئىكەن، بىرقانچىمىزغا يولۇقۇپ قالدى. ئارىمىزدىكى قاسىم ئەپەندى بالىنى توختىتىپ:

— نىمە بولدۇڭ، نىمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ باش - كۆزىنى سىلاپ، ئەھۋالىنى سورىغان ئىدى، بالا ئىچ - ئىچىدىن ئۆرتىنىپ، ئاخىرى تەسلىكتە زۇۋانغا كەلدى:

— دادام جامائەتنى بۇگۈن كەچكە ئىپتاغا چىللىغان ئىدى ... بايا مېنى ماگازىنغا باشلاپ بېرىپ، مال ساتقۇچىدىن بىر قانچە بولاق شاكالاتنى پۇكەي ئۈستىگە ئالدۇرۇپ ... قالايمىقان چىلىقتا ... ئۈچ بولاقنى تىقىشتۇرۇپ ... ماڭا تەڭلەپ : «قوينۇڭغا تىقىپ، ئۇدۇل ئۆيگە ئاپارغىن» دىگەن ئىدى ... مەن ئۇنداق قىلىشقا پېتىنالماي، ئۆزەمنى سۇر بېسىپ ... ئاخىرى قېچىپ چىقىپ كەتتىم. شۇ گۇنايىم ئۈچۈن دادام مېنى: «كارغا يارىماس ئۆلۈمتۈك» دەپ ئۇرۇپ كەتتى، — دەپ يەنە ئىسەدەپ يىغلىۋەتتى.

ئاڭلىغانلارنىڭ ھەممىسى ساۋۇتقا غەزەپ ئىزھار قىلىشتى. قاسىم ئەپەندى:

— ئەمدى ساۋۇتنىڭ چاۋىسى چىتقا يېيىلماي قالمايدۇ، — دىگەن ئىدى، ئۇنىڭ بۇ سۆزى شۇ كۈنىلا ئۆزىنىڭ ھەقىقەتنى كۆرسەتتى، ئىپتاغا چاقىرىلغانلارنىڭ تەڭدىن تولىسى بارماپتۇ. ساۋۇتنىڭ شۇندىن كېيىن يەنە قانچىلىك رەسۋا بولغانلىقىنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

دىياكار پەرىشتە تۇسىگە كىرىپ،
يوشۇرماق بولۇدۇ شەيتانلىقىنى.
تۈلكىنىڭ قۇيرۇق شىپاڭلىتىشى،
كۆرسىتەر پەقەتلا تادانلىقىنى.

*

مەيلى بۇلاپ ئالسۇن ۋە ياكى ئالداپ،
ئىش قىلىپ يۇلۇشتۇر ئاچكۆزنىڭ كەسپى.
بەزىدە تىغ تۇتۇپ بولار قاراقچى،
بەزىدە دەرۋىشتەك سېرىيدۇ تەسۋى.

*

ئاخىرى ھاڭغا چۈشەر كۆڭلى ئەگرىلەر،
چۈنكى يولى مەنزىلگە توغرا باقمىغان.
«ئىلىندۇ تادان تۈلكە تۇەشۇقتىن»
دىگەن تەمسىل - ماقال بىكار چىقمىغان.

ئاتالغۇلار ئىزاھلىق لۇغىتى

خەلق ئېغىز ئىجادى — خەلق ئاممىسى ياراتقان ئاغزاكى بەدىئىي ئەدەبىيات. ئۇ، فولكلور دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ماكسىم گوركى: «سۆز سەنئىتىنىڭ باشلىنىشى فولكلور» دېگەن ئىدى. خەلق ئېغىز ئىجادى يېزىق ۋە يازما ئەدەبىيات مەيدانغا كېلىشتىن كۆپ زامانلار ئىلگىرى مەيدانغا كەلگەن. ئۇ، كىشىلەرنىڭ ھايات تەجرىبىلىرىنى، كۆرەشلىرىنى پوئېتىك ئۇسۇلدا ئىپادىلەيدۇ.

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ژانىرلىرى رەڭگا-رەڭدۇر. قوشاق، چۆچەك، داستان، لەتىپە ۋە باشقىلار خەلق ئېغىز ئىجادىنىڭ كەڭ تارقالغان ژانىرلىرى ھېساپلىنىدۇ. بۇنداق ئەسەرلەر دەسلەپ بىر كىشى تەرىپىدىن ئىجات قىلىنىدۇ، كېيىنچە ئۇنى باشقىلار بەلگىلىك ئەجرە سىڭدۈرۈپ، تولۇقلاپ، تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈدۇ. نەتىجىدە، بۇ خىل ئەسەرلەرنى ياراتقان كىشىنىڭ نامى ئۇنتۇلۇپ، ئەسەر خەلقنىڭ ئىجادى مىراسىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. خەلق ئىجات قىلغان ئەسەرلەرنىڭ ئىچىدە ئەسلى ئاپتورنىڭ نامى بىلەن ساقلىنىپ قالغانلىرىمۇ بولىدۇ.

خەلقچىللىق — قەدىمقى ئەدەبىيات مىراسلىرىنى ۋە ئەدەبىي مىراسلاردىكى دېموكراتىك مېغىز بىلەن فېئوداللىق شاكالنى پەرقلەندۈرۈشتە قوللىنىلىدىغان مۇھىم بىر پرىنسىپ.

خەلقچىللىق دېگەن بۇ ئۇقۇمنى 19-ئەسىرنىڭ 30-يىللىرىدىن باشلاپ روسىيىنىڭ ئۇلۇغ دېموكراتلىرىدىن بولغان بېلىنسكى، دوبرولىيۇبوپلار ئوتتۇرىغا قويغان ئىدى. ئۇلار ئەدەبىياتنىڭ خەلقچىللىقى ھۆكۈمران سىنىپلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن تەنقىت قىلىشتا، خەلقنىڭ ئىدىيە، ھېسسىيات، ئارزۇ ۋە مەنپەئەتىنى ئەكس ئەتتۈرۈشتە، رېئال تۇرمۇشنى ھەققى ۋە چوڭقۇر تەسۋىرلەشتە ئىپادىلىنىدۇ، دەپ كۆرسىتىپ ئۆتكەن ئىدى. ئۇلار ئەدەبىياتنىڭ خەلقچىللىقىنى چار روسىيىنىڭ مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقىنى پاش قىلىش ۋە خەلقنىڭ ئازاتلىق كۆرەشلىرى بىلەن شۇنداقلا، ئەدەبىياتتىكى تەنقىدىي رېئالىزىم بىلەن بىرلەشتۈرگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ چار روسىيە شارائىتىدا ئوتتۇرىغا قويغان خەلقچىللىق دېگەن ئۇقۇمى ئىنسانپەرۋەرلىكنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئىلغار رول ئوينىغان ئىدى.

كېيىن لېنىن ئۆزىنىڭ ھەرقايسى مىللەت مەدەنىيىتىدە بىر-بىرىگە ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل مەدەنىيەتنىڭ بولىدىغانلىقىنى، پرولېتارىيات ئەدەبىياتىنىڭ مىليونلىغان، ئون مىليونلىغان ئەمگەكچى خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى لازىملىقىنى كۆرسىتىپ كېلىپ، ئەدەبىياتتىكى خەلقچىللىق مەسىلىسىنى ئالاھىدە تىلغا ئالغان ۋە خەلقچىللىق نەزەرىيىسىگە تەنقىدىي ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى راۋاجلاندۇرۇپ، ماركسىزملىق ئەدەبىيات نەزەرىيىسى ئىچىگە كىرگۈزگەن.

خەلقچىللىق — ئىلغار يازغۇچىلار ۋە ئەسەرلەردە بولىدىغان بىر خىل ئاساسلىق خۇسۇسىيەت. ئەدەبىيات تارىخىدا ياللانما ئەدىپلەر ھۆكۈمرانلارنىڭ تەلەپلىرىنى ئىپادىلىگەن بولسا، ئىلغار يازغۇچىلار خەلقنىڭ ھېسسىيات ۋە تەلەپ-ئارزۇلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. ئۇلارنىڭ

ئەسەرلىرىدە خەلقنىڭ يۈرەك ساداسى نامايەن قىلىنغان. جۇڭگو ۋە چەتئەل ئەدەبىيات تارىخىدىن مەلۇمكى، ئېكسپىلاتاتور سىنىپلاردىن كېلىپ چىققان بىر قىسىم يازغۇچىلارمۇ ئۆز ئەسەرلىرىدە ئوخشىمىغان دەرىجىدە جەمئىيەتتىكى قاراڭغۇلۇقنى ئېچىپ تاشلاپ، خەلقنىڭ دەرت-ئەلەمىنى تەسۋىرلەپ، خەلقنىڭ ئارزۇ-غايىسىنى ئىپادىلىگەن. بۇ خىلدىكى يازغۇچى، شائىرلارنى خەلقچىللىق ئىدىيىسىگە ئىگە يازغۇچى، شائىرلار دەپ مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ. مەسىلەن: چۈي يۈەن، دۇفۇ، يۈسۈپ خاس ھاجىپ ۋە لۇشۈن قاتارلىق مەشھۇر ئەدىپلەر مۇئەييەن خەلقچىللىق ئىدىيىسىگە ئىگە ئۇلۇغ ئەدىپلەر ھېساپلىنىدۇ.

خەمسە: (ئەرەپچە، خەمسە، بەش، بەشلىك سۆزىدىن) — بەش مۇستەقىل داستاننى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەسەر. خەمسە يېزىشقا ئەزەربەيجان شائىرى نىزامى (1141 — 1203) ئاساس سالغان. ئۇنىڭ تۈرلۈك دەۋرلەردە يېزىلغان بەش داستانى («مەھزانۇل ئەسرار»، «خىسراۋ ۋە شىرىن»، «لەيلى ۋە مەجنۇن»، «ھەپت پەيكەر» ۋە «ئىسكەندەرنامە») بىر كىتاپ قىلىنىپ، «پەنج گەنج» («بەش غەزنە») نامىنى ئالغان ئىدى. بۇ بەش داستان «خەمسە» نامى بىلەن شۆھرەت قازاندى. شەرق خەلقلىرى ئەدەبىياتىدا خەمسە يارىتىش ئەنئەنىگە ئايلانغان. نىزامىدىن كېيىن خەمسىچىلىكتە ھىندىستانلىق شائىر خىسراۋ دەھلىۋى (1252 — 1325)، تاجىك شائىرى ئابدۇراخمان جامى (1414 — 1492) ۋە ئۇيغۇر كلاسسىك شائىرى ناۋايى (1441 — 1501) ناھايىتى كاتتا مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن. ناۋايىنىڭ «خەمسە» سى «ھەيرەتۇل ئەبرار» (ياخشى كىشىلەرنىڭ ھەيرەتلىنىشى)، «پەرھات ۋە شىرىن»، «لەيلى ۋە مەجنۇن»، «سەبئەئى سەييار» (يەتتە سەييارە) ۋە «سەددى ئىسكەندەر» داستانلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

خەمسە يېزىش ئېپىك سۆز سەنئىتى راۋاجىدا ناھايىتى ئەھمىيەتلىك بىر باسقۇچ ھېساپلىنىدۇ.

خاراكتېر: (گرېكچە. chaakter خۇسۇسىيەت سۆزىدىن) — ئادەملەردە خىلمۇ-خىل ئىجتىمائىي مۇھىت ۋە تەربىيە تۈپەيلىدىن شەكىللەنگەن تۈرلۈكچە مىجەز-خۇلۇق ۋە پسىخولوگىك خۇسۇسىيەتلەر.

كىشىلەرنىڭ مىجەز خۇلقى ۋە خۇسۇسىيەتلىرى ئۇلارنى ئوراپ تۇرغان ئىجتىمائىي مۇھىت، ئائىلە ھەم مەكتەپ تەربىيىسىدە شەكىللىنىدۇ، ئۆزگىرىدۇ ۋە تەرەققىي قىلىدۇ. بەدىئىي ئەسەردە ئىندىۋىدۇئال خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن گەۋدىلەندۈرۈلگەن، مۇكەممەل، ئېنىق تەسۋىرلەنگەن پېرسوناژ ئوبرازى خاراكتېر دېيىلىدۇ.

خاراكتېرىستىكا: (گرېكچە، charakter سۆزىدىن) — مەلۇم ھادىسە، كىشى ياكى نەرسىگە خاس خۇسۇسىيەت ۋە سۈپەتلەرنى بەلگىلەش، ئېنىقلاش. يازغۇچى ئەسەردىكى قاتناشقۇچىلارنىڭ كېلىپ چىقىشى، پائالىيىتى، خۇلق-مىجەزى، ئەقىل-ئىدرىكى، قابىلىيىتى، ئىنتىلىشى، تاشقى قىياپىتى ۋە باشقىلار ھەققىدە مەلۇمات بەرسە، يەنى قەھرىمانلارنىڭ خۇلق-مىجەزىنى ئۇلارنىڭ ئىش-ھەرىكىتى ۋە ئىچكى ھېسسىيات تەسۋىرى ئارقىلىق ئېچىپ بەرسە، بۇنى ئاپتور خاراكتېرىستىكىسى دەيمىز. بەدىئىي ئەسەردە پېرسوناژلارغا تىل خاراكتېرىستىكىسىمۇ بېرىلىدۇ.

www.uyghurkitap.com

دىۋان: (ئەرەبچە. ديوان ـ توپلام سۆزىدىن) ــ بىرەر شائىر شېئىرلىرىنىڭ قاپىيە ياكى رادىپلىرىغا مۇۋاپىق ئېلىپبە تەرتىۋى بىلەن تىزۇلگەن توپلام. «دىۋان» غا كىرگەن شېئىرلار ژانىرلىرىغا قاراپ ئايرىلىدۇ. «دىۋان» غا كىرىش سۆز يېزىلغان بولۇدۇ. مەسىلەن: ئۇلۇغ شائىر ئەلىشىر ناۋايىنىڭ تۆت توپلامدىن ئىبارەت «خازائىنول مەئانى» (مەنىلەر غەزنىسى) دىگەن ئەسىرى مەشھۇر دىۋان ھىساپلىنىدۇ. دىۋانىنىڭ ئېلىپبە تەرتىۋى بىلەن تىزۇلگەنلىگى كىتاپخانلارنىڭ ئىزلىگەن ژانىردىكى شېئىرنى چاپسان تېپىۋېلىشىغا ياردەم بېرىدۇ. ھازىرمۇ كىلاسسىكلارنىڭ ئەسەرلىرىنى (دىۋانلىرىنى) نەشرگە تەييارلىغاندا شۇ تەرتىپتە جايلاشتۇرۇلغانلىغىنى كۆرگىلى بولۇدۇ.

دىۋان سۆزى ئىلگىرى باشقا مەنىلەردە: دۆلەتنىڭ كىرىم ـ چىقىملىرى يېزىلىدىغان دەپتەر، دۆلەت كىرىم ـ چىقىم ئىشلىرى ــ دەپتەرلىرىنىڭ باشلىغى (ۋەزىر) ۋە دۆلەت مەھكىمىسى مەنىلىرىدىمۇ قوللىنىلغان.

دىراما: (گىرىكچە. drama ــ ھەركەت سۆزىدىن) ــ بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ ئاساسىي تۈرلىرىدىن بىرى. دىرامىدا پۈتۈن ھىكايە ياكى ۋەقەلىك تامامەن پېرسوناژلارنىڭ سۆز ـ ھەركەتلىرى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. پۈتۈن ھەركەت، مەنزىرە ۋە پېرسوناژلارنى رومان، پوۋېست، ھىكايە ۋە ئوچېركلارغا ئوخشاش ئەركىن تەسۋىرلىگىلى بولمايدۇ، چۈنكى ئۇ سەھنىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. لېرىك ئەسەرلەردە قەھرىمانىنىڭ ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى، ھىس ـ تۇيغۇلىرىنى بايان قىلىشقا بولۇدۇ. دىراماتىك ئەسەرلەردە بولسا، ئاپتور دىراما قەھرىمانىنىڭ لېرىك ھىس ـ تۇيغۇلىرىنى تاماشىبىنلارغا پەقەت ئاشۇ قەھرىماننىڭ كونكرېت سۆز ـ ھەركىتى ئارقىلىقلا كۆرسىتىدۇ.

دىراما ــ تىراگېدىيە، دىراما، كومېدىيە ۋە كىچىك پيېسسىيە قاتارلىق تۈرلەرگە بۆلىنىدۇ.

دىراماتۇرگ: دىراما ئاپتورى ياكى سەھنە ئەسىرى يازغۇچىسى.

دىراماتۇرگىيە: يازغۇچىلارنىڭ دىراما شەكلىدە يازغان ئەسەرلىرىنىڭ يىغىندىسى. خەلق ياكى تارىخىي دەۋرگە خاس دىراماتىك ئەسەرلەرمۇ دىراماتۇرگىيە دەپ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇيغۇر دىراماتۇرگىيەسى. 40 ـ يىللار دىراماتورگىيەسى، قازاق دىراماتۇرگىيەسى دىگەندەك.

دۇنياۋى ئەدەبىيات: دىنىي ـ مىستىك ئەدەبىياتقا قارشى مەيداندا تۇرۇپ، ھاياتقا مۇھەببەت بىلەن قاراپ، دۇنيا نازۇ ـ نېمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشقا، ياشاشقا چاقىرغۇچى، ئىنسان ۋە ھايات ئىشقىنى كۈيلىگۈچى ئەدەبىيات. بۇ ئەدەبىيات ئېلىمىز ئەدەبىيات تارىخىدا ناھايىتى ئۇزۇن بىر جەريانى ئىگەللەيدۇ. چۈي يۈەن زامانىدىن باشلىغاندا، بىر نەچچە مىڭ يىللىق تارىخىي بار. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا ئەڭ گۈللەنگەن دەۋر 10 ـ، 11 ـ ئەسىرلەر بولۇپ، «قۇتادغۇ بىلىك» ۋە «تۈركى تىللار دىۋانى» ئەسەرلىرى دۇنياۋى ئەدەبىيات مۇنبىرىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن مەيدانغا چىققان ئەھمەد يۈگنەكى، ئەلىشىر ناۋايى، لۇتپى قاتارلىق ئىلغار ئەدەبىيات ئۇستازلىرى ئەدەبىي ھاياتقا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتتى. بۇ سەنئەت ئۇستازلىرى ياشىغان دەۋر ئەدەبىياتى مۇھىم ھاياتىي مەسىلىلەرنى تىما قىلىپ، ئۆز دەۋرىنىڭ ئىلغار ئىجتىمائى ـ سىياسى، پەلسەپىۋى ۋە ئەخلاقىي ـ تەلىمى قاراشلىرىنى كۈيلىگەن ئىدى. دۇنياۋىي ئەدەبىياتنىڭ «گۈل ۋە نورۇز» ، «خەزائىنول مەئانى» ، «خەمسە» قاتارلىق نامايەندىلىرى ھەممىگە مەلۇم.

www.uyghurkitap.com

رادىف: شېئىر مىسرالىرىدا قاپىيىدىن كېيىن تەكرارلىنىپ كېلىدىغان بىر خىلدىكى سۆزلەر:

سۆز گۈلشەنىنىڭ بۇلبۇلى گويىاسى ناۋايى،
مەنە سەدەپنىڭ دۇرى يەكتاسى ناۋايى.

رادىف خۇددى قاپىيىگە ئوخشاش مىسرالاردىكى سۆزلەرنىڭ ئاھاڭدارلىغى ۋە ئېستېتىك تەسىرچانلىغىنى كۈچەيتىدۇ. ئۇ قاپىيەدىن كېيىن تەكرارلىنىپ كېلىدىغان بىر سۆز ياكى سۆز بىرىكمىسىدىن ئىبارەت بولۇدۇ:

خىرامىڭ چاغى يولداش ئۆلسام ئەردى
سۈكۈنات ۋاقتى قولداش ئۆلسام ئەردى ①

(ناۋايى)

بۇ مىسرالاردا ئاستىغا سىزىلغان سۆزلەر رادىفتۇر.

رېئالىزم: (لاتىنچە. Realis ۋاقىئى نەرسىلەر سۆزىدىن) — ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىدىكى ئاساسىي مېتوتلاردىن بىرى. ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئىككى ئاساسىي ئىجادىي مىتودى بار: بىرى، رېئالىزم؛ يەنە بىرى رومانتىزىم. ۋ. گ. بېلىنسكى «رۇس پوۋېستلىرى ۋە گوگول پوۋېستلىرى توغرىسىدا» دىگەن ماقالىسىدا رومانتىزىم ۋە رېئالىزم ئىجادىي مىتودلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ، شېئىرىيەتنى «غايىۋى ۋە رېئالىستىك شېئىرىيەت» كە ئاجراتقان ئىدى.

رېئالىزىمنىڭ باش پىرىنسىپى تۇرمۇشنى راستچىللىق بىلەن تەسۋىرلەش، ھاياتى ھەقىقىتىنى توغرا يارىتىشتۇر. «رېئالىزم، — دىگەن ئىدى ف. ئېنگېلس، — تەپسىلاتلارنىڭ توغرا بولۇشىدىن سىرت تىپىك خاراكتىرلارنى تىپىك شارائىتلاردا ھەققانىي تەسۋىرلەشنى كۆزدە تۇتىدۇ». دىمەك، تىپىكلىك رېئالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ نېگىزىدۇر. تىپىك خاراكتىرلارنى تىپىك شارائىتتا تەسۋىرلەش ھايات ھەقىقىتى ۋە ئۇنىڭ قانۇنىيىتىنى توغرىراق ۋە يارقىنراق يارىتىش ۋە مۇجەسسەملەشتۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئوبرازلار تىپىكلەشتۈرلمىسە، ئەسەر مۇكەممەل رېئالىستىك ئەسەر دەرىجىسىگە كۆتىرىلەلمەيدۇ. ف. ئېنگېلس م. گىراكنېسنىڭ «شەھەر قىزى» ھىكايىسى مۇناسىۋىتى بىلەن ئاپتورغا يازغان خېتىدە ھىكايىنىڭ ئىجابىي تەرەپلىرىنى كۆرسىتىش بىلەن بىللە، ئۇنىڭدا پۈرولېتار قىزىنىڭ خاراكتىرى تىپىك شارائىتتا كۆرسىتىپ بېرىلمىگىنىنى، ئىشچى قىزنىڭ خاراكتىرى پۈرولېتارىياتنىڭ سىنىپىي كۈرىشى يالقۇنلىرىدا تاۋلانمىغانلىغىنى، پۈرولېتارىيات پاسسىپ ئامما سۈپىتىدە تەسۋىرلەنگەنلىگىنى تەنقىتلەپ، شۇ سەۋەپتىن ئەسەر يېتەرلىك دەرىجىدە رېئالىستىك بولۇپ چىقمىغانلىغىنى تەكىتلەپ كۆرسەتكەن ئىدى.

رېئالىست سەنئەتكار ھاياتنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋە خاراكتىرلىك ۋەقە - ھادىسىلىرىنى تەسۋىرلەش ئوبېكتى قىلىدۇ ۋە ھايات پاكىتلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن توپلايدۇ، ئۇلارنى بەدىئىي ئومۇملاشتۇرۇدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىندىۋىدۇئاللاشتۇرۇلغان تىپىك ئوبرازلارنى يارىتىدۇ. رېئالىزم ھاياتنى ئۇسخىكەشلەرچە تەسۋىرلەيدىغان ناتۇرالىزمدىن پەرق قىلىدۇلا ئەمەس، بەلكى ناتۇرالىزمغا تامامەن قارىمۇ - قارشىدۇر.

رىسالە: (ئەرەپچە، كىتاپچە، مەكتۇپ)، — بۇنداق كىتاپچە (بىراشيۇرا) لار تىماتىكا جە-

① «شېرىنىنىڭ پەرھاتقا خېتى» دىن.

ھەتتىن خىلمۇ-خىل بولۇشى مۇمكىن. قەدىمقى كىلاسسىك يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرى رىسالە دىگەن سۆز بىلەن قوشۇلۇپ نەشر قىلىنغان. مەسىلەن: ئەلىشىر ناۋايىنىڭ «رىسالەئى مۇفرادات» دىگەن كىتاۋى. فارابىنىڭمۇ بىر قانچە ئەسەرلىرى رىسالە نامىدا ئاتالغان.

رىتىم: (گىرىكچە. rhythmos — ۋەزنىداش، ئاھاڭداش سۆزىدىن) — شېئىرىي نۇتۇقتىكى بىر خىل مىقداردىكى سۆز بۆلەكلىرىنىڭ ئىزچىل ۋە بىر ئۆلچەمدە تەكرارلىنىپ كېلىشى.

بارماق ۋەزنىدىكى شېئىردا رىتىم مىسرالاردىكى بوغۇملارنىڭ بىر تەقلىتتە تەكرارلىنىشىدىن، تۇراق، قاپىيە ۋە رادىفلاردىن ھاسىل بولۇدۇ.

ئارۇز ۋەزنىدىكى شېئىردا رىتىم ئاھاڭدارلىق بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئۇ، ئۇزۇن ۋە قىسقا بوغۇملارنىڭ قانۇنىيەتلىك تەكرارلىنىشىدىن ھاسىل بولۇدۇ. بۇنىڭدا ئوچۇق ۋە يېپىق بوغۇملارنىڭ ماسلىشىشى مۇھىم ئورۇن تۇتۇدۇ.

مۇنبەر ئەدەبىياتى دەپ ئاتىلىدىغان ئەركىن (چاچما) شېئىردا، ھەر بىر قۇردىكى سۆزلەرنىڭ مەزمۇنغا مۇۋاپىق ئىنتۇناتسىيە بىلەن ئېيتىلىشىدىن رىتىم — ئاھاڭ پەيدا بولۇدۇ. شېئىرنىڭ غايىۋى يۆنۈلۈشىگە قاراپ، سۆزلىنىش ئاھاڭىدىن، لىرىك ۋە دىراماتىك ئاھاڭدىن ئۈستۈنلۈك بىلەن پايدىلىنىدۇ. چىكىت، پەش قاتارلىق تىنىش بەلگىلىرىگە قاراپ ئاز-تولا توختاپ ئوقۇلۇدۇ. يەنى، لىرىك تىنىش-پائۇزىلارغا ئېتىۋار بېرىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر سۆز چوڭقۇر مەنا ۋە جەلىپ قىلىش كۈچىگە ئىگە بولۇدۇ. بۇ جەھەتتىن «سولغا مارش» (ماياكوۋسكى)، «سالام، تارىمدىن» (م. سادىقوۋ) شېئىرلىرىنى ئەسلەپ ئۆتۈش كۇپايە.

رىتورىكا: (گىرىكچە. rhetor — نۇتۇق سۆزىدىن) ئۆتمۈشتە نۇتۇق سۆزلەش سەنئىتى توغرىسىدىكى مەخسۇس پەن «رىتورىكا» (ئىلمىي كالام) دەپ ئاتالغان. ئۇ زامانىسىنىڭ ناتىقلىرى ۋە خاتىپلىرى (خۇتبە ئوقۇغۇچىلىرى) شۇ ئىلىم ۋە تەجرىبە تۇپەيلىدىن چىرايلىق ۋە تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلەش سەنئىتىگە ئىگە بولغان.

بىزنىڭ زامانىمىزدا مۇنداق خۇتبە ناتىقلىرى ئەمەس، بەلكى خەلقنى تەربىيىلەيدىغان ناتىقلار قەدىرلىنىدۇ. بۇ ئۇقۇم كۆچمە مەنىدە رىتورىك نۇتۇق دەپ ئاتىلىدۇ. شېئىرى نۇتۇقلاردا «رىتورىك مۇراجىئەت» (خىتاپ) ۋە «رىتورىك سوئال» دەپ قوللىنىلىدۇ.

رىتورىك مۇراجىئەت: بىرەر سۆزلىگەندە ياكى ماقالا-ئەسەر يازغاندا چوقۇم بىر ئوبيېكتىمىز بولۇدۇ. ئاڭلىغۇچى بىلەن كىتاپخان سۆز ياكى ئەسىرىمىزنىڭ ئوبيېكتى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. شۇڭا، سۆزىمىز ئاڭلىغۇچىغا، ماقالا-ئەسىرىمىز كىتاپخانغا قارىتىلغان بولۇدۇ. ئاپتور ياكى ناتىق ناھايىتى ھاياجانلانغانلىقى ئۈچۈن، ئاڭلىغۇچى ياكى كىتاپخاندىن ئىبارەت ئوبيېكتى بىلەن ئەمەس، بەلكى بىۋاستە ھالدا ئۆز ئەسىرىدىكى پېرسوناژ ياكى نەرسىلەرنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىدۇ ياكى ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلىدۇ. بۇ خىل ئۇسۇل ئىستىلىستىكىدا «رىتورىك مۇراجىئەت» دىيىلىدۇ. مەسىلەن:

«يىللار، ھەيدەڭنى تۇتۇپ قاقاھلاپ كۈلمە،
ئالدىڭدا قىزىرىشتىن ئارتۇق كۆرۈمەن ئۆلۈمنى.
قېرىتىمەن دەپ، ئارتۇقچە كۆڭۈل بۆلمە،
ئاخىرقى جەڭگە ئاتاپ قويارمەن ئوغلۇمنى!»

www.uyghurkitap.com

لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ «يىللارغا جاۋاپ» دېگەن بۇ شېئىردىكى مىسرالاردا شائىر كىتاپ-خانلارغا ئەمەس، يىللارغا خىتاپ قىلىۋاتىدۇ.

- رىتورىك مۇراجىئەت ئادەمگە خىتاپ ۋە نەرسىلەرگە خىتاپ دەپ ئىككىگە بۆلىنىدۇ.

رىتورىك سوئال: ئىستىلىستىك ئۇسۇللاردىن بىرى بولۇپ، پوئېتىك نۇتۇقتا ئىپادىلەنگەن پىكىرنى سوراق شەكلىدە تەستىقلاشتىن ئىبارەت. رىتورىك سوئال ئىنتونانسىيىنى كۈچەيتىش-كۈچى ۋاستە بولۇپمۇ خىزمەت قىلىدۇ:

«سېنىڭ جانىڭ، مېنىڭ جانىم
بىر جان ئەمەسمۇ؟
سېنىڭ ئۈچۈن، مېنىڭ جانىم
قۇربان ئەمەسمۇ»

(«ئۇيغۇر خەلق قوشىقى»)

بۇنىڭدا ھەم سوئال، ھەم جاۋاپ بار بولۇپ، ئاڭلىغۇچىنى چوڭقۇر تەسىرگە ئىگە قىلىدۇ. ئاپتورنىڭ ئوي-پىكرىنى كۈچەيتىدۇ، مۇئەييەنلەشتۈرىدۇ ۋە قەتئىيلەشتۈرىدۇ. ئوقۇغانسىرى ئۇنىڭدىكى چوڭقۇر ئىچكى ماھىيەت ئېچىلىدۇ.

تۈزگۈچى: مەھمۇت زەيدى.

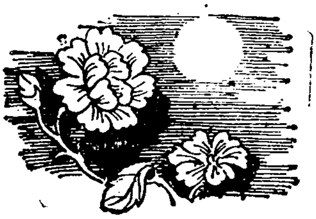

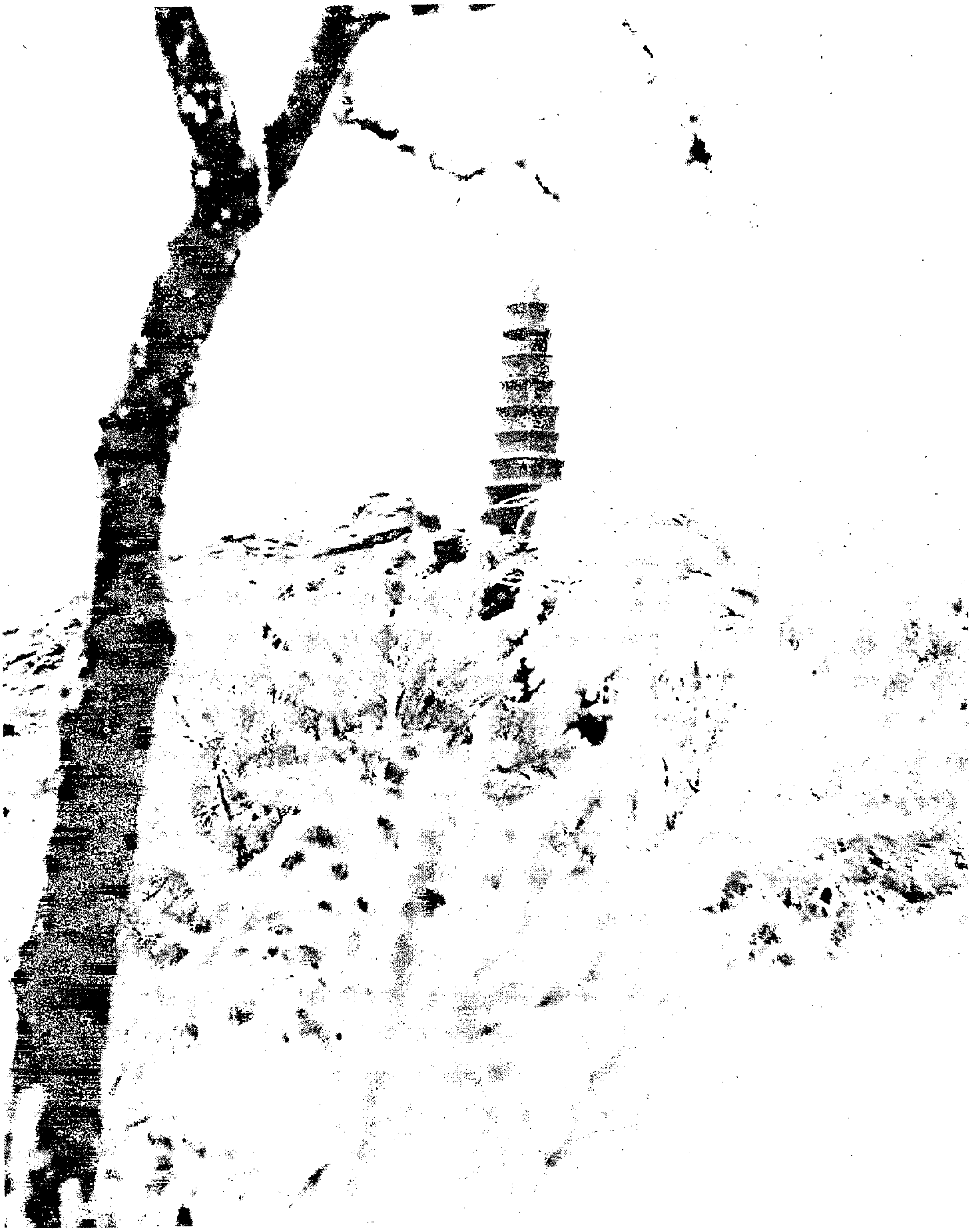

تۇنجى قار

سۈرەتنى غەيرەت ئوسمان تارتقان.

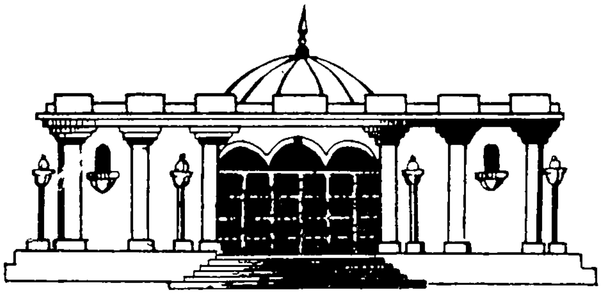

تارىم

塔里木（维吾尔文，文学月刊）

TARIM (in Uiqhur A monthly Literature jornal)

1985 - يىل 2 - سان (288 - سان)، 28 - يىل نەشرى

تۈزگۈچى: «تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمى (تېلېفون نومۇرى: 24784)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى. شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

ئۈرۈمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ. مەملىكەت بويىچە ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارى-
لىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

چەتئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو نەشرىيات ئاشقى سودا باش شىركىتى
(بېيجىڭ 614 - خەت ساندۇقى).

o· p· Box 614, Beijing, China

باسما تاۋاق: 10، ژورنال نومۇرى: 66 — 58، باھاسى: 0.50 يۈەن.

قەرەللىك ژورنال نومۇرى: 6 ژ د

定价：0.50元